

UNIVERSITARA
București

Cota 38348

Inventar 994281

Bd 703 J 18 corb 30348

18 DEC. 1940

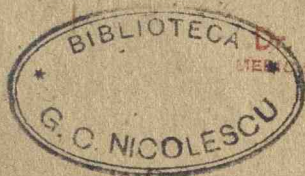
M. THEODORIAN-CARADA

S.C. Nicolae
20 Nov. 1950

1393/209

DIN FRĂMÂNTARILE TRECUTULUI

Bd 103558

FELIX NĂDEJDE
SECRETAR PRIMAR AL JUD. DOROHOI

BUCUREȘTI
EDITURA GUTENBERG

20, Strada Paris, 20

MCMXX

Biblioteca Centrală Universitară
BUCUREȘTI

Cota

38348

Inv-nr.

794281

RC 53 / 08

BCU-Bucuresti

C794281

DIN FRĂMÂNTĂRILE
TRECUTULUI

*Istoria este știința ce luminează
pe cărmuitori ; și nu numai îi ferește
să nu cadă în greșelile înaintașilor
lor, dar îi ajută să le îndrepteze.
Ea nici proslăvește, nici osândește;
ci numai desvăluște.*

CAPITOLUL I

SUB FANARIOȚI

Secolul XVIII, este un veac trist pentru românii din Principatele dunărene. Domnia încetează a fi pământească. Pe tronurile din București și Iași se perindă greci fanarioți, cari se ridică și încearcă a se menține prin cumpărarea turcilor, și prin servicii aduse puterilor străine. Se poate spune că nici o schimbare în domnie, nu s'a făcut în secolul acesta, fără mituirea vizirilor și a pașalelor, fără intrigarisirea ambasadurilor din Stambul.

Locuitorii Principatelor, bieții români, nu mai aveau absolut nici un rol la alegerea domnilor. Țăranii plăteau biruri grele și cărau în silă calabalâcul domnilor maziliți și al celor ce veneau cu firman împărătesc, ca să se așeze în tronul lui Mihai Viteazul. Negustorimea, compusă din greci, armeni, sași și turci își făcea trebile, cum putea și din ce putea. Boerii, cari prin ambițiunea și intrigile lor, pierduseră domnia după care mureau, se mulțumeau să-și asigure privilegiile — pronomiile cum se zicea pe atunci — și dau mai toți concursul lor, celor ce cu puterea din afară stăpâneau Principatele.

Alaiurile cu cari intrau domnii, în domneasca lor reședință, eticheta turco-bizantină de care se înconjurau, dădeau însă încă iluziunea unei vieți de Stat. Războaiele ce se desfășurau pe pământul românesc, sărăceau țara, fără nici un pic de glorie pentru poporul ce se mărginea a face serviciul de intendență al oștilor străine. Boalele, birurile grele, decimau populațiunea săracă:

Fruntașii neamului, nu înțelegeau nici una din problemele ce veneau în discuție; ei se mulțumeau numai să-și vaite soarta și să spere cei mai mulți dela ruși, câțiva dela nemți, o mântuire ce nu putea veni decât prin ei înșiși.

Tocmai din pricina acestei anemii generale, când Dumnezeu a vrut să se milostivească spre noi, cei ce aveau răspunderea trecutului, au crezut abil să dea toată vina pe fanarioți. Era abil și comod. De aceea istoricii noștri multă vreme s'au mulțumit cu această soluțiune, care mai avea avantajul a nu le cere multă osteneală.

În școli și la Universitate, epoca fanarioților se învăță în două trei lecțiuni: Grecii sugeau țara, boerii plângeau pe la moșiile lor, și prostimea zăcea în bordeiele ei.

V. A. Ureche are marele merit, de a fi luminat această epocă, pe care interesele unora și un patriotism rău înțeles o falsificaseră cu totul. Scotocind prin condicile domnești, desgropând documentele, Ureche a reușit să dovedească că epoca fanarioților, se poate numi astfel din cauză că pe tron în Principatele române se găseau greci-fanarioți; dar că eghemonia fanariotă nu a avut caracterul acela general, de care s'a vorbit. Fanarioții au domnit în Țara Românească și Moldova, dar ei au guvernat cu boerii pământeni. Acesta este adevărul.

Pentru a ne încredința de adevărul acesta, Ureche, a publicat douăsprezece volume mari, cuprinzând acte și documente din secolul XVIII și dela începutul celui XIX.

Din cetirea primelor șapte volume, care tratează ultimele decenii ale secolului XVIII, am dat de lucruri cari interesează pe cei ce se ocupă de relațiunile dintre Biserică și Stat; și pe cei cari țin să cunoască, care a fost în trecut puterea sentimentului religios printre români.

Judecând numai după clădirile bisericesti și din tipărirea cărților de ritual, ar trebui să credem că sentimentul religios a fost foarte puternic la strămoșii noștri; dar privind lucrurile și din alte puncte de vedere, ne explicăm multe ce par așa de inexplicabile la prima ochire.

În chipul cum era organizat Statul bizantin, se făcu — la vremea ei — și organizarea de Stat a Principatelor. Și tot așa cum, după Fotie, Împărații bizantini își arogară drepturi sacerdotale chiar asupra Marei Biserici și

o aserviră Statului; așa și domnii Principatelor exercitară o tutelă destul de puternică asupra Mitropoliilor Ungro-Vlahiei și Moldovei. Cesaropapismul inventat în Tarigrad; până ce să se cristalizeze în Moscova, a strălucit un timp îndelungat la București și la Iași. Dumitru Cantemir spune, în descripția Moldovei, că cuvântul hotărîtor în cele bisericești îl avea Domnul; că Mitropolitul nu era mai mult decât, Ministrul cultului oficial. Din anumite fapte, reiese chiar că el îndeplinea, uneori, chiar unele din funcțiunile de Ministru al Cultelor. Cât de canonică era organizarea aceasta bisericească, și dacă a fost conformă cu dogmele ortodoxiei, nu avem a ne preocupa aci.

Destul este să însemnăm câteva acte de ale domnilor fanarioți dela sfârșitul secolului XVIII, care arată până unde mergea atunci amestecul Statului în cele bisericești.

Să nu ne mirăm dar, dacă uneori Vodă, ca un adevărat Pontifex Maximus, dă porunci chiar circa sacra. Un exemplu tipic este decretul lui Mihai-Vodă Sutu, relativ la riturile botezării. În August 1785, el dă un ordin protopopilor, prin care le poruncește «despre partea Părintelui Mitropolit» ca «taina botezului să o lucreze după bună cuviință, însă scaldătoarea întru care botează copii să fie un vas mare... în care să încapă apa cât să acopere copilul... iar să nu toarne apă din oală în cap după cum am auzit că fac în unele locuri... ci de nu va fi apă destulă... atunci să se ia din acel vas cu mâna și să i se pue în cap... urmînd în acest chip de trei ori». ¹⁾

«Biserica Ortodoxă Română», a publicat, anii trecuți, un ordin circular al Mitropolitului Tudosie al Ungro-Vlahiei, care și el cerea preoților să boteze numai prin afundare. Aceste documente, dovedesc încă odată, că ritul cemplectei afundări este o inovațiune a românilor din țară, și nimic mai mult.

Tot în calitate de oblăduitor al Bisericii, Alexandru Ipsilante dă un hrisov ce constituie un adevărat tipic monahal al monastirilor din Țara Românească. În el citim că «Kinoviarhul sau proestosul monastirei să poarte grijă cu dragoste părintească de ceilalți călugări»; «fiecare monastire să aibă skevofilax... înțelept

1) V. A. Ureche. Istoria Românilor I. 368/484.

și cuminte... prin fapte cunoscut credincios... căruia să i se încredințeze prin catastih curat, iscălit, toate ôdoarele și vestemăntele și cărți și hrisoave și seneturile și tot venitul monastirei». In art. 3, se spune de iconom, care va fi chivernisitor al lucrurilor monastirei, sub supravegherea Schevofilaxului, căruia în fiecare lună va da socoteala înscris de toate, regulat, așa ca la nevoie să poată fi controlat și de Arhiereul locului. Monastirile nu au voie a se împrumuta, decât la mare nevoie și cu aprobarea Chiriarhului. «Fiindcă capul tuturor răutăților este schimbarea adesea a egumenilor și a Skevofilaxului», acesta — și chiar Iconomul — vor fi «în dregătorile lor în toată viața neschimbați».

Cei ce se călugăresc, să dea înainte de călugărie ce vor neamurile lor, iar restul va fi al monastirii, care va întreține pe toți deopotrivă, hrănindu-i și îmbrăcându-i «de obște». In art. 8 se arată cum celor ce es din monastire, se cade să li se dea bilet de voie, pe un termen determinat. Călugării «nici decum să nu fie slobozi dela o monastire să se mute la alta». Pe mireni îi oprește a locui în monastiri, «ci încă a nu metaherisi mirenii în monastiri cântece-lumești». ¹⁾

Un alt tipic dă Alexandru Ipsilanti, la 1797 Aprilie, monastirii Căldărușani, prin care după ce înoeste cele hotărâte de Ctitorul Matei Basarab și de patriarhii din vreme; poruncește să fie într'nsa «chinovie de părinți cernicani» «unde să aibă cuviosul Arhimandrit Cernicanul Kir Gheorghe, ce este orânduit năstavnîc, dimpreună cu ceilalți P. P. Cernicani». Aici cetim, că la Căldărușani se va urma tipicul dela Muntele Athos. Călugăriri fără voia Domnului să nu se facă, nici botezuri fără voia Mitropoliei. Călugări să fie patruzeci. Toți să fie de obște, «iar nu cu osebire de pâine, ori de mâncare sau la rugăciunile Bisericii». Bugetul monastirii se va face de întreg Soborul, dar care călugăr nu va urma datoriei «ca pe un netrebnic să-l isgonească». ²⁾

In acelaș chip lucrează și Nicolae Mavrogheni, care, la 6 Iunie 1786, scrie Mitropolitului «ca fiecare biserică să stea toată ziua deschisă de dimineată până seara... Totdeauna să stea un preot la biserică pentru pază, de dimineată până seara... Candelile dela icoanele împă-

1) Ibid. I. 50—166 și urm.

2) Ibid. VII. 309.

rătești și dela prestol, să stea aprinse. Slujba intrării să se facă de cu seară» căci dimineța nu pot veni creștinii.

Nu știm intrucât s'au urmat întocmai aceste porunci, de caracter liturgic.

Dar peste un an, la 28 Februarie 1787, tot el poruncește să se facă foc iarna în următoarele biserici: Curtea Domnească, Doamna Bălașa, S. S. Apostoli, S. Ion, Să-rindarul, S. Sava, Zlătari, Bis. Doamnei, Patruzeci de Mucenici, S. Dumitru, S. Nicolae din Selari, Dintr'o zi, Schitul Maicelor, S. Nicolae din Prund, S. Ion a Pârș-coveanului și Albă Postovari, adică acelea ce erau frecventate de boierime.

Dionisie Ecclesiarhul, povestește cum Mavrogheni, «se îmbrăca în haine popești, alteori se îmbrăca în rasă și potcap călugăresc și mergea pe la biserici să vadă cum slujesc preoții și pe ce vreme săvârșesc slujba» adică făcea adevărate vizitațiuni canonice, ca și Arhiereul locului.

Din câte a făcut Mavrogheni ca să ridice clerul și să îndemne oamenii a merge la Biserică, nu se mai cunosc urme. Nici chiar creștinarea tuturor ȋiganilor, la care îndemna pe duhovnici, nu s'a făcut pe deplin.

A rămas însă costumul popesc, cu care a gătit pe popi. Până la Mavrogheni, căciula și pălăria erau între-buinate de toți, dela Vlădică până la opincă. El introduse, cu delă sine putere, potcapiul urît ca formă și strein, de care nici până acum nu se mai pot desface bieții clerici neuniți.¹⁾

Pitarul Hristache a descris în versuri, activitatea quasi-episcopală a lui Mavrogheni. Acest boerănaș ajun-gând la introducerea potcapiului, scrie așa :

«Apoi le mai porunci
«Și alta îi sfătui,
«Ca toți să pue în cap
«Câte un grecesc potcap ;
«Ca nimeni să nu-l mai ia
«Cum unii obicinuia,
«Ci ca un dar, neclintit,
«De tot să fie oprit...
«Gata la poruncă fuse
«Și toți potcapiu își puse».

1) Ibid. III. 45—53

Și Hangeri dete un hrisov, la 10 Septembrie 1798, «pentru rânduiala monastirilor». La 27 August, el dăduse un pitac adresat Mitropoliei prin care îi spune că «mulți exarși ai S. Mormânt, a Sfet Agorei și altor locuri», «vin aici», «ridică bani» din care nu numai sărăcise monastirile țării, ci însuși ierarhii fac negustorii; și poruncește «să nu aibe voe egumenii, fără pecete domnească, să dea cel mai puțin lucru; iar de va îndrăsni... să fie lipsit de egumenie, și numai decât isgonit din țară». Prin hrisov se oprește vânzarea egumeniilor pe bani, trimeterea de bani la Locurile-de-jos. Intrarea exarșilor în țară e supusă învoiei prealabile a Domnului. Egumenii vor fi moșteniți de monastirile din țară, iar socotelile monastirilor închinat se vor lua la fiecare doi ani de Mitropolit, împreună cu Marele Logofăt și cu Vornicul Obștirilor.

Ureche nu își explică aceste măsuri luate de Hangeri contra grecilor, decât prin aceea că Vodă ar fi putut câștiga mai multe parale dela pământeni. Se poate însă ca la această măsură, să fi contribuit mult și Mitropolitul Dositei Filitti, atât din simț de dreptate, cât și pentru a-și valora drepturile sale canonice, asupra monastirilor din eparhia sa.¹⁾

Domnii ambelor principate, toți, au dat mai la aceleași monastiri și biserici, nenumărate hrisoave prin cari le acordă scutiri de impozite și venituri privilegiate. Această mulțime de hrisoave arată că Domnii, nu se țineau legați de cărțile predescesorilor lor; și că își făceau — și ei, și funcționarii Divanului — venit din liberarea acestor hrisoave domnești, care dacă nu dovedesc prea multă evlavie, servesc, cel puțin, să ne arate care erau veniturile pe care monastirile și bisericile le aveau dela Stat. Aceste venituri erau foarte însemnate, la finele secolului XVIII. Uneori întreceau chiar veniturile averilor hărăzite de ctitori.

Dacă Domnii Principatelor săvârșeau acte arhieresti; mitropoliții — în schimb — exercitau o acțiune politică. Bogați, cu venituri mai mari decât domnii, având o stabilitate în scaun la care nu puteau nădăjdui principii fanarioți, mitropoliții se consolau de rolul redus în cele sufletești, prin aceea că rolul lor în cele lumești era hotărâtor. Desigur mitropoliții sărutau mâna Dom-

1) Ibid. V.I. 166 și 379.

nului, îi prezentau anaforale ca și cel din urmă ministru secundar; și primiau pitace domnești, în chestiuni pur eclesiastice. Dar tot ei, judecau pricinenle cele mai însemnate. Mitropolitul era Nazirul (Epitropul) școalelor. El conducea așezămintele de binefacere; și, în vremi turburi, când Domnul era mazilit, ori gonit de oști străine, împrejurul lui se aduna boerimea, el devenea capul națiunei.

În secolul XVIII românii erau sătui de ighemonia turcească, și sperau—unii dela ruși, alții dela austriaci—desrobirea. Partid sinceramente floturc nu exista în Principate; cel mult se poate spune că boerii cei mai mărunți, de frică că marile puteri nu le vor menține toate privilegiile ce aveau, se temeau de o stăpânire europenească. Puțini, ca să nu zicem de loc, erau ceice sperau o ridicare a românilor prin ei înșiși. Boerii cei mari, erau siguri că atât rusul cât și neamțul, nu vor trece peste ei; și la urma urmelor, în fundul sufletului, le suna mai frumos titlurile de grafi și de cneji, decât logofetiile și vorniciile cele mai mari. Clerul înalt, prin educație, considera domnia semi-lunei ca o pedeapsă Divină, și nădăjduia în biruința Crucii. Adăpați mai ales din scrierile călugărilor greci, cei de după Fotie, lingușiți de muscali, mai toți înalții prelați erau sinceramente filoruși. Și ei, ca și boerii, când vorbeau de pronomiile țarei, aveau în vedere mai ales privilegiile clasei lor.

Când începe resbelul dintre turci și creștini, Nicolae Mavrogheni, care era credincios Porții, e silit să pue «pază la mitropoliți și episcopi», ca «să nu poată face corespondență cu nemții și muscalii», ca «toți boerii cei mari»; scrie Dionisie Ecclesiarhul.

Ipsilante Comnen ne spune cum Mitropolitul Cosma al Ungro-Vlahiei a fost depus de Patriarhul Procopie, căruia Mavrogheni îi ceruse ecdos de destituire, fiindcă Mitropolitul «s'a supus rușilor». Vodă nu reușește însă a-i numi un înlocuitor. Atât Filaret al Râmnicului, cât și Vlădica dela Buzău, refuzară pe rând a usurpa scaunul unui arhiereu ce trăia, și care nu-și dase dimisia de bunăvoie.

În Iunie 1788, Mitropolitul Leon al Moldovei, scrie lui Potemkin, și îi cere să intre în Moldova cu oștile imperiale.

Dacă Filaret al Râmnicului, refuză lui Mavrogheni Mitropolia; este totuș destul de abil de nu perde încrederea

Domnului. Il ajută cu bani, ca să întreție armata, cu care Mavrogheni încearcă a ține piept oștilor creștine; și astfel, când Mavrogheni biruit, încearcă să trateze cu puterile învingătoare, pe Filaret îl trimite să negocieze un armistițiu. Ureche ne spune, că la Golești a sosit Episcopul de Râmnic, trimis de Mavrogheni să trateze un armistițiu cu Coburg. In aceeaș pagină, citim că trimisul lui Mavrogheni pare că l-a trădat, căci asigură pe Prințul de Coburg că poate merge în toată liniștea în București, că nu este oaste în cale.¹⁾

Ureche în simpatia lui pentru Mavrogheni, merge cam departe. Desigur că nu este permis nimănui, să vândă pe cel ce se încrede într'insul; dar cu toate reformele bine intenționate ale lui Mavrogheni, turcii erau incapabili de o cărmuire cinstită. Era deci omenească și creștinească, să dorească cineva să vadă țările scăpate de turci. De aceea dar nu vom refuza lui Filaret circumstanțe atenuante, pentru faptul că părăsi pe turci, și trecu în partida austriacă.

În așa condițiuni, el face parte din Divanul Ocârmuitor Austriac, imediat ce nemții pătrund în București. Ceva mai târziu (1790), sub Președinția lui Coburg, figurează în Divan și Mitropolitul Cosma, împreună cu Dionisie al Buzăului, cari filoruși adăstară câtăva vreme, pentru a se da de partea austriacilor²⁾.

După plecarea nemților, Filaret ajunsese Mitropolit, la moartea lui Cosma; dar foarte curând, în 1793, «dimisionează de bunăvoie și nesilit de nimeni». Melchisedek Ștefănescu, Episcopul Romanului, crede că în adevăr din pricină de boală și nesupărat de nimeni, a demisionat Filaret. Ghenadie Enăceanu, Episcopul Râmnicului susține, că a fost răpus de boala pământeni «ca fanariot». Este greu de crezut că Al. Moruzzi să se fi pretat la detronarea lui Filaret, din pricina fanarismului său; iar pretextul boalei nu e serios de loc, când știm cât a mai trăit Filaret, după demisionarea sa. Ureche e convins că Moruzzi a trebuit să aibă «la mână niscaiva acte compromițătoare dela Filaret» care i-au permis să obție demisia de bunăvoie³⁾.

E foarte probabil ca rolul dubios ce Filaret jucase pe

1) Ibid. III. 270.

2) Ibid. 292.

3) Ibid. V. 15.

timpul resbelului austro-ruso-turc, îl făcuse imposibil, și nimeni nu-l mai susținea sinceramente. Se știe că Arhimandritul Alexe Exarhu, Egumen și Dascăl la Mitropolie, prin scrisori din 1783 către Potemkin, îl arată spionând pe nemți și pe muscali. Pe turci îi pierduse, prin supunerea lui către austriaci; și de aceia, cu toată activitatea lui nediscutabilă, deși acum mergea până a opri intrarea în țară a cărților tipărite în Ardeal¹⁾, el nu se mai poate menține.

Ureche ne spune că Filaret și episcopii, «nu administrau onest banii școalelor²⁾». Iară faptul că Dositei Filitti, suindu-se pe scaunul Ungro-Vlahiei, renunță la «dările abuzive impuse clerului de Mitropolit³⁾», ne îndrituește a zice, că Mitropolitul Filaret a căzut din pricina versatilității sale politice, și din cauză că nu era un bun mânuitor al trebilor financiare.

De altfel mânuitori conștiincioși ai banului public, nu se arată prea mulți dintre prelații români din secolul XVIII, căci «banii școalelor fură mâncați» și «cu alegerea lui Dositei⁴⁾».

Pe când din pricini politice în Ungro-Vlahia un Mitropolit e destituit cu ecdos patriarhal, altul ales prin tragere la sorț dinainte hotărâtă, ca apoi să demisioneze «de bună voe și nesilit de nimeni», și îi urmează în scaun, prin alegere, acela pe cari sorții îl înlăturaseră; să vedem ce se petrece în Iași.

Mitropolitul Leon moare în toiul resbelului. Poate că frica de viitorul ce-l adasta, la revenirea turcilor în Principate, îi scurtează zilele. Rușii trimit acolo pe Amvrosie al Pultavei, și apoi, după recomandăția lui, prin decret împăărătesc pe Gavril «om învățat și cu purtări bune»—după Mihail Kogălniceanu—dar rusofil îndârjit. De aceea când Principatele trec iarăși sub turci, noul Domn al Moldovei se ostenește a rezolvi chestia mitropolitană. El vine în Iași cu ecdosul Patriarhului Nectarie, care consideră scaunul Moldovei vacant, întrucât alegerea lui Gavril nu fusese aprobată de Patriarhie; și poruncește episcopilor de Roman și de Huși, «prin

1) Este vorba de cărțile tipărite de cei din Blaj, căci acunțișii din Ardeal mai nu tipăriră nimic pe atunci.

2) Ureche, Ist. Rom., V. 63.

3) Ibid. V. 24.

4) Ibid. VI. 7.

socotința prea bine credinciosului și prea creștinului Domn și Stăpânitor a toată Moldovlahia» să așeze «pe acel ce se va alege după cea dintru început bisericească orânduială și canonicească închipuire», carele va fi dator «a pomeni canonicescul și patriarhicescul nume» al Patriarhului din Tarigrad ¹⁾.

Moruzzi, arestă pe Gavril ca pe un usurpator al scaunului. Il puse în fiare ca pe un hain, și îl trimise la Constantinopole; de unde îl scăpară rușii, cari îl primiră la ei și îi dăruiră cinste și mijloace de trai. Pe scaunul Moldovei se alese ardeleanul Iacob Stamate, Episcopul Hușilor, om curat și cu bună râvnă ²⁾.

Activitatea culturală a acestui Mitropolit, e destul de cunoscută. Insemnăm numai că cel dintâi se ridică în contra pedagogiei grecești, căreia îi face însă concesiunea de a admite, că geometria nu se poate preda decât în grecește. Stamate pare a fi fost tare influențat de ideile pe atunci domnitoare în Franția, căci traduce un roman francez «Cretil și Andronius». Ureche ne spune că în prefață, Stamate «pretinde că o aduce din grecește, pe când în realitate se vede că e tradus din limba franceză»; și crede «că Iacob a voit prin această inocentă strategie și mai ales în timpul acela al evenimentelor grele din Franța, să ridice deasupra cărții orice bănuială, orice prepus de neortodoxie». Cu timpul această strategie a mers departe de tot, la alții ³⁾.

Lui Stamate îi urmează la Huși, Veniamin Kostache, tânărul Egumen al Spiridoniei. Peste câțiva ani (1796) el se duce la Roman, numit deadreptul de Mitropolit, de este să luăm ad-literam gramata lui Iacob Stamate, în care cetim că «rămâind și Sf. Episcopie a Romanului întru lipsa apărătorului ei celui adevărat și Arhiepiscop, Kir Antonie, carele au răposat și fiind neapărată trebuință ca fără zăbavă să se așeze alt Episcop, cercat-am și am aflat pe al nostru întru Hristos iubit frate și împreună slujitor, Kir Veniamin Episcopul Hușilor» carele «cu împreună plecarea și primirea a credinciosului și prea luminatului nostru Domn Alexandru Ion Calimach», «s'a mutat la scaunul S. Episcopiei a Romanului» ⁴⁾.

1) Ibid. IV. 12—15 și 434.

2) Ibid. V. 522.

3) Ibid. V. 523 și urm.

4) Ibid. VII. 263.

185467

La început Veniamin Kostache s'a găsit în conflict cu româșcanii. Lăsăm pe Ureche să ne povestească acest episod, din viața pastorală a lui Veniamin Kostache. Episcopia Romanului avea mari dificultăți cu executarea hrisovului obținut dela Alexandru Vodă Calimach, în virtutea căruia Episcopia avea dreptul să preleveze unele dări dela târgoveți. Aceștia se opun a le plăti, și protestează mereu. Episcopul se jeluște lui Constantin Ipsilante, și Domnul îndreptătește pre Veniamin Kostache să preleveze veniturile. Cu mungaș se execută târgoveții din Roman... Totuși rezistența locuitorilor îndeamnă pre Ipsilante a mai reduce dările; și oprește Episcopia de a arenda venitul din vânzarea vinului și a rachiului în oraș. Văzând că nici așa nu se supun iârgoveții, Domnitorul emite un nou hrisov, la 8 Octombrie 1799, care determină cu mai multă precizie datoriile târgoveților către Episcopie, dar și Episcopiei i se impune un mai strict respect al drepturilor târgoveților. Domnul desființează monopolurile pâinei, al cărnei, al peștelui, al lumânărilor, monopoluri ce-și atribuisese Episcopia. Aceasta fu obligată să nu mai strămute de pe la locurile lor, pe cei cu case pe moșia Episcopiei¹⁾.

Fiindcă veni vorba de monopoluri, să însemnăm că în Țara Românească, monopolul fabricării lumânărilor de ceară albă o avea Episcopia Râmnicului, care ținea o cherhanea (fabrică) în București, la mitocul Episcopiei, adică pe locul din calea Victoriei, unde se ridică azi Ateneul Român. De aceea la 6 Octombrie 1797, Alexandru Vodă Ipsilante, zicea într'un pitac Agiei (Prefectura Poliției) «pe nimeni alt să nu îngăduiești a lucra lumânări de ceară albă, sau a vinde la prăvăliile lor, și ori câtă ceară albă sau lumânări de acestea se va găsi la cinevași, să se ia și să se dea la cherhaneaua Episcopiei». Tot în această zi, se trimite zapciu spătăresc la Buzău, ca să închidă o fabrică și să aresteze pe lumânărarul ce lucra în paguba Episcopiei de Râmnic²⁾.

Reminiscentelor acestui monopol, se datorează încercarea făcută la sfârșitul sec. XIX de Episcopia Râm-

1) Ibid, VII, 284—5 și Melchisedek, Cronica Romanului, II 172—3.

2) A. V. Ureche; Istoria Românilor VII. Pag. 437.

nicului de a înființa o societate cooperativă pentru fabricarea lumânărilor de ceară.

Pe când Veniamin Kostache are neînțelegeri bănești cu româșcanii, se pare că în Țara Românească, boerii olteni erau nemulțumiți de administrația financiară a Episcopului de Râmnic. În tot cazul la August 1797, Alexandru Ipsilante, spre a liniști lucrurile, intervine personal prin pitac domnesc. Vodă aduce laude Episcopului, dar recunoaște că «oamenii Episcopiei nefind-i cunoscuți de mai înainte de netrebnici, au făcut de sineși relele purtări, purtându-se rău». De aceea nu găsește Episcopului «vină, după canoanele bisericești»; dar l-a îndatorat să se silească a mai plăti din datorii, păzind buna rânduală și ascultând de sfaturile Mitropolitului. Ipsilante face cunoscut toate acestea boerilor ca toți să aibă «de obște cuviincioasa evlavie ca către un arhiereu» carele la rândul său «va avea iubirea și dragostea cea părintească și bunăvoie ca spre niște fii bisericești ai eparhiei sale¹⁾».

Că la Episcopia Râmnicului nu era multă regulă, se vede și din plângerea Dascălului Dumitru sin Vlad, dela Monastirea Motrului, care își cere leafa, pe care o încasase Episcopul Filaret. Vodă poruncește ca leafa să o răspundă epitropii casei răposatului Filaret «fiindcă banii școalelor și ai cutiei s'au luat atât dela preoți cât și dela mănăstiri, și în socotelile Episcopiei nu au intrat²⁾». Iată un document, care face și el lumină, asupra demisiunii de bună voe a Mitropolitului Filaret.

Interesant este și rolul pe care l-a jucat Mitropolitul și episcopii în chestia văcăritului. Lăsăm pe V. A. Ureche să vorbească: «În iarna anului 1798, Hangeri chiamă Divanul și îi cere să așeze darea văcăritului. Mitropolitul, episcopii și boerii, cari simțeau că și ei vor fi greu atinși, se împotrivesc zicând că această dajdie este legată cu greu blestem și cu groasnică afurisenie, prin cărți patriarhale». «Hangeri atunci cere deslegarea Patriarhului. Cincizeci de pungi de bani fură plătiți Patriarhului, pentru deslegare». Văzând cartea Patriarhului, Mitropolitul, îi spuse «că Măria Sa facă cum va voi», iar într-o notă Ureche ne spune că «răsmărița boerilor totuși le folosi lor. Ei fură scutiți de banii văcăritului», «măcar că au fost poruncit Vodă să

1) Ibid. VII. 18.

2) Ibid. VII. 37.

se ia văcărit dela boerii mari și mici, dar n'au luat dela ei, ci numai dela locuitori. Ba încă le-au dat și boerilor din banii văcăritului, scrie Dionisie Eclesiarhul». ¹⁾

Nicăeri mai mult decât în Biserica Orientală, unde clerul mirean este căsătorit și lipsit de o cultură deosebită; monahismul nu poate avea un rol social și moral mai covârșitor. Pepinieră naturală a episcopatului, lipsit de grijile materiale, monahismul este în totdeauna cel mai puternic auxiliar al episcopatului, în activitatea sa pastorală. La sfârșitul veacului al XVIII, monastirile românești erau pline de călugări, și bogate. Din nenorocire, cele mai multe închinare grecilor, erau exploatate în chip neomenos, numai aveau nici o acțiune sufletească. Date unor egumeni-arendăși, ele nu erau nici focare de cultură, nici adăpostiri sufletești. Cei ce veniau din Orient, adesea nu erau decât pricină de scandalizare a poporului.

Așa din scrisorile călugărului Bartolomeu către Avramie, aflăm despre «acel vânzător de Dumnezeu blestemat călugăr Ghervasie, care petrece în desfrânare», și face pe Bartolomeu să blesteme pe cei «care tund astfel de soiuri de oameni și îi pun în cinul călugăresc, așa că este învinovățită și rușinată întreaga tagmă călugărească, mai ales grecească ²⁾» (1776 August).

Peste mai puțin decât un an, (Octombrie 1777) același Avramie ce fusese Egumen la monastirea Barnovsky, îi scrie Procopie al Chesariei, și îi spune că «Agapie care șade la Barnovsky s'a certat cu Kir Atanasie, și și-au adresat înjurături reciproce» din pricină că voia să-l scoată din chilie și să o închirieze.

Dela grecii ăștia învățau cele călugărești, bieții români; așa că te miri chiar că sunt ceea ce sunt, că se găsesc între ei oameni cari își perd vederile scriind cărți ritualistice și cronici naive, dar sincere și pline de iubire de neam. În timpul acesta, Dionisie Eclesiarhul scrie o românească mai frumoasă decât a lui Văcărescu. Și dacă au un merit nediscutabil bieții călugări români dela sfârșitul veacului XVIII, este că prin traducerile și scrierile lor, au contribuit la făurirea limbei române literare, în același grad cât diacii și logofeții de Divan.

Aci în monastiri se lucrează însă și pentru sfânta

1) Ibid. VII. 203—41.

2) Ibid. I. 859—861.

Rusie, în credință că așa se servește românismul și creștinismul.

De mult rușii înțelesesă a se servi de buna credință a călugărilor, pentru scopurile lor politice. La 1674, Teodor Ieromonahul și Starețul dela Sfântul Munte merge în Rusia, la Tarul Alexie, de-i propune, în numele lui Petru Stefan al Moldovei și Constantin Șerban al Țării Românești, să închine Principatele Române Rusiei ¹⁾.

Isaia Arhimandritul, Starețul Monastirei Sf. Pavel din Muntele Athos, cere ajutor dela ruși în 1688 ²⁾. Este cunoscută ambasada condusă în Rusia la 1769 de Inochentie al Hușilor și de Arhimandritul Bartolomeu Măzăreanu, în scop de a închina țăările române, Ecaterinei II.

Prin art. 3 al tratatului dintre Petru cel Mare și Dumitru Cantemir, se asigura Domnia ereditară a Moldovei familiei Cantemir, «afară numai dacă vreunul din această familie și-ar schimba religia orientală, sau și-ar călca credința către M. S. Împăratul».

În manifestul tipărit românește în imprimeria Sf. Sinod din Petersburg, și răspândit în Principate, la 17 Februarie 1788, Ecaterina II zice românilor: «Înălțați a voastre rugăciuni către Dumnezeu, ca să trimită din cer a sa milă la cei ce diafandisesc credința ortodoxă, să fie o stăpânire, după cum este o lege acea rusească cu a voastră».

Când apoi prin art. 7 al tratatului din Cuciuc-Cainargi, se recunoștea Rusiei protectoratul asupra neuniților din Imperiul Otoman; ar fi să cerem prea mult călugărilor români, când i-am învinovați că erau agenți ai Rusiei în Principate. Credeau că fac bine, urmând exemplul boerimei și episcopatului. Ei erau mai puțin de certat decât toți ceilalți, căci erau mai simpli și mai de bună credință în disidenta lor religioasă.

De aceea, la 22 Septembrie 1787, Mavrogheni ca să împiedice pre călugări de a propaga prin sate afecția către muscali, ia, sub pretext religios, dispoziția ca nici un călugăr să nu mai poată ieși din monastire, și să nu se amestece cu norodul de obște ³⁾.

1) Scrisoarea lui Alexie din 10 August 1674. Acte și Documente asupra renașterii române I. 9.

2) Ibid. I. 12.

3) V. A. Urechia, Istoria Românilor. III, 104.

Iar în Ianuarie 1788, el poruncește arhimandriților, egumenilor și episcopilor să: «nu vă amestecați la vorbe mincinoase... nici să credeți la havadișuri mincinoase ce vă va scrie vreunul din obrazele bisericesti»¹⁾.

Tot așa, când austriacii pătrund în Principate, Principele de Corburg gonește din țară pre Iosif, Ex-Egumen la Radu-Vodă și pe Diaconul Evghenie, și oprește intrarea călugărilor în țară²⁾.

Se vede dar că, în deobște, se făcea propagandă ru-sească; așa cum mai târziu, la 1888, o să o facă iconarii și jugănarii. Să nu ne mirăm însă, dacă unii din călugării greci, spionau chiar în folosul turcilor. Nu toți aveau încredere în victoria finală a creștinilor, alții erau fricoși, unii din ei se vindeau, și toți preferau pe turcul păgân, neamțului catolic. Așa era mentalitatea de atunci a grecilor; și influența lor asupra bisericășilor români, era mare. În astfel de împrejurări, să nu ne mirăm, dacă nivelul moral al clerului monahal, nu era tocmai de lăudat; că este posibil ca un Arhimandrit, Egumenul dela Răsvan, să fie surghiunit la Cernica, în ziua de 23 Iulie 1798, pentru plastografie.

De multe ori Vodă, arată mult mai mult interes de cele bisericesti, decât clerul înalt. La 1784, Mihai Vodă Șutzu, se gândește a ridica muzica bisericască și înființează o școală de cântăreți la Sf. Sava. Numește dascăl de cântări, pe un Mihalache Psaltul; și prin pitac domnesc, invită pe Mitropolit să poruncească egumenilor, «să aducă fiecare câte un copil la școala de cântăreți dela S. Savă». Și fiindcă Vodă cunoaște, se vede, îndărătnicia egumenească, el adaogă: «să-i silești fără voia lor a fi următorii». Văzând că atât nu ajunge, Șutzu adresează direct un pitac stareților, în scopul acesta. În fine e silit Domnul să numească epistați cari «să le dea trapăd și apoi să le facă zapcialăc³⁾». Ii pune la amendă, și cu chiu cu vai, reușește a deschide școala de cântăreți, peste un an și mai bine de nădușeli. Cât a ținut școala și cum a progresat, față de această manifestă rea voință, ușor se înțelege⁴⁾.

Erau egumenii greci oameni iuți din fire. Arhimandritul Roman din Căluș, e osândit pentru omor din

1) Ibid. III, 122—3.

2) Ibid. III, 347.

3) Ibid. I, 382—385.

4) Ibid. II, 303—687.

imprudentă; dar Patriarhul Ierusalimului Avram, intervine pentru el, și îi obține grațierea. Uneori sgârcenia lor le joacă farse. Hangeri plănuise restaurarea Curții Domnești; și pentru aceasta a luat la lucru, pe toți țiganii mânăstirești. Egumenul Cotroceanul nu trimite decât 9 țigani salahori, cică nu are mai mulți. Vodă presupunând că nu spune adevărul, trimite om să cerceteze, și constatându-se că avea mai bine de treizeci de țigani în monastire, la 5 Maiu 1798 poruncește să nu se lase monastirei decât cei nouă, iar ceilalți sunt trecuți în condica țiganilor domnești.

Obiceiul Locurilor-de-jos, a pune egumeni la monastirile închinat pe călugării ce dau mai mult, contribui la desvoltarea simoniei în cler; și făcu ca și stareții monastirilor pământene, să considere stăreția un fel de negustorie, pe care o exploatau cu atât mai vârtos cu cât nici nu erau stabili în sarcina lor. Mitropolitul Dositei, se preocupă de chestia aceasta și găsinđ monastirea Dealului rău chivernisită de Arhimandritul Nichifor; la 13 Maiu 1797 cere lui Vodă să dea Arhimandritului Dionisie Ecclesiarhul Mitropoliei, carte de egumenie pe viață, căci este om de treabă și fecior de boer pământean. Se pare că Moruzzi făgăduise lucrul acesta Mitropolitului, dar i-a venit mazilirea înainte de a iscăli cartea de egumenie. Ipsilante, care îi urmează pe tron, îl întărește pe Dionisie în egumenia Dealului, «până când va da socoteala și tot venitul de când egumenisește și până de se va vedea de urmează întocmirea testamenturilor ctitoricești... și văzând atunci urmarea lui cu iconomie bună, va rămâne iarăș în starea lui, nestrămutat în egumenie¹⁾». Rămâne de văzut, dacă Ipsilante făcu rezervele astea din grija pentru buna administrare a monastirei, sau pentru a lua taxe de două ori dela acelaș om și pentru aceeaș slujbă.

Un proces interesant, este procesul nepoatelor Mitropolitului Cosma cu Mitropolia Ungro-Vlahiei și cu Episcopul Buzăului. Din cele susținute, se vede atât arghirofilia lui Filaret și neconsecința succesorilor lui, cât și puterea de rezistență a moștenitorilor. Anaforaua Divanului și hotărârea domnească, sunt documente de mare preț, relativ la moștenirea călugărilor.

Nepoatele Mitropolitului erau Clucereasa Zoia Moroi

1)Ibid. VII, 302—303.

și Clucereasa Maria Brătășanu. Din jalba ce dau, aflăm că Mitropolitul le lăsase lor ceva avere mișcătoare, moșia Jugureanca din Buzău și niște prăvălii în București, lângă hanul Colței. Vodă Mihai Șutzu însărcinează pe Mitropolitul Filaret să le împartă averea aceasta; dar căzând Șutzu din Domnie, Filaret și-a însușit el averea, ținând sineturile la el. Moștenitoarele se jeluesc lui Moruzzi; și Filaret se învoește a le da sineturile, cu condiție să-i dăruiască și lui un loc, de lângă Stavropoleos. Dositei, pe atunci, Episcop de Buzău le-a sfătuit să nu-i dea nimic. Dar când Filaret e silit să dimisioneze, Dositei ajuns Mitropolit, pune Episcop în locu-i la Buzău pe nepotul său Constantie, și acest din urmă ia în stăpânire moșia Jugureanca. La Divan, Dositei și Contantie, susțin că averea episcopilor și a călugărilor o moștenesc episcopiile și monastirile. Divanul raportează lui Vodă «că obiceiurile ce s'au urmat după morțile altor părinți arhieriei de mai înainte, s'au împotrivit pravilelor, fiindcă pravilele cu adevăr așa poruncesc, ca cele agonisite de Episcopul în vremea episcopiei sale, Episcopia să le moștenească, iar nu rudele»; și după ce constată că moșia Jugureanca a fost dăruită de Mitropolit reclamanților, încă de când trăia, arată că se cade să o stăpânească ele, iar că cealaltă avere trebuie să se împartă între toți nepoții lui Cosma. La sfârșit, Divanul, pentruca în viitor nu cumva, când Arhieroul va fi străin de neam, din altă țară să nu vie rudele de sânge «să stăpânească ecareturile pământului nostru», cere lui Vodă a legiui prin hrisov că episcopii și mitropoliții nu au drept să cumpere ecareturi pe numele lor, ci pe al Episcopiei lor¹⁾.

Cu chipul acesta Dumitrache Ghika, Nicolae Brâncoveanu, Nicolae Filipescu, Mavrocordat și Manolache Krețulescu, boerii din Divanul lui Alexandru Ipsilante, nu numai că iau din mâna lui Dositei Filitti și Constantie, nepotul său, averea lui Cosma; dar chiar îi opresc să cumpere ceva imobile pe numele lor, ca să nu intre în stăpânirea nepoților lor, greci din Epir și Macedonia. Vodă dă hrisov, prin care hotărăște că «Mitropolitul, episcopii, egumenii și toți clericii călugări, după cinul ce au primit, clironomul și moșteni-

1) Ibid. VII. 317—319.

torul este episcopia aceea la care s'au aflat, sau monastirea la care și-au pus metania; și cu chipul acesta, nici înstreinarea ecareturilor pământului țării de care au vorbit boerii nu va avea loc». Căci de s'a urmat în trecut altfel, a fost prin neorânduială; și «neorânduiala nu se cade a se lua pildă ori teme». După ce cu mult spirit juridic rezolvă chestia în principiu; în ce privește reclamația clucereselor o admite, nu pe temeiul unui obicei ilegal, ci fiindcă le-au fost dăruite imobilele acelea de Mitropolitul Cosma când trăia, și că sineturile de danie sunt întărite de Mihai Vodă Sutzu¹⁾.

Aci, Ipsilante se arată mai drept și mai bun jurisconsult, atât decât miniștrii săi, cât și decât episcopatul.

Dar nenumărate sunt cazurile, când domnii fanarioți se văd cu mai bune intențiuni pentru Stat și Biserică, decât cei dela care s'ar fi cerut aceasta.

Insuși Hangeri, prin hrisovul care întemeiază orfanotrofia, adică un orfelinat de Stat, se arată un inteligent organizator al așezământului, și convins de nevoia ca monahismul femeiesc, să caute a fi folositor societății, devotându-se la creșterea copiilor. Băeții vor avea dascăl de grecește, mirean sau preot și doi preoți, din care unul dascăl românesc, cari vor avea grija orfelinatului. La fete vor fi «două dascălițe călugărițe, înfrânate prin viețuirea fără prihană» și un preot bătrân duhovnic²⁾.

Minunată organizație, dar care nu credem că a existat, nici atât cât școala de cântăreți dela S. Sava. Starilele și egumenii, din acel timp, nu se arată la înălțimea trebuită. Nu m'ași mira de loc, dacă nu vor fi acuzat pe Hangeri, care vrea să latinească Biserica!

Așa era mentalitatea și năzuințele clerului monahal din țările române, în ultimile decenii ale secolului XVIII.

Erau necomtestat, în monastiri, călugări cuvioși. Se găseau printre ei români buni, dar nu erau pregătiți pentru marea lor misiune. Cei mai buni erau năbușiți de intrigile și negustoriile celor ce exploatau Biserica, în folosul lor personal sau politic.

Trecem dar la clerul mirean.

Popii din orașele cele mari, nu erau lipsiți de oare-

1) Ibid. VII. 320.

2) Ibid. VII 173 și 387.

care cultură ; și desigur că prin cultura lor, oricât de rudimentară, ei erau absolut pe aceeași treaptă culturală, cu prelații și boerii țării. Poate că treapta aceea era foarte joasă ; dar oricum nu era atunci acea deosebire mare, care mai târziu va contribui mai mult decât orice ca să-și piardă clerul orice influență asupra claselor culte ale societății. În timpul de care ne ocupăm, popii dela orașe stau pe un picior aproape egal cu boerii și se bucurau de o considerație, la care nu putea năzui negustorul cel mai de frunte. Popii și cântăreții (dascăli bisericilor) formează ei singuri, corpul didactic românesc.

Școlile pe care le întemeiază Nicolae Vodă Caragea, sunt conduse de cler.

Foarte adevărat, că oamenii având cultură europeană, nu sunt de loc mulțumiți de ei. Sulzer și Raicevici vorbind de popii ce conduc școlile lui Caragea, spun că «sunt ignorați și depravați»¹⁾. Dar așa cum au putut fi, e drept că ei sunt învățătorii poporului român din secolul XVIII ; și dacă sunt răspunzători de ce a eșit în urmă rău, cred că e drept a li se cunoaște și meritul pentru ce s'a dovedit folositor.

În regulă generală, popii aceștia erau oameni cuvioși ; și de este să punem temei pe o catagrafie a popilor din București, puțini erau relativ răi ; dar destul de mulți se găsesc trecuți ca stăpâniți de vițiul băuturii și acuzați de văduvie, un eufemism care desigur ascunde altceva. Probabil concubinajul, căci altfel nu e de priceput ce vină se poate face unui popă că a avut nenorocirea, să-i moară preoteasa.

Ca și cei dela țară, popii dela orașe, sufereau mult din pricina dărilor ce aveau de suportat. Multă lume crede că clerul român, ca și clerul apusean, se bucura de toate privilegiile boerimei ; că era scutit de capitație. Această credință a mers așa de departe, încât legile noastre fiscale mai noi îi dispensează pe preoți de anumite dări, în potriva unei dispozițiuni constituționale care oprește a se crea privilegii de clasă. Și totuși, în era privilegiilor, clerul nu se bucură de acest privilegiu. Erau scutiți de multe angarale, care apăsă poporul ; dar de bir nu erau scutiți. Popii erau scutelnicii vlădicilor. Se știe că fiecare boer, potrivit

1) Ibid. I. 269—385.

rangului său, avea dreptul de a scuti un anumit număr de birnici, cari plăteau dările în mâna boerului. La desființarea scutelnicilor, boerii ce aveau scutelnici au primit fiecare o pensune anuală, în raport cu scutelnicii ce li s'au luat. Cel hirotonisit preot, desigur nu mai plătea birul domnesc, dar rămânea dator să plătească birul preotesc și ploconul vlădicesc 1). Apoi erau datori să dea după analoghie, contribuțiuni la cutia milelor și birul pentru întreținerea școalelor 2). Cu deosebire de scutelnicii boerești, pe popi, Vodă îi scutea uneori de aceste dări către chiriarhie. Nenumărate sub pitacele domnești, care scutesc pe popi de birul preotesc și de ploconul vlădicesc. Cei scutiți sunt mai toți preoții orașelor, și cei de pe la moșiile boerilor cu trecere. A le înșira numele nu e de nici un folos, dar însemnăm pe un Popă Ion, fratele lui Manea Brutarul, Ctitorul Bisericei din București ce-i poartă numele 3).

Dările acestea apăsau mai greu însă pe popii dela sate; mai ales că protopopii cari erau încasatorii acelor dări, se arătau fără milă și neconștiințioși. În Mehedinți, popii se revoltă chiar în potrivea Protopopului; dar Episcopul intervine la Domnie de se de ajutor Protopopului să se strângă veniturile 4).

Totuși în sate numărul popilor crește neconținut. Sub Mavrogheni se descopăr popi ce nu știu carte de loc. Este în afară de îndoială că hirotoniile ajunseră o adevărată plagă a satelor. Ca să scape de clacă și de biruri, de angarale și bătăi, tot țăranul umbla după preoție; și vlădicii nu se uitau de loc la aceia, că aceea mulțime de popi incuți în toată puterea cuvântului, aveau să contribuie mult la scăderea sentimentului religios. Își făceau scutelnici, își măreau veniturile. Domnii însă, cari tocmai pierdeau din venituri, ei sunt cei cari se luptă să mărginească acest scandal. Toți domnii dau porunci peste porunci, ca să se curme abuzul cu hirotoniile. Când Vodă este mai aspru, țăranii se duc peste Dunere; iau darul dela Vlădica din Diu,

1) Ibid. I. 35—151.

2) Ibid. 88—204.

3) Ibid. I. 178—294 și 385—269. VII. 383, 398, 416 423 și 424.

4) Ibid. IV, 109.

ori dela Vrața. Apoi se întorc la satul lor, siguri că Chiriariul locului îi va reclama de scutelnici ai săi. Plătea el birul preoțesc chiar de două ori, dar tot era mulțumit că scăpa de cărăușie, de bătaia zapciului și altele. Cum mai târziu vom vedea, negustori și chiar boeri făcându-se sudiți streini, ca să scape de șicanele unei stăpâniri rele; țăranul aleargă la popie. Că prestigiul preoției pierde, nu se gândește el acum¹⁾.

Și totuși chiar domnii cu toate pitacele lor, contribuiesc și ei la această pletoră preoțească. Căci ce este altceva faptul de a scuti de bir pe feciorii de popă până se vor hirotonisi, decât a-i îndemna să umble după popie, nu din chemare, ci ca un interes al lor²⁾? Cu hipul acesta se anihilează dispozițiile în contra abuzului de hirotonii, și se tinde la crearea din popime a unei caste ereditare.

Și ce este mai trist, este că nimeni nu se gândește la educația și cultura acestor viitori preoți. Cași părinții lor, vor silabisi din greu și vor munci și mai din greu, ca să-și ție casa și copiii, să mulțumească pe protopopi, și pe Vlădica să nu-l supere de loc.

Pentru popii dela orașe, Ipsilante fondează în monastirea Tuturor Sfinților (Antimul de azi) o școală de învățatură, pentru ceice vor să intre în treapta preoției din toate eparhiile țării³⁾. Hrisovul din 1797 este dat după cererea Mitropolitului Dositei, care astfel are cinstea să fie Ctitorul celui mai vechiu seminar românesc după cel din Blaj.

Și fiindcă e vorba de școale, să reproducem și anafora Vornicului Radu Golescu, aproape concomitentă prin care se întemeiază școala la Nămăești: «Înștiințăm, Măriei Tale, scrie Vornicul Obștirilor, că pe lângă schitul Nămăești se află câteva sate și copiii lor pătinesc despre învățura cărții și părinții lor nu au putere de a ține dascăl, cu plată și se roagă Măriei Tale, de a li se rândui dascăl românesc spre învățatură-le, care dascăl l-au și găsit și se află în numitul schit, făcându-l de au primit leafa de 30 taleri și cu din bucate, cu ce îl vor mai ajuta». La 26 Octombrie 1797, cam peste șase luni, Vodă poruncește ca leafa de treizeci taleri să se dea de Epi-

1) Ibid. I. I Pag. 94—210; II, 765—589; VII, 15 și 198.

2) Ibid. I, 63.

3) Ibid. VII. 27—28.

tropia Obștirilor, adăogând că Vornicul să bage de seamă «a nu se cheltui această leafă în zadar ¹⁾».

Să ne întoarcem însă la preoțime, pe care Statul și Biserica o conduce, prin protopopi. Pentruca protopopii să fie în adevăr în putință a-și îndeplini datoria, ei au circumscripțiuni mai mici decât un județ. Așa cele două județe ce țin de Episcopia Buzăului au șase protopopi; la Râmnic sunt zece, din care trei în Doljiu. Mitropolia are cinsprezece. Toți erau numiți de Domn, după recomandăția Mitropolitului, și în pitacul cel se dă în 1783, vedem care le erau drepturile și datoriile. «Este datoria cinului acesta (protopopia) să înserghisească pururea... dela biserici să nu lipsească preoți nicidecum, făcând slujbele la toată vremea, obștea preotească a petrece cu bună-cuviință... ca să nu pricinuiască necinste darului, a îndemna pe creștini la cele folositoare sufletului și pentru altele câte sunt ale legii, și pe care preoți va găsi în vină... ori la slujbele bisericesti... ori nepetrecând cu bună cuviință și cinste... pe unul ca acela să nu-l treacă cu vederea pentru vre-un interes... iar de nu va urma astfel orânduital protopop... îl va lipsi Părintele Mitropolitul ca un nedestoinic. Lângă aceasta să aibă a căuta și pricinile ce s'ar întâmpla printre mireni, ce se cuvin a se teorisi bisericeste, cum pentru curvii, hrăpire de fete, amestecarea sângelui, fermecătorii. Pentru vrajbă și neunire între bărbat și muere și pentru carele să aibă știință Mitropolitul, ca să facă cea după pravilă hotărâre; dela aceste pricini Protopopul să aibă a lua dela partea muerească 2½ taleri. Să arate la Ispravnicul cari din locuitori nu vor urma calea duhovniceștei învățături ²⁾».

Intr'un pitac din 1775, vedem că unii protopopi în loc de a urma să raporteze Mitropoliei pe cei vinovați de păcate trupești, îi făcea scăpați, căci Vodă le spune că dacă «dela unii ca aceia vei lua mită... foarte te vei pedepsi ³⁾». Dintr'un pitac ce Ipsilante adresează ispravnicilor din județe, aflăm «cum că protopopii țin oamenii închiși în fiare pe la casele lor, și globindu-i în slobod»; și le dă «strașnică poruncă a nu cuteza la niște fapte necuviincioase ca acestea ⁴⁾».

1) Ibid. VII. 34—35.

2) Ibid. I. 485—369.

3) Ibid. I. 62.

4) Ibid. 163—47.

Hangeri în 1799, la Maiu și Aprilie, se ocupă de anumite abuzuri ale protopopilor. Mai întâiu poruncește Vistierului să trimeată chiriariilor, copii după reclamațiunile primite împotriva protopopilor. În fine dă ordine ispravnicilor să citească în auzul norodului că s'a dat ordine protopopilor, să contenească cu abuzurile. Din acest ordin circular aflăm că, sub cuvânt de plocon, protopopii iau dela popi la Paște, la Crăciun și la Adormire 5 par. pentru ouă, 5 par. pentru găini și 6 par. pentru chiria carelor cu care ar fi ducând plocoanele la scaunul domnesc, lucru absolut neadevărat. Mai spune Vodă, că a întrebat pe chiriarii ce este cu cele 66 parale ce iau protopopii pentru «ploconul bastonului», iar vlădicii «cu mirare le-au auzit» și au promis îndreptare¹⁾.

Din toate aceste acte, reese că protopopii erau inspectori ai clerului dintr'o despărțire a eparhiei, percepatori ai dărilor eclesiastice, judecători în prima instanță pentru anumite pricini duhovnicești și judecători-instructori ai proceselor de despărțenie; că mulți abuzau de puterile lor. Spre a fi drepti, trebuie să spunem că și Domnia luându-le protopopilor câte 16 talere pentru cărțile de protopop, în realitate era, dacă nu pătase cu acele abuzuri, dar desigur răspunzătoare de ele²⁾.

La locul acesta se cade să pomenim de un Strilbisky, ce semna Protopop al Valahiei, Moldovei și Basarabiei. El care nu era decât un agent al rușilor pe lângă Mitropolii din Iași și București. Cu plecarea rușilor, el dispare din Principate; se retrage la Movilău, unde își face o tipografie, în care tipărește o psaltire românească la 1786³⁾.

Dacă protopopii judecau pe mireni; pe preoți îi judeca Episcopul, personal sau prin anumite judecătorii. Consistorii regulate nu se înființează la eparhii decât în secolul XIX, totuș ceva rudimentar exista și acum. La 1786, Episcopul Râmnicului creează la Craiova, o judecătorie clericală, compusă din trei preoți sub președinția unui protosinghel⁴⁾.

Ar fi interesant de cunoscut, și chipul cum judecau tribunalele acelea eclesiastice. Așa, spre exemplu, ar fi

1) Ibid. VII. 168—169.

2) Ibid. VII. 463.

3) Ibid. III. 144—45 și 539.

4) Ibid. II. 994—1110.

de știut ce măsură o fi luat Mitropolia, contra preotului care jură mincinos înaintea Divanului, în 1783. Acest fapt îndrituește pe Sutz, a nu mai primi preoți martori decât pe cei cari vor aduce adevărul la mână dela Arhiereu că poate fi ascultat; «căci, zice Vodă, mărturia preotului se cuvine a fi de bună credință și primită la judecată» ¹⁾).

Acest act, este începutul obiceiului a nu se primi martori preoți, decât ceice au învoirea Chiriarhului. Nu este dar întemeiată părerea, celor ce susțin că preotul nu are voie să jure; și iată cum, dintr'un fapt nenorocit pot năzări cu timpul credințe eretice.

În regula generală, clerul nu jură strâmb. Aceasta • dovedește scandalul ce se face în Mitropolie, când călugării aud că unul dintre ei are gândul să jure strâmb, într'un proces. Reproducând anaforaua lui Dositei, relativ la acest caz, Ureche scrie: «că egumenii (cel ce vrea să jure strâmb fusese egumen la Glavacioc) au ajuns să exaspereze chiar pe mai marii lor, de altminteri foarte îngăduitori, când din abuzurile egumeniei se foloseau și ei» ²⁾).

La nerespectarea jurământului, contribuesc însă cazurile acestea nenorocite. Și cu timpul însuși Vodă, îndeamnă un popă să jure strâmb. O fată de boer, se cununașe cu un tânăr, ce în realitate era țigan din ai Brăiloiului. Brăiloiu îl cere de rob, pe el și pe copiii lui. Văzând femeia că nu e alt chip să-și scape copiii de robie, spune că nu e adevărat că sunt cununați. Vodă Moruzzi, pricepe lucrurile și zice Mitropolitului: «Să minți o singură dată popa, care i-a cununat, iar P. S. Ta să-l blagoslovești».

Ureche e mișcat de gestul acesta și spune că după ce minți Popa, Vodă cheamă pe un copil de casă și îi porunci a duce pe jupâneasă în haremul Doamnei «că n'a văzut el la judecata Divanului femeie mai cinstită și mai vrednică de a sluji pe M. S.» ³⁾).

Totuși dacă Vodă ar fi fost mai bine cunoscător al legii creștine și Mitropolitul mai fricos de Dumnezeu decât de Vodă, lăcomia Brăiloiului s'ar fi putut înlătura fără un sperjur, care oricât tot sperjur a rămas.

1) Ibid. I. 377—493.

2) Ibid. VII. 22.

3) Ibid. V. 483.

Nu avea Vodă, decât, prin mila lui, să fi desrobit pe țigan și copii săi.

Cu chipul acesta însă, s'a întins și mai mult credința eronată că Arhiereul poate deslega dinainte, lucrul absolut imposibil, care nu are alt efect canonic decât să încarce și pe Arhiereu de un păcat de moarte, făcându-l autor moral al unui jurământ mincinos.

Dar așa erau timpurile; și preoțimea, jăcmănită prin biruri¹⁾, nu se putea ridica mai sus. Statul și Biserica, erau bucuroși când preoții puteau îndeplini anumite funcțiuni dintr'o activitate extrabisericească. Să îndemne pe oameni a face dăni la cutia milelor, să îndeplinească în timpul ciumei sarcinile de agenți sanitari²⁾.

Intr'un astfel de cadru, are dreptate Ureche să spue că «simțul religios nu pare să fi fost viu»³⁾.

În cele șapte volume ale lui Ureche, găsim nenumărate acte, din care vedem femei dându-se la comerțul cel mai urât, fete împăcându-se cu înșelătorii lor pe câte o litră de aur; ba fata unui boernaș ia toată averea unui tânăr țăran chipeș, dar nu se gândește de loc a se cununa cu el⁴⁾.

Prințul de Ligne, în scrisorile sale, ne-a descris minunat de bine pe acele cocoane mari, care vegetau în iatacuri luxoase, zugrăvindu-și unghiile și fumând țigarete prețioase. Dela el știm, cum ele desprețuiau limba românească, și ce viață a la Louis XV duceau ele în haremuri orientale.

Desigur boerii cei mici și negustorimea, priveau cu jind la cei mai de sus, și căutau pe cât posibil să-i imiteze.

În aceste case, preotul era primit bine, citea acatiste și paraclise; dar nu avea autoritate morală destulă, ca să le îndrepte spre o viață mai creștină.

Vodă Sutz poruncește el însuși în 1784, să se dea foc noaptea unei biserici ridicate în județul Romanati⁵⁾.

În București, la Biserica Oțetari, femeile fac scandal în biserică, din pricina unor strane, pe care Epitropul

1) Ibid. VII. 180 și 290.

2) Ibid. VI. 753. VII. 219 și 546.

3) Ibid. IV. 100.

4) O fată din Secueni renunță la judecată când vede că pă-ratul e gata să jure strâmb. Ibid. VI. 804.

5) Ibid. I. 370—486.

le ridică din Biserică, cu speranță că așa se va face liniște ¹⁾).

La țară, oamenii fac farmece, desgroat morții pe cari îi cred strigoi, duc o vieată păgână plină de superstiții; dar la biserică nu calcă. Ca să-i ducă pe țărani la biserică, la 1783, Vodă poruncește «să-i înfricoșați cu jugul și alte certări» ²⁾. Intențiunea e bună, dar nu cu chipul acesta se desvoltă sentimentul religios într'un popor.

În așa societate nimeni nu se turbură de uciderea lui Dumitru Turnavitu. Acest mare comerciant, fusese chiar Caimacam în lipsa lui Mavrogheni, și întreținea legături politice cu Franția. Doamna lui Hangeri, profită de ocazie, ca să cumpere la mezat pe nimic viile lui Turnavitu, dela Tintea; și Vodă înfruntă pe Cotoceanul, când cutează a pretinde că Monastirea are drept de protimis asupra acelor vii ³⁾.

Domnul era mulțumit că face pe placul turcilor, și are și ocazie a-și îmbogăți soția. În București nimeni nu îndrăznește a se înduioșa de soarta Turnavitului, care plăti cu capul năzuințele lui de a introduce idei europene, în țară. Turnavitu trece de protopărintele liberalismului român, și desigur este cel dintâi care luptă cu sacrificiul vieții pentru europenizarea țării.

Când Turnavitu murea din ordinul lui Hangeri, aceasta nu știe ce primire să facă unui Căpitan-Base Daia, ce vine în București. Dionisie Ecclesiarhul și Fănuță vorbesc de petrecerile ce se fac în București, pentru mulțumirea turcului.

Dionisie Ecclesiarhul, descrie cu expresiuni crude, un chef la care turcul poftise pe boeri cu cucoanele lor. Boerii temându-se de necinste, au venit însă singuri; dar «Vodă văzând că nu au venit cu muerile nu i-au silit ci au adus muieri posadnice și cărciumărese, însă mai, chipeșe și mai frumoase . . . și aducându-le ce au numit că sunt cucoanele boerilor, arătând că aceasta e Brâncoveanca, Goleasca, Corneasca, aceasta e cutare Filipească . . . ⁴⁾». Nu ne permite condeii a descrie scena, pe care o zugrăvește Dionisie Ecclesiarhul; nu ●

1) Ibid. I. 374—490.

2) Ibid. I. 370—486.

3) Ibid. VII. 243 și 554.

4) Ibid. VII. 233.

pomenim, decât ca cea mai strașnică dovadă cum decăd caracterele, acolo unde sentimentul religios e slab sau redus la un bigotism ritual.

Cu cât va trece vremea, cu cât vor eși la iveală mai multe isvoare relative la secolul XVIII, cu atât va reeși mai strălucitor adevărul, că sub domnia fanariotică, nivelul moral al societății române, a fost foarte jos; că Biserica Oficială, în organizația ei cesaro-papistă, a fost în neputință a-și exercita influența ei moralizatoare; iar rolurile politice ce clerul le-a jucat au fost greșite, deși poate, pornite din bune intențiuni, și aproape sigur în perfectă bună credință.

CAPITOLUL II

INCEPUT DE SECOL

În cei dintâi 15 ani ai veacului XIX, Europa a fost muncită de războaiele Napoleonice. Țările Române suferă, și ele, de pe urma acestor războaie și din pricina nerândurilor din Imperiul Otoman.

Răscoala lui Pazvantoglu a băgat în groază pe bucoareșteni. Oltenia a fost pradată de pazvanți, Craiova distrusă cu desăvârșire. «Din acatastasia țării noastre ne aflăm fugiți aici la Râmnic multe familii». «Un Cara-Osman, cu șalzezi de florentini, au fost porunciți de Osman-Pașa, să ia zaharea de unde vor găsi, strânsuri;» și au ieșit din Vidin, în Mehedinți unde «au ars case boierești, au luat zaharele și vite, făcând și alte răutăți multe» scrie la Sibiu, lui Hagi-Pop, în Noembrie 1800. Paharnicul Constantin Brăiloiu ¹⁾. Peste câteva luni, în Ianuarie 1801, alt boier scrie Hagiului «de halul Țării Românești, și de arderea Craiovei cea cumplită... pradă și jale, și oameni omorâți și negustori» ²⁾. Mișcător scrie, la 19 Ianuarie, Treți — Logofăt Zamfirache, fiul acelui Hagi Gheorghe Ioan, care fusese Ctitor al Bisericii Maica Precista din Dud. «Orașul nostru și ticăloasa Craiova, care se împodobise cu case mari și bolte frumoase, astăzi iaste pulbere și cenușe». Tot târgul Craiovei «s'au făcut cenușe, numai zidurile stau negre, și boltele Cămărașului Iene au scăpat». — În Biserica Maicăi Precistei «din ușe până la altar au fost trei

1) I rga Scrisori de boieri și negustori. 113.

2) Ibid. 115.

focuri», — «și satele din sus de Craiova s'au spart: Mischii, Mlecănești, Pieleștii, Gârleștii, Nichitoaia, s'au jefuit de turci și de rumânii noștri»¹⁾.

Alexandru-Vodă Moruzzi, care nu era destoinic să restabilească liniștea, abdică. — Turcii trimit în locu-i, la București, pe Mihai Sutz. — Acest din urmă se încearcă ca să adune în Capitală, boerimea fugită în Transilvania. — Mitropolitul Dositei Filitti și episcopii, se reîntorc cei dintâi. — Căci Mitropolitul fugise însoțit de nepotul său Constantie al Buzăului și de Nectarie al Râmnicului și Iosef al Argeșului. Ei plecaseră de frica pazvanților, și mai ales, ca să nu iasă din cuvântul Maiorului Barozzi, agentul Rusiei, în București.

Mihai Sutz, bătrân și el, nu era mai volnic să facă față împrejurărilor, decât Moruzzi. Poarta îl înlocuiește dar, prin Alexandru Sutz, Domnul Moldovei. Așa că din Iulie în Septembrie 1802, Alexandru Sutz domnește peste amândouă Principatele, realizând o clipă unirea țărilor surori²⁾. Lucrul acesta nu era însă pe placul boierimii și a clerului înalt.

Napoleon, care nu-s da seama bine decât erau turcii de prăpădiți, ar fi dorit să se slujească de Sultanul Selim, spre a stânjeni pe muscali. Sebastiani, primea instrucțiuni, ca să convingă pe turci, cum că Principatele trebuie să fie sub desăvârșita ascultare a Sultanului. Erau apoi francezii, care sfătuiau pe Napoleon, să dea Moldova și Țara Românească, Austriei, singură în stare să reziste Rusiei. Așa sfătuia Tallyrand pe Napoleon, la Tilsit; și tot așa Tribunalul Felix Beaujour, la 10 Iunie 1802. Interesul întregii Europe este «cele două coroane împărătești, a Constantinopolei și Petersburgului, să nu umbrească acelaș cap». Ca să împiedice o așa eventualitate, propune «să se dea Austriei, Valahia și Moldova»³⁾.

Numirea lui Alexandru Sutz ca Domn și al Țării Românești, fusese sugerată Portii, de Ministrul Franței. Ruffin, pretinde că fuga lui Mihai Vodă Sutz, era opera intrigilor rusești. În înțelegere cu Austria, Țarul voiește să ocupe amândouă Principatele, ca să le poată da Marelui Duce al Toscaniei «în compensație»⁴⁾.

1) Ibid.

2) A. D. Xenopol. Istoria românilor. Iași. 1892. V. 333.

3) V. A. Ureche Istoria românilor. VIII. 261.

4) Ibid. 264.

Se prea poate să fi fost ceva adevărat, în această bănuială a Diplomatului francez. Boierii și clerul înalt nu-și inchipuiau însă pe muscali să fie capabili să-i dea peșchis, unui Arhiduce Austriac. Puțini sperau ceva dela francezi. Misiunea Dudescului la Paris, nu dase roadele ce sperau ei; toată lumea vedea că Napoleon apăra pe turci, de cari creștinii din întreaga Peninsulă Balcanică, erau peste cap de sătui. Rușii sunt de aceeaș lege cu românii, ei nu au alt gând decât să desrobească pe creștinii subjugăți de semilună. Grecii sperau că Țarul va restabili Imperiul de Orient, în favoarea lor; sârbii și bulgarii, nădăduiau și ei tot dela muscali dezrobirea. Românii, încă și mai naivi, își făceau iluziunea să trăiască fericiți sub oblăduirea muscălească. Aveau groază de turci. Pe austriaci, bănuți că vor impune românilor un alt rit, nu-i simpatiza mulțimea; prin urmare scăparea nu putea veni decât dela răsărit. Așa judecau cei din primele decenii ale veacului trecut. Rusofilia lor, dacă nu poate fi aprobată, se explică însă pe deplin.

Să nu ne mirăm dar, când Mitropolii din Iași și din București, se fac uneltele Rusiei. Păcătuiesc în cea mai desăvârșită bună credință.

Spre a face jocul Rusiei, Mitropolitul Dositei, fugise la Brașov. Sub influența agenților Împăratului Alexandru, Mitropolitul, împreună cu ceilalți prelați, își pune iscălitura pe un act al boierimei, nemulțumite cu numirea lui Alexandru Sutz, în București, și care cerea de Domn al Țării Românești pe Constantin Ipsilante ¹⁾.

Ipsilante era stăpănit de mare râvnă.—Își inchipuia că, arătându-se prieten Rusiei, va izbuti să fondeze la gurile Dunării un stat nou și o dinastie. El tratase cu Anglia și Rusia, în vederea eredității tronului.—Sfătuit de Marchizul de Saint-Aulaire, spera că victoria Rusiei îi va permite să ajungă Rege al Daciei, sau cel puțin Suveran Ereditar al Principatelor amândorora. Așa afirmă, Conte de Langeron ²⁾. Muscalii, bine înțeleși, îi făgăduiau orișice, când se servesc de el, ca să răpuie pe Sutzuleștii, devotați cu totul Franței și lui Napoleon.

La 25 August 1802, vine în București vestea că Sultanul a dat lui Constantin Ipsilante, Domnia Țării Românești. — Sutz pleacă la Iași. Cârma Statului

1) Ibid. 266.

2) Ibid. 730.

Român o ia Căimăcămia instituită de noul Domnitor.— Această Căimăcămie se compunea din Iosef Episcopul Argeşului, Constantie al Buzăului, Marele Logofăt Brâncoveanu şi Gheorghe Mavrocordat.— Mitropolitul Dositei, era încă în Braşov.— El dorise înălţarea lui Ipsilante.— Acum nimic nu-l mai reţine peste hotare, se întoarce în Bucureşti, şi ia nu numai cărmuirea Bisericii, ci şi conducerea Căimăcămiei, pe care o prezidează până la sosirea lui Ipsilante în Capitală.

Ipsilante nu izbutise aşă de uşor să reîntre în favoarea Porţii. Alexandru Sutzu avea un iscusit sfetnic, în Marchizul Gaspari-Beleval, un aventurier ce se pretindea a fi fost General, şi din care făcuse un Secretar de Stat şi Ministrul său de Externe. Ipsilante, afirmă Rufin Ministrul Franţei, că trebuise să cheltuiască mult ca să ajungă Domn. Ar fi dat două sute de pungi şi Ambasadorului Rusiei, pe care-l câştigase pentru Sutzu, Beleval.

Acum Ipsilante intră în Bucureşti, hotărît să aducă la îndeplinire visurile lui de om ambiţios.

La începutul veacului al XIX, în Mitropolia Ungro-Vlahiei, de 7 ani, stăpâna Dositei Filitti. Graţie strădanilor sale, Domnii ce se perindă pe tronul lui Mircea, continuă să acorde Bisericii toată protecţia lor. Nenumărate sunt hrisoavele prin care bisericile, monastirile şi episcopiile, primesc scutelnici, privilegii şi milostenie dela Domnie, sau mai exact dela Stat. Dintre sumedenia de hrisoave de soiul acesta, însemnăm: un hrisov al lui Alexandru-Vodă Moruzzi, care dă Bis. Sf. Elefterie, din Capitală 25 de poslusnici, o dispensează de oerit la 500 de oi, vinul de vinăriciu, stupii şi rămătorii de dijmărit, îi concedă dreptul să ţie în oraş două cârciumi scutite de bir, cum scuteşte de orice impozit pe cei doi preoţi, un diacon şi cântăreţii cei doi ai Bisericii. La 28 Iulie 1803, Ipsilante dă Bisericii cu hramul Adormirea şi Soborul SSf. Voivozi (Kretzulescu), dreptul de a i se scuti bucatele de vinăriciu, dijmărit şi 300 de oi de oerit. O scuteşte de căminărit, fumărit, vamă şi orice alte angarale. Va avea şi patru scutelnici, oameni străini, rude. Ne oprim asupra acestui hrisov, care ca şi cele date bisericilor: Madona Dudu şi Doamna Bălaşa, din care se vede că ele erau biserici de obşte, nu paraclise particulare, cum au ajuns să fie considerate mai târziu, prin abuz sau ignoranţă¹⁾. Deaceia pome-

1) Ibid. 313 şi 351.

nim și de porunca lui Vodă, din 7 Septembrie 1802, în care se spune Mitropolitului, că: «Dumnia lor, boierii Kretzulești dau pliroforie că biserica este spre închinăciunea norodului», adică nu biserica privată a unei familii. Dealfel din toate actele rezultă că, cel puțin aceste trei biserici, erau biserici cu poporul lor, având enoriașii lor. (Adică sunt adevărate parohii).

Cu câte favoruri se acordă în epoca aceasta preoților, ei ar fi putut avea o situație materială destul de bună. Dar, aveau și ei angaralele lor. Plăteau chiriarhilor lor un bir special. Mitropolitul Dositei, redusese acest bir, sub numele de ploconul Vlădicăi, la 6 lei și jumătate, de fiecare preot. Tot el însă, mai târziu, va cere și va isbui ca Moruzzi, să oblige pe preoți și diaconi, să-i dea câte douăzeci de oca de grâu. Vodă, îi pune condiție să aibă «duare aminte, ca nu cumva protopopii și cei rânduiți cu strângerea acestui ajutor, să cuteze peste aceste douăzeci de oca, a supăra și a lua mai mult»; iar «dela ceice nu vor avea, să se facă milostivire». Acest bir în natură îl cerea Mitropolitul, ca să poată ajuta pe cei lipsiți. Ureche ne spune însă, că această dare nu a împiedecat pe Mitropolit, ca împreună cu episcopii, la 28 Septembrie 1800, să ceară parale dela preoți și dela diaconi, pentru lefuri și tainuri. Tot în ziua aceasta, ei cer lui Vodă, să li se îngăduie a percepe birul și dela preoții scutiți de bir, prin hrisoave. Vodă le învoiește și aceasta, dar prin rezoluția ce pune pe anaforaua vlădicilor, îi sfătuiește: «să facă dreaptă analoghie, după adevărata stare și putere» ¹⁾. Unor preoți, așa de împovorați cu dările, nu li se putea cere o prea mare activitate pastorală. Erau siliți să adune bani albi, nu numai pentru întreținerea familiei lor; ci și ca să îndestuleze pe mai marii lor, episcopii sau protopopii. Cu drept cuvânt, observă Ureche, că impozitele ce apăsau clerul, nu erau menite să ridice prestigiul Bisericii. «Moralitatea publică se resimte: ne-religiozitatea aduce numeroase spargerii de biserici. Dacă Haim argintarul, ovrei mai fricos, denunță pe ȣiganii care au spart biserica Popa Petre; un creștin pravoslavnic nu se sfieste să cumpere dela ei, pe nimica, bucată de candelă sfărâmate» ²⁾.

În chestiile matrimoniale, Episcopatul nu e indepen-

1) Ibid. 16 și 17.

2) Ibid. 19.

dent. Hotăririle de divorț, sunt supuse aprobării Domnești. Ureche ne asigură, că divorțurile acestea erau uneori acordate pentru un nimic, alte ori refuzate în mod arbitrar. Căsniciile celor din popor sunt rezolvate după bunul plac al episcopilor, or al lui Vodă ¹⁾.

Din actul prin care Istrate Kretzulescu adoptează pe nepoata lui, Safta, la 13 Ianuarie 1801, și din cel dela 14 Iunie 1801, prin care Paharnicul Dumitrache Brăiloiu, adoptează pe Nicolae, fiul vărului său, Iordache Zătreanu; vedem că adopțiunile—iotesiile—se făceau înaintea unei comisii compuse din: Mitropolit, un Episcop și Marele Logofăt. Adopțiunea, trebuia să fie întărită de Domn ²⁾. Chiar în chestiile de logodnă, hotăririle tribunalului duhovnicesc, sunt supuse apelului înaintea instanțelor civile. Logofătul Rusim Caragie, se plânsese Mitropolitului și cerea restituirea a 43 de taleri cheltuiți la logodna ficei lui cu Dumitrache Bucșenescu. Acesta pretindea că întru cât nu s'a făcut schimb de inele, nu a fost logodnă. Mitropolitul hotărește logodna ca validă, întru cât s'a petrecut prin sărutare și ducerea unui dar miresii. Ilinca Bucșeneasa apelează la Divanul Domnesc, împotriva hotăririi Mitropolitului, care modifică în parte această hotărire, obligând pe Bucșenescu să restituie lui Caragie numai jumătate din cheltuelile făcute ³⁾.

Dacă fanarioții, se socoteau, în București și la Iași, drept urmași ai împăraților bizantini, și exercitau, cu gelozie, puterile ce aceia arogaseră în Biserică; pare că, voioși ei, acordau și mitropoliților, în hotărele Principatelor, drituri Patriarhale. Așa Ipsilante dă un hrisov, prin care face schitul Poiana-Mărului din Slam-Râmnic, stavropighie. Schitul era populat cu călugări români și ruși. Vre-o doisprezece, cărora Vodă le dă pe an, câte 12 cojoace, cisme, bucăți de aba neagră pe laebgă, undelemn, tămâie, 150 de taleri subvenție, obișnuitele dispense de impozit și o sumedenie de laude (peste tot, 89 de scutelnice). Schitul «nicidecum să nu-l supere Episcopul, sau alte obraze»; «numai Mitropolitul însuș să'l cerceteze și să'l îndrepteze» ⁴⁾. Rămâne de știut, dacă altul afară de Constantie Filitti,

1) Ibid. 24 și 53.

2) Ibid. 51 și 53.

3) Ibid. 191.

4) Ibid. 3191

Episcop al Buzăului, și nepotul Mitropolitului, s'ar fi învoit așa de ușor cu această stingherire a autorității episcopale. De altfel, și cel din Râmnic nu se împotrivesc când Ipsilante, dă o organizație specială monastirilor Cozia, Tismana și Câmpulung. Prin hrisovul dela 29 August 1803, el hotărâse câți anume călugări, să fie în fiecare din aceste mănăstiri, și cât să se cheltuiască pe an, cu iei și cu biserica. Venitul ce prisoșește, va sluji la întreținerea spitalelor. Mănăstirile căteșitrele, vor fi cărmuite de Kir-Anania, Egumenul Govorei. La fiecare din acele mănăstiri se orânduiește câte un Proegumen. Boierii, epitropi ai spitalelor, vor aduna veniturile și vor plăti, pe lângă cele orânduite fiecărei mănăstiri, o sută de taleri pe an lui Kir Anania¹⁾. Această organizație nouă nesocotește, întru câtva, nu numai drepturile episcopilor, dar chiar și autoritatea Mitropolitului. Ea a dăinuit totuș pe tot timpul, cât a păstorit Dositei Filitti.

Nu era prea canonică organizarea aceea; dar mitropoliti erau obișnuiți, cu amestecul puterii domnești în cele bisericești. Proasta administrare a averilor monastirești, nu îngăduia prelaților să fie prea țăntoși cu Vodă.

Domnitorul numește epitropi la mănăstiri. Pe egumeni îi confirmă tot el; ba uneori îi numește de-a dreptul, fără ca Chiriarcul să protesteze. Pe cei ai mănăstirilor închinat, îi recomandă locurile de jos.

Moruzzi face pe Căminarul Nestor, cunoscutul jurisconsult, Epitrop la Pantelimon. Mitropolitul cere lui Vodă, să numească la Sft. Spiridon-Nou Epitrop pe Slugerul Nicolae²⁾. În 1803, găsim Mănăstirea Văcărești, administrată de o epitropie compusă din Marele Logofăt, Marele Spătar și Marele Vistier. Epitropii sunt daori, să mărite în fiecare carnaval 2 fete de boier mare ori de rangul, al doilea, cheltuind 200 taleri. Pentru o sută de taleri vor răscumpăra robi. Cincizeci de taleri să cheltuiască pentru hrana pușcăriașilor, și tot atât pentru hirotonia clericilor sărmani³⁾.

Interesant statutul pe care îl dă Ipsilante, Căldărușanilor. În Chinovie vor trăi patruzeci de părinți cer-

1) Ibid. 360 și 361.

2) Ibid. 181.

3) Ibid. 325.

nicari, deopotrivă toți deobște întru toate, fără să aibă deosebire de haine, la mâncare ori la rugăciuni. Nimeni nu are voie a se călugări acolo, fără poruncă Domnească; nici botez a face, fără știrea Mitropolitului. Din altă mănăstire nu au voie să primească călușari. Arhimandritul ține economia mănăstirii, trecând în condici cele mai mici cheltueli. Nu are voie să se împrumute fără de aprobarea epitropilor: Marele Ban Dumitru, Ghika Biv-Vel-Vistier Costache Filipescu și Vistierul Dumitru Racoviță ¹⁾. Căldărușanii fuseseră dați Mitropolitului Filăret, la demiterea lui, carele din veniturile ei făcuseră îmbunătățiri.

Egumeniile se dau pentru răsplată ori pentru «a-l pricopsi pe cineva». Ierodiaconul Macarie, ajunge Egumen la Găiseni, ca «unul ce s'a arătat, cu slujbă cunoscută în vremea răsvrătirii», «pentru Diafendipsis al poliției» ²⁾.

La unele mănăstiri se numeau epistati. Aceștia erau, mi se pare, un fel de uzufructuari, sau arendași. Așa se vede din jalba Șetrarului Răducanu, cel ce reclamă epistasia Strehaiei, ca scoborător din ctitorii mănăstirei.

Vodă lasă acolo însă tot pe Mihai Chiriță, «care a luat pe cinci ani și a păgubit o îndestulată sumă de bani» ³⁾. Epistatul mănăstirei Tismana, se plânge că administrația nu'l ajută, ca să-și adune birul dela țigani monastirei. Epistasia Schitului Golești, o cere dela Vodă, Dionisie Ieromonahul. Se constată atunci că schitul acela îl stăpânise până în 1799, Ilinca Văduva. Acum îl cârmuește o slugă a Epistăsitei răposate. Moruzzi poruncește: «să se lipsească acea slugă și să se dea schitul în seama lui Dionisie» ⁴⁾.

Când mureau egumenii, Vodă numește la mănăstirea văduvită epitropi, din trei boeri care se bucură de favoarea Curței. Până și Marele Ban Costache Ghica primește să fie epitrop la Sărindar. Epitropiile erau, prin urmare, mijloace de chiverniseală, ca și egumeniile de altfel ⁵⁾.

Mănăstirile de călugărițe au și ele necazurile lor.

1) Ibid. 334.

2) Ibid. 369 și 381.

3) Ibid. 372.

4) Ibid. 420.

5) Ibid. 360 și 361.

În Octombrie 1804, Marta Schimnica, Proin Starîța Schitului Nămăiești, se plânge la Domnie, împotriva urmașei sale. Roagă pe Vodă să dea și pe aceea afară din slujbă și să numească alta, «dintre călugărițele cele bătrâne». Vodă recomandă jalba lui Dumitru Ghica, ca să le cheme pe amândouă, să le împace între ele și cu celelalte călugărițe, «ca să contenească dihoniiile și prihonirile dintre dănele, fiind urmare cu totul împotriva cinului lor»¹⁾.

De este să credem numai ce găsim în condice, hirotoniile se făceau cu mare regulă. Într-o jumătate de an,—dela 1 Ianuarie—4 Mai 1802—, în întreaga țară, nu se fac de cât 27 hirotonii. Toate sunt după cererea ispravnicilor, din ordinul Mitropolitului, sau prin intervenirea Vornicului Poliției. Câteva sunt urmarea anaforalelor Vistierului Golescu și a Banului Ghica. Cei hirotonisiți sunt grămățici, ori feciori de popă. Se respectă, cu religiozitate nizamul, adică condițiunile impuse de Stat. Ureche arată că Marele Ban Brâncoveanu, nu capătă preot la biserica dela moșia sa Sărulești, decât cu anafora către Domn; deși era știut «căci cel ce fusese slujitorul bisericii din Sărulești, a fost făcut Protopop»²⁾. Cu toate astea, plaga hirotoniilor neregulate, niciodată nu a apăsât mai greu asupra satelor, ca la începutul secolului al XIX. «Hirotoniile continuă a se face abuziv pe o scară mare», asigură Ureche.

Mișcătoare sunt tânguiriile sătenilor din Celari, Soleni, Ghizdăveți și Apele-Vii, toate din Județul Romani. «Tot ce-i fruntaș se află preot ori diacon; la un sat se află câte douăzeci, treizeci și patruzeci de preoți și diaconi, și tot se fac». Vodă, face la 4 Februarie 1804, un pitac Mitropolitului, «ca nimeni să nu mai hirotonisească fără pecetie domnească». Ipsilante cere «a nu se mai pricinui nici o desfrânare cu hirotoniile». «S'ar cuveni, sfârșește Domnul, ca însăși episcopii să ceară și să păzească nizamul Domnesc»³⁾. Oste-neală zadarnică. Peste 2 ani, Ipsilante e silit să intervie din nou. Aflase că cei ce se hirotonisesc, «sunt siliți a da peste puterile lor»; și «din această pricină se hirotonisesc mulți și din cei nevrednici». Sunt la mijloc.

1) Ibid. 381.

2) Ibid. 180.

3) Ibid. 309 și 310

netrebnice mijloace de interesuri de bani, de se înmulțesc hirotoniile fără trebuință ¹⁾. Ca să ne dăm seama de gravitatea abuzului cu hirotoniile, trebuie să știm că satele se impuneau la fisc, global. Sătenii hirotoniți au luat parte la plata impozitelor, care astfel apăsau mult mai greu pe umerii celor săraci, care nu puteau cumpăra cu bani sunători, darul preotesc. Cu chipul acesta veniturile statului se încasau greu, și populația nevoiașă suferea.

Acești din urmă, nu numai că plăteau biruri îndoit sau întreit, de cât s'ar fi cuvenit; dar tot ei făceau toate potlezele în natură.

Un cler recrutat, ca să scape de biruri și angarale, îmbogățea pe protopopi și pe episcopi, dar nu putea să exercite nici o influență binefăcătoare asupra popoului. Episcopii caută să se apere împotriva celor ce învinuesc de abuzul acesta, dând toată vina asupra episcopilor din Vidin și dela Vrata, cari ar fi hirotonind pe toți cetățenii, ce se duceau la ei cu parale. Desigur, că în aceste două orașe, se hirotoneau pe capete, sătenii din Oltenia. Dar hirotoniți abuzive nu se făceau numai peste Olt. Apoi, după canoane nimeni nu are voie să hirotonisească decât pe cei din eparhia sa și pentru o anumită biserică, din acea eparhie. Hirotoniile de alt soi, au fost și sunt invalide. Episcopul Românesc era dar dator să le nesocotească. Intru cât însă ele erau ținute în seamă de episcopii din țară, rămâne în sarcina Episcopului indigen, toată răspunderea a acestor hirotonii; mai ales, că dela acești neregulați hirotoniți, episcopii percepeau dări și căutări să-i sustragă dela sarcinile către fisc. Tot ce se poate zice, în ușurarea Episcopatului Român, este că abuzul cu hirotoniile se întinsese în întreg Orientul. Ei nu-și dădeau seama de răul ce-l făceau Bisericii.

Punând dări grele asupra locuitorilor, domnii, în-deamnă, în chip indirect, pe săteni să alerge la preotie, căci ori cât le luau protopopii și vlădicii, tot nu-i ju-puiau atât cât fiscul fanariot.

Domnii, pare că dacă se plâneau împotriva hirotoniilor abuzive, pricina era că le scădeau numărul contribuabililor. Că nu-și dedeau seama bine de ce se cere cuiva, spre a fi un bun preot, ne o spune Ipsilante, în

1) Ibid. 311.

pitacul său dela 22 Aprilie 1803. Cere Mitropolitului să hirotonisească ca preot, pentru corpul pandurilor, pe un pandur anume Dumitru Văleanu, pe care îl recomandase lui Vodă, Sărdarul Preda Bujoreanu, Comandirul pandurilor¹⁾). Ce activitate duhovnicească putea să desfășure un pandur, ne putem închipui.

Sub ocupația rusească, Exarcul Gavril Bănulescu s'a încercat să pună capăt abuzului acestuia de hirotonii, dând poruncă episcopilor, să nu mai îngăduie decât, cel mult un preot, la cincizeci de familii. Atât nu a fost destul. Plaga hirotoniilor abuzive nu au dispărut, cu desăvârșire, decât abia în 1893 după aplicarea legii clerului mirean.

Căci nici în Moldova nu era mai bine decât în Ungro-Vlahia. Prelații nu credeau că sunt datori să lupte pentru ușurarea poverilor ce apăsau pe clasele de jos. În loc să urmeze sfaturile lui Malinescu, boier patriot și cu vederi largi, «găsim pe Veniamin Kostache unindu-se cu Divanul, și îngreunând, încă și mai mult, munca țaranului, când o pune sub apăsătorul urbaniu, al lui Moruzzi, din 1805»²⁾. Biserica, se încerca să păstreze credința în popor, prin strictă intransigență în materie disciplinară, față de cei mici. Când o cocoană cere voie a se cununa a patra oară, Ipsilante, după sfatul Mitropolitului, nu-i dă dispensa cerută, neavând la îndă-mână, nici un temei canonic, spre a o refuza. Vodă îi spune, prin rezoluția sa, că «este vădit că Dumnezeu nu voește să aibă barbă», «de vreme ce câteși trei i-au murit»³⁾. O îndeamnă să se ducă la călugărie.

Muscalii pătrund din nou în Principate, în Octombrie 1806. Împăratul Alexandru vestește pe locuitori că va ține «întru lucrare toate dregătoriile după obiceiurile trecute», pentru ca «privelegiurile ce v'au păzit averea și viața, au fost fapta îngrijirii cu priveghere a înaintașilor săi și a lui însuși».

Imediat, Ipsilante reinstalat în scaun de Domn și Stăpânitor a toată Țara Românească și al Moldovei, dă poruncă boierilor, slujbașilor și întreg poporului, să jure credință, «mai întâi, Mărimii Sale Împăratului și Singur Stăpânitor al tuturor Rușilor,» și în al doilea rând, Măriei Sale.

1) Ibid. 641

2) A. D. Xenopol. Istoria partidelor politice. I. 40.

3) Ureche. op. cit. 427.

Jurământul s'a prestat în București, la Mitropolie, Joi dimineată 9 Ianuarie 1807.

Vodă s'a ostenit mult să adune oaste românească, căci Împăratul îi asigurase domnia ereditară, peste amândouă Principatele; și caută să se arate folositor muscalilor. În acelaș timp, încearcă să-și întindă demnia și asupra Serbiei. O misiune sârbească vine în București și-i oferă coroana lui Ștefan Dușan. Ipsilante, era încuscrit cu câteva familii de cneji sârbi și avea popularitate în nobilimea sârbească, care nu era de loc încântată să asculte de Cara-Gheorghe, ori de Miloș. Astea toate nu sunt însă pe placul Rusiei, care nu are alt țel decât rusificarea tuturor țărilor Dunărene, ca să-și asigure drumul la Constantinopol.

Deacea și Domnia lui Ipsilante nu a dăinuit, de fapt, decât vre-o opt luni. La sfârșitul lui 1807, el era în Odesa, și Principatele sub cârmuirea armatelor de ocupațiune. Ce a fost ocupațiunea aceea, care cinci ani și mai bine, a stăpânit Moldova și Țara Românească, se știe. Amiralul Cicagof, în memoriile sale, arată cât de incapabili erau noii stăpânitori, și cât fără de milă față de nenorocita populație, care îi primise ca pe Mesia.

E interesant de văzut, cum au isbutit muscalii să se scape de Ipsilante. Acesta ținea cu orice chip să asigure familiei sale tronul Principatelor. Având un țel deosebit de al Rusiei, Vodă nu se putea face instrument prea docil în mâinile muscalilor. Căuta să împace și capra și varza. Ca să scape de dânsul, îi făuresc dar greutăți. Susținut de Miloradovici, Costache Filipescu i se ridică în potrivă, la București. Marchizul de Saint Aulaire, Ministrul de Externe al lui Ipsilante, redactează note peste note împotriva lui Filipescu, fără folos. În Agust, Ipsilante pleacă din București, lăsând guvernul în seama unei căimăcămii, care va avea să cârmuiască țara în numele lui. Cu toate astea din Octombrie, în București va domni Măria Sa Prea Înălțatul Feld-Mareșal Cneaz Prozorovski. Boierii, îndemnați de Prozorovski, să pună capăt domniei «de drept» a lui Ipsilante, înscenează o revoluție: răstoarnă căimăcămia pentru că ar fi făcut jeafuri în țară. O altă căimăcămie compusă din Mitropolitul Dositei Filitti, Vlădica Constantie al Buzăului, Banul Kostache Ghica și Vistierul Filipescu.

Boierii Moldoveni, dela început au fost nemulțumiți cu domnia lui Ipsilante. Încă dela 28 August 1807 Mi-

mitropolitul Veniamin, în numele tuturor compatrioților săi, înaintă un memoriu Generalului Apraxin. «cererea noastră este, asigură Mitropolitul, primirea și împreunarea cu Imperiul, sub a cărei umbră bine își petrec zilele noroadale». «Norodul și credința strigă cerând mântuire», căci «de Impărăția Turcului, rupându-se acum» de «supărările cele dinăuntru putea-vom ține dreptățile tractatorilor. Singura nădejde este ca Rusia, să-și anexeze Principatele, așa cum a făcut cu «Georgia și Imeretia». Apraxin trimite memoriul Țarului, cu un raport, în care spune: că moldovenii «de sub ocârmuirea Domnului, doresc să fie slobozi», căci ei «ca și locuitorii Valahiei mai mulțumiți sunt ocârmuindu-se de Mitropolitul și de Divan». Sfârșește prin a spune că «unirea către Rusia spre slavă și de folos, este de trebuință». Dar de asta știa mai bine de cât Apraxin, diplomația rusească. Dovadă intrigile ei ca să depărteze din Principate pe Ipsilante, care din ambiție lucra așa în cât împiedica alipirea Principatelor de Rusia. Mitropolitul Moldovei, ca și al Ungro-Vlahiei, cu tot clerul înalt, la 1807, au lucrat mână în mână cu boierii și așa cum dorea Rusia. Din Martie 1808, începe cârmuirea rusească. Biserica se roagă pentru Împăratul Alexandru Pavlovski, cu curtea și ostașii lui, ca pentru Singur Stăpânitorul Țărilor Românești. La ehtenie, Mitropolitul Gavril, «Exarul Sinodului în Moldova, Valahia și Basarabia», e pomenit după «bine credinciosul și îndreptătorul Sinod al Rusiei». Mitropolitul țării trece de acum înainte în al treilea rând. Din momentul acesta Biserica Românească cade în stăpânire streină, «rusească». Mitropolitul Veniamin, al Moldovei, care nădărduse să ajungă, grație muscalilor, nu numai Mitropolit de sine stătător, ci și Șef de Stat în Moldova, e dat la o parte. Pe Prozorovski, care zisese, că, «va lăsa românilor numai ochii, ca să plângă», Veniamin îl nemulțumește prin desele sale interveniri în favorul populațiunei despoiață de armata imperială, și de ciinovnici prevaricatori. În țară, Veniamin avea în contra-i întreg partidul Bălăseștilor, boieri bogați și puternici. La Kișinău, sădesc intrigi în contra sa. De aceste intrigi, Veniamin e înștiințat prin Maiorul Anton Mavrichie. El se bizue însă, pe serviciile aduse Rusiei și pe prietenia Marelui Logofăt Dumitru Sturdza, șeful partidului ruso-fil, și tatăl viitorului Domn regulamentar. Când Veniamin încearcă, însă serios, să înlăture Epitropia

sub care se urma să fie pus, prin trimiterea Exarcului Sinodal, Rușii adună iscălituri boierești în care se spune că «Mitropolitul Moldovei și episcopii, fiind tineri, și cu neștiință de învățăturile bisericesti, urmează abuzuri, atât în trebile cele duhovnicești, cât și în orânduiriile cele politicești». Ei cer pe Gavril Bănulescu, «ca pe un bărbat împodobit cu multă învățătură și activitate».

Veniamin încearcă să reziste. Dar cărmuirea Bisericii Românești printr'un Exarch Sinodal, era în tradiția Rusiei și de mult hotărâtă. Veniamin părăsește scaunul Mitropoliei, la 1 Martie 1808. Muscalii se arată mâhniți de hotărîrea sa. Divanul cheamă pe Episcopul Romanului, să fie Epitrop Mitropoliei. Apoi, cu lacrimi prefăcute, iscălesc o adresă de simpatie către Veniamin, și îi pun la dispoziție monastirea Slatina, unde se și retrăsese.

Veniamin se dase singur la oparte; Dositei, al Ungro-Vlahiei, încearcă să reziste altfel. El nu contesta autoritatea lui Gavril Bănulescu. Ii cedează pasul pretutindeni, se resemnează cu nădejde că lucrurile se vor schimba în altfel. El care fusese așa de ascultător Rusiei, bunul prieten al lui Ipsilante, își întoarce acum ochii spre Apus. Steaua lui Napoleon lucește așa de viu, încât nu e deloc cu neputință ca Rusia, în cele din urmă, să fie biruită. În București, mișună o sumedenie de călugări greci, bonapartiști infocați. Preotul Polizu Condu și Arhimandritul Paisie di Tipaldo se înfățișează ca oameni ai lui Napoleon. Trei egumeni se declară sudiți francezi și, în această calitate, isbutesc să plece din București, nesupărați de Exarcul Gavril Bănulescu.

Dositei, vroia să continue legăturile cu Patriarhia, și după ce fusese supuse Sinodului Rusesc. Intreține o corespondență cu Fanarul, pe care o curmă Prozorovski¹⁾. Din ce în ce, conflictul dintre Dositei și muscali se agravează. Exarcul înființează Dicasteria (Consistoriu). Mitropolitul nu înțelege însă, să împartă cu clerul, outhoritatea sa de suprem judecător duhovnicesc. Pretinde că este o inovație. Uitase că încă din 18 Iulie 1803, Vlădica Nectarie al Râmnicului, întemeiasă la Craiova o Dicasterie, prezidată de Protosinghelul Episcopiei, și din care făceau parte și alți patru preoți²⁾.

Se opune și la inventarierea avutului mănăstirilor,

1) Ibid. 675.

2) Ibid. 343.

o dispoziție menită să pue oarecare regulă, în administrația bunurilor bisericești.

Divanul, se ridică în contra lui Dositei, când acesta încearcă să arendeze pe patru ani veniturile mănăstirii Sf. Ioan, sub cuvânt că omul Mitropoliei, care sigilase și inventariase avutul rămas dela fostul Egumen, a găsit o datorie de 80.000 taleri. Se imputa Mitropolitului că delegatul său fără să aștepte pe delegatul fiscului făcuse catagrafia. Tot așa la moartea Egumenului dela Slobozia; epitropii numiți de Mitropolit, ridică peceteile puse de epitropul Divanului. Insuși Kir Visarion Cotrocenul, recunoaște că s'au ridicat peceteile și doi mireni — Paharnicul Photino și Petre Lipscanul; în două rânduri au umblat în sepetul răposatului starit. Ori cât de greșit ar fi lucrat Mitropolitul în aceste împrejurări, conflictul se putea aplana, dar Dositei devenise omul Franței. El scria Consulului Francez Ledoulx cerând «patentă de supus al M. S. I. Impăratul Francezilor și Rege al Italiei», ca să scape de suferințele pe care le îndura ca «grec bănuț a fi amic francezilor, și dușman rușilor» ¹⁾. Se uitase vremile când predicând norodului în Mitropolie, Dositei vedea «pe ruși la Paris și pe francezi în Siberia» ²⁾. Dositei, a putut fi de bună credință în amândouă cazurile. Se poate să fi crezut ca rușii vor îngădui lui Ipsilante, să întemeieze, la gurile Dunării, un stat creștin; și că cele ce au urmat sub ocupație, i-au deschis ochii asupra Rusiei. Prin ucăz împărătesc, Dositei, e scos din scaun; în locu-i, Tarul numește Mitropolit al Ungro-Vlăhiei, pe Ignatie Proin al Artei. Acest grec, pripășit din Rusia, ține discursuri franțuzești generalilor muscali, ce trec prin București; și fuge odată cu Rușii, lăsând drept amintire, porunca dată casnicilor săi, să nu dea nici o socoteală de ce parale a încasat și ce a făcut cu ele.

Pe Mitropolitul Dositei l'au dus în Moldova. Ii pregăteau Muscalii un surghiun, în fundul Rusiei. În cele din urmă, isbutește să i se îndulcească soarta. Fu exilat la Aninoasa (Mușcel), și apoi strămutat în Târgșor, lângă Ploești. De aci, el se jeluește Impăratului Francisc, că suferă din pricina plecării lui spre Austria, și pentru că a intervenit în favorul supușilor Maiestății Sale

1) I. C. Filitti. Așezământul Mitropolitul Dositei. 45.

2) Ibid. 34.

Chesaro-Crăiești¹⁾. Pare că lămuririle cerute de Banfi, în numele Împăratului i-au fost favorabile; căci, grație intervenției Austriei, i se îngăduie să se retragă la Brașov, unde a trăit până la 1826.

În lunga sa păstorie, Dositei, a lucrat la ridicarea nivelului moral al fiilor săi sufletești, așa cum se putea în epoca aceea. Din îndemnul și prin sânguința sa, se reclădește școala dela Sf. Gheorghe²⁾. Când episcopii dela Doamna Bălașa, refuză să le cedească localul pentru școala din curtea bisericii, Dositei pune la dispoziția dascălului metohlul Mitropoliei dela Schitul Măgureanu³⁾. Ajută școala de muzichie, din hanul Constantin Vodă, a lui Dimcea Psaltul, și se interesează de pictura bisericească, punând pe Mincu zugravul, să învețe și pe alții meșteșugul său⁴⁾. Trecând peste numeroasele cărți de ritual, ce se tipăresc în zilele lui; prin traducerea și imprimarea celor două-spre-zece volume de mine, el a dat în mâna iubitorilor de citire românească, o lucrare, care în timpul acela putea sluji la moralizarea poporului. Lăsându-și averea unui așezământ, destinat să ajute pe tinerii ce studiază în străinătate, Dositei se arată iubitor de știință și de lumină.

Grec de neamul lui, venit din tinerețe în București, Dositei Filitti știe să fie cumpănă dreaptă între ceea ce-i șoptește vocea sângelui și ceea ce-i poruncește calitatea de Ierarh român. Oare care nepotism a domnit în Biserică sub el. Dar râvna lui de mai bine, pe care i-o insuflă cultura sa mai deosebită, îl deosebete de contemporanii lui. Oare care versachilitate apare în actele sale, și e datorită firei lui meridionale. La 1795, cercetătorul îl vede protestând în privința clădirii unei biserici catolice, la Craiova⁵⁾. La 1809, iscălește în Divan o hotărâre, prin care îndatorează Statul, să plătească câte o sută de taleri pe lună Episcopului catolic și preoților «ce săvârșesc slujba dumnezeiască a credinții creștinești cei catolicești a Rămului⁶⁾». La 1804, el ceruse lui Vodă, să interzică intrarea în țară

1) Hurmuzache: documente. X 638.

2) Ureche. Ist. Rom. VIII. 28.

3) Ibid. 434.

4) Ibid. 33 și 34.

5) I. C. Filitti op. cit. 55.

6) Ureche op. cit. VIII 354.

a cărților românești tipărite la Blaj¹⁾ Peste câțiva ani, îl vedem învoindu-se la întemeierea unei Arhi-Episcopii armenesti, pentru amândouă Principatele. El cere ca Vlădicul armenesc, să nu depindă, nici de Constantinopole, nici de Eșimiădzil, și să reșadă în Iași²⁾

Din toate aceste variațiuni ale lui Dositei, pare că reiese că în sufletul său a fost o luptă continuă, între prejudecățile moștenite și dorința de a fi cât mai aproape de adevăr și de dreptate. Că prin firea sa era tolerant, ne-o spune testamentul său prin care lasă: 50 #, bisericii grecești din Brașov, 10 #, celei românești din Scheiu, 25 #, bisericilor catolice, și alți 25 #, bisericilor sașilor, tot din Brașov. Dacă Dositei, nu a înființat un seminar, așa cum face Veniamin la Socola, în 1804, și dacă nu lucrează pe teren cultural românesc, atât cât Mitropolitul Moldovei; el, mai curând și mai clar decât păstoriții săi români, și simpatizorii lui greci, a înțeles ce pericol este Rusia, pentru popoarele Balcanice. Istoria poate admite cu Zilot Românul că Mitropolitul Dositei Filitti, a fost «cu duh, pentru patrie bună».

Nu se poate zice însă același lucru de Mitropolitul Gavril Bănulescu, român ardelean, ce s'a făcut unealtă muscălească. Bănulescu însă, a dovedit multă râvnă pentru ridicarea morală și materială al clerului. Cel dintâi act al său, din Iulie, 1808 este să repună mănăstirile: Tismana, Cozia și Câmpul-Lung, în starea din înainte de scoaterea lor de către Moruzzi, de sub canonică lor așezare. Peste câteva săptămâni, în Septembrie, Gavril dobândește dela muscali învoire ca întreg venitul mănăstirilor închinat, să se cheltuiască în țară, pentru nevoile Bisericii. Pe preoți îi d'spensează de sarcina încuarterării rușilor³⁾. În Februarie 1809, el oprește pe călugări să ție moșii cu arendă și îi îndatorează «a-și petrece viața lor, în mănăstirile unde-și pun metania⁴⁾. Moșiile mănăstirești, nu se vor arenda pe mai mult de trei ani⁵⁾. Scandalizat că se cerșeste pe uliță pentru îngroparea celor săraci, obligă pe preoți «să-i îngroape, fără de ai ține câtuș de puțin, sau a

1) Bis. Ort. Rom. XXVIII. 1123.

2) Ureche op. cit. 354.

3) Ibid. 335 până la 337.

4) Ibid. 343.

5) Ibid. 361.

lăsa a merge să ceară la pod»¹⁾ Lui i se datorează că s'au oprit îngropăciunile în oraș, pe lângă biserici.

La întemeierea cimitirelor comunale, s'a isbit de rezistența bucureștenilor și a craiovenilor, mai ales.

Văzând că protopopii iau parale dela diaconi, fiindcă și chiriarii cer dela ei, rușeturi; ia măsuri ca să pue capăt la «jafurile și asupririle ce fac protopopii». Și scrie episcopilor că «fără de zăbază și fără de nici o schimbare a se curma cu desăvârșire» obiceiul de a fi supărați protopopii cu rușeturi, ori să ia ca venit al lor mai mult de cât i se cuvine²⁾.

În Iași, Bănulescu tipărește și niște instrucțiuni, pentru protopopi.

Sub Dositei, când se ivea vre-un conflict între autoritățile civile și preoți, ca cel dintre Slugerul Enache Ispravnicul din Mușcel și Protopopul, intervenția Mitropolitului nu putea ajunge decât, cel mult, până la o cercetare care nici odată nu era împotriva autorității civile³⁾. Sub muscali, Scarlat Grădișteanu Ispravnicul din Săcuieni, se vede înfruntat că «nu caută trebile județului, după rânduială, ci se amestecă și în tahma preotească», punându-i-se în vedere să nu se mai ocupe decât «numai cu locuitorii mireni». În schimb «Duhovniceasca Dicasterie» își arogă dreptul să judece ori ce fel de procese. Așa la 13 Mai 1810, Consistoriul judecă un proces, relativ la proprietatea chioșcului dela Herăstrău. Divanul protestează împotriva acestui abuz de putere⁴⁾. Administrația rusească închide ochii, pentru că dorește să câștige iubirea și devotamentul clerului. Ostenirile ei ni-au fost fără de folos; în cler, s'au găsit totdeauna cei mai sinceri prieteni ai Rusiei, în acest scop, au lucrat mult Gavril Bădulescu, despre care Împăratul Alexandru, scria lui Cicagof, că «este un bătrân venerabil care trebuie menajat»⁵⁾. În cei dintâi doisprezece ani ai secolului al XIX, Mitropolitul și guvernul civil au făcut laudabile eforturi, ca să ridice nivelul moral al populației; dar fără de vre-un folos văzut. În zadar, Mitropolitul pune să-i cunune cu deasila pe înșelătorii fe-

1) Ibid. 363.

2) Ibid. 362.

3) Ibid. VIII. 182.

4) Ibid. IX 306.

5) D. A. Sturdza și Colescu Vartic. Acte și documente relative la renașterea română. I. 10 și 220.

telor cumsecade. Tot așa de puțin folositoare au fost și poruncile domnești, împotriva celor ce călcau legăturile nunții; ca și surghiunirea la mănăstire a femeilor și fetelor cu moravuri ușoare. Măsurile ce s'au luat, rămân dar spre a se cunoaște bunele intențiuni ale cărmaitorilor, și decadența morală a societății depe vremea aceea.

Poporul e plin de superstiții; comite acte de fanatism. Mișcările atisemite dela 1803, Ureche bănuie că erau puse la cale de muscali. Nu e spre lauda sa că ultima lucrare tipărită de Mitropolitul Iacov Stamate, predecesorul lui Veniamin Kostache, este traducerea unei scrieri împotriva ovreilor. Dar tocmai acest lucru, face ca bănuiala lui Ureche să nu fie lipsită de orice temei. Dintr'o scrisoare a lui Marinescu către Mitropolitul Veniamin se vede că mișcarea era pregătită să izbucnească și în Iași; dar a potolit'o Veniamin, citind poporului moliftele lui Sf. Vasile.

În București, Ipsilante trimite un pitac Mitropolitului, prin care îl vestește că «spre a se folosi pe sineși cu jafuri și hrăpiri», oameni proști, fac porniri asupra ovreilor; hrănind deșarta părere că neamul ovreiesc ar fi omorât creștini întrădăș, ca să ia sânge dela cel omorât. Prin urmare, el poștește pe Mitropolit, să îndatoreze pe preoți să lupte împotriva acestor bărfeli, de oare-ce «Vodă, strașnic îi va pedepsi pentru acea faptă necreștinească, de care însuși preoții vor fi învinovați»¹⁾. Aceste din urmă cuvinte, lasă de bănuie că erau printre preoți, care credeau și răspândeau zvonuri răutăcioase, în contra ovreilor. Se poate însă că amenințarea din pitac să fie referitoare, numai, la acei preoți, care nu ș-ar îndeplini sarcinile polițienesti, ce li se dase. La începutul secolului, Bucureștul fusese împărțit, ca utilitate și poliție, în cinci plăși. În fruntea fiecărei plăși stă un boier, cu două sute taleri leafă pe lună, și care are sub ordinele lui un logofăt, doi cazaci, doi ciocli și vătășii mahalalelor. La 1807, Vodă, trimite Mitropolitului un pitac, prin care îl poștește să «poruncească preoților, dela fiecare mahala, să umble împreună cu vătășelul mahalalei, după porunca ce i se va da de orânduitul boier». Erau orânduiți boierii: la Plasa târgului de afară, Sărdar Zamfiroglu; Pol-

1) Ibid. 637.

2) Ibid. 260—271.

covnicul Iacovache Amira, la Plasa Goorganului; Vtori Vistier Zamfirache la Plasa Târgului și Biv-Vătaf Grigore Filipescu, la Plasa Podului-Mogoșoaiei¹⁾. În fiecare plasă, era și câte un protopop. Muscalii, au deosibit aceste cinci plăși, prin culori, sau cum li se ziceau la început vărsele; de-atunci Bucureștiu a rămas împărțit în cinci culori. Biserica mai conservatoare a păstrat denumirea de plasă,— mai românească și mai frumoasă. Numai, a redus plășile din cinci, la două;—ceia ce nu se poate zice că va fi contribuit la exercitarea unei supravegheri duhovnicești continue și binefăcătoare.

Cârmuit de cinci sau de doi protopopi, clerul Bucureștean nu s'a mai presus, de cel din Iași și Craiova. În regulă generală, el nu strălucește prin prea multă cultură.

«Influența culturală a Bisericii, din cauza ignoranței preoților, este foarte redusă». Alături de nereligiozitate, cu superstițiile ei, desfrânarea femeii și adânca ignoranță a preoției²⁾, Ureche vede și alte scăderi sociale, atunci când studiază epoca ce ne preocupă³⁾.

Din actele vremii aceleea reese însă că atât Dositei Filitti cât și Veniamin Kostache, au încercat să ridice clerul prin cultură. Unul, întemeiază seminarul dela Socola; celălalt trimite în străinătate clerici ca să-i lumineze. Ce a produs seminarul dela Socola, și trimiterea clericilor în străinătate, se va vedea mai târziu.

1) Ibid. 260 262.

2) Ibid. VIII, 26

3) Ibid. VIII. 36

CAPITOLUL III

RĂPIREA BASARABIEI

A trecut de mult, sută de ani, de când Napoleon primi din mâinile Papii, coroana împărătească. Această înălțare nu era desigur pe placul puterilor, cari de zecă ani simțeau puterea geniului militar al lui Bonaparte.

Austria, Suedia și Rusia înjghebară, la 1806, a treia coalițiune împotriva Franței. Bătălia dela Austerlitz sili pe austrieci să încheie cu Napoleon pacea dela Presburg. Prin acea pace, Napoleon intră în stăpânirea Dalmației și a o mulțime de insule din Adriatica, care îl făceau vecinul Impărăției Turcești.

Rușii erau învățați dela o vreme, să considere Imperiul Otoman, ca o țară dacă nu cucerită, dar desigur supusă influenței moscovite. De aceea, când Alexandru Pavlovici văzu pe austriaci părăsind lupta, se puse pe lucru și răuși a atrage pe Prusia în coalițiune. Din nenorocire pentru Tarul Alexandru, bătălia dela Iena răpuse pe prusieni, și îi taie orice nădejde de biruință.

Încă din Ianuarie 1805, Napoleon se adresase Sultanelui Selim III, cerându-i să iea poziție împotriva rușilor. «Cum suferi să-ți porurcească Rusia?... Ești atât de orb, de nu-ți cunoști interesele..... Dacă vrei să rămâi slugă plecată vrăjmașilor tăi, mă voi ridica împotriva-ți; eu, care niciodată nu am fost un vrăjmaș slab. Divanul tău..... insultă prietenii tăi și lingusește pe vrăjmașii tăi seculari. Deșteaptă-te, Selim! Chiamă la guvern prietenii și gonește trădătorii..... Adevărații

tăi vrăjmași sunt muscalii..... fiindcă sunt de religie pravoslavnică, ca și jumătate din supușii tăi» ¹⁾).

Cu drept cuvânt, Napoleon spunea Sultanului că singurul și adevăratul vrăjmaș al Turciei, era Rusia, care, încă dela Petru cel Mare își aruncase privirea asupra țărilor care stăteau în legătură cu Poarta. Și dacă Țarigradul era idealul la care trebuia să țintească politica moscovită, cucerirea Principatelor Române, părea cel dintâiu și cel mai ușor pas de făcut. Tratatивele lui Petru cel Mare cu Cantemir și cu Constantin Bâncoveanu, arată că muscalii pricepuseră cât era de ușor a profita de legătura ce exista între români și muscali, prin ortodoxie, ca să faceră niște alianțe, cari ca și cele încheiate cu Mingrelia și Georgia, aveau să sfârșească prin complectă cucerire a țărilor române.

Testamentul lui Petru cel Mare fu reluat de Ecaterina II. Această Prințesă germană, după ce își ucise bărbatul, știu să se identifice, atât de bine, cu sufletul rusesc, încât i se ertă și asasinarea bărbatului și viața-i destrăbălată. Astăzi, cu drept cuvânt, rușii consideră pe Ecaterina II ca pe cel mai de seamă reprezentant al panrusismului, după Petru cel Mare.

Ecaterina II cunoștea prea bine legăturile ce existau între muscali și Principatele Române. Și când se convinge că este peste putință a cuceri Constantinopole, fără a avea și concursul Austriei, Ecaterina II, după ce prin Ambasadorul său, Prințul Galitzin, tratase la Viena cu Cancelarul Imperiului, Prințul de Kaunitz; ea însăși la 10 Septembrie 1782, din Tsarkoëselo, scrie lui Iosif II, spre a stabili punctele de înțelegere, ca să poată porni la cucerirea Țarigradului.

Din această scrisoare, vedem că Ecaterina era gata a face o parte egală cu Austria, din provinciile ce rămăneau de împărțit, după isgonirea turcilor din Țarigrad. «Ni se pare că e bine de a hotări de acum că între cele trei imperii (Ecaterina voia să dea Țarigradul, fiului său, reinviind Imperiul Bizantin) va fi un Stat independent, sub garanția acestor trei monarhii. Acest Stat, altă-dată cunoscut sub numele de Dacia, ar putea fi format din Moldova, Țara Românească și Basarabia, sub un Principe de religie dominantă în zisele state și pe credința căruia cele două curți împărătești ar

1) V. Sturdza și Colescu-Vartic: «Acte și documente relative la renașterea României». I, 431.

putea pune temeiul... S'ar stabili că acest mare Stat, al cărui Suveran ar fi ereditar, și ar rămâne absolut independent, fără ca să poată fi vreodată alipit nici la Rusia, nici la Austria, niciodată nu va cădea sub dependența altei puteri. Hotarele acestui Stat nou vor trebui să fie: Nistru și Marea Neagră, dinspre Polonia și Rusia; dinspre Austria, s'ar învecina cu statele garantate M. V. I. printr'un articol secret și de râul, Olt până la Dunăre. (Rusia ceda Austriei, Oltenia) ¹⁾.

După cum se vede, Ecaterina, stabilind că Regatul Dacic va avea un Suveran Ereditar, de lege pravoslavnică, pune de fapt stăpânire pe Principatele Române. Se știe că Țarina se gândea să dea acest Regat favoritului său, Generalul Potemkin.

Din fericire pentru noi, mărețele planuri ale Ecaterinei, nu s'au realizat; căci, fără dor și poate, că dacă s'ar fi ajuns la crearea unui Stat românesc, guvernat de un Rege muscal, soarta românilor nu ar fi fost de loc de invidiat. Pronia Cerească, ne-a scăpat de această liberare, de sub jugul semilunei. Din nenorocire, relațiunile Domnilor români cu muscalii, făcuseră ca Poarta să excludă cu totul pe pământeni dela tronul Principatelor. Turcii, totdeauna rău informați, își închipuiau că sunt mai asigurați, închiriind Domnia Țărilor române, grecilor din Fanar; care și ei ei erau influențați de muscali, și își închipuiau, că rușii vor reînvia Imperiul Romeic, spre folosul lor.

De aceea, cu toată frica de sabia turcului și cu toată lăcomia de câștig a grecului, fanărioții cârmuiau Principatele, plătind parale la Țarigrad și gudurându-se pe lângă muscali, în cari vedeau pe stăpânii de mâine.

În astfel de condițiuni, Napoleon, care puneă nădejde că turcii își vor înțelege interesul și vor lucra mână în mână cu el, spre a distruge pe muscali, ține o inteligentă și călduroasă corespondență cu Selim III. Ambasadorul său la Țarigrad, lucrează pe capete în vderile împărațescului său stăpân și răușește a obține isgonirea ministrilor vânduți Rusiei, ba în cele din urmă, și depunerea Domnilor din București și dela Iași.

Iată ce scria Talleyrand, la 28 Ianuarie 1807, Împăratului Napoleon: «Poarta, de mai multă vreme, dobândise siguranța trădării Prințului Ipsilante, Domnul

1) V. Ibid. 388 și următoare.

Țării Românești; Prințul Moruzzi, Domnul Moldovei, nu inspiră nici el mai multă încredere. În calitate de Suverană, Poarta i-a depus, pe amândoi și i-a înlocuit prin Principii Soutzu și Calimache... Această măsură n'a fost pe placul Rusiei. Ministrul ei declară că va părăsi Țarigradul, dacă domnii depuși, nu vor fi restabiliți pe tron. În vremea aceasta părea gata să izbucnească războiul între Franța și Prusia. Mirată de neînțelegerile dintre cele două puteri cele mai interesate la conservarea sa, Poarta simți avantajul ce ar dobândi inamicul său natural. Un Amiral englez sosi cu escadra și anunță că Anglia își va da mâna cu rușii, dacă foștii Domnitori nu vor fi restabiliți. Poarta cedă de nevoie... Rusia trebuia să fie mulțumită. Anglia fu mai mulțumită de cât spera. Poarta crezu că va păstra pacea... Dar știrea războiului cu Prusia și primele ostilități, fură cunoscute la Petersburg... Imediat ea nu mai păstră nici o măsură. Generalul Mickelson primi ordin să intre în Moldova, și Rusia înghiți în gând o pradă, după care ofta de atâția ani, și de care, unirea dintre Franța și Prusia o silise să nu se atingă¹⁾.

Napoleon credea că schimbarea Domnilor filo-ruși avea o mare importanță. Nu putem trece, mai înainte a da loc părerilor ce le avea Generalul Sebastiani, Ambasadorul lui Napoleon la Stambul, despre fanarioti. Iată, în adevăr, ce cetim în memoriul adresat lui Napoleon, la 12 Iulie 1808; «Grecii din Țarigrad sunt ori boeri ori negustori; negustorii nu fac decât negustorie. Boerii nu au nici o avere, nici meserie. Ei trăiesc din veniturile ce le produc Principatele Române. Când aveau parale, erau bine primiți în casele miniștrilor turci; dar astăzi, când sunt căzuți în mizerie, ei se bucură de tot disprețul, ce trebuie să inspire oamenii cei mai josnici și cei mai scârboși din câți există. Din familiile princiare, numai Soutzuleștii și Calimachii au simpatii pentru Franța. Ei au oarecare trecere, ce nu se poate însă compara cu trecerea Moruzzestilor, cari fiindcă mai au încă oarecare avere, și-au făcut protectori și duc ura împotriva Franței până la exagerație²⁾». De aceea dar, cu drept cuvânt, rușii cerură și obținură, pentru moment, restabilirea pe tron a Domnilor filo-ruși. Ceeace-i preocupa, în primul rând, era

1) V. Ibid. 1061.

2) Ibid. 898.

nu apărarea Domnilor, ci asigurarea influenței rusești în întreg Imperiul Otoman. De aceea, Împăratul Alexandru, încă din 24 Februarie 1806, scria Ambasadorului său Italinski, să previe Ministerul Otoman că: «Intrarea armatei în Moldova va avea loc, dacă vor face noi complezențe lui Bonaparte¹⁾». Când dar ocupară Principatele, rușii, prin Ministrul Afacerilor Străine, Baronul Budberg, dete o circulară către corpul diplomatic din Saint-Petersburg, prin care caută să justifice ocuparea Principatelor. Acolo citim că: «Forma de guvernământ și fericirea popoarelor creștine, cari locuiesc provinciile Moldova și Țara Românească, fixaseră de mai mult timp atențiunea Suveranilor Rusiei... Regulamente hotărâte în comună înțelegere stabiliseră, în cele din urmă, administrația acestor provincii... Una din bazele principale ale acestui fericit așezământ, eră menținerea Voevoților sau Hospodarilor în slujbă timp de șapte ani și și inamovibilitatea lor în acest timp²⁾».

Desigur, rușii sperau că prin biruirea francezilor, vor rămâne stăpâni ai Principatelor.

Ocărnuirea Generalului Mickelson tindea să asigure, cât mai tare, stăpânirea definitivă a muscalilor, în țările noastre.

Victoriile lui Napoleon însă, puseră capăt acestui vis. Pacea dela Tilsit dispuse retragerea trupelor rusești din Principate.

E interesant de cunoscut detaliile înțelegerii dela Tilsit.

Când rușii, după pacea dela Presburg, răușiră a atrage pe prusieni în coalițiune, Alexandru nu se sfii a asigura pe Regele Prusiei, că nu se va atinge de integritatea Imperiului Otoman.

La 27 Februarie 1806, Ducele de Brunswick scria Regelui Prusiei, că Rusia a aprobat articolul care garantează integritatea Porții, adăugând Țarul: «O garantez eu, căci sistemul Împărătesei Ecaterina II asupra Orientului e definitiv părăsit; sunt prietenul Porții și voi s'o susțiu³⁾».

La Tilsit, Prusia era complet sfărâmată. Numai

1) Ibid. 487.

2) Ibid., 515.

3) V. Ibid., 480.

grație intervenției lui Alexandru I, Napoleon lăasă soțului Reginei Louisa coroana Prusiei, în hotare extrem de reduse. Și pe când, în considerația lui Alexandru, se prevede în tratat că Franța își va retrage trupele din Prusia; prin o dispoziție, încă și mai categorică, un articol al tratatului prevede încetarea ostilităților dintre ruși și turci, și retragerea trupelor muscălești din Principate.

Acesta era sistemul la care se oprise Napoleon la Tilsit. Talleyrand era apărătorul unei înțelegeri cu Austria și încă dele pacea din Presburg, el sfătuisse pe Napoleon la o alianță cu Austria. La 11 Octombrie 1805, Talleyrand scria Contelui d'Hauterive: «Aș dori ca după victorie, Impăratul să zică Principelui Carol: Iată-vă la ananghie, dar nu voi să abuzez de victoriile mele... Venetia va fi independentă. Las coroana Italiei, cum am făgăduit, Suabia va fi dată Bavariei, sau altui Principe. Vă voi ajuta să cuceriți Moldova și Țara Românească¹⁾».

El revenea peste câte-va zile scriind însuși Impăratului: «Să se dea Austriei Țara Românească, Moldova, Basarabia și partea septentrională a Bulgariei, (Dobrogea)... Pe dată ce Austria va intra în stăpânirea României și a Moldovei, rușii vor deveni rivalii și vrăjmașii săi naturali. Românii și Moldovenii, din cauza religiei, preferind stăpânirea rusească, vor ține pe Austria de scurt și o vor sili să-și transporte acolo toate atenția și toată puterile sale²⁾».

Se știe că la încheierea păcei din Presburg, Napoleon nu a vrut, sau nu a putut, să ție seamă de sfaturile lui Talleyrand.

La Tilsit, Prusia se încearcă a-și recăstiga, pe cât cu putință, grațiile lui Napoleon și Baronul Hardenberg, Ministrul Prusiei, întocmește un proiect de împărțire a Imperiului Otoman și o alianță între Franța Rusia și Prusia. După acest proiect, Rusia ar fi luat Principatele Române, afară de Oltenia, Bulgaria, Rumelia și coastele Asiei. Austriei i se da Dalmația, Bosnia, Serbia și Oltenia. Prusia ar fi căpătat întreaga Saxonie, iar Regele Saxeii ar fi trecut în Polonia complet restabilită).

1) V. Ibid. 435.

2) Ibid. 439.

3) Ibid. 569.

Bine înțeles, că acest proiect nu fu de loc luat în seamă de Napoleon. Mulți au făcut o vină lui Napoleon, chiar din acea că a menținut pe Frederic Wilhelm în Prusia.

La Sfânta Elena, Napoleon a spus că, un moment, s'ar fi gândit să dea coroana Prusiei, Principelui Carol de Hohenzolern Sigmaringen (bunicul regelui nostru); dar că nu a putut realiza acest proiect din cauza lui Alexandru, care ținea, ca la un punct de onoare, să nu părăsească pe Regele Prusiei, după ce îl târâse, cam fără voie, în coaliția anti-franceză. Oricum, se poate spune că baza înțelegerii dela Tilsit, era recunoașterea de către Rusia a tuturor cuceririlor lui Napoleon, asigurarea integrității Imperiului Otoman, adică părăsirea Principatelor de către muscali și păstrarea unui mic Regat Prusian.

Bine înțeles, că pentru ajungerea la acest rezultat au existat convorbiri, planuri. Se pare că Alexandru a plecat dela Tilsit cu speranță că Napoleon nu va face caz mare, dacă printr'un chip sau un altul, el va reuși să păstreze Principatele Române.

Anumite conversațiuni relative la o eventuală expediție în Indii, cu împărțirea Imperiului Otoman, dădeau poate drept Împăratului Alexandru să-și închipue că evacuarea Principatelor nu se va realiza, cu toată dispoziția tratatului dela Tilsit.

Evident, că turburările ce avusese loc la Tarigrad, versatilitatea și coruptibilitatea miniștrilor turcești cam scârbise pe Napoleon de turci, și nu se sfia nici de a spune nici de a scrie că turcii, prin obiceiurile și moravurile lor, nu-i inspiră nici încredere nici simpatie. Deci dar, el nu se scandalizează când Rumiantzov, la Petersburg, se încearcă a convinge pe Savary, că pentru cimentarea alianței franco-ruse e necesară anexarea Principatelor la Rusia.

El însuși vorbește la Paris Contelui Tolstoi, Ambasadorul rusesc, de această eventualitate, ca de ceva ce el nu dorește, dar pe care o poate acorda lui Alexandru sub anumite condițiuni.

Hotărârea rușilor de a nu părăsi Principatele, apare dela început. Profitând de moartea neașteptată a Generalului Mickelson, cel care fusese imputernicit a încheia armistițiu, Alexandru refuză a aproba armistițiul încheiat la Slobozia și se plânge de Guillemot, oficerul francez, care servise de mediator la încheierea armistițiului.

Țarul se plânga, mai ales, de conținutul articolelor 2 și 4 din armistițiu. El obține chiar dela Generalul Savary o scrisoare către Guilleminot, prin care acesta îi cere a convinge pe turci, să revină asupra celor stipulate în acele două articole. Că nemulțumirea lui Alexandru era numai un pretext, reiese din răspunsul lui Guilleminot, dela 28 Septembrie 1807, în care citim: «Articolele 2 și 4, asupra cărora se referă observațiile Excelenței Voastre, am onoare a vă supune la cunoștință, că aceste articole s'au trecut după propunerea plenipotențiarului turcesc, fără nici un fel de discuție, fără cea mai mică obiecție din partea Dlui de Lascareff... Eu am observat Dlui de Lascareff, că termenul ce-l acorda pentru durata armistițiului, îmi părea cam lung; dar acesta îmi răspunse că așa era mai avantajos pentru guvernul său, fiindcă cu mijlocul acesta ținea pe turci legați... De asemenea, la articolul 4, când s'a convenit a se reda vasele capturate, nu a fost decât o singură obiecțiune și aceea din partea mea. Turcii cereau să li se redea vasele fără ca ei să fie supuși la aceeași obligație. Eu am cerut reciprocitatea, și a fost acordată»¹⁾. Din acest raport vede oricine că refuzul lui Alexandru de a aproba armistițiul era un pretext, precum pretext fu și reintrarea trupelor rusești, care după semnarea armistițiului se retrăseseră din Principate.

Napoleon se arată îngrijat de această călcare a stipulațiunilor dela Tilsit, și la 6 Octombrie 1807, el scrisese Generalului Savary: «Rușii cari în urma armistițiului plecaseră din București... s'au reîntors în oraș și au reocupat țara întreagă. Aceasta pune pe turci pe gânduri. Aștept pe Ambasadorul Rusiei, ca să mă înțeleg cu el asupra acestor lucruri... Știu că prin tratatul de pace am stipulat restituirea Prusiei, așa cum Rusia a stipulat evacuarea Țării Românești și a Moldovei»²⁾.

Rușii, spre a explica reîntoarcerea lor în Principate, pretindeau că imediat după ce trupele rusești au eșit din Galați, turcii, ar fi trecut Dunărea și ar fi comis neorândueli.

Pretextul era însă tot dragostea de fericirea și liniștea locuitorilor Principatelor. Napoleon, bine înțeles, nu lua în serios aceste pretexte. Totuși, când Generalul Savary din ordinul Împăratului cerea rușilor să eva-

1) V. Ibid. 611.

2) V. Ibid. 613.

cueze Principatele; Contele Rumiantzov îi răspundea că: «Știți că pe dată ce am început evacuarea Valahiei și Moldovei, toate bandele turcești au alergat după trupele noastre, au măcelărit și jefuit pe nenorociții locuitori, cari treceau sub stăpânirea lor ¹⁾».

Iar Napoleon, ordona lui Champagny, Ministrul său de Externe, să scrie lui Savary că: «Dacă trupele rusești rămân în Valahia și Moldova, trupele franceze nu vor evacua Silezia... Este de dorit ca evacuarea Principatelor, să aibă loc conform tratatului și armistițiului, astfel ca armistițiul să fie executat în toate punctele sale ²⁾».

În consecință, Ministrul de Externe spunea lui Savary: «Obligația de a evacua Principatele este confirmată în armistițiu». Și dacă rușii se refer la aceea că trupele franțuzești nu au părăsit Silezia și Brandenburgul, să se arate rușilor, că aceste cazuri sunt cu totul diferite, căci în tratatul dela Tilsit, «clauza relativă la evacuarea Principatelor este absolută și necondiționată; termenul fixat prin armistițiu e de rigoare. Nu este tot așa cu Prusia, care nu are să fie evacuată, decât după ce își va fi plătit contribuțiile ³⁾».

La toate aceste îmbieri ale lui Napoleon, Rusia opunea o rezistență pasivă, și Împăratul Alexandru spunea lui Savary că: «Oricât o trece națiunea franceză de ușuratecă, de sigur, că nu e așa de puțin serioasă cât poporul rusesc... Bagă de seamă că aici toată lumea este obișnuită ca prin vremile Ecaterinei, când în războaiele lui Potemkin se băteau numai spre a jupui pe cei biruiți; suntem căm asiatici în privința aceasta».

În consecință, Tarul Alexandru cere ca Napoleon să închidă ochii și să-l lase a cuceri Principatele, pentru a face populară alianța franco-rusă.

Acesta e tonul pe care neîncetat îl ține Alexandru și Rumiantzov lui Savary și apoi lui Caulaincourt. Napoleon, atât prin Ambasadorul său, cât și personal, nu încetează a spune că dacă «intră în intențiile Rusiei de a păstra Valahia și Moldova, era drept, ca prin compensație, să păstrez pentru mine provinciile prusiene ⁴⁾». Rusia însă nu voia, cu nici un chip, ca Franța să micșoreze încă lotul lăsat în stăpânirea lui Frederic Wilhelm

1) Ibid. 615.

2) Ibid. 614.

3) Ibid. 619.

4) V. Ibid. 637.

prin pacea dela Tilsit. Din potrivă, instrucțiunile Contelui Tolstoi, Ambasadorul lui Alexandru la Paris, sunt categorice. I se cere a insista pentru evacuarea Sileziei. Ani de zile se corespunde și se negociază asupra acestei chestiuni. Napoleon nu voește a părăsi Silezia, până ce Rusia nu evacuează Principatele. În scris și verbal, repetă aceea ce dorește el; în primul rând, este ca rușii să se împace cu turcii și să părăsească Principatele; dar adaogă, că dacă Împăratul Alexandru ține să-și întindă hotarele până la Dunăre, el este gata, spre a fi plăcut lui Alexandru, să se învoiască la aceasta cu condițiunea a i se da Silezia, nu pentru el, ci pentru a o dărui altcuiva decât Prusiei.

Rușii continuă a încerca să convingă pe Napoleon și de aceea că, ocuparea Principatelor ar fi nu numai o satisfacție pentru ruși, dar o adevărată operă umanitară. Așa Rumiantzov scrie lui Tolstoi să insiste de D. de Champagny ca, să ceară dela Senatorul Pontécoulant informațiuni despre Principate: «Acesta îi va spune, de sigur, în ce tristă stare sunt aceste provincii creștine, și ce ar deveni ele în momentul când ar fi părăsite de armatele rusești, care nu le-ar mai apăra. Acum de curând, boerii din amândouă provinciile își au reînnoit iarăși rugăciunile lor pe lângă Împărat, de a nu-i părăsi pe mâinile turcești și de a-i anexa la Împărăția lui»¹⁾.

În această importantă instrucțiune, pe care Ministrul Afacerilor Străine al Rusiei o trimitea Ambasadorului său dela Paris, la 26 Noembrie 1807, găsim și aceste rânduri: «Majestatea Sa dorește, Domnule Ambasador, să explice categoric, că atunci când Ea exprimă dorința de a păstra stăpânirea Moldovei și a Valachiei și a unei bucăți de pământ, care fără să formeze o provincie poartă numele de Basarabia, Majestatea Sa nu manifestează nici un proiect nou de mărire a Împărăției Sale»²⁾.

Cum vedem, guvernul rusesc începe a se convinge că Napoleon nu se va învoi la enexarea Principatelor, și pune înainte ocuparea unei părți din Moldova, sub pretext că ar fi o fâșie de pământ neînsemnată. La această idee revine a doua zi, chiar Rumiantzov, în mod și mai categoric. «Dacă vezi că Împăratul Napoleon se

1) V. Ibid. 677.

2) V. Ibid. 674.

opune hotărît ca prin tratatul de pace să dobândească Moldova și Valachia.... vei propune atunci, Domnule Ambasador, ca dela Dta, și sub rezervă, de a cere ordinele Împăratului, Stăpânul nostru, asupra unei soluțiuni mijlocii, care ar consista în aceea, ca prin însuși tratatul de pace, să dobândim Basarabia, și ca Moldova și Valachia să rămâe în mâinele noastre, sub sechestru, până când se va face pace între Anglia și Franța. Veniturile, precum și apărarea și ocârmuirea acestor două provincii, ar rămâne la deplina și întreaga dispoziție a M. S. I.». Rumiantzov adaogă însă imediat: «De altfel, Domnule Ambasador, Împăratul nu-ți permite a încerca acest mijloc de conciliație, decât după ce vei fi epuizat toate mijloacele de convingere, ce ar putea să ne dobândească, de acum, întreaga stăpânire asupra Moldovei, Valachiei și Basarabiei»¹⁾.

Tratatul de pace, de care se vorbește aici, este tratatul ce se negocia la Paris sub mediațiunea Franței, și între Poartă și Rusia. Pacea însă nu s'a putut încheia la Paris, pentru că rușii au făcut tot ce au putut spre a târâgâni lucrurile sub diferite pretexte, unele mai cusute cu ață albă decât altele.

Rușii știau foarte bine că mult mai ușor vor face pace cu turcii în detrimentul Turciei, tratând direct cu Poarta; și negocierile dela Paris nu s'au început, decât spre a da o aparentă executare unui articol categoric din tratatul dela Tilsit.

E foarte probabil, că în cele din urmă, văzând pe Napoleon hotărît a nu se învoi la anexarea Principatelor, rușii ar fi renunțat și la Basarabia, dacă aventura spaniolă nu ar fi silit pe Napoleon, în 1807, să încheie la Erfurt un nou tratat cu Alexandru.

De data aceasta îi recunoaște categoric, dreptul de a anexa Principatele.

Iată, în adevăr, ce scria Caulaincourt, la 29 Decembrie 1807, Dlui de Champagné: «Rumiantzov vrea de sigur să mărească Imperiul; dar toate raționamentele sale nu vor împiedica pe Împăratul Alexandru să părăsească Moldova și Țara Românească, dacă i se cere asta; pot să vă asigur lucrul acesta. Dar aci se va sfârși și încrederea. Nu se va rupe alianța cu noi, dar nu vom mai găsi acel entuziasm și acel

1) Ibid. 679.

sentiment care face pe Alexandru să previe dorințele Impăratului nostru ¹⁾»).

Acestea cunoscându-le Napoleon, și tocmai fiindcă la Erfurt el dorea să asigure alianța franco-rusă, în așa chip, încât să poată fi liber de a lucra în Spania, spre a asigura domnia fratelui său Iosif; de aceea Napoleon, la Erfurt, semnează convenția secretă din 12 Octombrie 1808, care în articolul 5, dispune: «Inaltele părți contractante se angajează a privi drept condițiune absolută a păcii cu Anglia, ca aceasta din urmă să recunoască Finlanda, Valachia și Moldova ca făcând parte din Imperiul Rusiei», iar la articolul 8 se prevede că: «Majestatea Sa Impăratul Napoleon, recunoaște această anexare și întindere a hotarelor Rusiei până la Dunăre».

Înainte de încheierea acestei convențiuni, Impăratul Napoleon ceruse lui Talleyrand a-i redacta un concept de convențiune, pe care îl posedăm cu observațiunile lui Napoleon. Acolo, când Talleyrand spunea la articolul 6 că, «Majestatea Sa Impăratul Napoleon, în cel privește, nu se va opune ca Principatele să fie reunite cu Imperiul Rusesco», Napoleon scrie în margine: «Nu voesc articolul acesta, că e prea pozitiv». Iar despre articolul 7, în care se prevedea că: «Majestatea Sa Impăratul tuturor Rusiilor se va mărgini, acuma, a ocupa Valachia și Moldova, ca și în trecut, lăsând acolo lucrurile pe piciorul unde sunt astăzi, și va propune a începe, fie la Constantinopole, fie într-o insulă de pe Dunăre, și sub mediațiunea Franței, o negocieare, în scop de a obține, prin bună învoire, cedarea acestor două provncii». Napoleon spune: «Acest articol este foarte bun, căci cu mediațiunea rămân tot eu stăpân ²⁾». De aci se vede că Napoleon, chiar când pleca la Erfurt, nu era deloc dispus a ceda Rusiei Principatele.

Și cu toată dorința ce avea, ca Iosif Bonaparte să fie recunoscut drept Rege al Spaniei și al Indiilor, el totuși căută să lase loc de discuție, asupra soartei viitoare a Principatelor.

Dacă convenția dela Erfurt este așa de categorică, lucrul nu se datorește decât încăpățânării lui Rumiantzov, și, desigur, și slabelor aptitudini diplomatice ale lui Champagny.

1) V. Ibid. 700.

2) V. Ibid. 921.

Napoleon, neîndoios, nu se gândea de loc la soarta poporului român, dar considera că locuitorii Principatelor, fiind de religie ortodoxă, și, prin această, foarte asimilabili, ocuparea Principatelor de muscali ridica prea mult puterea rusească. El ar fi preferat a ceda Principatele Austriei: «căci i-ar fi dat de lucru și ar fi silit-o să-și concentreze toate forțele și toată atențiunea în Principate». Pentru Napoleon, Principatele erau locuite de populațiuni creștine; se pare că habar nu avea de existența unui popor românesc. E sigur, că atunci când Dudescu, și alți câți-va boeri români, i-l ajung și încearcă a obține o audiență dela el: Napoleon a întrebat: «Ce vor oamenii ăștia, și ce pot să fac pentru acești indivizi?».

Fiindcă Napoleon nu convenise la anexarea Principatelor decât de nevoie, și în scop de a obține recunoașterea domniei fratelui său în Spania; odată semnată convenția, el se încearcă a face tot ce poate ca rușii să nu poată păstră Principatele.

La Erfurt, Napoleon însărcină pe Talleyrand, a deschide vorba cu Alexandru despre o eventuală căsătorie a surorii lui Alexandru cu Napoleon. Sub pretext că mama sa, de dragul ortodoxiei, nu ar vedea cu ochi buni astă nuntă, Alexandru nu făgăduiește nimic. Oricât de pravoslavnică a putut să fie soția lui Pavel, este foarte probabil că nu atât ortodoxia, cât orgoliul a făcut ca Alexandru să nu primească cu mare entuziasm ideia unei înrudiri cu boernașul corsican.

Mai târziu însă, Habsburgii se considerară foarte mândri de a trimite pe fica lor în casa lui Napoleon. Alianța de familie cu Austria schimbă rostul politicii napoleoniane. Alianța cu Austria făcea, încă mai mult, ca Napoleon să nu se zorească a executa convenția din Erfurt, și ocârmuirea rusească continuă să fie precară în Principate.

În tot cazul, rușii având în mână convențiunea cu Napoleon, putură dovedi Porții că Napoleon nu era un aliat tocmai sincer; și că interesul Turciei cere mai bine a se înțelege cu Rusia direct, decât a ascultă sfaturile interesate ale lui Napoleon.

Până a ajunge aici, Napoleon trebui mai întâiu să biruiască pe austriaci la Wagram. Și, cucerind Viena, puse temeliile alianței austro-franceze.

La Erfurt, Napoleon era convins că Austria îi este adevărata inamică. Refuzul însă al lui Alexandru de a

se înrudi cu Bonapartii, și faptul că în războiul dela 1809, rușii, deși declarară războiu Austriei, în realitate nu dădură nici un ajutor serios Franței, hotărî pe Napoleon a rupe alianța cu Alexandru.

Orgoliul napoleonian nu putea să-i ierte lui Alexandru umilința ce-i făcuse, refuzându-i pe sora lui. Napoleon nu eră așa de naiv, ca să creadă în ortodoxia Tarinei Maria Feodorovna, acelei Prințese de Hessa, care se lepădase de luteranism și îmbrățișase ortodoxia, spre a deveni Impărăteasă și soție lui Pavel Petrovici.

Alianța franco-rusă, eră bazată numai și numai pe sentimentele personale dintre cei doi împărați. Birocrația rusească, și mai întreaga boerime muscălească, ură francamente pe Napoleon; și e absolut sigur, că Alexandru ținea așa de mult la anexarea Principatelor și ca să dovedească supușilor săi că alianța cu Napoleon este folositoare intereselor rușești.

Din fericire pentru noi, poziția geografică a Principatelor, făcea ca stăpânirea lor să fie de un interes internațional, mult mai mare decât își închipuia Alexandru. Diplomația austriacă, din diferitele tratative secrete ce se urmasse între cabinetele din Paris, Viena și Petersburg, în scop de a se face o înțelegere pentru împărțirea întregului Imperiu Otoman, cunoștea acum că toate asigurările lui Alexandru, că Rusia a renunțat la planurile Ecaterinei II, nu erau sincere. Și făgăduiala de a i se cedă Oltenia, nu putea satisface deloc pe austriaci, cari, probabil, nu puneau mult temei pe realizarea acestui plan întocmit de Napoleon, spre a amete și pe Alexandru cu iluziile unei expediții franco-ruse în India, expediție care ametise un moment pe Tarul Pavel III. Toate acestea însă, hotărîră pe Francisc I să dea pe Arhiducesa Maria Luisa lui Napoleon, și să încheie alianța austro-franceză. În urma neînțelegerilor, din ce în ce mai crescânde, dintre Napoleon și Rusia, Alexandru I înțelege că, mai curând sau mai târziu, va trebui din nou să dea piept cu ostile lui Napoleon. Fericit că scăpase de mediațiunea franceză, el deschide tratative directe cu turcii, pentru închierea păcii. Încă din 1810, cu tot tratatul din Erfurt, Austria se arată hotărîtă a nu recunoaște anexarea Principatelor.

În tratativele ce au loc la Viena, între Principele de Metternich și ambasadorul rus, Conte de Șuvaloff, relativ la driturile consulilor și sudităilor austriaci din Principate, se dă pe față punctul de vedere austriac.

Când Contele Șuvaloff susținea că Principatele fiind anexate la Rusia: «Prin declarația Impăratului Alexandru și de fapt», așa că trebuiesc considerate ca parte integrantă a teritoriului rusesc; Metternich îi răspundea că până când nu va exista un tratat între Rusia și Poartă, Austria va considera Principatele ca provincii turcești. Și tot cam pe atunci, Napoleon spunea lui Metternich că Austria datoră înțelegerii din Erfurt și refuzului ei de atunci de a recunoaște pe Regele Iosif în Spania, făgăduială ce obținuse Alexandru că el, Napoleon, nu se va opune la cucerirea celor două Principate dunărene de către ruși.

Câteva zile mai târziu, Napoleon îi spunea lui Metternich textual aceste cuvine: «Aceasta e o afacere importantă atât pentru ruși cât și pentru Dv. Nu cred că Poarta pierde mult: Principatele erau de multă vreme mai mult rusești decât turcești. Această mărire a Rusiei va forma încă baza înțelegerii dintre Franța și Austria. Dunărea are pentru Dv. un interes imens. Uitați-vă pe hartă; țările acestea ar trebui mult mai bine să vă aparțină Dv. decât muscalilor» ¹⁾. Totuși, Rusia continuă tratativele pentru încheierea unei alianțe defensive austro-ruse, care nu se încheie. «Știți, ar fi zis Napolen lui Metternich, de ce am dat Moldova și Valachia, Rusiei?... ca să pun între Dv. mărul discordiei».

Rusia merse până acolo, încât prin instrucțiunile din 13 Februarie 1811, și printr'o scrisoare autografă, Impăratul Alexandru împuternicește pe Contele de Stackelberg a încheia un tratat de alianță cu Austria, oferindu-i Țara Românească întreagă, și Moldova până la Siret, «ca să probeze că el nu caută mărirea Imperiului, și că Rusia are tot interesul să vadă pe Austria puternică» ²⁾.

Poate că acest lot ce Rusia oferă Austriei ar fi putut ispiți pe Francisc I, dacă nu era la mijloc și chestiunea Poloniei.

Alexandru încearcă să-și asigure alianța polonilor, promițându-le restabilirea întregului Regat al Poloniei sub el, prin o uniune personală cu Rusia. De aceea el dorea să pună mâna pe Galiția, și din acest punct de vedere, Alexandru scria Principelui Adam Czartorjscki că pentru a obține Galiția, este nevoie a menaja Austria.

1) V. Ibid. 944.

2) Ibid. 974.

«În acest scop sunt decis a-i oferi Valachia și Moldova până la Siret, în schimbul Galitiiei». Tot în scop de a asigura cel puțin neutralitatea Austriei, în cazul unui război cu Napolen, Principele Kurachyn, ambasadorul Rusiei la Paris, sugerează ideia ca: «Cele două Principate și Serbia, să fie declarate state indepedente sub întreita garanție a Rusiei, Austriei și Turciei... lucru ce de sigur nu ar fi respins de guvernul otoman. S'ar face pace. Și o alianță între Austria și Prusia, față cu proiectele ce Împăratul Napoleon meditează contra Rusiei, ar fi mult mai folositoare decât anexarea Moldovei și a Țării Românești»¹⁾. În schimb, Napoleon porunceă Ministrului de Externe să scrie ambasadorului său dela Viena, Conte Otto: «Ii vei spune că doresc să sondeze pe D. de Metternich asupra războiului viitor dintre Rusia și Turcia, ca să știu ce vrea Austria și ce poate să facă. Franța la Tilsit a stipulat restituirea Moldovei și Țării Românești, Turciei. Mai târziu însă, la Erfurt, Împăratul Rusiei obținu dela Franța să renunțe la această clauză și să nu se mai amestece în chestie. Franța se învoi însă în necazul Austriei, care se pregătea de război, și pentrucă nimic nu putea fi mai dăunător Austriei, decât ocuparea Principatelor de Rusia. Astăzi, vedem cu părere de rău o așa de mare creștere a teritoriului rusesc, cu atât mai mare părere de rău, cu cât, conform cu ultimul ukaz, măturile și mărfurile franțuzești vor fi excluse din Principate. Dar este oare de sperat că Poarta să mai poată apăra aceste două provincii și la anul, în contra Rusiei? Nu este de temut că, afară de aceste două provincii, să piardă și Serbia; sau că Rusia punând acolo un Hospodar, țara aceasta să cadă sub influența rusească?... În fine, Moldova și Valachia nu sunt pentru Franța decât de un interes secundar, pe când ele au o importanță capitală față de Austria. Ar fi dar important să știm până unde e dispusă Austria să meargă, și ce ar putea face ca să împiedece anexarea lor... Necazul ce face Austriei ocuparea Moldovei și a Valahiei, merge oare până acolo încât să nu se mai teamă de un războiu cu Rusia?»²⁾ Câteva luni mai târziu, Maret, devenit Ministru de Externe, scria lui Latour-Maubourg, ambasadorul Franței la Stambul, îndemnându-l a face pe turci să încheie o

1) Ibid. 980.

2) V. Ibid. 981.

alianță cu Franța. Maret dorește a vedea în Paris, un ambasador otoman înputernicit a încheia o alianță: «Franța ar garanta Moldova și Țara Românească Porței». Și în caz de biruință, ceea ce nu e de loc îndoielnic, armatele aliate ar lucra ca Poarta să recapete Crimeea... Toate acestea trebuie spuse cu prudență, fără a compromite nimic, căci alianța cu Rusia nu e încă ruptă, și greutatea se pot înlătura încă.» Acestea se petreceau în Aprilie 1811, pe când la Paris trimisul rus, Colonelul Cernișef, căuta încă să înlătore neînțelegerile dintre Napoleon și Alexandru.

În Decembrie 1811, Napoleon spune ambasadorului austriac, Principelui Schwartzenberg, că dorește un corp de armată austriac, ca să formeze aripa dreaptă a armatei ce va năvăli în Rusia. «Împăratul Francezilor socotește Moldova și Țara-Românească, precum și Serbia, provincii austriace. Dunărea ca râu austriac, precum și gurile ei. Aceasta fie că turcii cedează provinciile Rusiei, fie că nu le cedează» ¹⁾.

La începutul anului 1812 nu mai era nici o nădejde de pace. Rusia are tot interesul a termina reînțelegerile ei cu Poarta, pentru a avea disponibile toate ostile sale ca să poată înfruntă cu ele marea armată a lui Napoleon.

La București încep negocieri între plenipotențiarii rușești și turcești, spre a se face pace. Diplomatiile rușe se încearcă și reușesc a convinge pe plenipotențiarii Turciei, că este interesul Turciei, a încheia pacea cu Rusia. Desigur, a contribuit mult la aceasta și banii rușești și trădarea lui Moruzzi; dar este cu neputință a se tăgădui că politica lui Napoleon față de Poartă era lipsită de sinceritate. Era foarte natural că turcii epuizați și demoralizați, nu puteau pune temeiul pe promisiunile lui Napoleon, care dăruise Principatele Rusiei, la Erfurt, și care, chiar în 1812, când trată alianța cu Turcia, le făgăduia Austriei în caz de biruință.

În așa condițiuni, i-a fost ușor lui Italinsky a convinge pe plenipotențiarii turcești, că este absolut în interesul Turciei a cedă Rușilor Basarabia, mutând hotarul Moldovei la Prut. Cedând lui Alexandru o parte din teritoriul moldovean, dintr'un teritoriu pe care Turcii nu-l cuceriseră niciodată cu sabia Poarta, desigur, își

1) V. Ibid. 1010.

călcă legăturile solemne ce, din vechime, existau între Moldova și Imperiul Otoman.

Nu eră întâiaș dată însă, când turcii își călcau fagăduiala dată, de a apăra hotarele Principatelor.

Știrea încheierii păcii dela București nu fu, desigur, pe placul lui Napoleon.

El se grăbi a trimite la Stambul pe Contele Andreossy, cu instrucțiuni de a obține ca Poarta să nu ratifice tratatul din București. Andreossy reușește a obține pedepsirea plenipotențiarilor turcești. În ce privește ratificarea tratatului, nu obține însă nimic. Turcii credeau că pedepsind pe plenipotențiar, își asigură oarecare simpatie pe lângă Napoleon; iar rătăcând tratatul de pace, și dând Rusiei Basarabia, ei socotesc că au răușit să scape de întinderea rușilor până la Dunăre.

E probabil că, dacă Napoleon ar fi răușit să răpue pe Alexandru; dacă nu s'ar fi increzut prea mult în geniul său militar și, mai ales, dacă înainte de a pătrunde în Rusia ar fi întemeiat Regatul Poloniei; e foarte probabil că tratatul din București, nu s'ar fi putut executa, și Basarabia ar fi revenit Moldovei.

Ce soartă ar fi avut Principatele în cazul când arderea Moscovei, și friguroasa iarnă din 1812 nu ar fi decimat oștile lui Napoleon, nu se știe.

E foarte posibil, că ele ar fi fost alipite de Austria, și că alianța de familie dintre Habsburgi și Bonaparte, ar fi dat cu totul alte roade.

E posibil chiar, că s'ar fi revenit la planul Ecaterinei de a se creia Regatul Daciei, în favoarea unui Arhiduce austriac sau al vreunui napoleonide.

Sigur este că Principatele ar fi scăpat și de protectoratul rusesc și de suzeranitatea Porții.

Cel mai probabil lucru este că, Principatele ar fi trecut sub stăpânirea lui Francisc I; că neamul românesc, întrunit la un loc sub Coroana Austriei, ar fi devenit un factor de prima ordine în acea monarhie. În acest caz, dualismul lui Beust nu s'ar fi născut niciodată. Dar la ce să ne oprim a ne gândi la ce ar fi fost.

Prin dezastrul dela Moscova și în baza tractatului dela București, Principatele reintrară sub suzeranitatea Porții, scâlciate, sărăcite, și separate de una din cele mai frumoase din provinciile românești.

Înainte de a se încheia pacea dela București, în primăvara lui 1812, Împăratul trimise pe Amiralul Cicagof la București, cu obligație de a ocărui Principatele și

de a comanda armata dunăreană și flota Mării Negre. În instrucțiunile date de însuși Impăratul Alexandru lui Cicagof, la 19 Aprilie 1812, se spune: «Prima Dtale îndatorire este de a cerceta chipul cum se administrează actualmente Principatele, și să iei toate măsurile ce vei crede necesare, spre a ușura starea locuitorilor, și ca să le inspire dragoste de sceptrul nostru... Pe când te vei ocupa a stabili o regulă mai bună în cârmuire... tratativele, relative la pacea cu turcii, vor trebui să robească întreaga Domniei Tale băgare de seamă. Apoi, te vei ocupa la armarea populațiilor din Principate, așa ca să ne ajute în operațiile noastre militare. Toate aceste populații, din prejurul Dtale, vor forma o miliție destul de importantă, nu numai spre a preveni intențiunile vrășmășești ale Austriei, dar chiar spre a opera o diversiune spre aripa dreaptă a posesiunilor franceze... Vei întrebuința toate mijloacele cu putință spre a exalta populațiunile și spre a le aduce la scopul nostru. Le vei promite independența, creierea unui Regat.; recompense bănești pentru oamenii cei mai influenți, decorații și titluri pentru fruntași și pentru trupe». ¹⁾

E interesant că, Alexandru se încearcă a atrage la el nu numai pe români și pe sârbi; dar în scrisoarea aceasta vedem că el se gândește la Serbia, la Bosnia, la Dalmația, Muntenegru, Croația, Iliria, «la ungurii nemulțumiți de actualul lor guvernământ», «la grecii din Turcia», «la Ali Pașa, căruia trebuia a i se face a spera independența și titlul de Rege al Epirului», «la Albanezi».

Peste o lună, la 14 Mai, Alexandru revine prin alte instrucțiuni și scrie lui Cicagof că: «Plenipontențiarul au semnat prelinimările păcii, prin care Prutul și Dunărea vor forma granița. E dar mai simplu a nu schimba nimic la aceste condițiuni, ca să nu împiedecăm opera așa de mântuitoare a păcii». ²⁾

Se pare, că pentru a asigura pacea, unii sfătuiau pe Alexandru a restitui Georgia Turciei, căci el adăogă: «Niciodată turcii n'au cerut restituirea Georgiei. Ar fi caraghios să ne gândim la sacrificii la care vrășmașii nici că se gândesc». Cât de mulțumit era Alexandru de încheierea păcii, și ce frică avea ca nu cumva Napoleon să nu reușească în a convinge pe turci, se vede din altă scrisoare a Țarului către Cicagof, din 13 Iunie.

1) V. Ibid. 1014.

2) Ibid. 1019.

în care citim: «Ar trebui să fim mai siguri de cât suntem de ultimă hotărâre a turcilor... Mă tem că sosirea lui Andreossy să nu zădărnicească speranțele noastre relative la ratificarea păcii. Adăst cu nerăbdare știrile Diale.»¹⁾ Și cât de nemulțumit era Napoleon de încheierea păcii din București, vedem din raportul Generalului Balasov, pe care Alexandru îl trimisese la Viena cu o scrisoare către Napoleon: «dacă părăsiți Moldova și Țara Românească fără nici o rezervă, îi zice Napoleon, Sultanul va ratifica tratatul. Dar dacă pretindeți drept graniță Prutul, fiți siguri că nu va face această».

«De altfel, adăogă imediat Napoleon, pun foarte puțin preț pe turci și pe suedezi, niște națiuni neînsemnate.»²⁾

La obținerea ratificării tratatului din București, se opuneau, într-o câțva, încercările lui Cicagof de a aduna trupe în Principate, așa cum îi poruncise Alexandru. Reis Efendi da lui Italinsky diferite motive spre a amâna ratificarea, și Cicagof scria Tarului că: «Turcii sunt chițibușari când n'au frică... Aluziunea... la înarmările ce voiam să fac în Moldova și Valachia ar putea fi întemeiată, dacă n'aș fi dat lămuriri satisfăcătoare plenipotențiarilor din București... Garda localnică urma să fie întocmită pe hârtie, și ca să o creiăm trebuie mai întâiu să se încheie alianța... Plenipotențiarul au fost mulțumiți de această explicație».³⁾

Lui Cicagof îi era frică că Andreossy a reușit a rupe pacea. Această frică o aveau și alții, căci Cicagof sfârșește astfel: «Majestatea Voastră va binevoi să vadă din scrisoarea Dlui Liston că, acest din urmă, nu e departe de a ne propune să sacrificăm Basarabia; dar sinceramente, eu nu cred că turcii merită aceasta». Din nenorocire pentru noi, sfaturile lui Liston nu au fost urmate, și Cicagof a avut, din punctul său de vedere, dreptate.

În August, el părăsește guvernarea Principatelor. În ajun de a pleca din București, trimite un raport, cerând răsplătirea locuitorilor devotați Rusiei. «Vă rog, Sire, să le aprobați, căci pot să vă asigur că am fost foarte sgârcit în alegeri. Vistierul Nenciulescu, condus

1) V. Ibid. 1025.

2) Ibid. 1027.

3) Ibid. 1036.

de Mitropolitul Ignatie, ne-a făcut mari servicii.... Tot folosul e datorit mai ales Mitropolitului și Vistierului. Am făcut mai dinainte propuneri Majestății Voastre pentru cel dintâiu: O rog din nou, a nu-mi refuza grația aceasta; e în adevăr un om absolut unic și esențial pentru noi. Ne mai putând să trăiască aci, se va duce la Viena, de unde va menține și chiar își va mări cercul de influență asupra popoarelor de care ne interesează. Am crezut că nu puteam face mai puțin decât, să-i dau, în numele Majestății Voastre, 2000 galbeni, până când ve-ți bine-voi să-i fixați o pensie regulată¹⁾.

Răsplătind pe Mitropolitul Ignatie, pe omul ce lucrase la rusificarea Bisericii din Principate, Cicagof își încheie rolul de guvernator al Principatelor. El urmează însă a se ocupa de întemeierea ocârmuirii rusești în nenorocita Basarabie. «Pun sub ochii Majestății Voastre planul organizării guvernului provizoriu, ce institui în Basarabia. Sper că Majestatea Voastră nu va îngădui, pentru un moment, ca administrația noastră să se amestice acolo; altfel toate planurile noastre viitoare vor fi dărâmate.» Era vorba de instituirea unui guvern cu caracter oarecum autonom și moldovenesc, ca basarabenii să nu se sperie, dela început, de planurile viitoare, de absolută rusificare.

Peste câteva zile, Cicagof revine, și la 18 August, din Iași, el scrie Impăratului: «Basarabia, Sire, este o țară frumoasă. Ea prezintă multe folease; dar câțva timp trebuie lăsată în tihnă. Am căutat să procur oarecari privilegii locuitorilor acestui ținut... I-am iertat de impozite timp de trei ani, în loc de doi cât sunt iertați locuitorii din Moldova prin tratatul de pace. I-am scutit de recrutare căci, de fapt, populația este încă foarte rară; și cu recrutarea, în loc de a mai atrage locuitori, am face să fugă și pe cei ce sunt stabiliți acolo. Mă ostenesec să-i fac a simți dulceața guvernului Majestății Voastre, care se întinde nu numai asupra acelor ce au trecut sub stăpânirea Sa, dar chiar și asupra acelor ale căror moșii au trecut sub ocârmuirea puterii Sale... Cred că provincia aceasta va prospera, dacă Majestatea Voastră o va apăra de mulțimea puterilor și autorităților. Nu trebuie să se facă nimic, nu trebuie nimic organizat, decât ceeace nevoia locală cere și ceeace

1) V. Ibid., 1040.

mijloacele locale permit. Sinodul, cel dintâiu, a intrat în acțiune; a făcut tot ceea ce privește resortul său; și-a însușit dreptul de a numi, și mi-a lăsat mie aceea de a plăti pe funcționari. Am făcut cunoștință cu Exarhul¹⁾. Arhiereul acesta pare a se mulțumi cu puțin, e smerit și de o complezență excesivă. Dacă nu-l îngreunează prea mult cu regulamente și inovațiuni, e posibil, însuși clerul localnic să ajungă fericit. Aci e nevoie de un guvern teopolitic și nu sinodal.

Prin urmare, tot ce va face Majestatea Voastră, spre a înlătura influența Sinodului, va fi folositor și conform cu planul general.»²⁾ Cicagof înțelegea că rusificarea Bisericii Basarabene să se facă în chip mai ipocrit, printr'un Exarh oarecum independent de Sinod, și astfel, ca să nu se sperie imediat locuitorii. Mai ales, să nu se sperie cei din Principate, asupra cărora Rusia nu încetase de loc a nădăjdui că, mai curând sau mai târziu, va pune mâna «spre a-i salva de barbaria turcească, și spre a le asigura buna lor stare».

În vederea acestui plan, Exarhul, ce ocârmuia Biserica Basarabeană, trebuia să fie un Arhiereu român foarte complasant și cu sentimente rusești. Tot în vederea acestui plan, ocârmuirea provinciei era încredințată unui boer moldovean, lui Alexandru Sturdza. Planul lui Cicagof avea perfectă aprobare a Împăratului, care din Petersburg îi răspunse: «Organizația ce ai dat Basarabiei este minunată, și nu am absolut nici o schimbare de făcut. Nădăjduesc că grație D-tale și D-lui A. Sturdza, țara se va resimți de schimbarea dominațiunii și va fi fericită.»

Acestea scria Țarul Alexandru la 16 Septembrie 1812. Prin această scrisoare se aprobau măsurile luate de Cicagof în scop ca, pe nesimțite, Basarabia să devie provincie rusească.

Primul guvernator al Basarabiei a fost un boer moldovean, un Sturdza. Lui însă i-au urmat cinovnici muscali. Boerimea basarabeană trebuie acum să se mulțumească cu sarcinile onorifice de mareșali ai nobilimii. Pentru aceasta însă, candidații trebuie să dovedească că au devenit cu sufletul muscali pravoslăvnici. Așa li se iartă origina lor moldovenească. În astfel de condițiuni un Casso, boer moldovean de origină gre-

1) Gavril Bănulescu.

2) V. Ibid. 1046.

cească, dar care are încă moșii și în Moldova, putea ajunge chiar Ministru al Instrucțiunii Publice al Țării Nicolae Alexandrovici; dar trebuie să nu-și aducă aminte că e român. Ca să se menție, trebuia să nu îngăduie învățarea limbei românești în școlile din Basarabia. — Fiul primului guvernator al Basarabiei a fost Conte Alexandru Sturdza, scriitor rus, diplomat favorit al lui Alexandru I. Suflet creștin, deși rusificat, el însă se gândea uneori la patria-i strămoșească, la Moldova. De a fost mulțumit clerul de atunci cu complesantul Exarh, de care vorbește Cicagof nu știm; ceea ce știm însă, este că Biserica Basarabiei completamente supusă Sinodului din S. Petresburg, era ocărmită, la 1912, de un colonel de jandarmi intrat în călugărie. Vlădica Serafim comanda clerului Basarabiei ca unui regiment de jandarmi, și se încearca a scoate tot ce a mai rămas românesc în bielele biserici sătești. Și făcea aceasta cu riscul chiar ca un milion de săteni să devie păgâni. Iar Popa Eremia Ciocan ridica în satul său biserică pravoslavnică, ca să mulțumească lui Dumnezeu că se îplineau o sută de ani, de când din pricina nemerniciei turcești și lăcomiei rusești, Țara Moldovei pierduse pe cea mai frumoasă și mai scumpă a ei provincie,

CAPITOLUL IV

APUSUL FANARIOȚILOR

Odată iscălit tratatul de pace dela București, încântați că s'au întins granițele până la Prut, rușii părăsesc Principatele, cu gândul a se reîntoarce întrânsele la ceasul princiș. Odată cu ei, pleacă din București atât Exarhul Gavril Bănulescu, cât și Mitropolitul Ignatie. Acesta din urmă se duse la Viena. Bănulescu, care fusese Mitropolitul Moldovei înaintea lui Iacob Stamate, își sfârșește zilele muncind la rusificarea Basarabiei. El era român ardelean, dintr'o familie originară dela Câmpul-Lungul Bucovinean. Se pretindea o mlădiță a aceluiași moș răzășesc, din care s'ar fi scoborât și familia princiară Callimachi¹⁾.

Poarta trimite domni noi, în București și la Iași. Scarlat Callimachi se alege cu coroana Mușatinilor; și Ioan Caragea primește sceptrul Basarabilor. Callimachi, care de două ori, cu ajutorul Franței, trecuse prin Iași, credincios turcilor, pe cari îi slujise în războiul cu muscalii, era adăstat în Moldova. O surprindere a fost însă, numirea lui Caragea. Ea sedatorește înrudirii lui cu Callimachi, și mai ales, aurului răspândit printre turci și la ambasade.

Caimacamii, desemnați de amândoi domnitorii, cărmuiesc în 1812, până la sosirea lor la reședință. Caimacamii aceștia se grăbesc să recheme în scaunele lor pe mi-

1) Iorga. Documente privitoare la familia Callimachi I. 19.

tropolitanii canonici ai Ungro-Vlahiei și Moldovei. Dositei Filitti, în cele din urmă, este silit să dimisioneze. Veniamin Kostache, care își dedese o dimisie destul de canonică, deacum rămâne neclintit în scaunul Moldovei, până la 1844.

Dimisia lui, pe vremea ocupației rusești, îl înfățișează ca raiă credincioasă; iar rușii cari cunosc sentimentele lui față de ei, sunt încântați că Bănulescului îi urmează iarăși Veniamin.

Exarhul, nu stricase nici unul din așezămintele culturale, lăsate de Veniamin. La rândul lui, acest din urmă, nu se atinge de organizația lui Bănulescu. Dicașteriile continuă să judece după regulamentul întocmit, sub Exarhul-Sinodal de către Protoiereul și Cavaler Panu Cuniski, și protopopii Lazăr Asachievi și Andrei Spiridonovici¹⁾. Seminarului dela Socola îi închină Veniamin, mai ales, gândurile sale. Pare că Mitropolitul Moldovei este conștient de nevoia unui cler cult și moral, mai mult decât predescesorii, contemporanii și urmașii lui.

Socola era, la 1803, un schit de călugărițe. Veniamin le trimite dela Socola la Agapia, pe care o face mănăstire de maici, cu acelaș tipic ca și cele dela Văratec, dar cu stăriță deosebită. Pe călugării ce trăiau în Agapia i-a mutat la Socola.

Adversarii lui Veniamin, criticau cu mult succes, în fața maselor ignorante, cărora trebuie să le faci binele cu deasila; activitatea lui Veniamin, tocmai în celace era mai vrednic de laudă. Se răspândise credința în popor, că strămutând pe călugărițe dela Socola, el căzuse sub blestemul ctitorilor aceluș schit. Ca să închiză gura bârfitorilor, Veniamin obține dela Patriarhul Chiril, al Constantinopolei, o carte prin care îl desleagă de blestem²⁾.

De altfel, Veniamin își îngăduie acte, cari la București, sunt absolut rezervate Domnului. Așa îl vedem dispunând singur, de soarta așezămintelor bisericești. Lui Serafim, fostul Mitropolit al Amasiei, fugit din Siria, de frica turcilor, îi dă biserica Sf. Nicolae din Munteni, cu toate veniturile ei³⁾. Tot singur la 1803, prin pitac către epitropii bisericii Mavromolul, rânduieste pe Mitropolitul Doroftei al Stavropolei, purtător de grije

1) Urache Istoria Românilor X. B. 345.

2) Ibid. 348.

3) Ibid. 345.

Mănăstirei Mavromolul din Galați¹⁾. În 1812, Protopopului Lazăr Asachevici îi dăruiește niște case, proprietatea bisericii S. Nicolae Domnesc²⁾.

Austria, dela 1814, se încearcă să exercite protectoratul său asupra catolicilor din Moldova. Roma reînviază, pentru ei, Episcopia Bacăului. Trei ani au durat negocierile privitoare la această Episcopie. Dacă Vlădica Berardi nu isbutește să rămâie în Iași, faptul se datorește opozițiunii lui Veniamin. Ureche, pomenind de rezistența lui Veniamin, spune că acesta, «ne-cunoscând trecutul Bisericii Catolice, nepricypând importanța existenței sale în Moldova mai ales, deneagă catolicilor dreptul de Episcopie»³⁾.

Dintr-o scrisoare a lui Callimachi către Reuf-Pașa aflăm că Veniamin însă, nu a făcut de cât să cedeze unor considerațiuni politice, și că nu era la mijloc o chestie confesională. Vodă spune lui Reuf, că «în această afacere sunt multe feluri de împiedicări», și «că, pentru ca să nu facă cunoscut că această cerere a Austriei, s'a refuzat pe față», v'a pune pe Mitropolit să ridice obiecțiuni⁴⁾. Așa dar, spre a complace Domnului, și mai ales Rusiei, Veniamin a luat asupra-și răspunderea unui protest slab argumentat, și întemeiat pe date istorice greșite. Trebuie însă recunoscut, că protectoratul Austriei asupra Bisericii Catolice constituia un pericol. El însă nu a fost înlăturat, prin plecarea Episcopului. Din potrivă. Deacum înainte, Consulatul Austriei v'a influența mai cu putere niște bieți călugări cari, neavând Arhiereul lor, găsesc la Reprezentantul Austriei adăpost și protecție. Calea cea sănătoasă ar fi fost numirea unui Episcop Catolic de către Vodă, în înțelegere cu S. Scaun. De așa ceva nu vrea să audă însă Rusia.

Mitropolitul Veniamin socotește că tot ce poate face mai bun, este să ajute pe ascuns catolicii moldoveni. Așa se explică darul secret de o mie de fiorini, de care vorbește Raab, într'un raport al său către Metternich⁵⁾. Veniamin, de altfel, nu era un adversar fanatic al Romei.

Când e vorba de reorganizarea seminarului din Socola, stă în corespondență și cere sfaturi lui Ioan Budai-Deleanu, Consilier Aulic la Lemberg, român-unit, fost

1) C. Erbiceanu, Ist. Mitrop. Moldovei și Sucevei. 338.

2) Ibid. 352.

3) Ureche Op. cit. X. B. 352.

4) Erbiceanu Op. cit. 87.

5) Iorga Op. cit. I. 212.

protopsalt al bisericii unite S. Varvara dela Viena, și profesor la Blaj. Din Blaj își aduce profesori, toți români uniți, ca Vasile Bob-Fabian, Dr. Vasile Pop, Ioan Costea și Ioan Manfi.

Și atâta e enorm de mult, dacă ne gândim că Veniamin era șeful partidului conservator-rusofil din Moldova. Dar blândul Veniamin era înaintea de toate român bun: Pe cât îi permiteau prejudecățile și împrejurările politice, el se apropie tot mai mult de ceice simțeau românește.

Mult se ostenește Veniamin în epoca aceasta, ca să păstreze Bisericii Moldovenești moșiile ce avea în Basarabia. La 1807, printr'un ucaz, Țarul îi recunoscuse autoritatea-i canonică peste întreaga Basarabie. Dacă nu interveneau intrigile Bălșeștilor, și ale lui Bănulescu, fiind date bunele relațiuni ale lui Veniamin cu Rusia, dacă nu se retrăgea din scaun, poate Basarabia rămânea legată bisericește de Mitropolitul Moldovei. Veniamin a isbutit să salveze cel puțin avutul Mitropoliei de-pestă Prut. În stăruințele sale îl slujesc Asesorul de Colegiu Vartolomeu și Arhimandritul Varlam. Spre a-și ajunge scopul, el se adresează și lui Capodistria, pe atunci Ministru favorit al lui Alexandru Pavlovici ¹⁾.

Din corespondența lui Veniamin, pe care a publicat-o Erbiceanu, știm că Director al Mitropoliei era, în zilele lui, Paharnicul Ioniță, și Sameș Paharnicul Constantin; doi boieri, cu cari Veniamin se sfătuește adesea și care îl ajută la cârmuirea lumească a Mitropoliei. El era în corespondență și cu Vasile Fedorovici Malinovski, un polonez în serviciul Rusiei; de care bănuim să fi fost bunicul Părintelui Malinovski, acum răposat, și multă vreme Vicar-General al Episcopiei Latine din Iași.

Caimacam al Moldovei, dela retragerea lui Calimachi, și până la sosirea lui Sutzu; la 1821, când fuge din Iași Sutzu, tot Mitropolitului îi încredințează vremelniceasca conducere a Statului ²⁾.

Era mare influența politică a lui Veniamin. Pe vara anului 1819, norodul care se răzvrătise împotriva lui Vodă, alergă la Mitropolie și luă pe Veniamin cu el

1) Erbiceanu Op. cit. 53, 91 și 355.

2) Ibid. 110.

la Palat. Raab scrie lui Metternich, că l'a văzut plângând în fața Palatului Domnesc, fiindcă nu putea să liniștească poporul¹⁾.

Despre această răsvrătire, în care au perit 35 de oameni, raportează și Consulul Francez Pagé, Ministrului Dessole. «A găsit spiritele agitate contra lui Vodă. Oameni vrednici de a fi crezuți, sunt convinși că această răsvrătire a fost pusă la cale. De peste 20 de ani, de când locuiesc în țările române, niciodată populațiunea nu s'a răsculat, oricâte vexațiuni le-au făcut Domnitorii. Rusia și Austria, par să aibă o mare parte în punerea la cale a răscoalei. Amândouă puterile acestea, nu adastă decât nemulțumirile românilor și moldovenilor, ca să dobândească un pretext pentru a potopi țările lor»²⁾. Și tocmai faptul, că Veniamin fusese luat de răsvrătitori cu ie, întărea bănuelul lui Pagé. Veniamin nu a crezut pe Mălinescu, care din Petersburg, dela 1804 îi scrisese: Prea Sfințite, nu socotiți că Rusia v'a mântui Moldova. Nu! Nu!³⁾

Nu se cade, ca din romantism, să exagerăm. Rolul politic pe care l'a jucat Veniamin Kostache, nu a fost niciodată d'asupra ori cărei critici. Avea și el slăbiciunile lui. Familiei sale, prejudecăților de clasă și confesionale, nu a știut totdeauna să reziste. Blândețea frii sale, patriotismul lui—căci i-și iubea țara și neamul—il făcuseră popular. Nu atât însă, încât să nu fie și aspru criticat, de unii. Ureche ne vorbește de un pamflet, ce fusese răspândit în Iași. O publicație care lovea în Vodă și mușca destul de dureros pe Miropolit. Așa că ne putem întreba: dacă acel dar secret de o mie de zloți, despre care raporta Consulul Austriei, era menit să îndulcească catolicii, sau să împiedice gazetele vieneze să pomenească ceva din cele cuprinse în pamfletul cu pricina.

În Moldova, unde clerul înalt se recruta mai numai dintre boieri, prestigiul Bisericii e în mai puțină scădere decât în Ungro-Vlahia. Să nu ne închipuim însă, că deosebirea e prea mare. Vodă se gândea la desvoltarea industriei moldovene. Un Alexandru Dos, ca să

1) Iorga. Op. cit. 303.

2) Ibid. 383.

3) Ureche Op. cit. XI. 27.

facă o fabrică de bere în Roman, cheltuiește o sumă de parale. Se împiedică aci de arghirofilia Episcopului Gherasim. Berarul se tânguiește Domniei, la 1817, despre «nesuferita strâmbătate și păgubire ce pătimește dela P. S. S. Părintele Episcopul de Roman, care nici a gândit, nici a nădărdit tocmai dela P. S. Sa». Vodă trimite răspuns Româșcanului, să nu șicaneze pe berar. Il îndeamnă să-i restituie trei-sute de taleri, «căci... de nu se va pune la cale de P. S. Ta, berarul nu va conțeni prin Agenție, fiind și sudit, a-și căuta dreptul său». 1)

Călugării se arată lacomi și iubitori de gâlceavă: La 1813, se strică testamentul lui Gavril Conachi, după stăruința fiului său, Ieromonahul Ioanichie Conachi. Ioanichie acesta, se vede să fi fost o fire de român neastâmpărat. Avem dela el: un memoriu, prin care acuză pe călugărul Daniil, a fi înșelat pe mama lui Ioanichie, pe Mariuța, de l-a trimis cu doi fii ai ei la Viena. Deaci, Daniil a venit în Moldova cu stare; și a ajuns egumen. Pe Costache Conachi, «ieșit din minți» îl stăpânește dânsul. A isbutit să convingă pe bătrânul Conachi să facă un testament nedrept 2).

Tot Ioanichie se ieluiește Mitropolitului de Păintele Luca, din Schitul Florești, că încearcă să-l ție cu deasila în schit, ca să-l mostenească. Cere ajutor lui Veniamin. El nu vrea să rămâie în Florești, fiindcă e crescut la Neamț, și tatăl său cu de-asila l'a călugărit la Florești. În chestia aceasta scrie și Arhimandritului Teodorit, Egumenul Floreștilor,—îi spune că nu vrea să se atingă de ce a lăsat tatăl său lui Teodorit, îl asigură însă, că nu va isbuti în planurile sale așa de ușor cum a reușit altă dată Daniil, când l'a adus pe Ioanichie în lanțuri la Florești. 3) De altfel, acest Ioanichie pare să fi fost evlavios. Așa îl arată testamentul. Lasă parale cât trebuie, pentru a se clădi biserică de piatră și chilii la Agafton. Mănăstirei Neamțu îi dă două-mii-patru-sute lei pe an și opt kile de grâu. Imobile lasă la trei mănăstiri. Jumătate din vie o lasă spitalului dela Iași, și cealaltă jumătate o lasă bisericii S. Dumitru, de acolo. 4) Administrarea acestui așezământ o încredințează unei Epitropii compuse din: Nicodim al Siga-

1) Iorga. Op. Cit. 537.—8.

2) Iorga. Op. Cit. II. 42.

3) Ibid. 55—6.

4) Ibid. 46.

delor, Grigorie al Ieropolei și Căminarul Alecu Calimachi, cumnatul său.

Pe acest Alecu Calimachi îl găsim adesea în procese cu călugării. Reclamă pe Procopie, Exarhul Plenipotențiar al Mănăstirei Doamnei, că i-a călcat hotarul la Stăncești. Divanul îi dă dreptate, deși Schitul se apără printr'un iscusit vechil (avocat), Cleante Nicolaidi.

Dar să ne întoarcem ochii și asupra Ungro-Vlahiei. Caimacamia instituită de Caragea în București, îl poartă pe Dositei Filitti, să-și reia scaunul. Știm că acesta fusese depus samavolnicește de muscali; și nu-și dedese nici un fel de dimisie. Dinpotrivă, încercase tot să rămâe în Mitropolie. Avea deci dreptul să creadă că schimbându-se situația politică, și poziția lui se va îmbunătăți.

D. I. C. Filitti, în interesanta monografie a așezământului fondat de Dositei, crede că bătrânul Mitropolit nu a mai vrut să se întoarcă în București. Ureche arată însă că Vodă Caragea a avut greutăți cu el până să-l facă să-și dea dimisia «de bună voe și nesilit de nimeni».

Sigur este că în 1812, pe când caimacamii îl poartă să vie în București, el pune să se tipărească în Brașov, pentru folosul fiilor săi duhovnicești, Ușa Pocăinței, în traducerea lui Rafail, dela Neamț. Eată dar un fapt ce dovedește că Dositei, cu drept cuvânt, se socotea pe atunci, Mitropolit canonic al Ungro-Vlahiei. Apoi dimisia nu și-o dă decât la 16 Decembrie 1812¹⁾, adică tocmai în ziua când Vodă, cu alai mare, instala pe Nectarie în Scaunul Ungro-Vlahiei. Caragea lăsa în seama lui Dositei, Mănăstirea Sinaia²⁾. Fostul Mitropolit nu se arată deloc mulțumit cu atâta. Se adăsta ca Vodă să-i dea o mănăstire din jurul Bucureștilor, în care să-și sfârșească zilele³⁾. Cu toate astea, disgrăția lui Filitti este foarte explicabilă. Prea se arătase protivnic rușilor, prea era ocrōtit de Austria, pentru ca Rusia să se învoiească cu apropierea lui de București.

Pentru așezarea unui Mitropolit nou, la București, mai este și aceia că Ioan Vodă Caragea, se îndatorase

1) Ureche Op. Cit. X. B. 20.

2) Ibid. 13.

3) I. C. Filitti. Cit 49.

pretutindeni'cu dobânzi grele, și era voios, nevoie mare, că i se înfățișa prilej, să pue Mitropolia la mezat.

Vlădica Nectarie al Râmnicului cheltuise, zice-se, șapte-sute de pungi, ca să ajungă Mitropolit. Bine înfeles, că nici Galaction, Egumenul dela Govora, nu dobândise pe degeaba moștenirea lui Nectarie, la Episcopia Râmnicului. Nectarie păstorea Oltenia, de douăzeci ani. «Se va fi ocupat mai mult să strângă bani pentru sine, lăsând episcopia datoare»¹⁾. Cât era de zgârcit se vede de aci că, pentru ca să plătească o sută-cinci-zeci lei școlilor din Craiova, a trebuit să-l execute Vodă, prin mumbașir, după ce cinci ani de zile încercase să reziste pitacelor și anaforalelor ce i se trimeteau.²⁾ Tot atât de îndărădnic, când e vorba să deschidă punga, se arată Nectarie și ca Mitropolit. «Fără nici o rânduială», cere să i se scadă din ce e dator să dea în folosul școalelor, la 1815.³⁾ La 1814, Vodă dase ordin Mitropolitului și episcopilor, să verse în mâna Căminarului Nestor, banii școalelor. De-atunci, pe 1813, Nectarie datora 8446 lei, și nu voia în ruptul capului să dea mai mult de 3446⁴⁾.

Caragea se ocupă mult de școli. Pentru întreținerea lor, pune o dajdie de șase-zeci de parale, pe fiecare preot și diacon. Ierarhii se codesc să execute pe preoți. Protopopii și câțiva dintre preoți, se cred scutiți de plata acestui mic ajutor în folosul Școalei.

Ca să pue capăt relei voințe a clerului, Vodă, prin pitac, poruncește Mitropolitului că, în cinci zile dela primirea lui, să aducă la Vistierie ajutorul hotărât. Protopopii nu au voc să scutească pe un preot dela darea în folosul Școalei; trebuie s'o plătească toți «din cap în cap, fără osebire»⁵⁾.

Cu toată sgârcenia sa, Nectarie, nu numai își pune semnătura pe anaforalele care dau o mai largă dezvoltare învățământului grecesc dela S. Sava, unde se tinde, prea târziu, să se facă o adevărată universitate elină, cu dascăli învățați; dar fiindcă localul S. Sava nu era liber, Nectarie pune la dispozițiunea colegiului grecesc,

1) At. Mironoscu. Sf. Episcopie a Râmnicului. 158.

2) Ureche. Op. Cit. VIII. 431.

3) Ureche. Op. Cit. X. A. 357.

4) Ibid. 338.

5) Ibid. 353 și 358.

încăperile dela schitul Măgureanu, metohul Mitropoliei.¹⁾ Tot sub arhipăstoria lui Nectarie, se deschide însă și școala românească a lui Gheorghe Lazăr. Avem anafora lui din 10 Decembrie 1817, prin care cere aprobarea lui Caragea, ca să se înființeze o școală românească la S. Gheorghe. Școala aceasta, cu menirea ei să pregătească și preoți, ar fi un fel de seminar. Vechea școală româno-slavonă, dela S. Gheorghe, tânjea. Pe ruinile ei se ridică școala cea nouă, în care se va preda geometria pe românește, în anul al treilea. În 1818, școala aceasta se mută dela S. Gheorghe, la S. Sava. Gheorghe Lazăr primea 3500 lei pe an; și ajutorul lui, Popa Pavel, 1200. Școli românești se înființază în 12 orașe, din eparhiile de dincoace de Olt. Vodă organizează, pentru cârmuirea lor, episcopii eparhiale, prezidate de Mitropolit, ori de episcopi Argeșului, sau Buzăului. În Oltenia, «boernasii» nu sunt mulțumiți numai cu școala grecească din Craiova. Desigur, îndemnați de Vlădica Galaction, cer și boierii din Râmnicul-Vâlcea o școală grecească. Bucuros, Vodă le face pe plac, însărcinând pe Căminarul Constantin Socoteanu, cu cele de cuviință. La Cerneti, un protopop; în Tg.-Jiului, însuși Ispravnicul, Stolnicul Dumitrache, deschid școli românești.

La S. Nicolae din Șelari, ținea școală de muzichie, Petre Efesiu, încă din 1816. Peste doi ani, Nectarie stăruiește de se reînființază de Cutia Școalelor, vechea școală de muzichie. La școala aceasta se rânduieste dascăl, Ieromonahul Gherasie, cu două-sute cinci-zeci taleri leafă lunară. În școala aceasta, mai pe urmă, părintele Macarie, Dionisie Fotino și Anton Pan, învață pe cântăreți, psaltichia²⁾.

Volnicia Obștiilor are în a ei sarcină căile de comunicație, alimentarea orașelor cu apă, școlile și asistența publică, «cutia milelor».

Ca să mărească veniturile Vorniciei acesteea, Caragea îndatorează, la 1813, pe preoți să dea câte cinci taleri; și pe diaconi câte doi taleri, și șase-zeci de parale. Mănăstirile cele mari vor plăti patru-sute de taleri, și cele mai mici pe jumătate³⁾. Grija fântânilor din București o poartă Mitropolitul; a celor din Focșani, Epis-

1) Ibid. 353.

2) Ibid. 407.

3) Ibid. 422.

copul Buzăului. Dintr'un hrisov dela 29 Iulie 1813, vedem că în Craiova era o fântână pe drumul Bucureștilor și alta în Târgul Dafară; în Târgul din Vale, lângă S. S. Arhangheli, era o cișmea cu trei țevi. A patra fântână era pe drumul Orriei, la marginea orașului. Sub Dealul Vadului e alta, ce i se zice a Episcopului. Negustorii craioveni voiau să facă și ei o cișmea, «în mijlocul orașului», la Știrboaița. Mai era vorba de altă cișmea în construcție, în curtea Metohului S. Episcopii. Pentru întreținerea lor, vor fi 12 fântânari, scutiți de orice bir. Grija fântânilor craiovene o va purta Episcopul, care va încasa, în acest scop, venitul a două pivnițe și a două scaune de carne, pe care Vodă le hărăzește fântânilor Craiovei²⁾.

Dar ce da Caragea cu o mână, lua înapoi cu două. «Cât luase dela Nectarie pentru Mitropolie; și dela Galaction, pentru Episcopie, nu-i era de ajuns»³⁾. Toate bisericile ortodoxe, catolice și protestante, trebuie să-i înfățișeze hrisoavele lor cele vechi, spre a fi reînnoite. Cu ocazia aceasta, mănăstirile cele mari vor plăti 950 de taleri, celelalte 475, iar cele sărace numai 24 de taleri.

Ca să jumulescă pe egumeni, numește comisii de anchetă, din care fac parte: Ioan Moscu, Ștefan Belu și Costache Predescu. Ei vor lucra în unire cu epitropii mănăstirilor și «unii dintre cei mai cinstiți egumeni aghiorți»⁴⁾. Mănăstirilor li se dă egumeni pe zece ani, «arenduire deghizată către cine dă mai mult lui Vodă, Marelui Logofăt și chiriarhilor». Epitropia S. Mormânt, protestează, ce e drept, în potriva acestui chip de a ferici Cotrocenii. Nu i-a folosit însă protestul la nimic.⁵⁾

Ca să-i pedepsească pentru acest protest, numai conțenesc comisiunile întocmite să ia socotelile Cotrocenului. Mitropolitul, episcopii, Costache Filipescu, și Grigore Brâncoveanu fac cercetări.⁶⁾ Se institue asupra Cotrocenilor o eforie compusă din Beizade Iorgu Caragea, Episcopul Buzăului, Gr. Brâncoveanu și Bă-

1) Ibid. 694-5.

2) Ibid. 863.

3) Ibid. 14.

4) Ibid. 18 și 19.

5) Ibid. 21.

6) Ibid. 26.

leanu.¹⁾ Bine înțeles, socotelile nu le descurcă nimeni și niciodată.

Se iau și măsuri împotriva hirotoniilor prea multe. «Îngreunarea formalităților spre a dobândi hirotonia nu este însă decât, «un mijloc de exploatare mai îndemânatecă»²⁾.

În astă stare de decadentă morală nu e extraordinar, că în chioșcul dela Herăstrău, «pe lumină de lună, nu se întâlnesc numai feciorii de boieri cu iubitele lor, ci și dintre clerici».³⁾ Un popă, dintre acei ce frecventau chioșcul, se simte chiar ofensat, când păzitorul de acolo îl muștră pentru neînfrânarea lui. Ca să se răsbune, popa ia la bătae pe gardian. Ii dă o bătae soră cu moartea, de care îl scapă slugile Drului Ralli, care scot pe gardian din ghiarele popii, mai mult mort decât viu. Scandalizat, Vodă scrie Mitropolitului că «l'a osândit pe popă să plătească treisute taleri despăgubire»: și poartă pe Nectarie, «să-i facă negreșit și bisericească osândă, de acum înainte să numai poată săvârși Sfintele Slujbe». «De nu ar fi fost popă», Vodă l'ar fi osândit la spânzurațoare.⁴⁾

Nu știm ce a făcut Nectarie, în pricina aceasta. Cunoaștem însă chipul cum protopopii credeau că pot stânjeni desfrânarea din popor: globeau femeile ușoare. Ureche pretinde că, «pentru a-și înmulți venitul», protopopii fac un adevărat șantaj, acuzând fete și femei nevinovate, care, ca să nu intre în gura lumii, plătesc pe tăcute. Din astfel de venituri, s'ar fi înfruptând chiar și episcopii. Spre norocul celor năpăstuiți, șantajuri se încearcă și asupra unei femei, sudită austriacă. Aceasta nu se lasă să fie jumulită; reclamă⁵⁾. Vodă atunci dă de știre Mitropoliei și ispravnicilor de prin județe: «Că de-acum înainte nici protopopul, nici vreunul din preoți, să nu îndrăznească a lua dela cineva și, măcar un ban cu numire de gloabă»⁶⁾.

Nunțile sunt și ele prilej de jumuleală. Mitropolia încasa din peciurile de cununie, dela 50 la 300 taleri.

1) Ibid. 31.

2) Ibid. 48.

3) Ibid. 57.

4) Caragea către Mitropolit la 25 Septembrie 1813.

5) Ureche Op. Cit. 57-59.

6) Caragea către Mitropolit la 18 Septembrie 1814.

Protopopii iau toți câte trei-zeci de taleri pentru un peci de acestea. «Unii din sărăcime i-și vând vitele», ca să plătească peciul. Obiceiuri vechi erau să nu se ceară de peci mai mult de un leu și zece parale. Caragea cere episcopilor, să nu permită protopopilor lor a lua mai mult de un leu și zece, la nunta dintâi. La cununile de al doilea le dă voe să pretindă doi lei și patru-zeci de parale; și la cele de a treia oară, patru lei. Taxele acestea să le ia «numai dela partea negustorească și prostime. Iar pe boieri nu au a se supăra». ¹⁾

Din documentele vremii, vedem că Vodă numise pe Vlădica Ioanichie al Stratonichiei, «Arhiereu statornic și nestrămutat întru viața lui, în epistășia S. Biserici a Kretzuleștilor» ²⁾. Intr'un alt act, către Arhiepiscopul Pogoniane, se spune că biserica «Hanu Grecilor» este «metoh al acelei Arhiepiscopii». Ea avea în 1813, prăvălii și venituri, care au fost uzurpate de un pretins ctitor, care a isbutit să facă Mitropolia să creadă că biserica era săracă și întreținută de tatăl lui ³⁾. Biserica Dintrozzi capătă dela Caragea, fiindcă «este lipsită de toate cele trebuincioase, neavând nici enorie ⁴⁾», milă din vinăriciul domnesc. Fără enorie era biserica Dintrozzi în 1813; fără enoriași am cunoscut-o noi în 1886, când locuiam în vecinătatea ei, și fără enorie a rămas, până ce în 1914 a fost cedată comunității albaneze.

Cu toate măsurile luate de Bănulescu, în zilele lui Caragea se scoteau încă morții în uliță, și se cerșea cu ei bani pentru pogribanie. Vodă ca să pue capăt acestui urât obicei, poruncește ca pe cei săraci, să-i îngroape preoții mahalalei, «cu cheltuiala dela cutia bisericii» ⁵⁾.

În București erau, pe vremurile acelea, două schituri de călugărițe. În jurul bisericii Ceauș David (Icoana) erau două-spre-zece chilii de piatră, în care se adăposteau două-zeci și patru de călugărițe. Potrivit cu așezământul Mitropolitului Grigorie din 1773, schitul acesta îl cârmuiesc epitropii, aleși din neamul cititoricesc al Băbeanului. ⁶⁾ În Dealul Spirei, la Schitul Hagi Dima,

1) Ureche Op. Cit. 59 și 1059.

2) Ureche Op. Cit. 36.

3) Ibid. 123—24 și 227.

4) Ibid. 124.

5) Ibid. 333.

6) Ibid. 143.

se strânseseră foarte multe călugărițe. Mitropolitul Dositei le strămută la Țigănești, un mic schituleț, «duhovnicește supus năstavnicului dela Căldărușani, pe un ostrov înconjurat de apă». Acolo adusesese predecesorul lui Nectarie, și pe călugărițele din schitul Turbați. La 3 Mai 1813, Caragea iscălește hrisovul Țigăneștilor, așa cum l'a redactat Chiriță Logofătul de Divan. Biserica din Turbați va fi deacum înainte a satului aceluia. În schitul din Dealul Spirei (azi metohul Țigăneștilor) va rămâne o iconoamă cu doua călugărițe. În chiliile rămase goale aci, se vor ține femeile ce au judecată cu bărbații lor, la Mitropolie. La Țigănești, viața va fi de obște. «Nici una din maici să nu ție un lucru pentru osebita chiverniseală a sa, nici bani, nici ecaret, ci toate să fie de obște, iar trebuințele lor, după putere să le aibă dela obște». «Să mănânce la trapeză, și nu în chilie». Nici una să nu plece de pe cersit, fără porunca stăriței, și pe care o va trimete stărița, la vre-o trebuință de obște să nu se împotrivească¹⁾. Cu timpul, această mănăstire chinovială, s'a transformat în mănăstire idioritmă în care orice maică trăiește în chilia ei, din venitul ei, și cu ce îi mai dă și mănăstirea. Măncarea în deobște, la trapeză, a dispărut de mult. Cazanul s'a desființat dela 1882, în urma unei răzvrătiri în toată regula, împotriva Econoamei Daria. Răzvrătirea aceasta era încurajată de C. A. Rosetti și de Pantazi Ghica. Adevărat este că se făceau abuzuri mari; dar tot rămâne regretabil că în loc a se pedepsi cele ce abuzaseră, s'a pus capăt vieții de obște, în mănăstirile din Regat. Dar să ne întoarcem înapoi, la călugării și călugărițele din vremea lui Nectarie. La Viforâta trăiesc călugărițe multe. Asupra acestei mănăstiri, priveghere ctitoricească aveau Brâncovenii.

Marele Vistier Grigore Brâncoveanu spune: că «din pricina proastei economii a staritelor de pe vreme, parte slabă și neputincioasă», dela 1799, Mitropolitul Dositei, «cu știrea și voința ctitorilor» a rânduit epitrop și purtător de grije al mănăstirii, pe Nicolae, Logofătul Mitropoliei. Acesta cârmuiește schitul până în 1810, când supărându-se, s'a lepădat de epitropie.

La 1813, stărița și soborul îl roagă să reia epitropia.

1) Ibid. 168—69.

ca unul ce câta epitropisit, a reclădit biserica cu chiliile ei, și a mărit venitul moșiiilor schitului. Brâncoveanu roagă pe Vodă, să-l întărească iarăș ca epitrop pe Logofătul Nicolae; cea ce și face Caragea, la 8 Mai 1813. ¹⁾ Lucrurile nu se opresc însă aici. Mitropolitul depune pe stărița Iustina, și instalează în locul ei pe Glăfira. Iustina nu se supune stăriței celei noi, căreia, pe cât se vede, nici oamenii Mitropoliei nu-i dau ascultare. La Lăculețe, un metoh al Viforătei, în care locuiește Iustina, Glăfira nici nu îndrăznește să calce. Domnitorul este pus în curent de acest conflict, și cere avizul lui Brâncoveanu, ca unui ctitor.

Acesta opiniază să se trimită acolo epitropul schitului, ca împreună cu un credincios al Măriei Sale, să cerceteze pricina. Vodă trimite pe Dumitrache Ciohodarul, care isbutește împreună cu epitropul, să împace pe călugărițe. Glăfira își dă dimisia din București; și Mitropolitul întărește iar pe Iustina în stareție, așa cum voia și soborul și Brâncoveanu. Ctitorul roagă pe Vodă să o întărească prin poruncă domnească pe Iustina în stareție, ca una ce fiind primită de Măria Sa și de ctitori «nu prin a P. S. Sale Părintelui Mitropolit și acel exoflisis făcut fără știrea lui, nu poate niciodată a-și avea puterea». Mitropolitul ar fi dorit, să nu se ceară Glăfirei socoteală de ce a făcut și cum a chivernisit trebile mănăstirii. Aceasta nu mulțumea însă pe Brâncoveanu și nici Caragea nu a încuviințat. ²⁾

Tot ca să pue regulă în socotelile călugărești, Brâncoveanu obține dela Vodă numirea lui Kir Gherman, Egumenul Hurezului și Vel Pitarului Nicu Vlădescu ca epitropi ai mănăstirilor: Surpatele și Dintrunlemn; așa că pe viitor stărițele nimic să nu mai poată face fără știrea și încuviințarea epitropilor. ³⁾ Logofătul Nicolae, epitropul Mănăstirii Viforăta, nu era el directorul cancelariei mitropolitane. Era desigur, un boernaș înțelept și cu mult tact. Dar întru cât la 2 Septembrie 1814, șase logofeți ai Mitropoliei erau scutiți de dăjdii, și fiindcă, dintre aceștia, numai Pitarul Ioniță capătă doi scutelnici; acest Pitar era prin urmare Logofătul cel Mare al Mitropoliei. Numele său stă în fruntea listei logofeților Mitropoliei, și în urmă-i sunt înșirați: Deftul,

1) Ibid. 172.

2) Ibid. 263—5 și 267.

3) Ibid. 272.

Nicolae Logofătul, Cristodor Clucerul, Mincul Logofăt și Șerban Logofăt, cari primesc și ei dela Vodă câte un scutelnic.

Cancelaria Mitropoliei, era mult mai încărcată cu lucrări decât este astăzi. Multiplele funcțiuni ce îndeplinea Mitropolitul, administrația averilor Mitropoliei, și controlul real al administrațiunii avutului bisericilor din eparhie, dau destul de lucru cancelariei. Călugării, mai ales, dau multă bătae de cap atât lui Vodă cât și Mitropolitului. E drept, că tot ei le aduc și cele mai frumoase venituri ilicite.

Impotriva lui Neofit, egumenul schitului Zamfira, se tânguiesc femeile și locuitorii din sat. Intr'o noapte s'a dus la un sătean, cu oameni de ai lui care au luat la bătae pe bietul creștin, apoi s'a făcut nevăzut. Un Vtori-Logofăt, trimis de Vodă împreună cu Logofătul Mitropoliei, constată temeinicia reclamațiunii țăranilor. Se hotărăște vânzarea lucrurilor rămase dela Neofit, ca să despăgubească pe locuitori.¹⁾

Paisie, Staretul dela Vieros, închidea pe Teoclit, predescesorul lui, ca să-i smulgă 3800 taleri²⁾.

Egumenul Râncăciovului, ar fi vrut să treacă în socoteală mănăstirii, rușeturile date de el Mitropolitului Ignatie și oameșilor lui³⁾.

Caragea trimite pe Treti-Logofăt de Divan Topliceanu la Govora și Arnota, să instaleze egumeni noi, cari din venitul ce se va alege, vor trebui să dea ce se cuvine spitalului dela cișmeaua Mavrogheni⁴⁾.

Și ciurma lui Caragea, bântuia cu furie, în timpul când atâtă lăcomie se vădește la fețele bisericești de toate treptele. În zadar, încearcă Vodă să impue măsuri ditate de igienă. Cioclii jefuiesc pe cei morți, și răspândesc molima mai tare. Ca să-i disciplineze, Vodă le dă un comandir. Polcovnicia de ciocli, boierie cu caftan, o capătă Iordache Chebapce. Mitropolitul aruncă o carte de blestem, asupra celor ce nu se supun nizamului împotriva molimei⁵⁾. Din nou se opresc înormântările în curțile bisericilor⁶⁾.

1) Ibid. 109 și 220-1.

2) Ibid. 279.

3) Ibid. 289.

4) Ibid. 223.

5) Ibid. 769-73.

6) Ibid. 781.

De ciumă moare, în București, un Arhiereu grec, Episcopul Stavropolei ce trecea prin țară. Fusesse găzduit în chilile de la Stelea. Asupra-i se găsește în numerar 21.305 lei. Banii s'ar fi cuvenit Statului, potrivit unui hatiserif, ce dispune că episcopii supuși otomani, când mor fără testament și în afară de hotărele eparhiei lor, îi moștenește Statul în care au murit. Vodă dispune însă, ca banii aceștia să se dea spitalului de ciumați dela Dudești ¹⁾.

În toiuł ciumei în Oltenia, la 1815, se răscoală pandurii. Dionisie Ecclesiarhul li numește hoți. Ureche consideră revolta pandurilor, drept o mișcare naționalistă, pornită împotriva grecilor. Legenda haiducilor olteni e favorabilă lui Ureche. Foarte probabil că pandurii nu erau niște simpli tâlhari de drumul mare. A fost la mijloc și altceva, decât dragostea de aur, ceia ce a mănânat pe haiduci în codru. Suferințele prostimei, uneltirile muscalilor, cari nu conteneau în a face greutăți turcilor, chiar turcii, ei însiși doritori ca Vodă să nu domnească mai mult de trei ani, și să lase loc altuia, gata a mitui pașalele; toți aceștia au aprins răscoala. Că nu erau tâlhari de codru pandurii, a înțeles dela început Caragea. Așa se explică, cum de Iancu Jianu se înamorează o greacă din haremul Doamnei; și Vodă, nu numai că-l grațiază imediat, dar îi cunună și își înzestrează fină.

Tot Caragea a trebuit să sugereze lui Galaction al Râmnicului, ideia să ceară grația lui Haidu Bulibașea și a căpitanilor: Păun și Tâmpu, cu cetele lor de panduri. Toți aceștia sunt iertați și trimiși în Gorj.

Așa isbutește Caragea să ajungă în al șaptelea an de domnie. Și nu atât frica de a explica Porței cum și-a agonisit o avere colosală; cât mai probabil convingerea, că mișcarea de liberare a grecilor de sub jugul otoman, va izbucni foarte curând; îl hotărâsc să părăsească, pe neașteptate, țara și tronul. Se duce în Italia, ca să trăiască în tihnă și să ajute pe revoluționarii greci.

În locu-i, vine la București, iarăș, Alexandru Vodă Sutz. Unul din cele dintâi acte ale lui Sutz, fu îndepărtarea lui Nectarie, dela Mitropolie. Il acuză unii pe Sutz, că a făcut aceasta din dor de îmbogățire. Ureche zice că: deși «legalmente, pe Dionisie Lupu, Mi-

1) Ibid. 975.

tropolia, nu-l costă decât 2080 taleri; de fapt, a dobândit-o cu mare jertfă de bani. Dovadă, aduce faptul că Ilarion al Argeşului, trecând prin faţa Palatului Domnesc, striga vizitiului: «Mână mă, că aci e pădurea Vlăsiei»¹⁾. Înlocuirea lui Nectarie, şi aşa, rămâne tot o măsură bună.

Până unde mergea Nectarie cu arghirofilia, se vede din procesul ce-l are la Divan cu Pitarul Velcea. În loc să-i dea ce i se mai cuvine, îi mai cere 13390 de taleri, peste cei 33850, ce primise dela Velcea, sub cuvânt că a cumpărat proviantul adunat, «pe riziconpericolul său». Judecătorii constată însă că Nectarie concesionase lui Velcea tot proviantul adunat, şi că «de s'ar face cercetare, s'ar dovedi că Prea Sfinţia Sa, peste cei cinci taleri orânduîti, a luat mai mult dela preoţi şi diaconi». Aşa că e obligat să despăgubească pe Velcea de zăhareaua pe care nu i-a predat-o, adică de vre-o 16.000 de taleri.²⁾

Ca să scape de Nectarie, Sutzu îl ia repede de tot. Într-o Miercuri seara, în luna lui Mai, îi smulge dimisia. A doua zi, chiar Vodă adună boierii de se înţeleg pentru numirea lui Dionise Lupu. «Am făcut Domnia Mea, Mitropolit pe P. S. S. Kir Dionisie»,³⁾ vesteă Sutzu plin de voioşie.

Şi cu ce alai instalează el pe noul Mitropolit în scaun. În capul alaiului mergea Polcovnicul de podari şi căpitani lui, gătiţi în capote roşii, călări şi urmaţi de podarii toţi. Veneau apoi zăpcii Agiei şi cei spătareşti, tot călări şi'n roşu, cu oamenii lor. După ei, Portar Başa, cu portarii. Urma pe jos, Vel Aga «cu orânduielele Dumisale», însoţit de şase postelnice şi de zăpcii hăţmaneşti, toţi călări şi îmbrăcaţi în roşu. Gătiţi şi călări urmau la rând logofeţii, postelnicii, pitarii şi Iuzbaşa Divanului. La urmă, se iveau toţi protopopii cu arhidiaconii, preoţii şi diaconii, pe jos, înaintea caretei trasă de şase telegari, şi escortată de patru ciohodari, în care stă Mitropolitul cu Marele Logofăt. Logofeţii închid alaiul⁴⁾.

Naum Râmniceanu, care a fost de faţă, scrie că a văzut «alaiul domnesc, şi în careta domnească trasă

1) Ureche Op. Cit. 24.

2) Ureche Op. Cit. X 268.

3) Pitacul lui Vodă către ispravnici, din 15 Mai 1819.

4) Ureche Op. Cit. XII şi XIII. 23.

de șase telegari pe Arhiereul Sevastei Dionisie «care intră în biserica Mitropoliei posomorât și cu fața jalnică».

Nectarie era de față la sărbătorirea urmașului său, și «au schimbat fața, au îngălbenit» ¹⁾.

Dionisie Lupu, boer-naș prahovean, era un bărbat în puterea vârstei, de vre-o cincizeci de ani. Episcop titular al Sevastei, dela predecesorii lui avea egumenia Tismanei, și ceea a Dealului, mănăstiri bogate, pe care le chiver-nisește bine. Caragea, când l'a reîntărit în egumenia Tismanei, spune că Dionisie e acolo egumen pe viață, și că «în toată viața egumeniei sale, socoteală să nu i se ceară» ²⁾. Sutzu îi lasă mănăstirile acestea în stăpânire și după ce ajunge Mitropolit. Din această excepțională faoare, Ureche trage concluzia, că Lupu a trebuit să dea parale multe Domnului.

Sutzu dă lui Nectarie, ca să-l mângâie, mănăstirea Sadova, din Dolj, «cu ecarete, vii, moșii, robi și orice alte venituri, ca să le aibă în nestrămutată stăpânire cât va trăi». Fostul Mitropolit mai primește, din cutia lefilor, o mie de taleri pe lună ³⁾.

Abia sfârșise Sutzu cu Mitropolia, și iată-l în cărcotă cu Episcopul Buzăului. La 28 Iulie, întărește de Episcop al acestei eparhii, pe Arhimandritul Gherasim, «pământean cinstit și destoinic», în locul lui Kir Constantie, carele «au dat din însăș bunăvoia sa și nesilit, paratesis în scris» ⁴⁾. Totuș, în ajun, Constantie nu dimisionase. În ziua aceea, Vodă îl ridică, prin mumbașir, din scaun, ca pe «unul ce s'a abătut în lucruri necuviincioase, ce cu totul sunt în potriva cinului și ha-ractirului unui arhiereu». Il trimite la Tismana, «să se ție sub bună pază, slobod nefind de a eși de acolo» ⁵⁾. Constantie isbutește însă să fugă la Mehădia. De acolo trece în Ardeal și se duce la Kișirău, să se apere. Prin muscali, Constantie aplanează conflictul. Sutzu îl primește și îi dăruiește o blană de preț. Constantie, la rândul lui, se demite canoniceste din episcopie. Ca să se poată justifica în fața rușilor, Sutzu isbutise să solidarizeze sinodul întreg cu el, în potriva lui Constantie.

1) Ibid. 475.

2) Ibid. X. A. 329.

3) Ibid. XII și XIII. 28

4) Ibid. 12, 13 și 25.

5) Ibid. 33.

6) Pitaclul lui Sutzu din 27 Iulie 1819.

Arhieriei, prin acte publice, cereau lui Vodă, «să scape neamul lui Christos de acest chip de om prefăcut în lup». Ei pretindeau, că Episcopul Buzăului duce «o viață netrebnică» ¹⁾.

Constantie era decanul episcopilor din Ungro-Vlahia. La Buzău întreținea, cu din ale sale, o școală și un spital. Contribuise la întemeierea spitalului Filantropia; și colaborase la redactarea Codului Caragea. În nenumărate rânduri, luase parte la guvernarea țării, ca membru în căimăcămie. În Grecia, la Zita, a întemeiat o școală primară și un gimnaziu cu internat. Plătea acolo leafă la trei dascăli, și înzestrase gimnaziul cu o bibliotecă de 4000 de volume²⁾. Ca Sutzu să se pornească cu așa patimă împotriva-i, nu era destul amintirea unor neînțelegeri cu el, din precedenta-i domnie. Gândesc că faptul că Episcopul Buzăului era «unul din membrii comitetului revoluționar grecesc din București», și sentimentele lui de grec patriot, au trebuit să îngrijească pe turci. Căci numai bizuindu-se pe Poartă, putea Sutzu să îndrăznească a fi așa de energic cu el. Desigur că și frații săi într'u Christos aveau pică pe el. Semnificativă e surgiumirea lui la Tismana, unde stăpânește Mitropolitul Dionisie. Apoi, dacă fără dor și poate cheltuise mult, cu așezăminte și opere de binefacere; nu se poate zice că nu era și un strașnic strângător de bani. După depunerea sa, clădește la Mehadia o bisericuță, în mijlocul parcului, unde este astăzi pavilionul muzicii³⁾. Mult cheltuise în călătoriile ce făcuse la Mehadia, la Brașov și în Basarabia. Și cu toate astea, la moartea lui, pe lângă un foarte bogat arhieraticon, tacămuri grele de argint, blăni de samur, sangeap, siliviu și ghermesut, mai rămân moștenitorilor lui 43.000 ₮ (23.000 ₮ în numerar și 20.000 ₮ creanțe). O avere colosală pentru timpul acela (1827) ⁴⁾.

În Octombrie 1820, moare și primul Episcop al Argeșului, Iosif. În locu-i, Divanul alege pe Ilarion, «om cu ideie, pe care îl știm că este cu frica lui Dumnezeu, împodobit cu învățătură, cuvios, cu smerenie și dez-

1) Bis. Ort. Rom. XIII. 673 și XXVIII. 521—6 și 640.

2) I. C. Filitti. Op. Cit. 130—38.

3) Ibid. 137.

4) Ibid. 140.

toinicie». ¹⁾ Cu chipul acesta, în zilelele lui Sutzu, doar la Râmnic mai păstorește un grec.

În scurta sa Domnie, Sutzu cârmuiește Biserica, pe principii chezaro-papiste, ca un autocrat. Pe doi popi din Teleorman, «ce s'au arătat cu fapte netrebnice» Vodă «hotărăște să li se ridice darul preoției. El îl trimite surghium la Căldărușani», și peste o lună «îi iartă» ²⁾.

Dionisie e criticat de către Ureche, fiindcă a găsit «un alt mijloc de culegere de bani». Trimitea la fiecare metoh, câte un călugăr «Embaticar». Embaticarul vărsa jumătate din veniturile metohului, la Mitropolie. Restul îl păstrează pentru el și, vezi Doamne, pentru întreținerea metohului. ³⁾ Neascultările călugărului Gherasim, Embaticarul Strihareților, și stricăciunile ce face mănăstirii și proprietăților ei, Enache Vardaca, Embaticarul Strehaei, arată că ideea cu embaticarii, nu era fericită.

Mai bine inspirat se arată Dionisie, când hotărăște să nu se mai hirotonisească preoți de cât cei eșiți din școala lui Lazăr. «Pe ori carele au venit spre această cerere a preoției, l'am orânduit la acea școală.... și aducând mărturie dela Arhidascălu' acelei școale, că e destoinic a-și dobândi dorința.... eu însumi îmi pui mâinile pe capul lui, și îi dau harul în dar»; scrie Mitropolitul lui Vodă. Îl înștiințează, că și frații episcopi, sunt într-o cugetare cu dânsul; și «vor fi următori întru toate, și întocmai celor mai sus zise așezări». Dar fiindcă frații arherei, «sunt oameni neputincioși și supuși morții»; roagă pe Vodă să dea un hrisov «la pricina hirotoniilor». Anaforaua aceasta nu poartă de cât semnătura lui Dionisie și a Argeșului. Probabil, ceilalți frați episcopi, nu erau prea încântați de a se mărgini la hirotonirea numai a celor ieșiți din școala lui Gheorghe Lazăr ⁴⁾.

De lăudat este Dionisie și pentru ostenelele ce-și dă, ca să pue capăt datoriilor de pe la eparhii. Raportează Domnului că frații episcopi i-au declarat fiecare, că obștea episcopiei sale «e slobodă de avlicească datorie». Mitropolia nu datora decât 45.000 taleri

1) Ureche Op. Cit. 37.

2) Ibid. 44.

3) Ibid. 32.

4) Ibid. 58.

depe vremea lui Dositei, și 31.000 taleri, datorie făcută de Nectarie. Cere să se legiuească, că episcopii nu pot îndatora eparhiile lor, decât în anume cazuri, și cu îndeplinirea formalităților cuvenite. Vodă aprobă propunerile Mitropolitului. Ba obține și un firman dela Poartă, în pricina asta. Agenții austriaci și prusieni intervin, dar cu toate astea măsura rămâne în picioare.¹⁾

Dintr'un pitac dela 29 Octombrie 1819, către Caimacamul Craiovei și ispravnici, vedem că Sutzu plănuia «o bunătațe folositoare monastirilor». Cerea, în acest scop, să i se raporteze amănunțit, de fiecare monastire, cine o cârmuiește, ce venit are, ce embaticuri plătește egumenul și până când este embaticar. Vroia să știe cum ține monastirea, câți călugări trăiesc întrânsa, și în ce stare sunt ecaretele. Dorește să cunoască imobilele monastirii, venitul ce ar putea produce, și datoriile ce le apasă. Ureche crede, că toată bunătața nu era decât gândul la o nouă impunere a egumenilor. Raporturi nu pare să i se fi trimis; căci peste un an, Vodă dojenește pe cârmuitorii județelor, fiindcă nu au dat urmare poruncilor lui. Intru cât în Decembrie, Sutzu cade bolnav, noi nu mai putem ști dacă se gândea, întradevăr, la o reformă serioasă sau numai la un nou mijloc de îmbogățire.

În zilele lui, Eforia Școalelor trimite tineri să învețe carte la Pizza, în Italia. Intre cei trimiși, Mitropolitul pune și un cleric tânăr, care promitea mult, pe Eufrosin Buză.

La 20 Ianuarie 1820, Episcopul Râmnicului e așezat în fruntea unei epitropii, ce va purta grija pavajului și a școalelor din Craiova. Epitropia aceasta are să încaseze 2% din leftele slujbașilor craioveni, și o subvenție dela Monastirea Obedeanului. Din epitropie fac parte Caimacamul și boierii divaniți. Casieri ai epitropiei sunt: Glacerul Băluță Ioan și Kir Hagi Enuși²⁾.

Cu chipul acesta, Galaction ajunge să prezideze întreaga educație craioveană; că tot el vedea și de alimentarea orașului cu apă. Este așa fiindcă, de fapt, Episcopul Râmnicului își are scaunul în Craiova, în metocul pe ruinele cărui s-a clădit Palatul Justiției.

În ziua când tocmai se împlineau doi ani dela solemna

1) Ibid, 46—57. — 2) Ibid. 344.

intrare a lui Sutzu în București, la 19 Ianuarie 1821, se răspândi vestea morții sale. Domnul era bolnav de brăncă, dela începutul lui Decembrie. Svonul că a fost otrăvit, nu pare să aibă un temei. În jurul agoniei sale, s'a petrecut însă o dramă reală. Cinci zile, Doamna și casnicii curții, au ascuns moartea lui Vodă, în nădejde că vor isbuti să dobândească succesiunea tronului, pentru Beizade Nicolae, fiul cel mai mare al Domnului.

Sulemenit, cu roșu pe obraz, cadavrul bătrânului Domnitor era dus în fiecare zi la fereastră, să-l vadă poporul, și să creadă că trăiește. În odaia mortuară se făcea foc mare, pentru ca norodul să nu bănuiască nimic. Cu toate astea, taina nu s'a putut păstra; și în ziua de 19 moartea lui Vodă era oficial cunoscută.

Alexandru Sutzu, este Domnul care a pus capăt sirului de arhieriei greci, cari au cărmuit Ungro-Vlahia. El a readus în scaunul Mitropoliei un pământean. Este și singurul prinț, din toți ce au domnit asupra Principatelor, în secolul al XIX, care a murit pe tron.

Mare iubitor de alaiuri, a avut, la moarte, un alai ce nu se văzuse de mult în București; o îngropăciune ce nu s'a reînoit.

Alexandru Nicolae Sutzu Voevod, Domn și Stăpânitor a toată Țara Românească; a fost îngropat la S. Spiridon. Dela Palatul Domnesc din str. Academiei, cortegiul funebru a pornit spre Biserica S. Spiridon, în cântări ale popilor și cântăreților. Urmat de oștirea cernită, convoiul, însoțit de boierii țării, de popor și negustorime, pe viscol, prin nămeți, a ajuns la locul de veșnică odihnă. Consulii puterilor străine, din pricina gerului, fug din biserică, înainte, că, în salve de pușcă, domnescul cadavru, blagoslovit de Mitropolitul Țării să se fi scoborât în mormânt.

Cu Alexandru Sutzu, în mormântul dela S. Spiridon s'a pogărat și domnia fanariotă. În cei din urmă nouă ani, ai acestui regim, influența Bisericii nu prea era considerabilă.¹⁾ «Scăderea evlaviei nu era însă așa de mare, în cât să sleiască izvorul de înăvuiere al bisericilor». ²⁾ Când, în interesul igienei și al ordinii, «Vodă oprea a se aduce bolnavii la daruri», mulțimea murmură. Mult mai ușor, se supune ea, păstorilor duhov-

1) Ibid. X. A. 5 și 6. — 2) Ibid. 62.

nicești ori cum sunt ei. Scăderile lor, le văd mai bine străinii. Consulul Angliei în Principate, se revoltă în fața decadenței clerului înalt. «S. Sinod, scrie Welkinson, e compus din Mitropolit și episcopi. Este tribunalul cel mai corupt din toată țara. Departe de a avea o tendință morală, actele și deciziunile lui, par calculate numai să încurajeze depravarea și decadența socială». ¹⁾

1) Ibid. X. B. 266.

CAPITOLUL V

Z A V E R A

A doua zi, după ce moartea lui Sutzu fu cunoscută; eteriștii pornesc pe Tudor Vladimirescu peste Olt, să-și adune pandurii. Din ziua de 20 Ianuarie 1821, începe în țările române revoluția, ce se sfârși în Septembrie 1822, cu înălțarea lui Grigore Ghica pe tronul Țării Românești, și a lui Ioan Sturdza, pe cel al Moldovei.

Acest interval, în care România a trecut prin multe și grele încercări, a fost vremea Zaverii, a răsmiriții, ce puse capăt domniilor străine în Principate.

Românii nici când nu s'au resemnat a fi raialele Porții. Câtă vreme, în București, și la Iași, au domnit prinți români; Principatele au fost cel mai sigur sprijin al Europei creștine, în toate încercările ce a făcut să isgonească pe urmașii lui Mahomet, din Constantinopole.

Neputând să facă din țările române pașalâcuri; ca să se pue la adăpost, turcii au găsit cel mai nemerit, să trimită dintre grecii credincioși Sultanului, să domnească la Dunăre. Lăcomia de argint a Sultanului și a pașalelor sale, a transformat Domnia într'o arendășie din cele mai urâcioase, dar nu arghirofilia turcilor, ci neîncrederea ce le inspirau românii, au hotărât pe turci să dea cârmuirea Principatelor pe mâna fanariotilor. Din punctul de vedere turcesc, era și asta o soluție. Grecii fanarioti aduseră servicii Porții, în diplomație. Dându-le lor Domnia peste români, îi răsplăteau, și puteau fi oare cum liniștiți. Născuți și crescuți în Constantinopole, cu familia și averile lor în Țara Tur-

cească; frica și interesul, îi îndemna pe fanarioți să rămăe credincioși turcilor.

Din nenorocire pentru turci; nici frica, nici interesul nu încheagă legături trainice. Numai iubirea și stima reciprocă, fac să dăinuească legămintele, care — ca și tratatele — nu au nici o valoare, când nu au la temelia lor dreptatea. Adevărul acesta, scapă din vedere până în ziua de azi, popoarelor mai culte și mai civilizate, decât turcii. Mai curând sau mai târziu, nesocotirea acestui adevăr se răsbună însă cu putere, asupra celor ce-l nesocotesc.

Dela început, și aproape neconținut, fanarioții au trădat pe turci; fie în favorul Germaniei sau al Franței, fie mai ales în cel al Rusiei.

Turcii făceau o viață de nesuferit grecilor. Nu se putea, prin urmare, cere grecilor să iubească pe asupritorii lor.

Încă și mai puțin erau îndrăgostiți de turci, românii. Niciodată nu s'au învoit ei cu turcii, lipsiți de inteligență, lacomi și cruzi. Sufereau ei mult de pe urma fanarioților; dar, să nu exagerăm, fanarioții erau creștini. Vexațiunile lor erau dureroase, dar se știa în România că turcii luau grosul. Grecii erau intermediari, arendași cari încasau birurile și angaralele, din care se înfruptau și ei, dar care înbogăteau Stambulul.

Românii ca și grecii nădăjduiau într'o mântuire. Fanfaroni și grandomani, grecii visau lucruri mari. Își închipuesc, că pentru ei va reinvia Imperiul Bizantin. Cu ajutorul Bisericii, o să grecezeze pe toți creștinii din Carpați până în Bosfor, ca să facă un singur popor de o lege și o limbă. Mai înainte ungarilor, grecii au fost stăpâniți de monomania desnaționalizării popoarelor vecine. Este drept că religia comună, numirea de greci cu care desemna Apusul pe toți creștinii din Peninsula Balcanică, vechimea și clasicitatea civilizațiunii eline, i-a putut face să creadă, un moment, lucrul mai ușor și mai puțin odios decât era. În tot cazul, concepțiunea panelenică, oricât de nebună și de odioasă, nu era o concepțiune așa de chimerică, cât a fost maghiarizarea. Au dat greș amândouă; pentru că legile firii le-au stat în potrivă.

Uniți prin ura în contra turcilor, grecii și românii sperau să fie desrobiți de muscali. Împăratul Alexandru, un sentimental romantic, era înconjurat de greci. Boierii români, își aveau ochii la el. Poporul de jos, clerul mai ales, vedeau în Pravoslavnică Rusie, fireasca pro-

teguitoare a neamului românesc. Când Rusia a răpit Moldovei Basarabia, au fost și români mârniți că nu isbutise Alexandru, să alipească de ortodoxa Impărăție, amândouă principatele. Cu chipul acesta, românii scăpau și de turci și de greci. Aceasta era mentalitatea, de după congresul din Viena, când — după răpunerea lui Napoleon — creștinii din Peninsula Balcanică, vedeau în Alexandru I, pe Mesia al lor. Il credeau a tot puternic, și stăpânit de o nobilă ambiție, cu totul desinteresată.

Alexandru I, era un suflet ales. Misticismul lui e cunoscut. Avea și porniri liberale. Știute sunt sforțările ce a făcut, pentru ca în Franța să domnească regimul parlamentar. Incercări liberale, timide, dar destul de serioase ca să sperie pe cei îndărătnici, făcuse și în Rusia, după sfaturile lui Speransky. Asculă, fără să se încrunte, pe Ruxandra Sturdza, când îi mărturisea ideile ei republicane.

O copie, mai slabă a lui Alexandru Pavlovici, a fost și Alexandru Ipsilante.

Viteaz, inimos, nu prea inteligent, și absolut lipsit de tact, fiul lui Constantin Vodă, luă asupra-și o sarcină mai presus de puterile lui. Omul, ca și momentul desrobirii grecilor, nu fusese bine ales.

Ardea Ipsilante de foc. Patriotismul lui și a lor săi, este mai presus de orice laudă. Toți și-au dat pâinea dela gură în folosul patriei robite. Era liberal. Voia o Eladă democratică. Vedeă România, reorganizându-se «pe temelii solide și neclintite, înălțate prin desăvârșita ascultare a S. Evangheliu». Sfătuia pe români, să încredințeze domnia «unui pământean, și nici decum unui străin». Proconizează separarea puterii legiuitoare de cea executivă. Era partizanul sistemului bicameral. «Deputații Națiunii, să se aleagă din toate clasele Națiunii»; și «dările să nu se orânduiască, fără știrea lor». Propovăduiește întemeierea unei armate regulate și școalelor de învățământ mutual¹⁾.

La fel gândea și pentru Grecia. Era convins că Rusia nu va permite, să fie grecii sdrobiți. Înainte de a se pune în fruntea mișcării, fusese în audiență la Alexandru.

1) Proclamația lui Ipsilante către românii din 20 Aprilie 1821. Vezi C. D. Aricescu. Istoria Revoluției Române din 1821. II. 154.

— Nu visezi decât patrie. Bine! O să aibi odată patrie. Nu ași muri liniștit, dacă n'ași face ceva și pentru bieții mei greci. N'aștept decât un semn din Cer, de Sus. O să-l văd eu, sau mi-l vor arăta grecii. Mai întâi însă, să se facă vrednici de fericirea după care oftează. Să pot zice Europei: vedeți, cer libertatea și...

— O cer, Sire. Credincios interpret al dorințelor lor, îndrăznesc să le pun la picioarele Maiestății Voastre.

— O să mă gândesc. Cu o ghiulea asvârlită în Dunăre, bag în foc Europa toată.

— A! de ar cădea o privire a Maiestății Voastre, peste țara mea.

— Numai să se miște ceva în Grecia; și cazacii mei vor alerga în ajutorul lor.

Acestea au fost ultimele cuvinte ale Țarului. O spune Ipsilante, într-o scrisoare ce a adresat la 14 Ianuarie 1828, Împăratului Nicolae Pavlovici, fratele și urmașul lui Alexandru. Scrisă cu șapte zile înainte de moartea lui Ipsilante, scrisoarea aceea merită crezare.

Dealtfel numai așa se explică rolul pe care l'a jucat, la pregătirea mișcării, Pini, reprezentantul Rusiei în București.

Dacă, mai pe urmă, Rusia a părăsit pe Ipsilante; pricina e că s'a întâmplat de a izbucni revoluția grecească, odată cu revoluțiile din Spania, și dela Napoli. Diplomația vedea într-însa o fică a fracmasoneriei și a carbonarismului. Așa prezentând lucrurile, a isbutit Metternich, la Leibach, să atragă pe Țar în vederile sale. Nu puțin a contribuit la aceasta, și gelozia dintre Capodistria și Ipsilante. Cel dintâi, mai prudent, dar tot atât de ambițios cât și Ipsilante, nu a dat atunci grecilor concursul la care se adăstau. Cu multă dibăcie, s'a rezervat pentru un moment mai fericit.

Stângăcia lui Ipsilante, lipsa sa de experiență și anturajul lui păcătos, au făurit dezastrul aventurii din 1821.

Eteria fusese întemeiată la Odesa, de Riga, Xanto și Scufa. Organizată în felul societăților secrete din Apus, foarte curând ajunse să aibă două sute de mii de membri. «La sfârșitul leatului 1820, Eteria lucra în Moldova, prin Mihai Vodă Sutzu, cu cei de pe lângă el miniștrii»; zice Naum Râmniceanu.

La București, Alexandru Vodă Sutzu «n'avea nici o cunoștință de proiectele Eteriei». Celui însărcinat să-l ispitească în direcția aceasta, Domnul, «i'ar fi răspuns

că, în starea actuală, succesul nu i se pare cu putință». Beizade Nicolae Sutz, spune că eteriștii «socoteau cu moartea lui Vodă». «Se pretinde că moartea tatălui meu, a fost grăbită sau provocată de medicii cari îl căutau, și cari făceau parte din Eterie». Fiul lui Alexandru Vodă «nu poate nici să confirme, nici să tăgăduiască alegațiunea aceasta»¹⁾.

La Samurcaș, sub Dealul Mitropoliei, se adunau eteriștii bucureșteni; pe când Sutz zăcea de moarte. Acilea a fost găzduit Tudor Vladimirescu. Din curtea lui Samurcaș a plecat el în Oltenia, a doua zi de ce s'a auzit că Sutz murise.

Trecut de 40 ani, după unii ajuns la 50; Slugerul Tudor Vladimirescu, născut în munții Gorjului, și crescut în casa Glogoveanului, făcuse vitejii în luptele pandurilor cu turcii. Pe vremea războiului Ruso-Turc din 1806, băgase groaza în păgâni. Tarul îi dăruise Crucea ordinului S. Vladimir și rangul ostășesc de praporgic. Vătaf al plaiului Cloșani, el cârmuia satele dela granița apuseană a Olteniei, și învățea negustorii în Tara Turcească și Ungaria. În călătoriile sale, până în Viena și la București; Vladimirescu își mărise cunoștințele, interesându-se de ale politicii. Epopea lui Napoleon și, mai cu osebire, înălțarea lui Cara-Gheorghe și Miloș Obrenovici, îl făcea să viseze. Abuzurile slujbașilor—boeri toți—îl supărau; nedreptățile celor mai mari, îl scoteau din fire. Popular în Oltenia, agenții Rusiei, țineau seama de el. Îi dau un rol de jucat în răscoala popoarelor creștine din Turcia. Pentru noi, este neîndoios că, în călătoriile sale, el s'a fost pus în relațiuni și cu anumite cercuri revoluționare. Numai așa se explică tonul proclamațiunilor lui. Rusia nu i-a putut însufla duhul acela.

După sfaturile lui Pini, el nu ar fi putut să vorbească poporului decât de S. Cruce, de Pravoslavie, și de păgânii asupritori. Eteria nu avea decât un caracter grecesc, naționalist. În proclamațiile lui Tudor însă, se ivește un ton ce nu era al Eteriei, și care a displăcut muscalilor și boerimii. Astăzi se spune că Horia, la Viena, a stat sub influența masonică. Dr. Molnar, sfetnicul lui, era framacson. Măine, foarte posibil, să găsească cineva dovada relațiunilor lui Tudor cu vreun

1) Prince Nicolas Soutzu. Mémoires. 37.

revoluționar, ori fracmason, locuitor al Vienei, ascuns la Buda, ori pripășit în Orșova, sau chiar în Oltenia.

Vladimirescu, cu siguranță, era înțeles cu Eteria. Naum Râmniceanu, spune că eteriștii, «știind că Vladimirescu e român, nu-i descopereau cugetarea lor»; și că, prin urmare, el nu cunoștea «cele mai adânci uneltiri ale complotului grecesc». Pentru eteriști, Vladimirescu era un aliat folositor. Prin el voiau să răscoale pe români, așa cum se gândeau să ridice pe sârbi prin, Miloș sau Cara-Gheorghe, și pe bulgari prin Vlădica din Filipopole.

Ureche are foarte mare dreptate, când socotește «eronată afirmarea înțelegerii boierilor cu Tudor». La 30 Ianuarie, ei se grăbeau să arate Porții, «mișcarea lui Tudor, ca o mișcare vătămătoare obștiei și tâlhărească»¹⁾. «Măcar că eu nici asupra tagmei boierilor nu sunt rău voitor»; zicea Vladimirescu Vornicului Nicolae Văcărescu, trimis în Oltenia, să-l combată.

La drept vorbind, boiernaș el însuș, cu casele lui, cu stângenii lui de moșie, cu morile lui, Vladimirescu nu era, și nici că putea să fie un anarhist. Dela început, în jurul lui mișună boierii cei mărunți și boiernașii. Protipendada, boierii cei mari, nu au fost niciodată prieteni Vladimirescului. Ce doreau boierii cei mari, era să scape de greci și să guverneze ei și numai ei, pe placul rușilor dacă se poate; cu ajutorul turcilor dacă nu aveau încotro.

Vladimirescu voia și el să guverneze. Incântat ar fi fost să cârmuiască cu pandurii lui și cu boiernașii ce i se arătau prieteni; la nevoie era gata să guverneze și împreună cu boierii cei mari. Principalul său țel era să poruncească el, care voia ocârmuire românească și dreaptă. Dorea să cârmuiască răsboindu-se cu turcii, dacă Rusia îi venea în ajutor. Ca și Miloș Obrenovici, era gata însă a se înțelege și cu Turcul, dacă nu se putea altfel.

Cu așa gânduri era fatal, să o rupă cu Eteria. De nu ar fi făcut greșala să dea voe, la început pandurilor să-și ia ei înapoi cu ce au fost neîndreptățiți, dacă mai târziu nu punea atâta asprime în pedepsirea abuzurilor făcute de panduri; Vladimirescu nu pierdea dragostea căpitănilor săi. De se retrăgea în Oltenia, în monastirile

1) Ureche Op. Cit. XIII. 17.

pe care le întărise, e foarte cu putință să fi ajuns, a se înțelege cu turcii, și să domnească. Dacă împrejurul lui Ipsilante, nu ar fi fost și de cei ce vedeau în Tudor Vladimirescu, un competitor la tron; Ipsilante ar fi ascultat poate pe Căpitanul Iordache Olimpianul, și se înțelegea cu Tudor. În Oltenia, amândoi uniți, puteau să reziste ani întregi. Soarta grecilor și a românilor, ar fi fost mai fericită.

Așa cum au urmat lucrurile, rolul lui Vladimirescu rămâne, pentru unii, neînțeles. Ipsilante și-a pătat cinstea, prin uciderea lui Tudor; și la Drăgășani, oștirile lui l'au dat de rușine.

Nu e mai puțin adevărat însă, că răscoala lui Vladimirescu, însemnează ridicarea românilor în contra domniei străine și a abuzurilor cârmuirii. Ipsilante a pus și el scânteia din care a izbucnit focul, ce avea să desrobească pe greci. Tudor Vladimirescu rămâne un simbol. Scriitorii greci cinstesc memoria lui Ipsilante. Istoria, care nu cunoaște patimi, trebuie să dea amândorora ce este al lor. Amândoi au pus mai presus de orice, interesele neamului din care eșiseră. Amândoi, din pricina scăderilor lor, au fost înfrânți de soartă.

Suferințele ce au urmat, depe urma pasului lor, a făcut pe unii contemporani, să-i judece aspru. «Rebeliștii» au fost măcelăriți de turci; satele și târgurile jefuite. Măcelul, atât de drag turcilor, a ținut zile întregi. Când «ordinea a fost restabilită», Rusia și-a reluat rolul de apărătoare a creștinilor obidiți. Iataganele turcești, credeau cei din Petrograd, că vor fi ucis duhul național și liberal, dintre greci și români. Tarismul putea acum, în numele Crucii bizantine, să-și întinză ghiarele pe vecie la gurile Dunării și'n Elada. Doar pentru asta se făcuse Zavera. Vladimirescu ucis, Ipsilante în temniță, diplomația putea să lucreze. Ea a isbutit să întemeieze Protectoratul Tarului în Principate; și regența lui Capodistria, în Grecia.

Până atunci, să vedem care a fost rolul Bisericii, pe timpul Zăverii. Mitropolitul Veniamin Kostache, era de mult câștigat pentru emanciparea grecilor. La 1806, el blagoslovea înființarea în Iași, a societății «Adelfatos»; una din multiplele societăți premergătoare Eteriei¹⁾. Mai toți istoricii cred, că Veniamin făcea chiar parte

1) Ureche. Op. Cit. VIII, 742.

din Eterie. Fiind dată educația grecească ce primise, și întru cât a putut fi convins că mișcarea era patronată de Rusia; era natural ca Veniamin să aibă simpatii pentru Eterie. Slujește singur Te Deumul, poruncit în cinstea lui Ipsilante. În ziua aceea (27 Februarie 1821), el blagoslovește sabia pe care o scotea din teacă Ipsilante, ca să se războiască cu turcii; și îl încinge cu ea sărbătorește, ca pe Arhistratigul Crucii Dreptmăritoare.

E drept, că în ajun obținuse o invitație cominatorie, menită să-l acopere de orice răspundere. «Măine să vii la Biserica Trei Ierarhi». Să nu aștepte altă poruncă. «Pentru că la aceasta vrând, sau nevrând, vei merge». Așa îi scrie Balanos, din «porunca Prea Înălțatului de Dumnezeu-Păzit». Că porunca aceea era numai o formalitate¹⁾, se cunoaște din aceea că: în loc de a se simți jicnit, Mitropolitul ia asupra-și, să întrețină pe cheltuiala lui, un soldat din ai Eteriei. Tot în ziua aceea el trimite lui Ipsilante, patru telegari²⁾. Arhistratigul îi mulțumește imediat, pentru tot ce face «pentru binele comun». Eteriei îi trimite 10.000 lei; și Comitetul mulțumește Mitropolitului pentru tot ce «de bună voie a dat ajutor la eliberarea Eladei»³⁾.

Dela 29 Martie, Veniamin conduce Căimăcămia înstituită de Sutzu, în ziua plecării sale din țară. Când primește dela Consulul Rusc, prin Iordache Rosetti-Roznovanul, cartea patriarhală ce afurisește pe Sutzu și pe Ipsilante; el o trimite cucernicilor economi și protopopi, ca «să se cetească în auz», precum și că «din ai noștri nimenia până acum nu s'a abătut la tovarășia acestor răsvrătitori»; «și deacum înainte să se ferească». Celor bisericești le poruncește: «nici a pomeni mai mult prin biserici, numele acestui de curând depărtat dela noi, Domn».

În ultima zi a lui Martie, Veniamin împreună cu boierii din jurul lui, trimite un memoriu la Stambul. «Cu lacrimi pun înaintea pragului prea puternicei Împărății, nevinovăția norodului», în «apostasie» grecilor și arnăuților. Cer să se dea în grija pământenilor, «toate monastirile, cu moșile lor, ce sunt în pământul acesta».

1) «Veniamin, ca mulți boieri moldoveni, simpatiza, repet, încă dela început, cu Eteriei»; spune Ureche în Op. Cit. XIII 97. — 2) C. Erbiceanu Op. Cit. 105—6. — 3) Ibid. 106.

Toate «să se dea în socotința patriei». Ei vor plăti «și embaticul legiuit la Ierusalim, Sinai și la Sfetagora». Sfârșesc prin a cere Porții «Domn oblăduitor pământului», «din însuș neamul moldovenesc, pe care obștea îl va alege, pe temeiul credinții și în chezeșluirea a tuturor pământenilor»¹⁾.

Cârmuirea lui Veniamin, nu putea liniști Moldova. În zadar asigură el pe moldoveni, că «nici o grijă, nici o frică nu este». Le cere, «să dea credință cuvintelor păstorului și arhiereului lor». «Liniștiți-vă, statorniciți-vă»; «ducrați pământul»; le porunceă Mitropolitul-Caimacam la 30 Aprilie 1821²⁾. Totuș drumurile sunt pline de fugari, ce trec în Bucovina sau în Basarabia; și pământul rămâne ne lucrat.

Veniamin nu poate prididi la atâta zarvă. Clerul grecesc nici nu-l ascultă. În fruntea lui sta Vlădica Iri-nopoleos.

«După el mai erau încă și doi sfinți arhimandriți,
«Farisei și mult fățarnici; intriganți și necinstiți».
«..... Tresfiteanul, suflet scârnăv și urât,
«Celălalt îi Floreșteanul, viclean, ademenitor,
«Ipocrit de cei de frunte»³⁾
«Diavoli, iar nu călugări, de-i vei numi nemerești
«N'am pomenit de Vlădica, ca să nu păcătuesc;
«Dar arată-mi, ce pot face? când faptele îl vedesc»⁴⁾...

Ca să scape Moldova de eteriști, boierii pornesc la Silistra, pe Vornicul Teoader Balș, ca să ceară ajutor turcilor. O parte dintre Sturdzești și câțiva boieri de mână a doua, Cuzestii, Râșcanu și Staver, se gândeau să pornească chiar ei, împotriva grecilor. Culcerul Ureche Sameșul dela Neamț, primea dela Balș o scrisoare, în care îi spune că «a sosit vremea să se ridice satele din ținuturile unde sunt greci», ca «înarmați cu coase și topoare» să-i isgonească din Moldova⁵⁾. Așa ceva nu putea fi în gândul lui Veniamin. Nu se potrivește, cu firea și sentimentele lui. Dacă pe Balș îl însoțește însă, și Arhimandritul Ghenadie Rosetti; pricină e că Mitropolitul nu voia, și nici nu putea să-și dea pe față sentimentele lui, față de Turcia. El ar fi dorit, ca mu-

1) Ureche Op. Cit. XIII 103. — 2) Ureche Ibid. 107. — 3) Beldiman Jalnica Tragedie. În cronicile române de Cogălniceanu III. 342. — 4) Ibid. 394. — 5) Ureche Op. Cit. XIII. 107.

scalii să restabilească ordinea. Ii era frică de turci. Când aceștia trec Dunărea, el se retrage în Basarabia. Ii era teamă să nu pățească ca Patriarhul Grigorie.

Dela început dorise, să treacă în Rusia. A rămas pe loc, numai fiindcă boierii emigrați în Basarabia, i-au scris din Kișinău, că «fînța sa este de neapărată trebuință în Iași»¹⁾. Prezența Capului Bisericii ar fi fost și mai de trebuință în Iași, la intrarea turcilor. Dar se vede, că Veniamin nu credea că are autoritatea morală trebuincioasă, ca să îmblânzească pe turci.

În Calincăuți, pe unde pribegeste, Mitropolitul e muștrat de conștiință. Se simțea dator să sufere, cu fi lui sufletesti. Cere sfaturi la dreapta și la stânga; se întreabă, de nu ar face mai bine, să se întoarcă la Iași. Mitropolitul Grigore al Iraclei, îi zice, «să nu faci vre-o poznă, să se ducă la Iași»²⁾. Episcopul Benderului arată scrisorile lui Veniamin, Generalului Iuzov. Generalul crede «cum că hotărârea a se întoarce la Eparhie, sau a șede în Basarabia, rămâne la înțelepciunea Mitropolitului»³⁾. Suferise mult Moldova dela eteriști; turcii aveau s'o facă a suferi cu vârf și îndesat. Jefuîră, schingiură, de au lăsat numai lăcrămi și sărăcie în urma lor. «Pradă bisericele», «biserica dela Sănești o au prădat de tot ce a avut»; scrie Arhimandritul Isaia Vechilul Mitropoliei, Paharnicului Constantin. Sameșul Mitropoliei primește scrisoare în Monastirea Slatina, unde fugise cu Paharnicul Enuță, Directorul Mitropoliei. Acolo îi scrie Vechilul că «Monastirea Râșca s'au prădat de patruzeci de turci, numai zidul a rămas; pe călugări i-au legat, și i-au bătut, și i-au prădat». Isaia a zărit, pe ulițele Iașului, straele lui frate-său. «Le vezi cu ochii și taci». El cere parale, ca să dea turcilor ce păzesc Mitropolia. «Știu economisi, dar sabia e la mijloc»; asigură el. A rămas sârmanul, «într'o cămașe și un anteriu». Își sfârșeste scrisoarea astfel: «Arhon Paharnice, netrimîțându-mi de cheltuială, siliți suntem toți să fugim; și îndată s'a făcut iama Mitropoliei»⁴⁾.

Nu știm ce va fi trimis Sameșul, Vechilului din Iași. Lui Veniamin, la Calincăuți, îi trimite numai 10.310 lei. În raportul prin care îl vestește de trimiterea acestor bani, îi spune că nici unul dintre protopopi, nu a venit

1) Ierbiceanu Op. Cit. 107. — 2) Ibid. 127. — 3) Ibid. 129. — 4) Ibid. 130 — 31.

cu parale, «nici chiar Eftimie dela Boroaia, care s'a mulțumit a trimite patru-sute de lei»¹⁾).

Și Grigore al Irinopolei, vorbește de neomeniile turcilor într'o scrisoare către Veniamin. «Au prădat din biserici, întru care din unele ar fi țiind și cai». Se spune că au tăiat «și vre-o câțiva din preoții Moldovei». Pe Staritul dela Probrata, «l'au muncit prin felurimi de chinuri, ca să le arate averile sale, și după ce le-au dat, în sfârșit, de munci, au murit». În altă scrisoare, îl vestește, că la Orhei, «între cei răniți a găsit pe viteazul acela de Cara-Gheorghe», și «dacă transpiră nobleță în inima lui Veniamin, îl roagă să trimită un ajutor acolo»²⁾.

De altfel, stăpânii de fanatismul lor religios, pretutindeni turcii lovesc în biserici, și în bisericăși. La Botoșani, «bisericele s'au pecetluit», scrie Procopescu, lui Iordache Bals³⁾. Vlădica Iașiei, vestește pe Mitropolit, că «Biserica Barboiul au stricat'o până în temelie»; «Biserica Banul au umplut'o cu ierburi de tunuri, după ce au stricat catapiteasma și pristolul». «Prepodoamna Paraschiva dela maice, după ce au stricat tot în biserică, fac bucate pentru ortale; și în alte biserici, au băgat cai»⁴⁾. Vechilul Mitropoliei, îi raportează și el, că în Iași «numai în Sfîta Mitropolie se slujește Sfîta Leturghie.... însă mai mult în cetire, iar în celelalte biserici în nici una»⁵⁾. Cu Mitropolitul odată, au părăsit Moldova și episcopii lui. Turcii au și înlocuit, pe Gherasim al Romanului. Meletie Eclisiarhul Episcopiei, își denunțase arhiereul la turci. I-a convins că fusese eterist și a isbutit să fie numit de turci Episcop al Romanului.

«Ispravă n'a putut face, dar prea mult a supărat
«Tagma cea bisericască, și boierii câți era,
«Un Pronomion al țării, vrând cu toți a apăra.
«Și s'a apărat prea bine, căci de voe s'a retras
«La Răchitoasa Egumen, vrând, nevrând a și rămas»⁶⁾.

Meletie acesta a dat de lucru cârmuirii. Caimacamul Ștefan Vogoridi, în pitacul dela 12 Octombrie, vorbește de el, ca fiind hirotonisit «la Mitropolia cea mare a Târnovului». «Trebuința cerea să i se dea pentru chi-vernizare și petrecere, Monastirea Răchitoasa»⁷⁾. Se vede

1) Ibid. 121. — 2) Ibid. 135 — 7. — 3) Ibid 143. — 4) Ibid. 145.
5) Ibid. 144. — 6) Beldiman. Op. Cit. 393. — 7) Erbiceanu
Op. Cit. 161.

că numai cu atât nu era mulțumit Meletie, căci la 24 Octombrie, Spătarul Canta, scrie lui Veniamin, că «Meletie al Romanului, s'a dus iarăși la Silistra, luând mărturii dela toți româșcanii, cum că Părintele Gherasim era eterist, și alte multe» ¹⁾.

Ca să slujească pe turci, Meletie făcuse chiar o mișelie! Căpitan Iordache, silit de Austria a se depărta din Neamțu, se închisese cu arnăuții lui, în loc sigur, la Secu. Aci «primi o scrisoare dela Episcopul de Roman care, lăudându-l pentru vitejia sa, îl rugă să alerge în ajutorul Iașilor, ca să-l scape de mica garnizoană ce se afla acolo. Consultând numai zelul lui religios, Iordache plecă la Iași; dar la cinci leghe se văzu înconjurat de un corp de mai multă mii de turci. Înțelese — deși târziu — că scrisoarea Episcopului de Roman fusese o cursă infamă; din care vitejește izbuti să scape și să se reîntoarcă la Secu ²⁾.

Gherasim al Romanului,

«Om care în ori ce vreme pildă altora a fost,
«Silit fiind să se tragă, în Român a nu mai sta,
tot avutul și l-a trimis la Neamțu.

«O întâmplare urmată, mai mult l'a descoperit.
«Cu pierderea averii, mai pe toți a covârșit.
«Strae, odăjdii, odoare, ce au avut de preț ales,

au căzut în mâna enicerilor. Beldiman nu spune ce a fost întâmplarea aceea. Trebuie de bănuț că tot Meletie, fostul lui Ecclesiarh a destăinuit turcilor unde-și ascunsese Gherasie avutul. Ce jaf au făcut enicerii prin monastiri se știe. Beldiman

«..... a văzut cu ochii, în gios spre curte mergând
«Un enicer să se plimbe, mitra sa pe cap purtând ³⁾.

Dela Secu, enicerii pornesc spre Agapia și Văratice.

«Aceste sfinte locașuri de maice se locuia
«Multe de familii fete acolo viețuia.
«Numai cea de sus mila, le-au umbră
«Căci prea puține din ele de către turci au fost robite.
«Pe una au dăruit-o hodgechianului din Iași,
«Fată din mazil, din Herța, din frunțașii cei aleși.

1) Ibid. 167. — 2) Aricescu Op. Cit. I. 310. — 3) Beldiman Op. Cit. 403.

Ca să o scape tatăl ei

« pe unde nu au alergat ?

«Bani a vrut să dea Divanul

«Dar fiind fata prea frumoasă, toate le-au fost în zadar.

Călugăritele din Agapia, s'au fost ascuns în munte.

Văratiful l'au călcat turcii, pe vremea Leturghiei.

«Cruzimea cea ostășească, în milă s'a prefăcut

«Nu-și aflau loc între ele, în altar au alergat.

«Pe preot au vrut să-l tae, ruga lor l'au mântuit.

«Până sfârși Sfânta slujbă, au vrut a fi păsuیت.

«Tremurând și plin de frică, osânda lor aștepta,

«Ne știind ce să mai facă, una la alta căta.

«Le au suferit

«Până ce slujba s'a sfârșit.

«Apoi le-a zis: Fugiți

«Să nu stați mai mult aice »¹⁾.

La sate

«A sluji Sfânta slujbă, pe preot nu îngăduia;

«Să toace, să tragă clopot, nu era vorovit.

«A săvârși cununie, de nu avea teschere

«Rudenie ori și care, la Beșleagă de merge,

«Și a patra cununie, porunca de cununa.

«Preoți, prototopi, la talpe ca pe țărani bătea²⁾.

Volf, Consulul Austriei, se încercase în zadar să readucă pe Gherasim în Roman³⁾.

De ce nu voia Veniamin să vie, aflăm din răspunsul ce dă Paharnicului Enuță, care îi scrisese în Noembrie 1821, sfătuindu-l să se întoarcă în Iași. «Au doară și noi, nu purtăm tot astă cugetare, ca să nu cădem în osânda năimitului păstor?... Suntem gata a pătimi cu simpatrioții noștri boeri; dar în vremea de cuviință, care va fi când va veni răspunsul Devletului, sau mai înainte, când se vor ridica mulțimea oștilor⁴⁾.

Meletie al Hușilor, se întorsese însă din Octombrie.

«Râvna dar și îngrijirea ca să vie l'au silit;

«Căci un călugăr nemernic, fugind din Huși s'au fâlțit

«Prin mljlocirea turcească, episcopia să ia;

«In niște vremuri ca acestea, se putea, nu șugua:

«Mai vârtos având și pilda, cea ce au săvârșit

«Eclesiarhul de Roman. »⁵⁾.

1) Ibid. 407. — 2) Ibid. 413. — 3) Erbiceanu. Op. Cit. 123. —

4) Ibid. 147. — 5) Beldiman. Op. Cit. 393.

De frică, ori din dor ca să-și mângăie fii sufletești, Meletie revine între ai săi, și cu aceasta mult bine face populațiunii. La 1 Octombrie, Caimacamul îi încredințează cârmuirea eparhiilor, ale căror chiriarhi lipseau din țară ¹⁾. În calitate de Vechil al Mitropoliei, el poruncește tuturor protopopilor din Moldova, să ia dela iecare popă câte șapte lei, pentru întreținerea armatei urcești de ocupație ²⁾.

Administrația predecesorului său ca Vechil, a lui Isaia, nu fusese fericită. Krupensky cere lui Veniamin cinci mii de lei. «Să vă milostiviți a-mi plăti acești drepti și prea drepti cinci mii de lei, cu cari până azi sunt dator la Kișinău unui moscal, din vremea aceea când am fost silit a lua împrumut aceste cincisprezece mii lei; care mi s'au luat de P. S. V., la orânduirea me, la Râșca» ³⁾. Fostul Egumen al Râșcăi, acuza pe Vechilul Isaia și pe Paharnicul Constantin, Sameșul Mitropoliei.

Isaia, «meriterisește totul, jefuiește Mitropolia împreună cu Paharnicul Constantin». Sameșul, «își cumpără moșii de veci, are case zugrăvite, mobilerasite, cheltuiește mai mult decât Vistierul Roznovanu, giuvaeruri la cocoană, carâte, cai de Ispania». Amândoi aceștia sunt, zice Crupensky, «oameni vicleni, fără haractir, fătarnici, spioni» ⁴⁾.

Nu știm, până la ce punct, colaboratorii lui Veniamin meritau să fie zugrăviți astfel. Sameșul pare să fi fost credincios Mitropolitului. Il ține în curent de tot ce face Vlădica Meletie.

Il vestește că la Suceava, Economul Eftimie dela Boroaia, a fosi înlocuit la protopopie, prin Sachelarul Vasile. «Să nu vă paie rău, pentru că a scăpat partea aceea din ținut de un om crud la judecată și jăcaș», raporta Sameșul, la 24 Noembrie 1821 ⁵⁾. Totuși, «tare s'a mahnit» Mitropolitul, și a scris lui Meletie, învinuindu-l că a dat afară pe Eftimie. La 20 Decembrie, Paharnicul revine. «Sireclăcurile acestui om sunt necunoscute P. S. V., cum și purtările către toți, nepotrivite epanghelmei preoțești; răpitor, sâlnicitor, trufaș cu o viclenie fătarnică și îmbunare către cei mari, cu felurite uneltiri mincinoase și neadevărate, le acoperă, și se arată drept și sfânt» ⁶⁾. Episcopul Hușilor era prieten

1) Erbiceanu Op. Cit. 159. — 2) Ibid. 158. — 3) Ibid. 165 — 4) Ibid 165—6. — 5) Ibid. 177—6) Ibid. 198.

lui Veniamin. Măsurile neplăcute Mitropolitului ce a luat, cu siguranță le-a făcut din binecuvântate cuvinte. A fost un noroc pentru pribeagul Mitropolit, că s'a întors în Moldova Hușiul, înaintea Romașcanului.

Susținut de Austria, Gherasim ajunge favoritul Caimacamului; are întâlniri noaptea cu Vogoridi. Logofătul Theodor Balș, afirmă că Ștefanche Vogoridi era hotărât să-l facă Mitropolit pe Gherasim. «Sunt legați în scris a face Mitropolit pe Romanul»¹⁾.

Pe Veniamin nu-l spăimânta veștile astea, avea mare încredere în ruși, pe cari îi slujește împreună cu Grigore și Mihai Sturdza. Lui Balș îi era frică de «Carvunarismosul» lui Andronache Donici, Racoviță, Vârnay, Stamati, Vasile Miclescu, Gheroghe Cuza, Lascăr și Petrăche Sturdza, Ștefan Cerchez, Iancu Canano și alți vreo treizecisișapte. Pe cei din Basarabia, îi consideră «prăpădiți», dacă nu se închină «la prea puternica Poartă».

Bietul Mitropolit nu mai știa încotro să apuce. În primăvara anului 1822, de Paște, el scrie unui strălucit Graf, milostiv al său stăpân, și îi mulțumește «în numele a tot sfatului boerilor», Monarhului a toată Rosia și strălucitului Graf, pentru «marile binefaceri și compătimirea, ce le-a dovedit». Unei «Nalt Excelenții» îi cere să le fie «milostiv și pavază de apărare». Graful, bănuim că trebuie să fi fost Alexandru Sturdza; iar Excelența, Capodistria.

Numai cu manifestările acestea, Veniamin putea să rămâe mult și bine, în Basarabia, împreună cu Sturdzeștii rusofili. Are însă fericita inspirație, să heretisească și pe Ioniță Sandu Sturdza. Viitorul Domn se grăbește a-i răspunde, tratându-l, «de adevăratul său păstor până la cea de pe urmă suflare»²⁾.

Peste două luni după aceasta, Ioan Sturdza devenea Domn al Moldovei, și Grigore Ghica al Țării Românești. Așa s'a sfârșit Zavera. Acum Veniamin era sigur, că grație prieteniei lui cu Vodă, se va reîntoarce în scaunul mitropolitan. Nu așa de sigur era însă, Dionisie Lupu, că va putea să revie în București.

Mitropolitul Dionisie, din Brașov, trimite lui Veniamin, o lungă scrisoare. Presimțea se vede ceva, și cere sfat. Mitropolitul Ungro-Vlahiei zice: «că precum noroadele din amândouă eparhiile, todeauna au fost unite și de o ținere, și arhieriei lor urmează să fie de un cuget,

1) Ibid. 210 și 212. — 2) Ibid. 121.

de o hotărâre și o urmare». I-e teamă că zăbava lor de a se întoarce în țară, «să fie pricină de sminteală». Nu e însă sigur că reîntorcându-se în țară, nu ar greși «în potriva bunei voinți a prea milostivului protector». Roagă să i se spue, ce e hotărât să facă Veniamin pentru ca și el «asemenea și de o potrivă» să lucreze ¹⁾.

Mitropolitul Dionisie, stătuse în fruntea Căimăcămiei instituite după moartea lui Vodă Sutz. Iși pusese semnătura pe toate actele Divanului împotriva lui Vladimirescu. În prima lui adresă către Sublima Poartă, arată, e drept, că în Oltenia răsvrățiții nu fac supărare nimănui, dar înțelegând că privește la sfârșituri și mai necuvincioase, s'au luat măsuri «spre întâmpinarea acestui rău» ²⁾. Cu toate astea, în aceeași zi, 30 Ianuarie), către Dragomanul Porții, îi zice lui Vladimirescu, «făcător de rele»; și tratează mișcarea lui, drept «faptă tâlhărească» ³⁾.

La 2 Februarie, Dionisie atrăgea atenția lui Neculae Văcărescu, Caimacamul Craiovei, asupra «primejdiei», «ce poate pricinui acel turbărător și tâlhar Teodor Vladimirescu» ⁴⁾. Într-o notă către Reprezentantul Rusiei, dela 4, numește pe Vladimirescu, «revoluționarul Sluger». La 10 al aceleași luni, în scrisoarea către Scarlat Callimah, numește «întreprinderi tâlhărești», «faptele răsvrățitorului Teodor Vladimirescu». În ajun, acestui din urmă, îi scrisese «să nu cuteze mai mult a crede pe sineși decât ceea ce firea l'a clădit» ⁵⁾.

După ce însă Vladimirescu intră în București, în tot timpul dictaturii lui, Mitropolitul îi dă concurs, pe față. La 23 Martie, iscălește actul prin care, «se face cunoscut», «că pornirea Dumnealui Slugerul Tudor Vladimirescu», «nu este rea și vătămătoare»; «ci folositoare și izbăvitoare», «onorodului și țării» ⁶⁾.

Pe nici unul din actele cerute de Vladimirescu, nu lipsește turaua mitropolitană. Vladimirescu însă nu avea încredere în Dionisie. În cea dintâi a sa proclamație, el asemuise «căpeteniile bisericești, cu balaorii cari ne înghit de vii», «cari sug sângele»; «șerpe» căruia se cuvine «să-i dai cu ciomagul să-l omori» ⁷⁾. În memoriul trimis la Stambul, Dionisie este arătat, ca «ocara neamului românesc» și «batjocoritorul cinului bisericesc». Spune că cumpărat Mitropolia, «cu două

1) Ibid. 238. — 2) Aricescu Op. Cit. II. 54. — 3) Ibid. 56 — 4) Ibid. 61. — 5) Ibid. 67. — 6) Ibid. 132. — 7) Ibid. 27—8.

mii de pungi». «Au prădat țara»; «toate cererile cele nesățioase și nedrepte, le iscălește, ca pe nește drepte, și pe norod îl împilează» ¹⁾. Invinuirile astea, atât de ofensătoare nu au oprit pe Dionisie, să-l slujească pe față, pe Vladimirescu; dar desigur l'au îndemnat să-l combată, pe ascuns.

La 19 Martie, Dionisie își făcuse bagajele, și era gata să fugă în Ardeal, împreună cu boierii. Bucureștenii s'au adunat îndată ce au auzit de asta, și l'au ținut pe loc ²⁾. Vladimirescu i-a pus atunci sub pază, la Belvedere. Ei s'au încercat să se înțeleagă cu Bimbașa Sava, să vie să-i scoată de acolo. Contemporanii asigură că Vladimirescu a prins de veste, și a dat poruncă Căpitanului care comanda garda, să-i predea lui Sava, decapitații. Din cauza asta, nu a isbutit tentativa Căminarului, de a pune mâna pe Mitropolit și pe boeri ³⁾. Când se răspândește zvonul că turcii au pornit spre București; pe Mitropolit și pe boierii dela Belvedere, Vladimirescu îi pornește, sub escortă, către munti. Căpitanul pandurilor, avea ordin să-i ducă la Cozia. Ca să înduplece pe Căpitan, să-i lase să se ducă la Brașov, Dionisie îl amenință cu anatima, dacă îl va duce la Cozia, cum avea ordin ⁴⁾.

Mitropolitul și boerii aveau groaznică frică de Vladimirescu. Il știau că era crud, și nu aveau conștiința în pace. Numai Vlădica Ilarion Argeșiu, l'a împiedecat să nu tae capetele, la vre-o doispre-zece boieri din protipendadă ⁵⁾.

Pe Vladimirescu, când era să pedepsească, cinul preotesc nu-l ținea în loc. Iată cum povestește singur, că a ucis «doi hoțomani de popi». «Începui să-i dojenesc, spunându-le ceia ce trebuia să le zic; când unul din ei, îmi răspunse cu semeție, că Episcopul e stăpânul lui, că numai Episcopul îl poate pedepsi». «Poruncii atunci la câțiva săteni să facă o groapă, la spatele altarului»; și îi zise: «o să te îngrop la spatele altarului, ca popii ce or vedea groapa să nu mai facă ca tine». «După ce-l împușcai, poruncii de bătut pe celălalt popă până îl omorără și pe acela; și i-amaruncat pe amândoi în groapă». «Apoi poruncii de-mi făcu o ciorbă de iepure și am mâncat cu așa poftă, că n'oi mai uita ciorba aceea, cât oi trăi». Popii uciși erau că-

1) Ibid. 33.—2) Ibid. I. 195.—3) Ibid. 215. — 4) Ibid. 227.—5) Ibid. 218.

pitanii unei cete de tâlhări, ce bântuia în Mehedinți. Dar actul lui Vladimirescu, bine zice Aricescu, că e vrednic de Tepeș¹⁾. Il însemnăm, fiindcă explică într-o câțva de ce Mitropolitul și boerii, voiau să fugă în Transilvania.

Nu trebuie însă trasă concluzia, că Vladimirescu, era un om fără frica lui Dumnezeu. Din puținul său a clădit o biserică de zid în Preajna. Pe zidurile bisericii aceleia a rămas zugrăvit chipul lui, ca ctitor. Într-o scrisoare a sa, către Nicolae Zoican, din 20 Martie 1813 citim: «Pentru biserica din Cernavârf, să-mi scrii ce le lipsește oamenilor? adică cu ce voiesc să-i ajut, eu? Ca să știu să le slujesc, precum am făgăduit²⁾». În testamentul rămas de la el, dispune de jumătate din averea sa, în scopuri pioase. La S. Munte lasă 1.250 taleri, ca să ție pe veci aprinsă o candelă în fața icoanii Maicei Domnului. În acelaș scop, lasă 1500 lei la S. Mormânt. Dispune să se ajute biserici mai sărace, și 300 lei să se dea ctitoriei lui din Preajna. Din ce va prisosi, «se vor mai face pomeniri, adică fete sărace, să se îmbrace³⁾». Cât l'a ținut Ipsilante închis, la Mitropolia din Târgoviște, spun că mergea regulat la biserică, în fiecare zi, dimineța și seara.

Cu preoții de omenie, sinceri, se înțelegea; aveau chiar influență asupra lui. Dovadă prietenia lui cu Episcopul Argeșului.

Născut și crescut în București, Ilarion era pământean. Părinții lui veniseră de peste Dunăre, din Silistra, unde în Secolul al XVIII, trăiau mulți români. Ctitor pasionat, el citise tot ce se tipărea pe atunci. Era o adevărată bibliotecă răsturnată. Ne fătarnic, glumeț, se răsbuna prin cuvinte de spirit, încontra celor ce îi se puneau în cale. Adversarii lui, îi ziceau volterian, Ilarion era însă atât de volterian, cât și Ion Vodă Sturdza. Cu bârfeli de soiul ăsta, cei învechiți în rele, întoate vremile încearcă să defaime, pe cei ce le sunt superiori cu mintea ori cu inima. Episcopul Argeșului a fost un bun sfetnic Vladimirescului. Aricescu exagerează însă, când pretinde că «Ilarion a fost capul mișcării die 1821»⁴⁾.

Ilarion era rusofil. El nădăjduia într-o Rusie creștină, dezinteresată și liberală; așa cum și-o închipuia el.

1) Ibid. 220. — 2) Aricescu. Op. Cit. II. 223. — 3) Ibid. 15. —

4) Ibid. I. 60.

Dacă ajungea la Leibach, unde Vladimirescu îl trimesese în misiune, împreună cu Giani și Poenaru; Argeșul, probabil mai pierdea din simpatiile lui rusești. Diploma Apusului, i-ar fi deschis ochii asupra ce este întradevăr Rusia, și la ce țintește ea. Și așa, muscalilor nu le trebuiau oameni, ca Ilarion. Din pricina asta, nici nu l'au împins niciodată la Mitropolie.

După fuga lui Dionisie, în București rămâne vicarul lui, un protosingel. Turcii pun vechil la Mitropolie, pe Venedict, Episcop titular al Troadei. Vechilul Mitropoliei numește Proestos la Cotroceni, se ocupă de repartizarea dărilor puse asupra monastirilor și preoților. Din porunca Ocârmuirii, el oprește a se mai trimite ajutor, chiriarhilor fugiți în Ardeal¹⁾.

Episcopul Râmnicului Galaction, fugise în Sibiu, dela începutul Zaverii. «Toată Craiova s'au risipit», citim într'o scrisoare din 6/18 Aprilie²⁾. După ce turcii au intrat în Oltenia, «pe Episcopul Galaction l'au lepădat, și au pus pe Arnăugeanu Calinico, pe care l'au fost și dat prin târg cu alai; și numai decât porunci bumbașiri, bani și bani; — altfel, nu. Și Joi dimineata s'au cam speriat acest episcop și s'au lepădat de slujbă; și așa fu stăpânirea lui 24 ceasuri. Acum sunt iarăș oamenii lui Părintele Episcop Galaction. Însă Divanul au chemat pe Părintele Iconomu Iordache, și au zis ca să-l pue pe dânsul în locul Părintelui Timotheos, dimpreună cu Părintele Gramaticu, până se va rândui episcop»³⁾.

Acestea se petreceau la Craiova, unde era pe atunci, scaunul Episcopiei Râmnicului. În ultimul moment, Nestor Pavlovici află că a venit Nenciulescu, Caimacam, să cârmuiască cu Dimitrie Bibescu, doi Brâiloi și Gănescu. S'au dus la Episcopie, și au lăsat tot pe Părintele Timotheos, ca mai înainte, cu Iconomul Iordache⁴⁾.

Acest Iordache, fruntaș al clerului de mir din Oltenia, era mâna dreaptă a lui Galaction. Gramaticul, care încurând va deveni episcop, era Neofit, viitorul Mitropolit. Părintele Timotheos, mai târziu Episcop titular al Evdoxiadei, un călugăr grec, care a trăit în Craiova până la adânci bătrânețe, când a murit la 1876, popular printre craioveni, cari îl ziceau Vlădica. Acești trei, cârmuірă sufleteste Oltenia, sub Zaveră. Cârmuirea lor nu se

1) Ureche Op. Cit. XIII. 148—51.—2) Iorga. Scrisori de boieri și negustori 138. — 3) Ibid. 157. — 4) Ibid. 158.

deosibeste de a lui Venedict în Ungro-Vlahia, și de a lui Meletie în Moldova.

Ei scontează în acest timp, succesiunea lui Galaction. Episcopul compromis în fața Turciei, o ducea «între peire și mântuire»; până ce la 1824 «l'au scos din scaun, și s'au orânduit Gramaticul Prea O Sfinției Sale, Kir Neofit, Episcop» ¹⁾. Galaction, bine înțeles, dă paratesis de bună voe și ne silit de nimeni, «simțindu-se pe sine că nu mai poate dăinui; și mai vârtos cu trecerea vremii, ajungând și la vârsta bătrânețelor și slăbiciunii» ²⁾. La fel i se va întâmpla și lui Dionisie Lupu. Așa erau vremile și oamenii pe atunci.

1) Ibid. 161. — 2) Mironescu. Op. Cit. 161.

CAPITOLUL VI

CONTESA EDLING

Scrise în frântuzește și tipărite la Moscova în 1888, la Tipografia S. Șinod; memoriile surorii lui Alexandru Sturdza, nu prea sunt cunoscute la noi.

Domnișoară de onoare a Impărătesii Elisabeta Ale-xievna, bucurându-se de amicitia lui Alexandru I, căruia îi plăcea să stea de vorbă cu isteța moldoveancă; Ruxandra Sturdza, cultă și inteligentă, a însoțit curtea rusească în peregrinațiile ei, din epoca napoleoniană. A fost la Viena, pe vremea congresului dela 1814. A putut prin urmare să cunoască multe din secretele zeilor. Ea însăș a avut rolul ei de jucat, în politică.

Ruxandra era fiica acelui Scarlat Sturdza, care cu întreaga lui familie, a trecut Nistru, la sfârșitul secolului al XVIII, și s'a stabilit în Rusia. Ruxandra era o copilă numai de 5 ani, când părinții ei s'au așezat în Ucraina, la moșia care-i făcu vecini cu Amiralul Cicagof. La 1804, Scarlat Sturdza se duce în Petrograd, unde capătă sarcina de Consilier de Stat.

În salonul Baronesii de Steiger, născută Sturdza, am văzut un portret mare al său. Imbrăcat într'un frac cu broderii, cu mare cordon pe piept, având aruncată pe umeri o manta largă cu guler de catifea; se arată a fi fost un chip distins, ras pe toată fața, cu ochi mari și gura sireată. Wiegel, în memoriile lui, zice că familia lui Sturdza era, ea singură o academie.

Scarlat Sturdza a fost și cel dintâi guvernator rus al Basarabiei. Fiica lui ne spune, că era tare evlavios; urma

sfaturile duhovnicești ale Mitropolitului Evghenie, un bătrân de peste 80 ani, care trăia departe de lume. Acest Sturdza era ginerile lui Constantin Vodă Moruzzi, Domnul Moldovei dela 1777 la 1782.

Contesa Edling, pretinde că îndemnați de ministrii și generali Caterinei a II-a, părinții ei și-au părăsit țara; expatriere de care adeseori s'au căit. «Durerea pătrunse în sufletul tatii, care era din fiire melancolic», scrie ea. «Tata, foarte evlavios, ne însufla din vreme respectul religiei; dar citirea mai multor scrieri filozofice, ne zdruncinase credința». Scrierile lui Klopstock «au contribuit mult, să-i reapropie de Dumnezeu», pe Ruxandra și pe frații ei. Căci Scarlat Sturdza avea 5 copii.

Mai mic decât Ruxandra, cu câțiva ani, prietenul și ucenicul ei, a fost Contele Alexandru Sturdza. Intrat în Ministerul de Externe, odată cu Drul Capodistria, el a lăsat amintirea unui mare creștin, a unui învățat. Un moment, s'a crezut că va ajunge Ministru de Externe, al lui Nicolae II. Rolul lui în diplomație a fost, și așa, destul de însemnat. Este autorul acelui memoriu prezentat la 1818, congresul din Aix-la-Chapelle, de către Alexandru I. «Memoriul asupra stării de față a Germaniei» a stârnit atunci protestări. Universitarii germani s'au simțit jicniți. Totuși, orice s'ar spune, multe adevăruri se găsesc în memoriul acela. Cu doi ani înainte, publicase la Stuttgart, «Considerațiuni asupra Doctrinii și Spiritului Bisericii Ortodoxe», o polemică cu iezuiții. La 1822, tipărește în Lipsca, «Grecia în 1821», o caldă apologie a revoluției grecești. Sora lui asigură că scrisoarea pe care Ludovic XVIII, a adresat-o Țarului la 1815, este opera lui Sturdza. Artriticul Bourbon, a copiat-o din cuvânt în cuvânt fără să schimbe o iotă. Nici prin gând nu-i trecea să părăsească tronul Franciei, orice condiții i-ar fi pus învingătorii. Ideia acestei scrisori, a sugerat-o Capodistria lui Alexandru. Cu scrisoarea aceea în buzunar, Țarul a speriat pe aliații lui, de au făcut concesii Francei.

La 1828, Contele Sturdza, venise în Moldova, ca șef al cancelariei armatelor de ocupațiune. Dela 1840 numai slujea Împărăției; se retrăsese din serviciu, cu rangul de Consilier Intim.

«Hufeland, viața și moartea-i creștinească», «Scrisori despre îndatoririle cinului preoțesc», «Paralelism îndoit», «Suvenire și potrete» și «Încercare asupra legilor fundamentale ale societății»; sunt scrierile ce a publicat.

după ce s'a retras din slujba statului. Ultimele trei lucrări, le-a tipărit la Paris în franțuzește. În franțuzește a mai tradus Omiliile lui Inochentie, Arhiepiscopul Harcovului, precum și Cuvântările Mitropolitului Filaret al Moscovei.

Bolnav de ochi, aproape orb, a trăit în Odesa, până la 1854. În zilele lui Mihai-Vodă Sturdza, primise sarcina de Curator al Seminarului din Socola. S'a publicat corespondența lui, cu dirigitorii acestui așezământ; scrisori din care se vede că, deși înstrăinat, în pieptul lui Alexandru Sturza bătea câte odată, o inimă românească. Meritul lui cel mai de seamă, provine din râvna cu care a încercat să ridice creștinismul, în sânul Bisericii Orientale. Ștind ce pacoste sunt pentru preoți preotesele, a întemeiat o monastire de călugărițe, care își luaseră sarcina să crească într'un spirit potrivit, fete menite a se căsători cu clerici. Mai fondase o societate de binefacere, cu surori de caritate. Fondățiunile lui nu au dat roade vrednice de zelul și osârdia sa.

Ruxandra, sora lui, nu a fost numai Egeria lui Capodistria. «Pot să amintesc, fără pic de lingușire, ori de vanitate, scrie Contesa Edling, de o legătură care-mi va fi în veci scumpă, fiindcă a fost cu totul curată și desinteresată. Împăratului îi plăcea societatea femeii așă». Sentimentul lui, față de Dra Sturdza «era așă de curat, în cât ori ce s'a zis într'o lume rea, sentimentul a rămas acelaș și după ce vârsta, judecata, și pietatea, i-au amorfît pasiunea». A fost o prietenie, căci Alexandru nu a iubit decât pe Dna Nariskin.

Nici Ruxandră, cred că nu a iubit pe alcineva afară de Capodistria. Memoriile ei sunt pline de amintirea lui. «Contele Capodistria este unul din acei oameni a cărui cunoștință lasă urme puternice în viața cuiva, chiar când nu e la mijloc vre-un interes istoric. Frumosu-i chip, însemnat cu pecetia geniului, poate sluji drept studiu pictorului și fizionomistului. Minte-i luminoasă, fecundă și subtilă, încălzește tot ce-l preocupă și dă obiectului gândirilor sale o formă măreață și cu totul nouă. Ca și artistul, care lucrează pentru posteritate, creațiunile lui îi robesc gândul; și cerămâne, nu are pentru el, decât însemnătatea unui fund de tablou. Această pornire poate jieni câteodată pe prietenii lui; ei însă trebuie să-l ierte, căci asta ține tocmai de înălțimea minții lui. Cine ar fi îndrăznit să acuze pe Michel Angelo, de nesimțire, pe vremea când croia planurile lui

San-Pietro? Dealtfel, bunătatea cea mare a lui Capodistria, generozitatea, blândețea și firea lui binevoitoare, răscumpără micile cusururi, care și ele au dispărut cu vârsta și prin experiența dobândită». Așa scrie Contesa Edling despre Capodistria, pe când trăia el. La Baden, pe lângă dulcele distracției ce-i procura cunoștința Dnei Krüdner și a lui Iung-Stilling, ea ne spune că «se adaugă corespondența cu Contele Capodistria». Intr'una din scrisorile lui, Capodistria îi mărturisește «că chipul ei a pus stăpânire pe gândul lui». Ea «fusesse țelul întregii lui activități». «O încredințează că era trebuincioasă fericirii lui».

Odată, la Viena, Impăratul îi zise: «printre cei din jurul meu, numai Capodistria este vrednic de Dumneata». Era prea târziu.

Reintors din Elveția, pe când Ruxandra se adăsta în fiecare minut să-i ceară mâna, Capodistria amuțește. Intr'o zi îi dăruiește un inel, cu o piatră pe care era săpat un fluture. Ruxandra, «ghici, mai târziu, cece se petrecuse într'un suflet mândru și bănuitor». Era însă și ea, «prea mândră», ca să încerce a distruge «cașa de crude prevențiuni».

Capodistria fusese gelos de Ispilante, vărul ei, mult mai tânăr ca ea, și pe care Ruxandra, îl primea și-l protegia, ca pe un frate mai mic. «Era prea tânăr atunci ca să-l pot stăpâni pe Ispilante prin sfaturi, dar căutam să-l depărtiez de cei ce-l frecventau». «O îngăduitoare prietenie» i-a păstrat totdeauna, «ca o soră mai mare».

Legăturile ei cu Ispilante și Capodistria o fac o înfocată luptătoare pentru liberarea Greciei.,

Fire romantică, la 17 ani, moartea unei surori o făcuse să viseze asupra nemerniciei vieții omenești. «Numai lucrăm nimic Sufletul meu zdrobit de durere și de osteneală, se odihnea făcând reverii triste, de cari am păstrat urme pe hârtie». Imaginația ei vie se aprinde. «Martiră a libertății, mă vedeam murind pe eșafod, ca bărbatul Porciei». Se gândea, «să împărtășească pericolele, ce amenința nenorocita familie regală franceză». Alte ori se vede, «trăind zile de aur și de mătase, în mijlocul unei familii numeroase, alături de un soț încântător». Câteodată, «dorea să moară tânără, plânsă de prieteni credincioși»; ori «să se închidă într'o monastire, bătută de valurile mării, al cărui murmur armonios, ar fi îndulcit pustietatea».

Familia ei «rămăsese străină, între muscali». Fratele său ar fi rămas nebăgat în seamă, dacă nu căuta ea să-și facă prieteni. Ca să slujească pe ai ei, s'a dus la Curtea Rusiei, unde știu să se învântească minunat, cu abilitate și mult folos.

Cel pe care îl preocupă istoria diplomatică a Europei, în secolul al XIX., interesante lucruri poate învăța din memoriile Contesei Edling. Multe taine se lămuresc pentru cine citește aceste memorii bine scrise. Așa aflăm dela ea, că Marea Ducesă Olga s'a logodit în grabă, cu Prințul de Oldenburg, numai și numai ca să nu mai fie vorba de căsătoria ei cu Napoleon, «fiindcă era prea mândră ca să răvnească moștenirea Iosefinei». Căsătoria cu Oldenburg, «călca legile Bisericii, din cauza rudeniei, căci erau veri buni». De este așa, apoi nu «ortodoxia», ci prejudecățile de clasă au împiedecat înscuturarea lui Napoleon cu Romanovii.

Principesa Ștefania-Napoleon (bunica Regelui Carol) este simpatia Ruxandrei. Ea ne spune, că Marea Ducesă de Baden era «silită să-și ascundă durerea ce simțea din pricina nenorocirilor familiei sale, și mai trebuia să lupte cu aversiunea ce inspira familiei bărbatului ei».

La Viena, Prințul Eugeniu îi caută prietenia. Fiul adoptiv a lui Napoleon, «nu avea nici chipul nici sinceritatea unui cavaler. Nu era măcar om de spirit. Judecata sănătoasă și bunul simț îl făcuse să înțeleagă, din copilărie, că fidelitatea și cinstea sunt căile cele mai sigure, spre a parveni în lume. Purtarea lui era mănătată de calcul. Avânturile virtuții ori ale inimii, îi sunt străine». Pe Ruxandra nu o interesa, «decât prin amintirile lui despre Napoleon».

Totuși, un moment, ea îi propune coroana de Rege al Insulelor Ionice. Bănuesc că refuzul lui Eugeniu, de a se aventura într'o politică «ce avea să-l facă Rege al tuturor grecilor»; a contribuit ca Ruxandra să-l judece așa de aspru.

La Maria Luiza, ea vede pe Neuperg. «Un păr ca furiul inului, pielea roșie, o fășie neagră peste un, ochiu, nu-i răpeau grațiile, ce făceau din el un om vestit, prin succese în fața femeilor». Prințul Napoleon, i-a mărturisit, că ar fi fost peste putință să o despartă pe Împărăteasă de Napoleon, dacă Maria Luiza era o fire mai tare. «Au trimis-o la băi cu Neuperg; și acesta isbuti să o calmeze, și să o convingă că trebuie să se supue voiei tatălui ei». Această intrigă, de care Tarul

nu voia să creadă, începuse să fie cunoscută în public; Dra Sturdza «o află dela Prințul Eugeniu, care fusese informat de Dna de Montésquiou».

Foarte hazlii sunt portretele cocoanelor, adunate la Viena, pe vremea Congresului. «Lady Castellreagh, amuza pe glumeți prin figura ei colosală, care se făcea extraordinar de gigantică, când se gătea. Se împodobeau cu pene, de toate culorile ce sunt în curcubeu. Intr'o zi a pus pe ea și ordinul Jaretiereii, proprietatea bărbatului ei. I s'a părut giuvaerul acesta mai eftin decât diamantele, cu care se fuduleau vienezele».

Sora lui Alexandru Sturdza, nu putea rămâne străină, speculațiunilor teologice. La Petrograd, cunoscuse pe Iosif de Maistre. «Inflexibil, adesea ori chiar neîndurat în părerile lui, era îngăduitor și afectos în raporturile sale personale, cu oamenii. Admirator pasionat al femeilor, caută societatea și aprobarea lor. Prietenia lui îmi fu plăcută și folositoare».

Misticismul o mână, spre 1813, în societatea Dnei de Krüdner. De Iung-Stelling ne spune că, «era un suflet viu, care ar fi urmat căile lui Fénélon, dacă ar fi fost condus de o religie pozitivă. Protestantismul e pricină că imaginația lui, a rătăcit în teorii fantastice». Cu mult înainte găsi în Dna Swetsin prietena «trimisă de Pronie. O înțelese și o iubi, în mijlocul unei societăți din cele mai ușurative». «Aceleași gusturi și sentimente, simpatie mutuală, încântătoare armonie a două suflete contopite, v'am cunoscut și vă voi regreta în veci»; exclamă Ruxandra.

Prea inteligentă, ca să nu vadă ce e fără rost în iluminism; prejudecățile, nu au permis Dnei Sturdza să se ridice cu sufletul așa de sus, ca prietena-i «trimisă de Pronie».

Ruxandra Sturdza, se devotase unui ideal politic; liberarea grecilor, de sub jugul turcesc. Uneltirile ei în favorul grecilor au fost continue și rodnice. «Nădejdea să vedem națiunea grecească desrobită, părea un vis» Ruxandrei și lui Ipsilante. Entusiasmul lor, îl împărțeau cu Capodistria, «care, mai în vârstă de cât ei, căutase să realizeze acel vis, jertfind cei mai frumoși ani ai tinereții sale, Republicii Ionice».

La Viena, ea înmânează Țarului un memorandum, relativ la dezrobirea grecilor. Memoriul era scris de fratele ei.

«Cine nu dorește să grăbească momentul liberării? Dar n'a sosit încă acel moment. Este prea de vreme»; îi zise Alexandru, după ce citise manuscrisul.

Ea isbutește cel puțin să înscrie în societatea Filomuselor, pe Împărăteasă și pe Marile Ducese, toate. «Fiecare prinț sau ministru, care avea a face cu Capodistria, se grăbea să se înscrie pe lista aceea». Țarul dat, cu nemiluita, parale. Prințul Eugeniu-Napoleon, voia să se înscrie cu 200 # pe an, pe lista Ruxandrei. «L'am rugat să nu dea decât 25; cea ce făcu cu dragă inimă. Nu scotea din deget inelul Filomuselor. Peste câțva timp a încetat însă să mai dea și puținul acela: își terminase treburile, și eu nu mai eram la curte»; observă întepător Contesa Edling.

În câteva pagini măestre, povestește cum, grație amabilității Prințului Trautmansdorff, isbuti să deçoace diplomația austriacă, și pe Conte Clary. Aduse pe Alexandru în biserica grecilor supuși otomani, din Viena. «Toți grecii se strânseseră imediat acolo. Alexandru veni însoțit de Împărăteasa, și de toată curtea lui. A fost o minută de fericire, pentru nenorociții greci. Li se părea că-l văd pe Augustul lor protector, în S. Sofia». Capodistria era acolo cu Ipsilante. «La dreapta a luat loc Împăratul, cu suita lui și străinii care îl însoțeau; la stânga stăteau toți grecii, cu Capodistria și Ipsilante în frunte». «Chipurile lor, amândouă frumoase și romantice; melancolica expresie ce, mai totdeauna, se unește cu o mare regularitate a trăsăturilor feței, părea că vesteau și nenorocirile și soarta viitoare a Greciei».

La esire, grecii au aclamat pe Țar. I-au făcut o demonstrație de dragoste, cu care se mândrește Ruxandra. Între manifestanți, va fi fost și Tudor Vladimirescu, venit în Viena pe vremea congresului, ca să se întâlnească cu Capodistria¹⁾.

Manifestațiunea aceasta, pusă la cale de Ruxandra împreună cu Ipsilante; avea să deștepte gelozia lui Capodistria. Așa se risipi visul de femeie al ei. «Contele Capodistria, venise să fie față la serbarea care mă făcuse așa de fericită; dar în loc să se bucure cu mine, cu Ipsilante și cu ceilalți prieteni, îmi arată supărarea și nemulțumirea». «În loc să-mi dovedească interesul ce-mi făgăduia în scrisorile lui, acum îmi vorbea cu o neînțeleasă amărăciune, la care eu nu opuneam decât blândețe și tăcere». Câteva zile mai târziu, Capodistria îi dădu inelul acela, ce închipuia înmormântarea iluziunilor ei.

1) Aricescu Op. Cit. I. 23.

Incidentul acesta, nu a redus niciodată admiratia Ruxandrei față de viitorul Președinte al Greciei. Ea laudă politica Țarului, mai mult ca să însemneze că Alexandru, adoptase «sistemul conceput de Capodistria», «carele, secundat de Generalul Pozzo-di-Borgo, isbuti să întemeieze pacea și să cârmuiască politica Europei, fără să jicnească penici unul din cabinetele rivale». Marea ei simpatie de Capodistria, o face nedreaptă cu Nesselrode. Vorbind de ridicarea acestuia, o numește «exemplul tipic, de câtă atracție există între nuli-tate și noroc». Povestește cum Prințul Gagarin, amoretat de Dna Nariskin, fu silit să părăsească funcțiunile de Secretar particular al Țarului. Nesselrode, îi luă locul. «Îl însurară cu fata Ministrului de Finanțe. În câteva săptămâni, o nevastă bogată și îndemânatecă, o funcție însemnată, protectori puternici, puseră mâna pe el, de ajunge să nu se mai cunoască singur. La toți le eșiră bine socotelile; afară de Țarul, care în curând i-și dote seama de nulitatea Secretarului său de Stat, și bănuî necredința iubitei lui».

În lupta ei cu Nesselrode, Dra Sturdza nu a fost norocoasă. Mai realist decât meridionali ei prieteni, fatal le-a luat ei înainte. Politica posibilităților, a fost și va fi singura politică posibilă. Realismul birue totdeauna romanticitatea.

Trecută de 30 ani, Ruxandra s'a căsătorit cu Contele Edling, Ministrul Marelui Duce de Weimar la Viena, și mai apoi la Florența. Căsnicia nu a ținut prea mult. La 1824, Contesa Edling se întoarce în Rusia. Cei din urmă 20 ani ai săi (a murit pe la 1844), ea a trăit în Basarabia și la Odesa, lângă fratele ei.

În Basarabia, printre răzeșii și clăcașii români, la moșia ei Marzâru, petrecea mai mult Contesa. Pentru clăcașii aceia, ca și pentru boerimea basarabeană, ea rămăsese «Coana Ruxandra Sturzoaia». În târgul Marzâru, ea clădește o biserică, o școală și un spital. Făcu minuni de caritate, când ciuma și holera bântui pe la Marzâru.

Pe greci nu i-a uitat niciodată. Prin stăruințele ei, Prințul Galitzin, Ministrul Cultelor, deschise în întreaga Rusie o colectă pentru victimele revoluției grecești.

Dacă memoriile Contesii Edling, nu s'ar opri la 1815, cu siguranță că ele ar face lumină și asupra Zaverii. Am avea date interesante relativ la Tudor Vladimirescu, pe care, foarte probalil, l'a întâlnit în Viena.

Aşa cum sunt memoriile acestea, pentru români sunt totuşi un document. Frumos scrise, în ele e vorba de patria părăsită a lui Scarlat Sturdza, fără însă să se se spue cum îi zice patriei aceleea. Pentru Contesa Edling, grecii sunt compatrioţi. De multe ori, vorbeşte de Moruzzeşti, cu care se înrudea prin mama ei.

Se mândreşte cu verii ei, Ipsilanteştii. Nici un cuvânt însă de români, şi de neamul Sturdzesc. I se părea, deşi se mărturiseşte republicană, că nu e prea mare scofală că se trage din cnejii români, din veacul XII. E prea cultă şi prea inteligentă, ca să creadă în strămoşul maghiar, Turzo-Turza de Bethlenfalva; iar ce valoroasă e nobilimea românească, a cnejilor, cărora li se zicea Sturzea, nu a auzit niciodată.

De muscal nu este prea încântată. Alexandru Pavlovici, este un corb alb. Il admiră fiindcă e puternicul, autocrat, şi o fire mistică ca şi ea. Clasicismul elin rebedeniile ei fanariote şi Capodistria; o au mânat spre greci. Grecii îi datorează multă recunoştinţă. Pentru pravoslavia slavobizantină, s'a ostentit toată viaţa Alexandru, fratele ei. Amândoi, cu însuşirile lor, cu intusiasmul ce-i stăpânea, au lăsat urme pe lume. În vinele lor a curs sânge bătrân românesc. Din pricina asta, faima lor se răsfânge şi asupra românilor.

Păcat numai, că aşa suflete mari şi distinse au fost lipsite de o educaţie românească, şi s'au înstrăinat. Trebuie să mărturisim însă, că înstrăinarea lui Alexandru Sturdza şi a Contesii Edling, se tălmăceşte tocmai prin ceea ce era mai bun în sufletul lor, prin pietatea lor. Au iubit Biserica în care s'au născut, aşa cum era. Voiau să o înalţe cât mai sus. Prin greci, ei înţelegeau pe toţi creştinii din Carpaţi până în Bosfor. Li voiau liberi şi fericiţi. Pentru atât, îşi închipuiau că ar fi fost destul isgonirea turcilor din Europa, şi misticismul lui Alexandru I. Aşa e logic şi raţional, pentru creştinul care crede că Biserica Răsăritului, poate trăi bine despărţită de creştinismul universal. Biserica Orientală, a putut sluji planurile politice ale Rusiei, admitem că poate folosi elenismului; ea însă, nu serveşte românismul, de cât atât cât stă în legătură duhovnicească cu Roma Veche.

Adevărul acesta, nici azi nu-l înţeleg, mulţi dintre noi. Să nu se mire nimeni, că nu l'au bănuit măcar, fii lui Scarlat Sturdza.

CAPITOLUL VII

DIN BLAJ LA CIOPLEA

La începutul secolului XVIII, românii-ardeleni au deschis calea ce va trebui să lege pe toți românii, de ginta latină și de țările de care se țin prin obârșia lor, de care i-a înstrăinat dominația bulgară, influența slavobizantină și suzeranitatea Porții Otomane.

În Transilvania din secolul XVI, românii gemeau încă sub tirania maghiaro-calvină. Calvinismul acesta isbutise în secolul XVII, să transforme biserica românească din Ardeal, în biserică protestantă și de rit oriental. Așa era de încătușată biserica românească de peste munți, încât fatal și foarte curând, era să devie instrumentul cel mai puternic de maghiarizare al românilor. De așa soartă nenorocită, a fost salvată biserica română de Vlădica Teofil și de Vlădica Atanasie.

Sub «Calvinismul de rit românesc» ¹⁾ se găseau «preoți cari nu știau pe Tatăl Nostru, și diaconi de opt până la zece ani» ²⁾. Numai rămăsese ortodox nimic alt de cât ritul, ce în gândul ungarilor urma să fie înlocuit la timp, cu cel calvinesc ³⁾. În acest din urmă scop, trebuia ca preoțimea română să decadă cu desăvârșire, și decădea de vedeai cu ochii clerul român, sub regimul calvin. «Un popă și preoteasa lui, jucau cu catanele». Altul se îmbrăca soldătește și «eșea beat din biserică». Al treilea «slujește neîntărit cu o a doua muiere». La

1) Ciparin. Acta et fragmenta. 1855. 60. — 2) Nilles. Symbolae ad ill. Hist. Eccl. Or. I. 152. — 3) Al. Grama Inst. Calv. 461.

Sibiu, «un popă, în cârciumă, în fața multora, a sărutat o unguroaică, și ne-a făcut de rușine» ¹⁾.

La București, se cunoaște starea nenorocită a bisericii române de peste munți, care sta sub jurisdicția canonică a Mitropolitului Ungro-Vlahiei; dar se credea că tot ce se poate face în potriva calvinismului maghiar, nu era decât să se scoată limba română din Biserică. De aceea dar, când îl hirotonisesc întru arhieru, la Mitropolia din București, pe Atanasie Anghel; îi pun îndatorire să slujească în Biserică numai slavonește ori grecește, și nici de cum românește.

Ca să salveze în Transilvania, ortodoxia românească, nu era însă decât un singur chip: Unirea cu Roma. Adevărul acesta l-a simțit Teofil; și împreună cu toți fii lui suflești, l-a pus în practică, Atanasie. Fără de acest act a lui Atanasie și al păstorilor lui, ar fi urmat în scurtă vreme «maghiarizarea deplină a poporului român» ²⁾. De aceea românii ardeleni, cu vlădicul lor, și cu tot clerul au făcut unirea ³⁾. «În decurs de zeci de ani, nu se găsește în Transilvania nici o biserică neunită» ⁴⁾. Abia «după 1744, o parte dintre români au trecut la legea greco-orientală neunită, și la 1758 guvernul ardelean a declarat legea neunită, lege tolerată» ⁵⁾.

Insemnătatea actului săvârșit de ardeleni, prin Unire, a fost «întunecată și complicată de patimi, ușoare de înțeles, dar dăunătoare statorniciei adevărului istoric» ⁶⁾.

Pe românii de peste munți i-a desbinat în două fanatismul sârbesc, care a reușit cu chipul acesta să tie pe românii bănățeni, până la 1864, sub un regim din cele mai tiranice. Grație acestui regim, au desnaționalizat o sumedenie de români, de se arată azi, în unele regiuni bănățene, mai numeroși decât sunt în realitate. Sârbii nu ar fi isbutit niciodată, în opera lor atât de nefastă, de nu ar fi avut concursul ungarilor calvini, cari tot sperau să puie ghiara pe români, dacă îi desparte de Roma.

Șovinismul maghiar, în toată intoleranța lui, este prea bine cunoscut nouă. Mult mai puțin se știe la noi, cât

1) Iorga. Sate și preoți. 283 și 291; și I. Roșiu. Icoane din luptele Bisericii. 333. — 2) Iancso Benedek. Aroman nemzetiségi törekvesek története I. 548—572. — 3) P. Maior. Ist. Bis. Rom. 86. 4) Bunea. Chestiuni din dreptul și istoria bisericească. II. 97, 307. — 5) Karácsony, Magyarország Egyháztört. 229. — 6) Iorga, Op. Cit. 166

de intoleranți sunt protestanții. Lăsăm să vorbească despre aceasta, istorici de o imparțialitate, ce nu poate fi pusă la îndoială de nimeni, și mai ales de protestanți. Se va înțelege astfel, cum fanatismul protestant, tot atât, dacă nu mai mult de cât șovinismul maghiar, a hotărât pe cărmuitorii Transilvaniei, să puie la cale acea propagandă furioasă în contra Unirei, și să desbina pe români. În Scoția «împărtășenia cu catolicii, se pedepsea cu amenda, recidiva cu exilul, și a treia oară cu moartea» ¹⁾. «Calvinii jefuiau și dărâmau casele catolicilor» ²⁾. În Irlanda, persecutarea catolicilor «a fost grozavă. Țara întreagă o au mănjit cu sânge, și o au acoperit de ruine, despopulată sistematiceste. Se înfăptuiește o serie de cruzimi, ce făcură pe protestanți odioși» ³⁾. În Geneva calvină «catolicii nu aveau voie să se căsătorească», «cultul catolic era interzis în Olanda protestantă»; iar englezii protestanți sunt mai intoleranți de cât chiar turcii ⁴⁾. În regulă generală, «protestanții sunt intoleranți, acolo unde sunt tari» ⁵⁾. Pe când «Cardinalul de Richelieu, spunea fățiș că în chestii politice el prefera unui catolic-spaniol, pe un protestant-francez, fiindcă în ochii lui, naționalitatea trece înaintea confesiunii; protestanții-francezi preferau pe coreligionarii lor englezi, compatrioților francezi» ⁶⁾. Pricipe dar oricine, ce a putut fi în Transilvania intoleranța calvinilor-unguri și a luteranilor-sași, față de români, cari prin unirea lor cu Roma, puneau în pericol șovinismul maghiar, lăcomia săsească, învăluite în intoleranța protestantă.

Intru cât însă unirea cu Roma, avea să dea românilor cultura ce le lipsea, și să apere ortodoxia cea mai curată; nici cu ajutorul pravoslavnicilor sârbi, inimizii românismului nu au putut sdrobi Unirea. Români ce se întorc din Roma, cu conștiința latinității lor și înțăriți duhovnicește, pornesc acel apostolat, grație căruia întreg poporul român se simte ce este, și la ce este dator să năzuiască neconținut.

Blajul, grație Unirii cu Roma, a fost focarul care a încălzit inimile românești, la cel mai curat patriotism, care nu cunoștea hotare milenare, dar vremelnice. La începutul secolului XIX, cei din Blaj, înțeleg că sunt

1) Lavisso Rambaud. Histoire Generale. V. 216. — 2) Ibid. 128. — 3) Ibid 246. — 4) Ibid. 336. — 5) Ibid. 338. — 6) Ibid. 340.

datori, să facă cunoscută dincoace de Carpați, învățătura lui.

În timpul ocupațiunii austriace, dela sfârșitul secolului XVIII, și ca să scape de cătănia atâta de grea pe vremea războaielor lui Napoleon; mii de ardeleni, au trecut munții, de s'au stabilit în Țara Românească. Păstorirea lor, celor uniți, cari erau foarte numeroși, preocupă Blajul.

De mult în România, numai erau de cât bărațiile, stăpânite de franciscani unguri. La începutul secolului XIX, se adună la bariera Bucureștilor, la Cioplea și în Dudești, câteva sute de familii de bulgari catolici. E-resul pavlichian, a fost distrus în Bulgaria, de misionari catolici, cari singuri au putut aduce la dreapta credință, pe bulgarii ispitiți de această erezie. Bănuiți că au ținut cu creștinii, în timpul războaielor cu turcii din secolul XVII și XVIII; mulți din bulgarii aceștia au trecut Dunărea, în Țara Românească și în Banat. Se crede că foarte mulți s'au pierdut, fiind risipiți prin satele de lângă Dunăre. Câți și-au păstrat credința, și cu alții cari au venit din Banat, au format două sate, lângă București.

În Cioplea, moare la 16 Noembrie 1813, Francisco Ferreri, Episcopul Nicopolei și Administrator Apostolic, în Valahia¹⁾. În locu-i, Papa, denumeste pe Fortunato Ercolani, care revine hirotonit arhiereu din Viena, în Noembrie 1815. Se întoarce însoțit de fratele său și de vre-o câțiva călugări ligurieni. Fleischhagl, îl prezintă lui Vodă și Mitropolitului Nectarie. Agentul Austriei, raportează lui Metternich, că Episcopul a fost primit foarte prietenește și îndatoritor, atât de Vodă, cât și de prelați²⁾. Ercolani era un om și inteligent și energic; o fire întreagă, căruia nu-i plăcea să i se calce în picioare drepturile. Lui Ercolani i se adresează Episcopul Blajului, în chestia ardelenilor-uniți, ce se răspândiseră în o mulțime de sate. Pentru îngrijirea lor, Bob trimite în țară, pe Grigore Maior.

În Iulie 1818, Fleischhagl raportează lui Metternich, că Ercolani a trimis pe Maior prin sate, ca să sfătuiască pe uniți să se adune într'un sat, cu popa lor în frunte. Agentul spune că asta va nemulțumi pe boeri

1) Iorga. Studii și Documente. Acte relative la istoria cultului catolic în Principate. 1901, 346. — 2) Ibid. 354.

și pe preoți. În satul Gălbinași, oamenii Mitropoliei, îl prind pe Maior, îl iau la bătae și-l duc la Mitropolie, unde îl închid. A trebuit să interviev Fleischhagl, ca să-l scoată dela propreală. Mitropolitul declară lui Emanoil Furcă, talmaciul Agenției, că altădată Maior, va fi tratat și mai rău. Nectarie zice că trebuie uniții să se ducă la biserică, la bărățiile latine; și că Maior poate sluji ori unde, dar nu în localități din eparhia lui ¹⁾. Că cei dela Mitropolie, erau furioși, este neândoios. Că și toți boerii erau în potrivea lui Maior, cum zice Fleischhagl, nu este așa de sigur. Din însăși anafora lui Nectarie către Vodă, se vede că în satul Rasa, proprietarul moșiei, Căminarul Manu Bondi, ajută pe Grigore Maior, și se îndatorase în scris, să clădească biserică unită în satul lui ²⁾. Din niște rapoarte, pe care Canonicele Ion Bălan, le găsisse în arhivele Blajului, ar fi reieșit că mulți din boeri, încurajau activitatea lui Grigore Maior. Regret că în nenorocite împrejurări, la 1816, acele note ale P. Bălan, s'au pierdut; ele ar arunca o lumină și mai vie asupra chestiunii.

Nectarie, pune pe preoți să-i prezinte o jalbă în potrivea ovreilor și a catolicilor, pentru ca să se explice. Jalba aceasta, care pune la un loc pe catolici și pe ovrei, sfârșește prin amenințarea că «dacă nu ia Măria Sa măsuri contra ovreilor și catolicilor, va fi mai rău, căci se va răsvrăti norodul» ³⁾.

Agentul Austriac, se încearcă în toate rapoartele lui să dea vina asupra lui Ercolani.

Încă din 1816, când Ercolani, îi comunicase ordinul primit dela Nuntiatură, de a se îngriji de uniți, prin preoți romani; Fleischhagl scrie la Viena, că atunci când a aflat că sunt 12.000 de uniți în Valahia, el s'a speriat, și nu numai a căutat să arate lui Ercolani, greutățile ce se pun în calea trimiterii de preoți uniți, ci a cerut să poruncească misionarilor latini, să le predice că au păcătuit greu, fugind de miliție și dela biruri, că trebuie să se întoarcă toți în Ardeal ⁴⁾. Catolicismul din Țara Românească și Moldova, în mintea celor mai mulți din diplomații austriaci, trebuie să rămâe străin, pentru ca să aibă nevoie de protectoratul Austriei.

1) Ibid. 377 și urm. — 2) Ibid. 381. — 3) Ibid. 382—4. — 4) Ibid. 361—2.

Ercolani nu înțelegea lucrul astfel. Adusese călugări ligurieni, cu care voia să înlocuiască pe franciscanii unguri. În orice împrejurare, căuta pe cât posibil să deosibească Biserica Catolică, de Austria. Revendică, față chiar de Consulatul Austriac, dreptul de asil, în bisericile sale¹⁾. Nu este mulțumit când Fleischhaker, intervine în conflictul dintre sătenii din Dudești cu Vistierul Hagi-Moscu. Episcopul, cu drept cuvânt, se opunea la încercarea Austriei, de a protegui pe bulgarii — catolici, și zicea că, întru cât ei sunt supuși români, pentru ei nu poate interveni la stăpânire altul, de cât vlădica lor²⁾.

Ce a pus vârf la greutățile cu care lupta Ercolani, este că voia să înlocuiască pretutindeni pe franciscani cu ligurieni. Despre franciscanii unguri, cu care a intra, în luptă Episcopul, nu se poate spune de cât că «în cazul cel mai bun, erau numai ignoranți»³⁾. Ce este mai interesant este că franciscanii, au fost neconținut susținuți de Mitropolia Ungro-Vlahiei.

Este caracteristic cum în jalba pe care Nectarie, pune să i-o adreseze clerul, se vorbește, în potriva școalei, pe care Ercolani a întemeiat-o la Curtea Veche, cu ajutorul ligurienilor, atât de vrășmășiți de franciscani⁴⁾.

Cu atât mai caracteristic, cu cât Mitropolitul Dionisie Lupu, «se cunoștea bine cu Părintele Antonie Csubrin care i-a dat ospitalitate mai multă vreme, când era la nevee», raportează Solignac, Girantul Agenției Austriace, lui Metternich. «Mitropolitul, asigură acesta, cunoaște foarte bine împrejurările din Biserica Catolică, și ca să arate lui Csubrin, recunoștința sa, l'a poftit la București, și i-a făgăduit că îl va apăra de orice urmare»⁵⁾. Din cauza aceasta, Gardianul din Câmpulung, se cedează să plece din țară, cu toate ordinele ce-i dase Episcopul. A trebuit să interviev Udritzky, ca să-l decidă, să plece. Mitropolitul Dionisie declară atunci Cancelarului Agenției, «că el cunoaște intrigarisirile P. S. Ercolani, dorința lui să depărteze pe franciscani din țară, și altele multe. Mitropolitul este însă decis să împiedice toate astea». Provincialul franciscanilor, când aude cât îi susține Mitropolitul, zice că nu este momentul, să plece acest călugăr iubit de Mitropolit; dar, în cele din

1)) Ibid. 357—8. — 2) Ibid. 360. — 3) Ibid. XLVI.—4) Ibid. 383
5) Ibid. 387.

urmă a trebuit să se supue¹⁾. Mitropolitul furios, scrie la Viena lui Fleischhagl, ca să-i expună relațiunile din Valahia, «dintre Biserica Răsăritului și cea a Apusului, pe care urma vremilor ne face să le considerăm legitime». Sfârșește prin a zice că Episcopul Nicopolei, «este foarte intrigant și periculos, căci a turburat pe călugării și superiorii bisericilor catolice... Va cere prin urmare isgonirea lui din țară»²⁾.

Caragea, scrisese altădată Nunțului din Viena, cerând îndepărtarea lui Ercolani. Sutz, se adresează de-a dreptul Papii. Piu VII îi răspunde: «Am primit scrisoarea Măriei Tale, în care Ni te plângi foarte tare, de Venerabilul Nostru Frate Fortunat Maria Ercolani, spunând că turbură liniștea publică în principatul Tău; Noi am și început să ne ocupăm de afacerea asta, împreună cu Venerabilii noștri frați Cardinalii S. Biserici Romane, și promitem să punem toată grija și râvna la acest lucru, și vom lua hotărârea cea mai potrivită, ținând seama și de cele ce ne-ai scris»³⁾.

În interesul păcii, Papa a dat lui Ercolani o eparhie însemnată în Italia, unde a trăit încă multă vreme, interesându-se neconținut de țara, în care petrecuse anii cei mai frumoși, pe care o iubea, și îi dorea binele.

Franciscanii unguri, și-au prelungit astfel agonia lor în Valahia, încă cincizeci de ani. Blajul nu a uitat însă pe uniți. Grigore Maior, a plecat în timpul Zaverii. La 1824, este iarăși în oraș vorba de trimiterea unui preot unit. Și Fleischhagl, care la 1817, zicea că «preotul unit, de se va trimite, să îndemne la reemigrare pe credincioși»; la 18 Septembrie 1824, scrie că el «nu admite să fie în țară 20000 de emigrați uniți. Agenția a isbutit să-i trimită pe cei mai mulți înapoi, în Transilvania; și cei rămași sunt mai toți neuniți, sau trecuți aici la neunire». Folositoare nu ar fi trimiterea unui preot unit, fiindcă ar scădea numărul celor ce vin în bisericile latine, zice el⁴⁾.

Aceleași lucruri le spune și în raportul său din 28 Ianuarie 1826. Crede că ar fi greu, ca Vodă Ghika, să îngăduie venirea în țară, a popilor uniți. Adaogă însă, că Episcopul Malojon, are în suita sa, și un preot unit, anume Vasile Veniamin Fodor, care poartă titlul de Secretar Episcopal. Acesta nu a putut stă în Ducești, căci popa

1) Ibid. 388. — 2) Ibid. 389—91. — 3) Hurmuzache. Doc. Ist. Rom. X. 560. — 4) Iorga. Op. cit. 403.

neunit de acolo, îi cere să aibă voie dela Mitropolitul Ungro-Vlahiei, și-l amenință, că dacă nu pleacă, se vor dărâma locuințele credincioșilor lui. Agentul, l-a sfătuit pe Malojoni, să-l aducă în București. Din scriptele parohiei catolice dela Cioplea, se vede că mai mulți ani, Fodor a săvârșit leturghia după legea românească, în biserica de acolo.

Cu plecarea lui, nu s'a mai îngăduit nici unui preot român-unit să se îngrijească de uniții din România, până ce Arhiepiscopul Paoli, la 1884, aduse în București, pe fericitul Episcop Dumitru Radu, dela Oradia-Mare, care a fost cel dintâi Paroh și Protopop al uniților din București.

Pe Dumitru Radu, nu l-a mai arestat Mitropolia. S'au mulțumit câțiva fanatici, să-l molesteze, când în 1884 a voit să ție o conferință la Ateneul, unde în 1920 i s'au făcut funeralii naționale.

CAPITOLUL VIII

PROCESUL BLĂJENILOR

Inochentie Klein, când și-a mutat reședința sa episcopală din Făgăraș la Blaj, a voit să întemeieze un centru românesc și creștinesc, cum a și ajuns orașelul acesta cu timpul.

Ion Lemeny, urmând lui Bob, în acest scaun arhiresc, la 1832; a dat un nou și măreț avânt Blajului.

De și nu era agreat de guvernul unguresc, care i-a opus un contra candidat; din 212 alegători, 179 glasuri se pronunțară pentru Lemeny. El fu confirmat de Împăratul, și hirotonit de Samuil Vulcan, Episcopul din Oradia Mare.

Pe când era Protopop la Cluj, Mitropolitul Veniamin Kostache, care auzise de prelegerile ținute de Lemeny, care predase filosofia și istoria bisericească la Blaj; l-a poftit în Moldova, ca să colaboreze cu el, la întemeierea seminarului dela Socola. Lemeny era gata să pornească spre Iași. Dar l-a ținut pe loc Bob. Episcopul avea nevoie de un cleric luminat și inimos, cum era Lemeny. Nu-i venea să se despartă de el. Așa spune Bunea.

Ca succesor al lui Bob, Lemeny răspunse la nădejdiile ce se puneau întrânsul. Liceul blăjean fu complectat. Facultatea de teologie e reorganizată. Pe lângă morală, dogmatică și exegeză, el dispune să se predea la facultate, dreptul canonic și istoria bisericească. Când guvernul dela Cluj îi face greutăți, la crearea unei catedre de istorie universală, sub cuvânt că eparhia e

lipsită de mijloace; el ia asupra sa plata profesorului, ce se numea Simion Bărnuf. Tipografia o puse sub direcția lui Cipariu, care o făcu un adevărat așezământ cultural și artistic.

Milostiv, el ridică turnurile catedralei din Blaj, cu paralele lui. Seminaristilor, când îi hirotonisea preoți, Lemeny le dedia un rând de încălțăminte, tain dela Episcopie în zilele câte le petreceau în Blaj, pentru hirotonire și, dela el, câte 25 florini¹⁾.

Școlile din Blaj, luaseră o așa desvoltare, în cât se înmulțesc în ele neuniții, în așa grad, în cât chiar grecii brașoveni ca: Naslim, Djanli și Hagi Ghidru, își trimit odraslele să învețe acolo²⁾. Din Blaj, aduc brașovenii pe Bariț și pe Mureșeanu, de le organizează școlile românești.

Lemeny era convins de superioritatea Unirii. Ca Protopop la Cluj, a izbutit să aducă la Unire, mulți români. Ca Episcop, «își făcuse regulă ca fracțiuni din popor să nu mai primească la Unire, ci sau comune întregi, sau pe nimeni, ca astfel să micșoreze numărul atâtor popi și dascăli flămânzi și peteciți; iar comunele bisericesti să rămâe scutite de urgii și de scandale, prin care se fac de batjocora altor popoare»³⁾.

El trăia în legături de prietenie cu Vasile Moga, Episcopul neunit din Sibiu. Acest Moga «era un suflet bun de om, își iubea națiunea și biserica... dar nu știa să se impue»⁴⁾.

El păstorea pe neuniți, după sfaturile lui Aron de Budai, român-unit, prim epitrop al bisericii române-unite din Sibiu. Budai, încă din 1799, era Secretar și Jurisconsult al Consistoriului neunit din Sibiu. În această calitate, el cărmuise de fapt Episcopia vacantă, dela 1799—1810; și rămăsese principalul consilier al lui Moga. Împreună cu Moga, Lemeny înmânase Dietei dela Cluj, la 1842, o petiție prin care se lua apărarea drepturilor românilor din ținuturile săsești. «Tot pe Moga îl sfătuia Lemeny, să dea mese și să ospăteze pe membrii Dietei ce veneau în Sibiu», pentru ca astfel să-i câștige în folosul cauzei românești.

Cu risicul să supere guvernul, el îngăduise lui Bărnuf, să tie cursuri de filosofie și de drept natural, în limba română. Un așa arhieru, era îndreptățit să se adaste la iubirea și

1) Bariț. Părți alese din Ist. Trans. I. 612. — 2) Ibid. 612.—

3) Ibid. 617. — 4) Ibid. 606.

recunoștința a lor săi. Și cu toate acestea, multe amaruri a avut el să îndure, dela o parte din fii lui suferitești.

În Joia Paștelor, din 1843, izbucni în Episcopie, un scandal cu urmări cu totul neprevăzute. Iosif Körösi, un seminarist din anul al patrulea, fu exclus dela ceremonia spălatului picioarelor, și înlocuit cu unul din anul al treilea. Colegii lui, din pricina aceasta, refuzară să se înfățișeze la ceremonia săvârșită de Episcop, și cu chipul acesta turburară ordinea slujbei.

Această nesupunere a seminaristilor, fu pedepsită cu dojană aspră, și fură amenințați cu eliminarea din seminar. Lucrurile s'ar fi oprit aci, dacă Rectorul Seminarului, prin violența și lipsa lui de tact, nu învrăjbea pe tineri. Intră apoi în horă și o nepoată a Rectorului, și Economul Seminarului; așa că, în cele din urmă, toți seminaristii cer Episcopului, prin petiție, distituirea Rectorului. Peste 8 zile, ei revin reclamând «ca imediat să fie liberați de acest tartor duhovnicesc». Episcopul le făgăduiește, că va cerceta plângerea lor, cu condiție să se astâmpere.

Rău sfătuiți, seminaristii se adresează și guvernului din Cluj. Conte Teleki, trimite petiția Episcopului, care eliminează pe cei ce au refuzat să se înfățișeze la spălatul picioarelor, și celorlalți le dă sfaturi să se apuce de altă treabă. Cei eliminați refuză însă să părăsească seminarul. Rectorul infuriat, poruncește să li se arunce lucrurile în curte. Se făcu astfel o nouă greșală, care mări scandalul. Seminaristii lăsați pe drumuri, încep a se face simpatici prin satele din jurul Blajului. Proprietarul Alexe de Gyárfás, le trimite merinde, și le scrie promițându-le și alte ajutoare.

Nouă din profesorii seminarului, se solidarizează cu seminaristii. Simion Crainic, Decanul Capitlului, se dă și el în partea răzvrătiților. Profesorii și protopopii se împerechiază. Se trimiță tânguiri, de-a dreptul la Împărat. Episcopul Erdely, însărcinat să aplaneze conflictul, se vede nesocotit și batjocorit de cei răzvrățiți. Consiliați de avocatul Konrad Schmidt, ei se incurcă în excepțiuni și contestațiuni, cărora le pune capăt hotărârea scaunului Primațial din Strigon, dela 1846, care îi osândește pe răzvrățiți ca pe niște bârfitori ai Chiriarhului lor.

Cu un an înainte, Consistoriul din Blaj, suspendase dela cele preotești, timp de trei ani pe Crainic, care avea să petreacă timpul acesta la Monastirea S. Treime, din Alba-Iulia. Simion Bărnuț, Dumitru Boer și Grigore

Moldvai, au fost caterisiți; iar Nicolae Mân, Teofil Al-pini și Ștefan Moldvai, scoși din sarcinile de protopopi.

Procesul acesta, a adus mare perturbare în clerul blăjan. La drept vorbind, ar fi fost de dorit ca o copilărie, ca aceea din Joia Paștilor, să fie pedepsită ușor și cât mai părintește. Ori ce merite o fi avut Rectorul, o prudentă elementară, cerea să fie îndepărtat dela conducerea seminarului. Se putea găsi o formulă cât de cinstită, pentru el; dar nu mai putea fi ținut acolo. Ar fi fost prudent și drept să se ia o cale cât mai împăciuitoare. Acestea spuse, trebuie să adăogăm, că chipul cum a pornit de aci lupta împotriva lui Lemeny, învinuirile cu desăvârșire neîntemeiate ce i s'au adus, apasă greu asupra lui Crainic, și mai ales lui Bărnuț.

Cercetări minuțioase, cu martori ce au prestat jurământ, au spulberat acele învinuiri; și au făcut ca reclamantii să fie pedepsiți, ca niște «odioși calomniatori». Și nici că se putea altfel, când ei acuzau pe Lemeny de nepotism; și se constata că din 1360 de parohi, nici un nepot nu avea Lemeny între parohii aceștia. În toată eparhia Blajului, nu erau preoți decât doi nepoți ai săi, din a cincea spiță. Administrațiunea financiară a eparhiei, s'a dovedit absolut corectă. Această administrație financiară nici nu o făcea Episcopul, ci Capitlul Metropolitan.

Merseseră până să-l acuze, că a vroit să-l omoare pe Bărnuț. Intr'o noapte, cineva pusese o scară la fereastra chiliei în care locuia Bărnuț. De aci ei trăgeau concluzia, că Episcopul trimisese pe cineva să-l ucidă. La 1851, a fost prins un evreu spărgător, care a mărturisit că, vroid să facă o spargere la casieria eparhială, din greșală a pus scara în dreptul ferestrei lui Bărnuț, care s'a deșteptat, a dat alarma, și hoțul a luat-o la fugă... «Nu se poate o infamie mai mare, decât a bănuî de asăsinat, pe un arhiereu bătrân și stimat ca Lemeny»; exclamă Barit.

Conflictul acesta a lăsat urme dureroase. De scandalul din Blaj au scris și străinii. Eugeniu de Friedenfels, în al său «Joseph Bedeus von Scharberg. Betragen zur Zeitgeschichte Siebenbürgens in XIX Jahrhundert», îl arată pe Lemeny ca pe un păcătos mare, și pe toți cei ce l-au apărat, prin mărturiile sau hotărârile lor, drept protectori ai răutății. Alexe Iakab, în «Szabadságharezungk története», proclamă pe Lemeny absolut nevinovat. El vede în Bărnuț și tovarășii lui, instrumente oarbe ale sașilor din Sibiu, și ale neuniților din

București și Petersburg. Bariț pune întreaga răsvrătire în socoteala «spiritului de rezistență ce plana peste tot în aer»; așa că «a trebuit și la Blaj, numai o scânteie mică să cadă într'un vas cu praf de pușcă». ¹⁾

Și el bănuiește că sașii au vrut să se răsbune pe Lemeny, fiindcă împreună cu Moga, intervenise la Dieta din Cluj, în favorul românilor din ținuturile săsești. Ii este foarte suspect avocatul Konrad Schmidt, sfetnicul profesorilor răzvrățiți.

Cu toate astea, dacă lucrurile au luat așa proporții, cauzele sunt multiple. Nu au jucat acilea nici un rol, bucureștenii. Că agenți muscălești, au încercat să profite de pasiunea celor în luptă, ca să lege literile cirilice de ritul oriental, nu e de loc cu neputință. Că sașii, în calitate lor de luterani, ca și Alexe Gyiárfas un calvin, vedeau cu plăcere un scandal la Blaj, este foarte natural. Că pe lângă aceasta sașii aveau pică pe Lemeny, pentru că luase parte românilor ce locuiau în ținuturile săsești; pare neîndoiios. Desigur că și spiritul revoluționar, ce băntuia în Europa dela 1830, își are rostul lui în conflict. Pentru ca însă scandalul să ia proporțiile pe care le-a luat, a mai trebuit ceva. Mai întâi a trebuit ca spiritul absolutist și polițienesc, ce stăpânea în Austria lui Metternich, să creieze la deținătorii puterii o mentalitate specială. A fost nevoie ca Rectorului Seminarului, să-i lipsească tactul și blândețea. Neînțelegerile dintre călugării dela S. Treime, și canonicii bobieni, creaseră o atmosferă prielnică tuturor certurilor. Amestecul femeilor, atmosfera unui centru așa de micuț ca Blajul, au îngăduit intrigilor de mahala, să se dospească minunat. Fără de preocupări prea mari, din lipsa simțului proporțiunilor, locuitorii târgulețului acesta au dat unor fleacuri, contururi uriașe. Bărnauț, în fine, era absolut lipsit de credință religioasă; o fire paradoxală, care mai târziu avea să ajungă să preconizeze ciudata idee că românii trebuie să reînceapă a se închina zeilor latini, să se întoarcă la păgânism. Ori cât de mari îi sunt meritele pe tărâmul național, numai preot nu era Bărnauț; în cele bisericești, avea idei preconcepute și vrăsmășești.

Bariț, osândește pe profesori, fiindcă au dus pricina în fața Impăratului, și la judecata Primatului Ungariei. Este drept, că românii ardeleni s'au ferit totdeauna,

1) Ibid., 633,

să dea unguirilor pricină de a se amesteca în trebile lor; și foarte cuminte au făcut. Dacă însă cu adevărat în vremea aceea, singurul mijloc de a face dreptate, ar fi fost calea pe care au apucat-o cei răsvrățiți; ei nu ar putea fi osândiți. Vină amestecului străin în trebile românești, ar cădea asupra celor ce, prin păcatele lor, și prin tăgada dreptății, ar fi silit pe cei obijduiți să apuce calea aceea. Pereat mundus, fiat Justitia. Numai atât, că razvrătiții nu cereau dreptatea. Ei bârfeau pe Lemeny, cu nădejdea că un scandal așa de mare, nu se va putea aplana decât prin îndepărtarea lui din scaunul episcopal. Nu au isbutit; vina lor rămâne îndoită.

Lemeny, a fost spălat cu totul de invinuirile pe care i le aduceau. Prietenii el nu avea la Strigon. Ungurii nu uitaseră că, la 24 Fevruarie 1842, el înaintase Împăratului, protestul Capitlului blăjan, împotriva proiectului de lege ce introducea limba maghiară, ca limbă internă bisericească, obligatorie în corespondența oficială. Cu tot procesul pendinte la Strigon, el nu a cedat pe chestia limbei. În Sibiu, se introdusese limba maghiară chiar în corespondența dintre Episcopie și protopopi. Șaguna corespunde cu Protopopul Ighian în ungurește. Numai scrisorile confidentiale se mai scriau în românește. «Măria Ta Domnule General-Vicar, cu toată știința îmi fac datornica înștiințare, ad-interim și nu oficios». «După învârtirea mea, când voi cunoaște trebuința îți voi face și oficios, și în limba ungurească toate lucrurile cunoscute»; scrie lui Șaguna, Protopopul Zlagnei la 18/30 Noembrie 1846. Ceva mai târziu, îi înaintază și raportul oficios, în ungurește. Acest raport începe cu *Méltóságos Generalis Vicarius Ur, și sfârșește cu un szolgaia.*¹⁾

În Mai 1846, din cancelaria Blajului, esau însă acte oficiale, ce încep toate cu «Onorate în Christos frate» și sfârșeau la fel.²⁾

De aceia procesul blăjenilor, cu tot ce e trist întrânsul rămâne numai un episod dureros, fără consecințe păgubitoare. Blajul a continuat să fie, cel mai românesc și cel mai creștinesc centru de cultură, fiindcă naționalismul blăjenilor, purcede din caldul lor creștinism.

1) Popea. Momorialul lui Șaguna I. 20—1. — 2) Bariț. Op. Cit. I. 755 și 763.

CAPITOLUL IX

UN MITROPOLIT IN CONFLICT CU MUSCALII

După fuga lui Dionisie Lupu, Mitropolia Ungro-Vlaheiei o cârmui omonimul său, un protosingel, până ce turcii puseră Vechil pe Venedict, Arhiepiscopul Troadei. Arhiereul Vechil, «nu era lipsit de spirit. Bine rău, a mulțumit pe toți, afară de Mitropolit, căruia nu-i trimetea atâtea parale cât cerea Eminența Sa»; scrie Kreuchely Consulul Prusiei, Dlui de Miltitz la 24 Noembrie 1822¹⁾.

Vodă voia să se scape, cu orice chip de Dionisie Lupu. Știindu-l cu totul în apele rusești, și bănuind că nu va voi să legitimeze, prin prezența lui, un regim rău văzut de Rusia; Grigorie Vodă Ghika, îl poartă să vie în București, să-și păstorească turma. Dionisie se face bolnav. Însărcinează pe Gherasim, al Buzăului, să cârmuiască Mitropolia, în lipsa lui.

În cele din urmă, pare că, spre a nu-și pierde scaunul, pornise din Brașov spre București. Dar tocmai atunci, pe neașteptate, Vlădica Gherasim, al Buzăului, părăsește Mitropolia. Se retrage la Căldărușani, de unde nu a mai eșit, până în 1826, când Vodă îl înlocui în Episcopia Buzăului cu Chesarie.

Mitropolia nu mai putea rămâne văduvă, zise Vodă; dar mușterei pentru Mitropolie nu se arată. Grigorie Ghika, nu era un om învățat. «Nu înțelege decât câteva cuvinte franțuzești»; și «de ar trăi și ar mai domni încă

1) Hurmuzache. Doc. X. 193.

150 ani, nu va ajunge un Hartenberg, ori un Bernsdorff¹⁾; ne asigură Kreuchely. Cu toate astea, cel dintâi domn pământean, a lăsat bune amintiri. Era un boier de omenie, evlavios, bine intenționat.

Indepărtarea lui Dionisie, dela Mitropolie, era o necesitate politică. Se simțea nevoia unei prefaceri în Biserică. Dar intru cât, Vodă avea, și el, slăbiciunile boierimei dela începutul veacului al XIX; el ar fi fost încântat să se înfrupte din darurile ce obișnuit se luau dela un mitropolit nou. Cred că nu mă înșel, când spun că numai faptul că indepărtarea lui Dionisie din scaun se făcuse în grabă, în potriva canoanelor, și mai ales fără voia Rusiei, explică de ce nimeni nu se îmboldește să ia Mitropolia. În cele din urmă, trebuia să se găsească cineva, care să scoată pe Vodă din impasul în care se găsea, primind succesiunea lui Dionisie și, dacă se poate, să încerce o îndreptare în Biserică.

La Căldărușani, trăia retras de lume Ierodiaconul Grigorie Miculescu. Asupra lui se oprește în cele din urmă, Domnul. Emisarii trimiși să-i propue Mitropolia, au căzut din cer când, în loc să le sară de gât, Ierodiaconul i-a refuzat. «E nevrednic de așa sarcină»; le spune călugărul. La 17 Ianuarie 1823, Vodă îl cheamă la Palat. Kreuchely, raportează că acolo «a fost convins să primească Mitropolia, care îi va aduce 300.000 lei pe an. Vodă aflând că venise pe jos la Palat, i-a dăruit cai și trăsură». «La 21 Ianuarie a fost hirotonisit preot; și la 22, arhieru. La 23, Vodă l-a îmbrăcat în caftan și i-a dat cărja». În ziua aceea, «Vodă și Mitropolitul și-au sărutat mâna, unul altuia; și după ce s'au heretisit reciproc, s'a dat dulceață, cafea și ciubuc»²⁾.

După instalarea-i la Mitropolie, Consulul Prusiei, în plină uniformă și însoțit de secretar, se duce de-i face o vizită oficială. «Mi se spusesse, că vorbește latinește, franțuzește, italienește și alte multe limbi. Îi adresai prin urmare cuvântul în latinește, apoi în franțuzește. Nu m'a înțeles, ori s'a făcut că nu mă înțelege. În sfârșit, Ministrul Afacerilor Străine, D. Nistor, care din întâmplare era acolo, făcu pe talmaciul. Cași cum nu ar fi știut, îl întrebă dacă are în față, pe însuși D. Consul. Apoi se sculă foarte încântat, mă pofti pe sofa, se arătă

1) Ibid. 188. — 2) Ibid. 209.

afabil și modest. A vorbit încet și cu măsură. Mi-a dat cafea și dulceată. La plecare m'a blagoslovit. M'a însoțit până în curte, și n'a intrat în casă, până nu a pornit trăsura din loc. Se așteaptă mult dela el, cu toate că gurile rele pretind că nu ar fi de cât un iscusit ipocrit. Dar în definitiv, cine nu are vrășmași, și pe cine nu-l invidiază lumea? Ori cum, iată un mitropolit, care în loc să cumpere Mitropolia, e rugat să o primească, și se lasă greu. În loc să împartă daruri, primește el darurile¹⁾.

În alt raport, el spune lui Miltitz, că Grigorie «a fost ucenicul Mitropolitului Nectarie, care hotărâse să-l facă Protosinghelul Mitropoliei. Depunerea lui Nectarie a împiedecat înaintarea lui. S'a dus la Căldărușani unde se spune că a trăit ca un filosof, studiind, și fără să primească vreo sarcină bisericească²⁾». La nota 5, de pe pagina în care s'a tipărit raportul acesta, ni se spune că Nectarie era «un iubitor de petreceri». Acelaș lucru se lasă a se înțelege, când se spune că nu a fost tocmai de așteptat, ca Grigorie să fie un mare moralizator prin exemplu³⁾.

Se prea poate, ca, alături de Nectarie, să fi petrecut și diaconul său favorit. La Căldărușani însă, Grigorie a trăit în așa fel în cât, toți îl socoteau bărbat învățat și călugăr cuvios. Dar cu toată fama bună, bănuiesc că-i luau alții înainte la Mitropolie, dacă Dionisie își dădea regulat dimisia, așa ca să nu fie discutată canonicitatea urmașului său.

Mult mai cult era Eufrosin Poteca. A trebuit totuși să se mulțumească a fi numai dascăl și predicator; până când muscalii, sub ocupație, l-au făcut egumen la Motru. Se poate că egumenia aceea nu era atât spre răsplata unei vieți închinată Școalei și Bisericii, cât mijlocul să-l depărteze din București, unde nu l'a mai chemat nimeni, căci îi umbrea pe toți.

Neobosit traducător din grecește al scrierilor teologice; Grigorie nu e un scriitor. Operele lui originale, foarte puține, nu au prea mare valoare. «Ca Mitropolit, el dădu câteva — foarte puține — cărți de slujbă; retipări viața sfinților de la Neamțu, precum și o cârtică de polemică în contra armenilor, mai mult o curiozitate bibliografică, decât o scriere⁴⁾». El nu a fost «un lu-

1) Ibid. 240. — 2) Ibid. 209. — 3) Iorga. Ist. Bis. Rom. II. 239.

4) Ibid. 232.

minător al clerului său»¹⁾. În Mitropolitul Grigorie, «Gheorghe Lazăr nu pare să fi găsit un înțelegător al scopurilor sale»²⁾.

Câteva luni după instalarea lui Grigorie Miculescu la Mitropolie, în Iunie 1823, marele dascăl ce a fost Gheorghe Lazăr, desnădăduit, își lua drumul spre Ardeal.

Caracteristic e rolul ce joacă Grigorie, când e vorba de impozitele trebuincioase la acoperirea deficitului lăsat în Vistierie, de revoluție și de ocupația otomană. Vodă se gândea la oerit și la vinărit, de care nu ar fi vrut să scutească nici pe boieri. Mitropolitul se grăbește a iscăli anaforaua dorită de Domn.

Când boierii îi impută gestul acesta, democratic și creștinesc; nu găsește altceva de zis, decât: «am iscălit, fiindcă așa au poruncit Măria Sa Vodă»³⁾.

Ca să se răsbune pe Mitropolit, fiindcă se dase de partea Domnului, boierii propun să se acopere deficitul printr'un impozit asupra popilor. Să fie obligat fiecare preot, să dea Statului câte un galben. Cu destulă ironie, ei justifică soluțiunea astfel: Este vechiu obiceiul, zic ei, ca preoții să dea câte un galben Mitropolitului la instalarea lui, dajdia toiagului. Fiindcă însă Grigorie nu a cheltuit nimic, la așezarea lui în scaun, drept ar fi ca venitul acesta, să intre în Vistierie. Mitropolitului nu-i convine însă, soluțiunea aceasta. Se unește cu boierii, și hotărăsc ca vinăritul să-l plătească tot numai moșicii⁴⁾.

Domnia lui Grigorie Ghika, nu a fost liniștită. În Oltenia, pandurii au încercat o răscoală. Valahia, era și ea turburată. Haiducii jefuind, lucrau împotriva Domnului. Haiducii aceștia, «nu sunt numai români, ori albanezi; se găsesc printre ei, mai ales în jurul Brăilei, și turci»; scria Kreuchely lui Miltitz, la 12 Iulie 1825.

Consulul Prusiei poveștește aci o ispravă a haiducilor răsvrățitori, la Tigănești.

Intr'o bunăzi, dintr'o brașoveancă trasă de patru mândri telegari, se scoboară în monastire, un boier falnic, de vârstă mijlocie, fără barbă, legat la cap cu un șal, îmbrăcat elegant, la cingătoare purtând pistoale scumpe. Era însoțit de patru slujitori încinși cu pistoale, și legați cu șaluri la cap. Boierul cere să se facă o priveghere, pentru însănătoșirea Cucoanei sale. Stărița i-se

1) Ibid. 238. — 2) Iorga. Ist. Literat. Rom. I. 58. — 3) Hurmuz. Doc. X. 1319. — 4) Ibid. 347.

tânguiește. Avea monastirea șase poslușnici, dar i-a luat Mihalache Ghika, Ispravnicul de străini. Zapcii iau ajutorință dela toți poslușnicii și scutelnicii monastirii. Nu mai știe cum o să ese la căpătâi. Ca să o mângâie, boierul îi dăruiește 150 lei pentru ea, și 50 lei pentru călugărițe. Îi mai încredințează două plicuri, unul către Marele Vistier Mihalache Ghika și altul către Banul Kretzulescu. Acești doi sunt prieteni buni cu boierul și o să le facă dreptate.

Iconoama pornește numai decât cu scrisorile, la București. Cum deschide plicul, ce-i fusese înmănat, Ghika cere și scrisoarea Kretzulescului. Fuge cu amândouă scrisorile la frate-său, la Vodă. În scrisoarea către Mihalache Ghika, îl înfrunta că sărăcește lumea. O să-i tae pe toți Ghikuleștii, pe Trăsnea, Bibescu, Arsachi și pe Filip Lenș; fiindcă «Țara Românească, nu e menită numai să-i îmbogățească pe ei».

A doua zi, biata Iconoamă, e dusă în fața Domnului, ca să dea lămuriri asupra ipochimenului, care i-a dat scrisorile. Îi poruncește, să nu mai vorbească nimănui de împrejurarea aceasta. Monastirea își recapătă poslușnicii luați de fratele lui Vodă; ceilalți poslușnici și scutelnici nu vor mai fi supărați de nimeni.¹⁾

Peste câteva zile, un boer se duce la Căldărușani și roagă pe Arhimandrit să cheme acolo pe Iconoama dela Tigănești. Ea vine numai decât, însoțită de trei măicuțe foarte dragute, dintre care cea mai în vârstă, împlinise douăzeci și doi de ani. Kreuchely, spune că Iconoama era sora Agentului Austriei, din Ploești. Nu prea se înțelege bine ce rost avea boierul acela la Căldărușani, era o iscoadă a lui Vodă, ori tot un răsvrătitor.²⁾

Ceia ce rămâne e că monastirile erau jefuite de rudele lui Vodă, cu toată evlavlia Domnitorului. În monastiri, iconoamele, când le chema vre-un egumen, veneau însoțite de măicuțe tinere și frumoase, până și în Căldărușanii lui Grigorie Miculescu. E natural, prin urmare, ca Dinicu Golescu, să nu găsească, «preoți vrednici de preoție». El vedea pe călugări, între cei ce «trăesc numai din spinarea românului». Când pomeneste cu dragoste de Iosif al Argeșului, Golescu adaogă numaidecât, că «adormind, nu s'au mai deșteptat».

Pe Grigorie îl preocupa, tipărirea cărților de ritual.

1) Ibid. 326—328, — 2) Ibid. 328.

Când Poarta, dispune isgonirea grecilor din monastirile închinat, foarte voios el trimite acolo egumeni pămănteni. Era un mare vrăşmaş al grecilor. În fanatismul lui naţional, mergea foarte departe. Oprise pe preoţi să cunune o fată de boier săracă, cu un grec înstărit în slujba ţării. «Sângele de român, nu trebuie să se amestece cu sânge grecesc. Fata e românească, să ia tot un român»; porunceşte Mitropolitul. ¹⁾

Alegerea lui Grigorie fusese o lovitură în contra lui Dionisie Lupu, omul ruşilor. Se urmează înainte îndepărtarea episcopilor bănuţi a fi filoruşi. La Buzău, în locul lui Gherasim, vine Chesarie, un iubitor de carte românească. La Argeş, pusesese pe Grigorie Arhimandritul, cu toate că Ilarion, trăia şi nu dimisionase. În împrejurările acestea, Grigorie Miculescu, dă sprijin lui Ghika, care se suise pe tron fără voia Rusiei, prin turci şi cu sprijinul Austriei. Nu avea nici un drept la simpatia Rusiei, şi nici nu caută s'o dobândească, chiar după detronarea lui Ghika, când muscalii ocupă Principatele, la 1828.

Mişcarea lui Tudor Vladimirescu, a dat avânt partidului naţional. În Bucureşti trăesc acum boieri, cari simt mai pronunţat româneşte. Printre aceştia sunt, cari au intuiţia pericolului moscovit. Mai toţi aceştia se găsesc împrejurul Mitropolitului.

Mitropolitul era un habotnic; dar fanatismul lui pravoslavnic, avea hotare. L'am văzut oprind cununia unei române, cu un grec. El nu înţelege apoi, ca ortodoxia să fie numai un mijloc prin care Rusia, să-şi poată asimila creştinii din Balcani. Pare că îşi închipuia, că ea ar putea fi şi o pavăză a românismului. Era convins că preoţia, trebuie ocrotită. Preoţii, credea el, trebuiesc respectaţi de toată lumea. Ostile pravoslavnice ale Țarului, ar fi fost datoare să respecte pe preoţi.

Nu asta era însă concepţiunea, armatei ruse de ocupaţiune. Muscalii cereau servicii dela toţi locuitorii; la rechiziţii şi corvoade, popii sunt puşi la rând cu ori care alt locuitor. Pahonţii nu fac deosebire, între popă şi clăcaş. Se poate că nici nu le venea să creadă că sunt atâţia popi, în fiecare sat; fiindcă erau din cale afară mulţi cei hirotonisiţi fără rost, şi mai toţi aceştia nu se deosebeau de ţăranii de rând, nici măcar la port. Lipsa de braţe, făcea

1) Ibid., 247.

pe muscali să se arate neâncrezători, față de cei ce cereau scutire de angarale, ca fiind clerici.

Grigorie se simte dator să intervie în favorul acestor preoți. În Moldova, intervenirile lui Veniamin Kostache în favorul clerului, erau ascultate fără supărare. Dacă ele în genere, nu au prea folosit clerului, nici nu au pricinuit vre un necaz, Mitropolitului Moldovei. De ce ar fi fost altfel tratat, Grigorie? Nu fusese el numit Caimacam, la sosirea rușilor? Nu întâmpinase el pe Generalul Roth, la Colentina? Trupele rusești fuseseră primite, în sunetul clopotelor, dela toate bisericile lui Grigorie.¹⁾ Se credea în puțină să intervie, fără pericol.

Cu toate astea, la 24 Ianuarie 1829, Conte Pahlen, Președintele-Plenipotențiar al Principatelor, înștiințează pe Mitropolitul Ungro-Vlahiei, că a fost scos din scaun de către Majestatea Sa Împăratul tuturor Rușilor. Ii poruncește să pornească imediat spre Basarabia.

«Nu-mi permit cea mai mică analiză a temeiurilor care au motivat această măsură, răspunde cu multă demnitate Grigorie, datoria mea fiind a mă supune în tăcere; și de aceea îndrăznesc a cere dela Excelența Voastră o păsuire de 15 zile». «În așteptarea acestei păsuiri, dați-mi voie Domnule Conte, să consider drept o urmare a bunei voinței voastre față de mine, dispoziția ce ați luat ca să fixez suma trebuincioasă la călătoria și întreținerea mea în Basarabia; și vă mulțumesc. Cum însă nu cunosc țara, îmi este peste puțină să dau urmare poftirei ce-mi faceți, și rog pe Excelența Voastră, să fixeze o sumă cât de modestă, dar potrivită demnității și vârstei mele». Sforșește cerând ca, ce va rămâne, după scăderea cheltuielilor internării sale și va fi indispensabil la întreținerea Mitropoliei, restul să slujească «la plata datoriilor făcute numai de predecesorii mei». El spune că «datoriile acestea erau foarte mari, acum ele nu se ridică de cât la suma de 125.230 lei»²⁾.

Este o indirectă critică, nu atât la adresa protectorului său, Mitropolitului Nectarie, cât a Mitropolitului Dionisie, care de sigur a contribuit mult la isgonirea lui Grigorie.

La 29 Iulie 1826, Nesselrode, se adresa lui Dionisie și lui Ilarion, la Brașov, ca Mitropolitului Ungro-Vlahiei și Episcopului de Argeș, cei canonici și legitimi³⁾. Aceasta încurajase pe Dionisie. În Octombrie el se

1) Ibid. 446—7. — 2) Ibid. 625—6. — 3) Ibid. 599.

plânge Amiralului Mordvenov, Ministrul Cultelor și Prințului Galitzin, de «ofensa ce s'a făcut Bisericii Românești, prin înlocuirea sa întruiva tuturor legilor civile și eclesiastice». Mai înainte, depusese la S. Sinod din Petrograd, o reclamație formală. Consulului General Minciaky, îi cere să interviev, «pentru a fi restabilit în scaun». În Decembrie, trimite la Constantinopol, Dlui de Ribeaupierre, Ambasadorul Rusiei, un memoriu. «Numirea și depunerea erarhilor din Țara Românească, asigură Dionisie pe Ribeaupierre, sunt supuse la formalități și obiceiuri, ce fac parte din Constituția Principatului, din vremi imemoriale, și nici un voevod nu a îndrăsnit să le calce, până acum»¹⁾.

Intervenția Rusiei în 1827, nu isbutise decât să facă să i se redea Egumenia Dealului, pe care și-o păstrase Dionisie, și când era Mitropolit. Vodă însă nu a voit nici să-i acorde audiența, pe care o ceruse.²⁾

După intrarea rușilor în țară, Dionisie reâncepe să speră că va fi reșezat în scaunul mitropolitan. Din Monastirea Dealului, el scrie Contelui Pahlen. În scrisorile acestea, Grigorie-Vodă Ghika, nu mai este decât Dumnealui Banul Ghika, un uzurpator al tronului, vrăjmasul Mitropolitului și al Rusiei. «Cere satisfacție deplină».³⁾ În acest scop, Dionisie scrie chiar și Țarului Nicolae Păvlovici. «Insultat și nedreptățit, cu lacrimi în ochi și gemând», el cere «să fie judecat și pedepsit» de este vinovat cu ceva.⁴⁾

Și o parte din boieri intervin, în favoarea lui Dionisie. Ei roagă pe Conte Pahlen, să considere «marea nedreptate ce s'a făcut acestui bun bătrân»; și «să li se redea bunul lor arhipăstor». «Persoana celui ce a fost așezat în locul Eminenței Sale, nu trebuie să fie o piedică».⁵⁾

În scris, nu se articulează nimic întruiva «persoanei», care uzurpase locul lui Dionisie. În convorbiri însă, Mitropolitul a trebuit să fie descris ca un periculos vrășmaș al muscalilor. Acțiunea întruiva lui Grigorie nu o duce, numai Dionisie Lupu și boierii ce-i erau prieteni. Ilarion, reinstalat de ruși, în Episcopia Argeșului, și care fusese jicnit de Grigorie, nu-i era prieten. «Neofit Lesviodax, în puterea vârstei, insinuant, râvnea să vie de la Râmnic, în Mitropolie. Unii bănuiesc că

1) Ibid. 604—5. — 2) Ibid. 609. — 3) Ibid. 613—19. — 4) Ibid. 620. — 5) Ibid. 618.

însuș Gavril Bănulescu, era doritor să reia conducerea Bisericei din Principate. Cu atâtea adversari puternici, intervenția lui Grigorie, în favorul preoților, a fost picătura care a umplut paharul.

Episcopul Râmnicului, Neofit, fu poftit de Pahlen, «să cuprindă locul duhovnicescului cap al Principatului Valahiei, potrivit cu voia Impărăteștei Sale Măririi». ¹⁾ Noul cârmuitor al Mitropoliei stă în corespondență cu Grigorie. «Aicea (în Basarabia) râd basarabo-moldovenii, că Prezidentul au pus la caraulă pe unii din boieri, și le-au dat numai pâne și apă; poftesc să mă înștiințați de este adevărat, și cari și pentru ce», întreabă Mitropolitul. În câteva rânduri mai jos, își arată supărarea pe Neofit. «Scrie la Esdra că trei tineri s'au vorbit să facă o hotărâre. Unu au zis că biruieste vinul, altul că biruieste Impăratul, iar altul au zis că biruiesc muerile și adevărul, și-au fost primită cea de-a treia.... dar Frăția Ta, să te ții să nu se laude asupra Frăției Tale, că te-am văzut cam moale din cuvântul ce-mi scrii, că te prefăceai că nu știi ce drum să apuci». ²⁾

Pe Neofit îl biruise Impăratul. Se ostenise și isbutise să capete încrederea lui Kisseleff. Se prea poate că tocmai fiindcă Kisseleff nu tănuia dorința lui, să vadă pe Neofit Mitropolit, a fost cu puțință reinstalarea lui Grigorie Miculescu în scaun.

Suferințele acestuia din urmă, și faptul că intervenise în potrive abuzurilor muscălești; l'au înconjurat de aureola patriotismului și muceniciei. Pe lângă acest prestigiu moral, nu puțin i-a folosit lui Grigorie și aceea că Ilarion Argeșul, nu se împăca cu ideea ca Neofit Lesviodax, să-i fie stăpân.

Foarte abil, Neofit, își pune cel dintâi iscălitura, pe adresa prin care Divanul cerea lui Kisseleff reinstalarea Mitropolitului Grigorie.

Cererea nu era de loc, pe placul Rusiei. La 2 Aprilie 1832, Kisseleff încunoștiința Obșteasca Adunare că, «opozitia continuă și fanatică a Mitropolitului Grigorie, a făcut pe Conte Pahlen, să ceară îndepărtarea lui. Interesul reformelor cere în fruntea clerului, un om care să priceapă nevoia lor, și care nu poate fi decât Episcopul Neofit al Râmnicului. Cu toate astea, în vederea

1) Hurmuzache. Doc. IV. 335. — 2). Ibid. 342.

dorinței destul de răspândite, l-a chemat pe Kir Grigorie; dar fiindcă rău voitorii s'ar aduna în jurul său, l-a oprit în Buzău¹⁾. În aceeași zi, Kisseleff scria și lui Buteneff. Acestuia îi spune că, între altele, viitorul Domnitor va trebui să facă Mitropolit pe Lesviodox; Miculescu urmând negreșit să fie înlocuit. Într-o notă, anexată la acest raport confidențial, Kisseleff revine asupra lui Grigorie. Încă din Noembrie 1830, Nesselrode aprobase înlocuirea definitivă a lui Grigorie, prin Neofit. Grigorie nu va putea porni din Buzău, «cel puțin până se vor termina negocierile în curs, la Constantinopole»²⁾.

Din Buzău, Grigorie dă la iveală două traduceri ale sale, din S. Ion Hrisostom, Puțul, și Impărțirea de Grâu. Slăbit cu totul, i se îngăduie să vie în Căldărușani, la 1833. Aci, Barbu Știrbey, Ministrul Cultelor, se întâlnește cu Grigorie, «își pune iscălitura» pe un act, ce-i fusese citit de Știrbey din ordinul lui Kisseleff. Se arată convins de nevoia reformelor introduse în Biserică, de Kisseleff. Cere însă: 1) Ca Mitropolia și episcopiile, să nu fie impuse, la fel cu monastirile celelalte; 2) moșiile monastirilor închinat să se arendeze în fața unei comisii, compusă din delegatul Mitropoliei, reprezentantul S. Mormânt, Muntelui Atos, Sinaiei și al monastirilor din Rumelia, asistați de un comisar al Domniei; 3) să nu se amestece Statul, la hirotonia preoților și diaconilor³⁾.

Peste o săptămână (la 22 August 1833) Kisseleff, scria Mitropolitului Grigorie, că e încântat că poate, în fine, să-i redea turma, ca să și-o păstorească.⁴⁾

Zece luni, zi cu zi, a ținut doar această a doua cărmuire a lui Grigorie. El moare subit, la 22 Iunie 1834, în Căldărușuni.

«Mitropolitul Grigorie, bătrân de peste șazeci de ani și bisericos, s'a reântors în țară, și a murit pe neașteptate. Astă întâmplare a stârnit regretele țării întregi»; vesteă Baronul Sakelario pe Martens. «Se crede că Episcopul Râmnicului, Neofit, o să-i urmeze în scann. Toți spun că această înaintare a lui Neofit, o să aducă în caseta particulară a lui Vodă, două zeci de mil de galbeni»⁵⁾.

Alexandru-Vodă Ghika, nu sosise încă din Stambul, când s'a stins Kir Grigorie al Ungro-Vlahiei. Când a închis ochii Mitropolitul, ocupația rusească încetase. În urma ei veneau domniile Regulamentului Organic, cu

1) Analele parlamentare ale României I. 201. — 2) Hurmuz. Doc. IV. 396—98. — 3) Ibid. 427. — 4) Ibid. 429—5) Ibid. X. 464.

care, de mai trăia, Grigorie, cu firea lui, probabil ar fi avut de furcă.

Moartea i-a venit însă la vreme. Conflictul său cu Rusia, depe urma căruia a suferit, și îi s'au scurtat zilele; îl pune într'o lumină simpatică. Grigorie Miculescu, din pricina aceasta, trece în rândul celor ce au simțit ce pericol e Rusia pentru români, și au avut bărbăția să-i ție piept.

La schițarea chipului acestui ierarh, ne-au slujit mult rapoartele lui Kreuchely. Baronul de Kreuchely-Schwerdtberg, a reprezentat Prusia, în București, vreo 14 ani (1820—1833). Mai înainte fusese în Moldova, în slujba lui Scarlat-Vodă Callimach. Alsacian, pripășit de mult în țările române, cunoștea foarte bine pe toți și pe toate. Ironia ușoară, cu care vorbește de oameni, nu este în fond așa de răutăcioasă. Minunat de bine își dădea el seama, că oamenii, în mijlocul cărora a trăit și a murit, nu erau, nici mai buni, nici mai răi, decât îi putea face mediul ambiant, și un trecut nenorocit. Rapoartele sale, au fost adresate Dlui de Miltitz, Ministrul Prusiei la Stambul, și Colonelului Baron Carol de Martens, urmașul celui dintâi în fruntea legațiunii prusiene, de pe lângă Sultan.

Sinceritatea rapoartelor sale nu poate fi pusă la îndoială. Față de Mitropolitul Grigorie, el nu arată o prea mare simpatie. Sceptic, filosof volterian, Consulul Prusiei nu înțelegea fanatismul călugăresc al lui Grigorie.

Mai mult respect îi arată Mitropolitului, succesorul lui Kreuchely, Baronul Sachelario.

Dela Kreuchely ne-a rămas însă și o icoană a vieții din monastirile bucureștene. «Chiliile din jurul lor nu sunt frumoase. Se închiriază cui plătește mai bine. Familiile cele mai cinstite locuiesc alături de câte o curtezană . . . cea ce e și rodnic și folositor, cuvioșilor părinți, care pot închiria apartamente de soiul ăsta, fără să scandalizeze pe nimeni. Se găsește un seminar și două școli, și o oștire de dascăli. Sunt printre aceștia oameni foarte respectabili; dar și o sumedenie de ființe depravate cari, în loc de a educa tinerimea, se face tovarășul ei de petreceri, și chiar mercuri galanți.»¹⁾

Pentru îmbunătățirea vieții acesteia călugărești, Mitropolitul Grigorie nu a făcut prea mult.

1) Ibid. 543—14.

CAPITOLUL X

MITROPOLITUL VENIAMIN KOSTACHE ȘI STURDZEȘTII

Mitropolitul Veniamin, cu toată rusofilia lui, a fost bucuros, că Ioniță Sturdza s'a suit pe tronul Moldovei. El era în curent cu încercările ce făcea Caimacamul Ștefan Vogoridi, ca să capete Domnia. Știa că Vogoridi se gândea, să considere scaunul mitropolitan vacant, și să facă Mitropolit pe Romașcanul ¹⁾, așa de binevăzut de Austria.

Nădejdea lui Veniamin era în Tarul. Din Basarabia, dojenește pe cei ce porneau la Ștambul, ca să ceară Domn dela Poartă. La muștrările lui, îi răspunde foarte frumos, fratele lui mai mic, Vornicul Negel. «Și de este să lăsăm nenorocita această patrie», nici Negel nu vede alt adăpost decât în Rusia. Dar la aceasta nu se va gândi, decât atunci când va pierde orice nădejde de îndreptare. Altfel, «numai hulă și blestemuri vom auzi dela toți simpatrioții noștri, mari și mici, bogați și săraci». Veniamin greșește, că nu-l ascultă pe fratele său. N'a vrut să-l asculte, să nu se ducă la Trisfetitele, când cu Te Deumul pentru Ipsilante, și a greșit. «Arată-mi acum și cele ce m'ai ascultat, și ai greșit» ²⁾; încheie Negel scrisoarea.

Urmând sfaturile lui Negel, Veniamin s'a întors în Iași. Relațiunile lui cu Ioniță Sturdza sunt, câțiva ani, din cele mai cordiale. Amândoi se bucură, că Poarta

1) Erbiceanu. Ist. Mitrop. Mold. și Suc. 211.—2) Ibid. 221—222.

numai permite grecilor, să cârmuiască monastirile închinete. La Frumoasa, Veniamin numește egumen pe Ieromonahul Varnava, ca pe unul ce este pământean.¹⁾ Vodă întărește pe toți egumenii, pe care-i numește Veniamin; și Mitropolitul le trimite instrucțiuni, de cum să se poarte.²⁾ Cu voia lui Vodă, el trece episcop la Roman, pe Meletie al Hușilor. În locu-i, așează pe Ieromonahul Sofronie Miclescu. Din anaforaua iscălită de toți boierii, se vede că nu a fost nici o alegere; s'au mărginit să-l roage pe Mitropolit, să desemneze el, «pe cel mai enaretos și destoinic».³⁾

Schimbările acestea în episcopat, nu s'au făcut fără oarecare folos bănesc. Romașcanul se vede dator, Măriei Sale Doamnei, care, prin Postelnicul Milu, îi cere 20.000 lei, cu dobânda lor, «aflându-se în nu puțină strâmtoare».⁴⁾ Romașcanul se codește, căci Postelnicul e nevoit să revie. Acum, crede Romașcanul că ar putea să-și întindă autoritatea și asupra Monastirii Precista, din Roman. Veniamin îl poartă însă, «a-și mărgini întinderea», fiindcă Precista, după prerogativele ce are, nu depinde de Episcopia Romanului.⁵⁾

Spre sfârșitul domniei lui Ioniță Sturdza, când boerii rușofili s'au întors în Iași, și se adăstau ca Rusia să ocupe Principatele; relațiunile dintre Vodă și Mitropolit se răcesc. «Cu mâhniciune am aflat că Măria Ta ai fi supărat oarecum asupra mea», scrie Veniamin lui Sturdza. El asigură, «de râvna cu care totdeauna și întru toate au fost» ca să mulțumească pe Vodă. Sfârșește, rugându-l să nu aibă «cuget învinovățitor asupra-i».⁶⁾ Era vorba de administrația monastirilor închinete. Se vede că Mitropolitul, pe la sfârșitul anului 1826, începuse să facă greutăți lui Vodă.

În primăvara anului 1828, muscalii intră în Moldova. Sturdza este detronat. Mitropolitul însă nu se clinteste din locul său. Ocupația rusească nu-i aduce nici o supărare. Generalii muscali, i se adresează cu respect și încredere.

El prezidează lucrările Adunării Extraordinare ce redactă Regulamentul Organic. A fost între cei mai fericiți, că Mihai Sturdza ajunge Domn al Moldovei. Cu noul Domnitor, și cu Grigoraș Sturdza, tatăl lui Vodă, condusesese Veniamin partidul conservator-rusofil.

1) Ibid. 262. — 2) Ibid. 264—5. — 3) Ibid. 269. — 4) Ibid. 462.
5) Ibid. 422. — 6) Ibid. 412—3.

Viitorul avea să-i arate lui Veniamin, că bucuria nu-i era întemeiată. Foarte curând, avea să i se deschidă ochii, nu asupra pericolului moscovit, pe care nu l-a bănuit până la ultima-i suflare, ci asupra sentimentelor adevărate ale lui Mihai Sturdza către dânsul.

La 19 Ianuarie 1842, Vodă înștiință norodul că la 18 ale luni a intrat la Domnie, Mitropolitul cu dimisia sa. Spune că a aflat atunci, «cu simțitoare mahniciune de o așa statornică hotărâre». I-a primit dimisia, de teamă că, «făcând silă sufletestei sale învăpăieri, va gresi în cele duhovnicești».¹⁾ Ca să vadă poporul, cât de hotărât era Mitropolitul a se retrage; Vodă trece în hrisovul acesta pe deantregul, dimisia lui Veniamin. Mitropolitul spune că l-a apucat frica, că își va pierde sufletul, și de grija de ce va răspunde «la ziua înfricoatei judecări». «Se vede amăgit și osândit». «Ca într-o oglindă și-a văzut slujia ticăloșiei». Cercetând canoanele, a ajuns să aibă îndoeli asupra canonicității alegerii și hirotoniei sale. «Roagă, giură pe ce are Vodă mai iubit, să nu-l silească mai mult, a se prelungi în această neregulă». Cere să fie lăsat să se lepede de Mitropolie, și să se retragă la Monastirea Slatina, împreună cu Arhidiaconul său Meletie Istrate.

Nimeni, în Moldova, nu a dat crezământ fățarniciei acesteia. Mulți se gândeau să oprească pe Veniamin, de a părăsi Iașul. Toți voiau să-i facă, la plecarea din Mitropolie, o manifestație de dragoste. Lucrul acesta nu convenea însă deloc lui Vodă. El isbuti să convingă pe fostul Mitropolit, că trebuie să evite orice manifestație. Pe furiș, noaptea, Veniamin Kostache a pornit spre Slatina, în care își va sfârși zilele cu demnitate și în cuvioșie.

Prietenia între Mihai Sturdza și Veniamin Kostache, a fost, am spus-o, de scurtă durată. În timpul sesiunii Obșeteștei Adunări din 1835—36, Mitropolitul s'a pus în fruntea opoziției.²⁾

La 1836, Logofătul Conachi și Costache Sturdza, scriu lui Veniamin, «despre prigonirea pornită împotriva lui». Il sfătuiesc să se ferească «de îmbrobodiri» și să-și «păzească haractirul».³⁾

Conflictul, devenit cronic, a dăinuit șapte ani. Veniamin era prea bine văzut de muscali, avea prea

1) Ibid. 57. — 2) Foia pentru minte, inimă și literatură. No. 24 și 26 din 1848. — 3) Erbiceanu. Op. Cit. 488.

mare popularitate în țară; pentru ca Mihai Sturdza să forțeze lucrurile. Ca să înțelegem, de ce a izbucnit acest conflict, trebuie cunoscută firea amândoror antagoniștilor.

«Sturdza, luase cârma Statului, înconjurat de aureola speranțelor, a devotamentului și veseliei. Adăstau dela el obșteasca fericire, se grăbeau să-i ridice monumente. El, la rândul lui, cheltuind vorbe frumoase, era să-și închine autoritatea, mijloacele inteligenței sale, și prestigiul cuvântului său, ca să adune avuții. Speculă totul; funcțiunile, rașgurile, dreptatea o capăta cine da mai mult. Se împărtașea din câștigul întreprinderilor publice. Și-a rotunjit moșiile, prin călcări de hotare, sau în schimbul funcțiunilor sau onorurilor pe care le vindea; episcopii și egumenii le pusese la mezat. Hrăpea moșteniri pretinse vacante, își însușea excedentele tezaurului, pe care-l mânuia cu zgârcenie, ca să-și apropie sume, ce cheltuite în lucrări de utilitate publică, ar fi dat propășirii țării, un avânt însemnat».¹⁾

Într'un cuvânt, Domnul, era un bărbat inteligent, cult și talentat; dar stăpânit de patima iubirii de argint.

Mitropolitul era o fire blajină, un boier blând, idealist, dar slab de inger, necunoscător al oamenilor, supus înrăuririi altora. Multă vreme a stat sub influența boierimei reacționare. Mai târziu, ascultă sfaturile fratelui său, Vornicul Negel. În cele din urmă căzuse sub influența și în mâinele lui Niculae Canta, nepotul său. «Logofătul Niculae Canta, om cu o faimă urâtă, exploatase slăbiciunea Mitropolitului în folosul său. Foarte șiret, priceput în a învăța treburile, știa să vorbească după cum îi cerea interesul. Serios și cumpătat la vorbă, judecând bine, cuviincios în purtările sale, se îmbrăca în haina cinstei; dar în fond era un mare și învăpăiat luător de mită. Lingușea puterea când îi venea bine, și se arăta vrășmaș al ei, de câte ori nu putea altfel să-și facă trebile».²⁾ «De câte ori nu era Ministru, Canta, îndrepta împotriva lui Vodă săgețile spiritului său de intrigant iscusit». «El avea o înrăurire nemărginită asupra minții slabe a Mitropolitului, care, în calitate de Președinte al Obșteștei Adunări, impunea prin sarcina bisericească cu care era investit, și prin considerația de care se bucura cu drept cuvânt»³⁾. Vodă îl cunoștea pe Canta, și știa că «nu

1) Prince N. Soutzo, *Memoires*, 110.—2) Ibid. 109.—3) Ibid. 130.

se da în lături dela nimic, ea să ție pe Mitropolit în mână». El voia, cu orice preț să reducă pe Canta, la propriile lui puteri. ¹⁾

Acesta a fost cel dintâi motiv care a făcut pe Sturdza să lucreze ca să scape de Veniamin.

În al doilea rând, venea arghirofilia lui Vodă. El durea văzând pe alții, cum se înfruptă din câștigurile ilicite ce-și făceau la Mitropolie. Era ispitit să-și înmulțească tesaurul, punând la mezat și Mitropolia.

De aci un război în toată regula. Spera că va scoate din fire pe Veniamin, și că va dimisiona. Niculae Canta sta însă la pândă. Dimisia dorită dela 1836, nu o căpătă Vodă decât abia în 1841. Se pretinde că pentru ca să răsufle în tihnă, Veniamin a tănuțit până în ultimul moment nepotului său hotărârea ce luase a se retrage.

A rezistat mult Mitropolitul, și mai rezista încă, de nu știa Vodă, cât de slabă era gestiunea financiară a Mitropoliei. De ea s'a legat Sturdza ca să nelineștească pe Mitropolit, și să-l aducă la dimisia atât de mult așteptată.

În 1839, Vodă scria lui Rückman, că este îngrijorat din pricina datoriilor ce apasă asupra Mitropoliei; și nu știe ce ar fi de făcut, ca să silească pe Veniamin ca să pue regulă ²⁾. La 1841, el cere lui Titov să intervie în chestia monastirilor închinat; căci Mitropolitul nu dă voie celor pământene să vie în ajutorul Statului, sub cuvânt că așa fac și cele închinat ³⁾. Era aci un mijloc de a pârâ pe Veniamin rușilor, cari susțineau pretențiile egumenilor greci, să fie dispensați de a ajuta Statul.

Cu toate opintirile sale, Sturdza nu a isbutit să convingă pe muscali, că trebuie depărtat Veniamin din scaun. Dimisiunea Mitropolitului, a surprins nu numai pe Canta, ci mai ales pe Kotzebue. Consulul Rusiei pornește la Slatina după Veniamin; și obține dela fostul Mitropolit o declarație scrisă, că vrea să se întoarcă înapoi la Mitropolie ⁴⁾.

Vodă nu-și pierde însă cumpătul. Aflase că Rusia lucrează la Patriarhie, ca să se anuleze dimisia lui Veniamin. Vogoridi, Agentul Moldovei la Stambul, din îndemnul lui Vodă, se pune în mișcare. I se trimit 5.000 # ca să-i împartă călugărilor din Fanar ⁵⁾. La 21

1) Hurmuzache. Sup. IV. 137, 148 și 155; și V. 579 și 644—47.

2) Hurmuzache. Doc. Sup. VI. 31.—3) Ibid. 356. — 4) Ibid. 421.

5) Ibid. 428.

Decembrie 1841, Vogoridi vestește pe Sturdza, că Patriarhia a primit dimisia Mitropolitului. Pentru anularea ei, Rusia făgăduise 2.000 #, din care o mie, erau destinați Patriarhului¹⁾.

A fost greu lui Sturdza, cu muscalii. La început el scrie la București, lui Rückman, ca să se plângă de Canta, care ar fi împrăștiat svonul că Rusia susține pe Veniamin, ca să supue Biserica Moldovei, Sinodului Rusesco²⁾. Lui Kisselleff se tânguiește și de Canta, și de Kotzebue³⁾. În cele din urmă, Sturdza vestește pe Reprezentantul Rusiei în București, că primește să se aleagă mitropolit oricine, numai să nu mai fie vorba de Veniamin⁴⁾. Lui Nesselrode, îi declară categoric, că de cât să se învoiască cu reinstalarea lui Veniamin, mai bine abdică⁵⁾. Cancelarul Rusiei, îi răspunde atunci, la 22 Decembrie că, de este vorba așa, Rusia renunță la rechemarea fostului Mitropolit⁶⁾.

Nu-i iertară ușor, rușii, succesul acesta al lui Mihai Vodă. Îi fac greutăți la alegerea noului mitropolit. Dascăl, îi scrie să nu aleagă pe nimeni până nu se votează legea asupra averilor bisericesti. ⁷⁾.

De teamă să nu revie pe tapet reinstalarea lui Veniamin, Sturdza declară că e gata să primească și un mitropolit străin, «dacă Rusiei nu-i convine, nici unul din episcopii eparhioți». ⁸⁾.

În cele din urmă, Vodă isbutește să așeze pe scaunul mitropolitan, pe Meletie al Romanului. Consulul Franciei, Gueroult, raporta lui Lamartine, Ministru al Afacerilor Străine, că Mitropolitul Meletie și-a cumpărat scaunul cu 720.000 franci. «Este pe nimic, adaugă Consulul în depeșa sa, dacă ne gândim că are pe mâna lui toate hirotoniile din Moldova, cât și aducătoarele de venituri, divorțuri».

C. G. Vogler în «Moldavie, Michel Sturdza et son administration», afirmă că Vodă luase: 50.000 #, la instalarea lui Meletie; 12.000 #, din socotelile Mitropoliei; 100.000 #, din schimbul ce a făcut cu Mitropolia, și încă 12.000 #, dela egumeni. Scrierea aceasta a fost tipărită în Bruxelles, la 1846, și se atribuie lui Grigorie Ghika.

Dar să lăsăm pe Mihai Sturdza, să-și adune aurul; și să ne întoarcem la Veniamin Kostache. La Slatina, bătrânul erarh, resemnat cu situația sa, continuă să tra-

1) Ibid. 449.—2) Ibid. 453—5.—3) Ibid. 422.—4) Ibid. 456.—5) Ibid. 429—34.—6) Ibid. 457.—7) Ibid. 479—81.—8) Ibid. 460.

ducă în românește, scrierile ce-i par folositoare poporului. Le tipărește cu dela sine, la Monastirea Neamțu, ori în tipografia Kogălniceanului.

Nu a fost scriitor mare Veniamin; scrisul lui nu e viu, nici nu evoacă nimic. Traducerile lui însă au contribuit foarte mult, să întinză iubirea cititului și a scrisului în românește. Pentru acest lucru, literile române îi datorează recunoștință, și nici nu i-o preocupetește cineva.

Nevoia ridicării culturale a clerului moldovean, o simțea Veniamin. Ca șef al Bisericii Moldovene, a creiat școli, a trimis pe mulți în străinătate la învățătură. El, atât de stângaci mânător al banului public, a găsit totdeauna parale pentru astfel de lucruri. Din Slatina chiar, el ținea la Atena la învățătură, pe Veniamin Canano. În testamentul său, el are grije de soarta acestui tânăr călugăr, în care se puneau mari nădejdi. Dispune să se vândă engolpionul, pe care i l-a dăruit Țarul, «apărătorul bisericii pravoslavnice»; și, din ce va eși din vânzare, să fie ținut Canano în Grecia, până va termina studiile.

E mișcător Veniamin când își ia rămas bun dela oameni. Blagoslovește pe toți. «Pe însuși cei ce-l urăsc, și pe cei ce l-au nedreptățit, și pe cei ce i-au întins curse în calea lui, și chiar pe cei ce i-au făcut vreun rău văzut, ori nevăzut»¹⁾.

Testamentul lui Veniamin, are și o însemnătate istorică. Mărturisește întrânsul, că el a introdus în Moldova botezul prin afundare. «Atât în eparhia Hușului, și a Romanului și în Mitropolie», preoții, «botezau prin turnări, având la biserici covățele ce abia cuprindeau o ocă apă», «iar prin poliții (orașe) era lighene bărbieresti»²⁾. Așa dar, botezul prin turnare, a dăinuit în Moldova, până la începutul secolului al XIX; și prin urmare, botezul prin afundare, o inovațiune grecească, a pătruns greu printre români. Aceasta reiese din testamentul lui Veniamin.

Veniamin Kostache, s'a stins în Decembrie 1846, înconjurat de ucenicii lui. L-a plăns țara întreagă. A părăsit lumea, lăsând o bună amintire. Mihai Sturdza i-a supraviețuit patruzeci de ani. Și-a sfârșit zilele la foarte adânci bătrânețe, singur printre străini, uitat cu totul de ai săi. Istoria îl judecă foarte aspru.

1) Erhiceanu. Op. Cit. 61. — 2) Ibid. 60.

CAPITOLUL XI

UNGRO-VLAHIA SUB REGULAMENTUL ORGANIC

Fără să pierdem nici un moment din vedere, tot ce a fost vexator și periculos în protectoratul rusesc; nu putem tăgădui că guvernarea lui Kisselleff, a fost mult superioară cărmuirilor dinaintea, și din urma lui. Acest bărbat de Stat, cu mari înșușiri, era pătruns de sentimentul răspunderii, ce apasă asupra cărmuitorilor de noroadă. El, nu numai că a îndulcit, pe cât omeneste posibil, suferințele inerente unei ocupațiuni militare; dar a fost un adevărat educator politic. Cinstit a voit ridicarea principatelor române, din halul în care le adusesese regimul fanariot, și suzeranitatea turcească.

Regulamentul Organic, este cea dintâi Constituție scrisă, care a cărmuit România. Grație acestei Constituțiuni, principatele au dobândit o reprezentație națională.

Obșteasca Adunare, a fost primul parlament românesc. Nici unul din Domnii pământeni, nu s'a arătat, față de acest parlament atât de respectos, cât Președintele-Plenipotențiar, Generalul Conte Kisseleff.

Când Kisseleff a venit de a luat conducerea guvernului Moldovei și Țării Românești, în locul Contelui Pahlen, Mitropolitul Grigorie era surghiumit; și Mitropolia Ungro-Vlahiei, avea vremelnicesc ocărmuitor pe Prea Sfințitul Neofit, Episcopul Râmnicului.

«Avem presimțirea că suntem meniți să fim odată stăpânii lumii»; scrie Contele Paul Vasili. «Nu e greșală mai mare ca a acelor ce își inchipuesc că politica

Rusiei este opera suveranilor ei. Contrariul e adevărat». După ce rușii trecură Dnieperul, «se desină hotărât lupta mare ce se va juca, până ce crucea pravoslavnică va străluci pe cupola S. Sofii». «Forțe iresistibile ne mână la Constantinopole», unde «se va ridica o împărăție slavă, menită să înlocuiască pe osmanlii». «Mai curând sau mai târziu, Rusia se va așeza pe malurile Bosforului». ¹⁾

Acesta a fost și scopul ocupațiunii Principatelor, dela 1828 la 1834. O etapă mai mult, spre Tarigrad. Dar ca să-și poată realiza visul acesta, muscalii au înțeles că trebuie să sfărâme, numai decât, românismul.

Instrumentul cel mai apreciat de ei, în scopul acesta, era comunitatea religioasă. Pentru aceasta, panslaviștii, au preconizat, «crearea micilor state dunărene, legate de Rusia printr'un lanț comun: ortodoxia». ²⁾

Pentru ca Biserica să servească însă scopurilor politice ale Rusiei, ea trebuia să capete o autoritate cât mai mare. De aceea, rușii, cum intră în Principate, redau grecilor monastirile închinat. Egumenii pământeni, sunt înlocuiți prin călugări trimiși de Locurile de Jos. Veniturile monastirilor acestora, în gândul Rusiei, trebuiau să slujească ortodoxiei din Orient.

Ei cred, că pentru Biserica din Principate, ajunge reorganizarea monastirilor pământene, și un episcopat mai ales. Abuzurile, din cale afară strigătoare, vor fi combătute cu legi și oameni noi.

Kisseleff era încredințat că Neofit Lesviodox, va fi omul capabil să ridice Ungro-Vlahia. Avea cultură, era deștept, și se arăta de acord cu Kisseleff în toate. Ca Președinte al Adunării Extraordinare, îi este de mare ajutor.

Din Adunarea aceea mai fac parte: Ilarion al Argeșului, Chesarie al Buzăului, Dositei Arhimandritul Căldărușanilor, Partenie al Tismanei și Nectarie al Coziei. Se alege o comisiune compusă, din cei trei eparhioți, Arhimandriții Dorotei și Samuil, și patru boieri; care aveau să se ocupe de controlul averilor bisericești și de școalele teologhicești. Căci adunarea aceea, dacă nu cu pricepere, desigur cu vădită dragoste, cercetează chestiile bisericești. Din recunoștință pentru Rusia, bisericilor S. Nicolae din Giurgiu, și SS. Arhangheli din Brăila, pe lângă alte venituri, le acordă o subvenție

1) Comte Paul Vasili. La Société de Saint Petersbourg 109—113.
2) Ibid. 292.

de șapte mii de lei pe an ¹⁾. Monastirile vor avea în viitor, o administrație regulată. Din veniturile lor, bine constatate, un sfert va reveni Statului ²⁾. În ședința din 13 Aprilie 1831, Ghika, Iordache Golescu și Em. Arghiropol, propun ca preoții să nu poată lua dela botezuri, nunți și înmormântări, nimic mai mult, «decât va chibzui Obșteasca Adunare». Propunerea e respinsă cu treizeci și nouă de glasuri; treizeci de glasuri au votat pentru primirea ei ³⁾. În aceeași zi, se votează însă dispoziția ca, de aci înainte, să nu se mai hirotonisească, decât cei ce vor fi propuși lui Vodă, de Ministrul Cultelor, prin osebit raport. Neofit votează dispoziția aceasta, ca să nu supere pe boieri, scandalizați de abuzul hirotoniilor. Roagă însă pe Kisseleff, să nu o sancționeze. Președintele-Plenipotențiar, spune Adunării, că el e gata să sancționeze legiuirea asupra hirotoniilor, dacă e cu voia Ocârmuitorului S. Mitropolii; și Neofit, care votase leguirea, cere acum timp, să o citească cu băgare de seamă, ca să poată da răspunsul cuviincios ⁴⁾. În cele din urmă Adunarea revine, și permite hirotonia la toți, «cei ce s'au primit de arhierei».

În loc ca egumenii să fie confirmați de Ministrul Cultelor, Neofit obține ca Ministrul, să fie numai încunoscător la numirea lor. Eparhioții vor fi stăpâni să dea starețiile cui vor voi. Adunarea se mulțumește, cu asigurarea că episcopii vor numi egumeni, din cei cinstiți.

I. Vlădăianu, Ministru al Cultelor, prezintă un proiect de lege prin care numărul protopopilor din Ungro-Vlahia, se reduce la cincizeci. Ei vor primi treisute de lei pe lună. Fiecare preot, din plasa lui, va da Protopopului cincisprezece lei, și peciurile ⁵⁾.

Interesantă este organizarea ce s-a dat monastirilor, în 1834. Se împart în patru clase. Tismana, Bistrița și Cozia sunt de clasa I; Horezu, Dealu și Motru, de clasa II; Glavaciocu, Sadova, Brâncoveni, Vierșu, Snagov și Mărcuța, de a III. De clasa IV, rămân: Râncăciovu, Strehaia, Arnota și Govora. Snagovul și Mărginenii, au să slujească de închisoare, pentru fete simandicoase; în Ostrov și la Rătești se vor închide femeile.

Fiecare clasă de monastiri are un buget tip. Egumenii primesc: 3.000, 5.000, 8.000 sau 12.000 de lei pe an.

1) Analele parlamentare ale României I. 123. — 2) Ibid. 20.
3) Ibid. 39. — 4) Ibid. 24, 41. — 5) Ibid. II. 652.

Dela 1.000 la 2.400, va fi leafa eclesiarașilor; a duhovnicilor dela 800 la 2.400. Ieromonahii primesc lei 300 până la 800, anual; cântăreții dela 800 la 1.000. Cu 1.200, 1.300, 1.800 sau 4.000 lei, e plătit Iconomul. Fiecare monastire mai are și doi secretari, retribuiți cu 1.200 și 3.000 lei, pe an. Tot ce prisosește după plata acestor lefi, și a cheltuelilor stabilite, să va împărți la opere de binefăceri. Moșile monastirilor, au să se arendeze la trei ani, în fața delegaților Mitropoliei și ai Ministerului. Egumenii se numesc pe viață, dar «se pot scoate la orice vreme». Egumenul dă seama Mitropolitului, în fiecare an, de gestiunea lui. Socotelile se revizuesc însă la nouă ani, când egumenii se adună, sub președinția Mitropolitului, «pentru regularisirea socotelilor». La această chibzuire, trebuie să fie față și Ministrul Cultelor¹⁾. E caracteristic că toate monastirile, din toate eparhiile sunt puse sub directa ascultare a Mitropolitului.

Dându-și concursul său la redactarea și votarea acestei legiuri, Neofit face pe placul lui Kisseleff. Ca să obție și simpatiile boierilor, când se discută leguirile agrare, la 24 Martie 1831, Neofit propune, «să se ia dijmă opt banițe». Minciacky zice că locuitorul e năpăstuit, dacă i se ia opt baniți de pogon. Boierii cereau însă zece baniți. De aceia Neofit, la 1 Aprilie, își retrage propunerea ce făcuse cu cinci zile înainte, și votează obligația, ca locuitorii să dea dijmă din zece una²⁾.

Când se discută organizarea spitalelor, în sesiunea 1832—1833, se dovedește că Spitalul Colțea, este ctitoria Racovițeștilor, și Pantelimonul, al Ghikuleștilor. Ctitorii nu erau mulțumiți de amestecul Statului, în administrația acestor spitale. Se arată supărați, că Neofit nu le ia apărarea, în Adunare. Toate acestea au contribuit poate și mai mult, decât dragostea Mitropolitului Grigorie, de au intervenit boierii pentru readucerea lui în scaun. De aceia, nici Alexandru-Vodă Ghika, nu se prea grăbește să-l facă pe Neofit Mitropolit. Când se reîntoarce din Constantinopole, după moartea lui Grigorie, el dă lui Neofit de colegi, la cârmuirea Mitropoliei, pe Episcopii Argeșului și Buzăului. Vremelniceasca această ocârmuire, a dăinuit șase ani. Vodă a tot nădăduit se vede, că Rusia îi va permite să facă pe altcineva Mitropolit.

1) Ibid. IV. 264—5. — 2) Ibid. 24.

La 1835, Vodă sancționează legea pentru înființarea de seminare preparatoare, la Mitropolie și episcopii. La pregătirea protopopilor și arhierilor, va sluji Seminarul Central de la Mitropolie, în care se vor primi elevi din toate eparhiile¹⁾.

Proiectele acestea sunt prezentate și susținute, de Barbu Stirbey, în calitate de Ministru al Cultelor. El încearcă, cu chipul acesta, să pue capăt abuzului ce făceau episcopii cu hirotoniile, așa că pătrundeau în cler cei mai patenți ignoranți. De la sancționarea acestei legi, ar fi urmat să nu se mai hirotonească, decât absolvenți de ai seminariilor. O suspendare a hirotoniilor, timp de patru ani, până ce eșea un rând de absolvenți ai seminariilor, ar fi redus întrucâtva pletora de preoți. Dar și veniturile episcopale se reduceau. Episcopatul nu este, prin urmare, prea încântat de legea cea nouă.

Cu toate că încă din 1834, Kisseleff ceruse episcopilor să întemeieze seminarii pe la eparhii; nici acum nu se supun. Sub pretext că nu sunt localuri, că nu au oameni, că le trebuiesc clădiri noi și dascăli iscusiți; ei tot amânau deschiderea seminariilor. Deabia în toamna anului 1837, se deschid în fine și seminariile.

La Râmnic, Neofit însărcinase pe Arhimandritul Nifon, cu lucrările pregătitoare. În fruntea seminarului de acolo, el aduce pe Radu Tempea, Protopopul Brașovului, un preot cu o cultură deosebită. Pentru trimiterea elevilor de la Craiova, dela Cerneți și Caracal, Neofit, stă în corespondență cu Vlădica Timotei al Evdoxiadei, un fel de locțiitor al lui, la Craiova.²⁾

Neofit, care pe vremuri se purtase astfel, încât Mitropolitul Grigorie, a trebuit să intervie la Domnie, ca să pue la bir, pe cei necanonicește hirotoniți, în Oltenia³⁾; acum din Râmnic, cere lui Vodă, să nu aplice dispozițiile legii, care interzice hirotonia altora afară de cei ce au absolvit seminariile. În anafora cu No. 351, din 29 Septembrie 1837, arată, că «în sate și bisericii lipsa de preoți e așa de mare, că rămân petrecând enoriașii creștini, dobitocește». «A împlini trebuința cu din preoți, sau diaconi ce se pot găsi de prisos pe la unele sate, este cu anevoie». Cere dar, «a se slobozi hiroto-

1) Ibid. V. 230 — 6 și 227 — 9. — 2) Atanase Mironescu. S. Episcopie a Râmnicului. 287-9 și 301. 3) Ibid. 161.

niile», «celor ce petrec la Râmnic cinci-șase luni, de se deprind cu cele mai de nevoie, și de neapărată trebuință». La București înființase mai de mult, Neofit, o școală de grămătică, chipul prin care abuzul hirotoniilor a continuat încă mai bine de o jumătate de secol, spre marea pagubă a Bisericii și a Statului.

Până la Unirea Principatelor, Statul atât respectă Biserica, încât chiar atunci, când legiuirile Statului, împiedeau anumite abuzuri, Statul închidea ochii dacă ierarhii nesocoteau dispozițiuni legale, menite chiar să ridice Biserica. Influența ce exercita episcopatul în Obșteasca Adunare, împiedeca guvernul să aplice legile bisericești, pe care episcopii le votau, hotărâți dinainte să le nesocotească cât mai mult. Tot ce poate face Alexandru-Vodă Ghika, este să amâne alegerea de Mitropolit, în nădejde că se vor ivi persoane care, cu adevărat, să lucreze la ridicarea Bisericii.

La 5 Mai 1836, Emanoil Băleanu, Mihail Florescu, I. Câmpineanu, Ion Cocorăscu, Radu Cornescu și I. C. Rosetti, propun ca Adunarea să roage pe Înălțimea Sa să dea ofis pentru alegerea capului bisericesc, fiindcă de doi ani văduvește scaunul Mitropoliei. Secretariatul Adunării încunoștințează pe Vodă, că Obșteasca Adunare, cu întreaga conglăsuire au primit propunerea, întemeiată pe Art. 54 și 360 din Regulamentul Organic. Ca să silească mâna Domnului, se insistă că din pricina văduviei scaunului mitropolitan, însăși Obșteasca Adunare este lipsită de legiuitul său Prezident, și că dintr-o pricină curg multe neorândueli.¹⁾

Cu toate acestea, Neofit nu se suie în scaunul mitropolitan, de cât deabia în August 1840. Până în ultimul moment, Episcopii Buzăului și de la Argeș, au nădăjduit că-l vor înlătura de la Mitropolie. Erau așa de supărați, că nici că voiau să asiste la instalare-i. A fost nevoie de, «mijlocite în public greutateți, până fură înduplecați a fi față»; scrie Vodă, Mitropolitului.²⁾

Știind cu cine are aface, Ghika nu a purces la alegere de Mitropolit; până ce nu isbute să treacă, prin Adunare, legea pentru organizarea și administrarea averii Mitropoliei și a episcopilor.

Cât de prudent a fost Domnitorul, se va vedea imediat. Mitropolitul își inaugurează activitatea, căutând să-și

1) An. Par. ale Rom. VI. 632. — 2) Hurmuz. Doc. IV. 510.

asigure, cât mai mult, bunavoința Rusiei. Ambasadorul Țarului, intervenise la Patriarhie, pentru confirmarea lui Neofit. Acest din urmă, la rândul său, ca «membru al Bisericii Orientale, și în calitate de șef al clerului român plin de recunoștință», și «ca Prezident al Obșteștei Adunări»; scrie Țarului Nicolae I, și îl asigură «de supunere absolută». Scrisoarea o trimite prin Nesselrode, căruia îi vorbește de recunoștința, venerațiunea și devotamentul lui, față de Curtea Rusiei.¹⁾ Cunoaștem și răspunsul lui Nesselrode. Vice-Cancelarul sfătuiește pe Neofit, «să lupte în contra indiferentismului funest, ce propășește în Principate», și «să readucă spiritele, spre o mai multă religiozitate». ²⁾

Neofit era stăpânit de pasiunea politică. Ghika resistase vreme îndelungată, ca să-i încredințeze cărja mitropolitană. Acum îi va răsplăti prin opozițiunea ce-i va face, că l-a ținut atâta vreme la pragul Mitropoliei.

În Decembrie 1840, Mitropolitul trimite lui Nesselrode, un memoriu secret, un adevărat act de acuzare în contra lui Ghika. El roagă pe Vice-Cancelarul, să depue memoriul, «la picioarele puternicului protector al Ortodoxiei», pe care îl asigură odată mai mult, «de devotamentul său nemărginit». Spune apoi că, «țara suferă», fiindcă «nu câștigă nici cât în trecut». «Interesele religioșilor sunt nesocotite»; «școlile dau roade amare». «Sentimentul religios, piere pe fiecare zi. Administrația avutului monastirilor pământene și închinat, se face în chip scandalos; și se arată, cu chipul acesta, prea puțin respect Bisericii» ³⁾.

Alexandru-Vodă Ghika avea simpatii mari în Rusia. Prințesa Nariskin îl proteguia. Nesselrode, prin urmare, ia, în răspunsul său, apărarea lui Vodă. Adunarea, este aceea care se opune, la îmbunătățirea stării sătenilor; justiția este rea, din pricina boierilor. Mitropolitul, este dator să ajute pe Vodă. Vice-Cancelarul, «cunoaște abuzurile săvârșite, cu ocazia arendării moșilor monastirești, de persoane suspuse; este însă convins că, în urma măsurilor luate de Vodă, în înțelegere cu Adunarea; acestor abuzuri li s'a pus capăt» ⁴⁾.

Neofit nu se descurajează însă. Atâta focul, ce se aprinde în Adunare; și apără opoziția, cât poate. În Februarie 1841, el arată Consulului General al Rusiei,

1) Ibid. 490—91. — 2) Ibid. 497. — 3) Ibid. 500—4. — 4) Ibid. 507—9.

că ofisul domnesc care învinuiește Adunarea, nu are alt scop, decât să justifice, «exilul arbitrar și inutil al Băleanului». Sfârșește exprimând, în numele Adunării, «durerea și amărăciunea ce-i inspiră actele guvernului»¹⁾. Într-o notă confidențială, din 1842, el arată Reprezentantului Rusiei la București, că dacă protestul Adunării, pare uneori obscur, pricina este, că nu au voit să atace de-adreptul pe Vodă. Ii trimete și câteva documente secrete, «cu nădejdea, că ele vor explica mai bine rostul adresii»²⁾.

Se pare că Vodă, nu bănuia rolul covârșitor, pe care-l joacă Mitropolitul, în intrigile ce se urzesc împotriva-i. La 12 Martie 1842, Vodă se adresa lui Neofit, ca să poftască pe Episcopii Argeșului și Buzăului la Mitropolie, și «ca un părinte, să le arate duhovnicește, că niște asemenea demonstrații, ca unele ce pot da prilej de rătăcirii anarhicești între norod, urmează, firește, să atragă după dânsese, măsuri de priveghere și mărginire, din partea stăpânirii»³⁾.

Guvernul se gândea, încă din 1841, să reducă influența și veniturile lui Neofit, alegând un episcop la Râmnic. Mihalache Ghika, studiază în acest scop, cum trebuie interpretate dispozițiile Regulamentului Organic, relative la alegerea episcopilor⁴⁾. Conflictul dintre Domn și Obșteasca Adunare, întârziează alegerea aceasta. În Octombrie 1842, Alexandru-Vodă Ghika, cade.

Detronarea lui, se datorește, în primul rând, faptului că Ghika, cu ocazia turburărilor de la Brăila, luase dispozițiuni neplăcute Rusiei. Cei șapte ani și jumătate de domnie, ai lui Alexandru Ghika, nu sunt lipsiți de acte vrednice de laudă; dar în de obște, domnia lui a fost slabă. Învinuirile ce se aduceau miniștrilor, sunt, cel puțin în parte, întemeiate. Ștefan Golescu, la 1839, scria lui Vodă: «Familia Măriei Tale, e desprețuită. Numai are nici o trecere în morala publică». Ii roagă pe Vodă, «a pedepsi aspru și fără nici o deosebire, pe cei ce fac abuzuri în administrație sau în justiție, pe cei ce vexează pe țărani, și-l storc, pe toate căile ce au la îndemână». Ii arată că, «a sosit vremea să pue capăt lăcomiei nerușinate, a slujbașilor de tot soiul»⁵⁾.

Pe vremea interregnului, ca Președinte al Adunării Extraordinaire, Neofit joacă un rol foarte însemnat. Par-

1) Ibid. 509. — 2) Ibid. 515.—16.— 3) Ibid. 510—11.—4) Ibid. 511—14. — 5) Anul 1848 în Principatele Române, I. 5, 6 și 10.

tidul național nu avea un candidat serios, la Domnie. Câmpineanu, care s'ar fi putut alege, fusese înlăturat, sub pretext că nu-l va confirma Poarta. Lupta se da între cei doi frați Bibești, Barbu și Gheorghe. Știrbey, era partizan fățiș al Rusiei. «Cu mai multă practică, decât învățătură, era lipsit de inițiativă și își primea inspirațiile din Saint-Petersburg. Gheorghe Bibescu, avea toată strălucirea unei educațiuni pariziene; inteligența lui, gata să priceapă, e mai mult luminoasă, decât adâncă; în discuțiuni aduce mai multă poezie decât lămuriri». «Ca și fratele lui, cunoaște prețul alianței cu Rusia». El combătuse pe Ghika, în numele principiilor de libertate și naționalitate. «Supărăcios și gelos din fire, Știrbey era temut; seducător și ușuratic, Bibescu știa să se facă iubit»¹⁾. Știrbey nu obține decât 91 de voturi; Bibescu se alege cu 131. Filipescu și Băleanu, își împart între ei, o sută șazece și trei de glasuri. De nu se pregătea alegerea, dacă nu se așezau cu meșteșug, candidații, în șase serii; nici unul din Bibești, nu isbutea. Art. 32 din Regulament, este categoric: fiecare candidat, trebuia să fie balotat, deosebit. Neofit, face din cei treizeci candidați, șase serii, și dă fiecărui deputat, cinci bile, din care numai una albă. Candidații îi așează pe serii în așa fel, în cât acțiunea candidaților neagreați de Dașcof, fu complet paralizată.

Nesselrode, scrie că, «nu poate îndestul lăuda înțelepciunea măsurilor luate, după recomandarea Consulului, spre a ajunge la acest rezultat. Alegerea lui Gheorghe Bibescu, a răspuns foarte bine dorințelor sale»²⁾. «Mitropolitul a dobândit noi titluri la recunoștința și venerația concetățenilor lui, pentru nobilul zel ce a desfășurat»³⁾. «Impăratul, vă însărcinează în chip deosebit, să arătați Mitropolitului înalta sa mulțumire, pentru chipul cum și-a îndeplinit misiunea»; scria Nesselrode lui Dașcof. Îi mulțumește și de-adreptul, și-i spune că, «prin înțeleptele măsuri ce ați luat, prin tăria și sfaturile voastre, ați prevenit rătăcirii periculoase, în care Adunarea, foarte ușor, putea să dea, grație intrigei, pasiunilor și rivalității dintre partide». «Ca să vă dovedească stima și deosebita sa bunăvoință, Impăratul a binevoit să dăruiască, Eminenței Voastre, o icoană împodobită cu diamante,

1) Elias Régnault. Histoire politique et sociale des Principautés danubiennes 206—7. — 2) Ibid. 235. — 3) Hurmuz. Doc. IV. 523.

pe care D. Dașcof, va avea cinstea să v'o remită în numele Maiestății Sale Imperiale» ¹⁾.

Prin opoziția ce făcuse lui Ghika, și prin rolul ce jucase ca Preșident al Adunării Elective; Mitropolitul Neofit a contribuit foarte mult la alegerea lui Bibescu. Se putea crede că, în viitor, prietenia dintre Domn și Mitropolit, va fi reală. Lucrurile s'au petrecut însă, cu totul altfel.

La 17 Martie 1844, Mitropolitul scria lui Titov, Ministrul Rusiei, la Stambul; că «deși s'a supus, cum îi este datoria la tot ce i-a poruncit Dașcof», «nu se poate înțelege cu dânsul, în ce privește activitatea guvernului și a Adunării. Vodă este intrasigent. Boierii, s'au turburat, fiindcă se înconjoară de oameni străini, băștinași din Turcia, Transilvania sau Ungaria». Adunarea a respins unele proiecte de lege, «fiindcă apăsau pe țărani» ²⁾. Opoziția aceasta, nu e bine văzută de muscali. Neofit a aflat lucrul, și se adresează lui Kisseleff. Dașcof îi povestise, că Vodă va fi autorizat, să ia măsuri aspre în contra opoziției. «Își va pleca capul», dar să se știe, «că românilor nu le mai rămâne atunci, decât să renunțe la drepturile lor cele mai scumpe» ³⁾. Fiindcă scrisoarea nu a dat rezultatul dorit, Neofit revine, asupra chestiunii, în Decembrie. În cele politice, va face ce-i poruncește Rusia. O datorie duhovnicească, îi cere însă să intervie, ca să asigure avutul unei demente, Zoița Doamna, și-a pierdut mințile. Vodă a pus epitropi ai avutului Doamnei, rudenii și unelte de ale sale; în loc să încredințeze administrația acestui avut, rudelor Doamnei. Este hotărât să nu încuviințeze, divorțul lui Vodă, și al cucoanei, cu care vrea să se cunună ⁴⁾. Peste zece zile, scrie din nou. Spune că el s'a resemnat; dar apără opoziția. Nădăjduște, «că abnegarea, răbdarea și resemnarea lui, îl vor apăra de ori ce învinuire gratuită, când va fi vorba de puterile lui spirituale».

La 26 Martie 1846, el trimite lui Kisseleff, un voluminos memoriu, împotriva lui Vodă. E mâhnit că, Rusia a ajutat pe Bibescu la Patriarhie, de l-a despărțit de Zoița Doamna; și pe Marioara Văcărescu, de Spătarul Ghika. Aristarhi l-a prevestit, că de va protesta împotriva hotărârei Patriarhului, ca «absolut nedreaptă, și fiindcă atinge pronomii Bisericeii», «se va expune la violențele

¹⁾ Ibid. 527—8. — ²⁾ Ibid. 535—8. — ³⁾ Ibid. 539. — ⁴⁾ Ibid. 541—2.

unor oameni ce nu respectă nimic». Ar fi fost gata la orice, dar «ar fi fost victimă de prisos». Se va mișca, pentru ca, «amintirea să nu-i fie pângărită». «Guvernul actual duce Țara Românească la peire». «Bibescu, face să fie regretată administrația lui Vodă Ghika, care, în comparație cu a sa, pare acum cuminte și părintească.»¹⁾

În cele din urmă, se adresează direct Țarului. Principiile de guvernământ ale lui Bibescu, «sapă temelile conștiinței și moralei publice».

Lui Kisseleff nu-i dă un minut pace. Plictisit, fostul Președinte-Plenipotențiar, în Iulie 1847, roagă pe Consulul Rusesc, «să spue Eminenței Sale, că nu a vroit să-i răspundă, ca să nu-i repete adevăruri dureroase». Sper însă că «în viitor, Neofit, va lucra în așa fel, încât să justifice sentimentele de stimă și de deferență, ce-i purtase»²⁾.

«Din moment ce este o crimă să te tânguiești, dacă nu te mai ascultă nimeni, când ești amenințat, nu-ți mai rămâne, decât să-ți pleci capul și să taci»; scrie atunci Mitropolitul lui Kisseleff, ca să închidă orice discuție, cu fostul lui protector.³⁾

De a combate pe Bibescu, nu a încetat însă Neofit, decât atunci când amândoi și-au pierdut situațiile.

Vodă va reveni asupra leguirei din 1840, relativă la administrația avutului bisericesc. Atât nu ajunge însă. Bibescu îi lasă înaintea, și Episcopia Râmnicului, tot atât de bogată cât și Mitropolia. Dar fără folos. La 1847, Vodă legiuiește din nou, despre administrația avutului Mitropoliei și episcopiilor. La începutul anului 1848, el spunea că, «leguirea și-a luat în parte a ei aplicare. Iar în curgerea acestui an, nădăjduim, că folositoarele ei dispoziții, se vor putea împlini în toată a lor întregime».

«Mitropolitul a trimis un protest în contra legii. Dar Curtea Protectoare nu a ținut seamă de el. Au urmat vii explicațiuni între Mitropolit și Vodă»; raporta D. de Nion lui Guizot, la 26 Ianuarie 1848.

Nu erau absolut lipsite de teme, obiecțiunile lui Neofit, asupra amestecului prea puternic al Statului în trebile bisericești. Dar neregurile bănești din administrația bisericească, făceau ca obiecțiunile întemeiate pe canoane și pe dreptul de autonomie bisericească; să nu poată sta în picioare.

1) Ibid. 551—5. — 2) Ibid. 565. — 3) Ibid. 544.

Cu totul pe nedrept îl învinuiește Mitropolitul pe Bibescu, pentru chipul cum organizase epitropia avutului Doamnei. După lege, el era legiuitul epitrop al acelei averi. Hotărât să se despartă, el a încredințat averea aceasta unei epitropii, compusă din bărbați de încredere. Epitropia aceia, a administrat averile până în 1891, când a murit Zoîța Doamna. A asigurat o existență largă, Doamnei; iar fii ei, au moștenit astfel o avere din cele mai mari. În chestia aceasta, Bibescu și-a îndeplinit foarte cinstit datoriile de soț și de părinte. Nu i se poate imputa nimic.

Alta este însă, chestiunea divorțului și recăsătoriei lui Vodă. Boala mintală a Doamnei, nu era un motiv de despărțenie; legăturile lui Bibescu, cu soția Spătarului Ghika, nu se pot justifica. Refuzul lui Neofit, de a-i despărți, se explică; și ar fi fost o datorie, pentru orice ierarh conștiincios. Din nenorocire, dicasteria mitropolitană, atât de severă în aceste două cazuri; în alte pricini de despărțenie, era de o indulgență neexplicabilă. Aceasta da dreptul lui Vodă, să creadă că Neofit, nevrând să-l despartă, nu se gândea la dogme și la canoane, ci făcea politică. Divorțul lui Vodă, a dat loc unui mare scandal. Anumite cuvinte, ieșite din gura unei alienate, au fost răspândite în public. Până azi, se pretinde că între Neofit Lesviodax și Gheorghe Bibescu, conflictul l-a pricinuit, ochii Doamnei.

Mavrocordatină, prin naștere; Doamna cunoaștea de mult pe Neofit, care pare că fusese om de casă al Mavrocordaților. Intervenind între soți, Mitropolitul, probabil, că nu a fost mânat decât de un sentiment de milă și recunoștință. Amorul înfocat al lui Bibescu, față de Marioara Ghika, îl zăpăcise cu totul pe Vodă. Mitropolitul, prin opoziția ce făcea Domniei, prin lipsa lui de tact, nu a făcut decât să mărească scandalul. Patima lui politică, a împiedecat pe Neofit, să lucreze serios pe tărâmul bisericesc. Dela 1834, îl preocupa ideea organizării unei tipografii la Căldurășani. Așezase acolo Director, pe Macarie, vestitul dascăl de cântări. Mai târziu trimite la Pesta, ucenici care să învețe arta tipografică. La 1840, el ținea un seminar preparatoriu, la Antim; și la Monastirea Radu-Vodă, un seminar central. Într'un memoriu al său, Neofit mărturisește, că cei mai mulți seminariști, fugeau de preoție. Nu arată însă

care era cauza, ce-i făceau să fugă de hirotonie. Ar fi trebuit să recunoască, că situația precară a clerului și abuzul cu hirotoniile grămăticilor; goneau dela biserică, elementele mai de valoare. Neconținut, se plânge de lipsă de mijloace pecuniare, de împietările Statului asupra Bisericii. Se laudă, că trimite tineri la studiu, în Rusia, în Grecia și la Pesta, «ca să învețe latinește».

În realitate, dela 1829 și până la 1849, în cei douăzeci de ani, cât Neofit Losviodox a cărmuit Biserica Ungro-Vlahiei; foarte puțin s'a făcut pe terenul bisericesc. El a făcut mai numai politică, și încă o politică foarte puțin explicabilă.

CAPITOLUL XII

DOAMNA MUNȚILOR

Locuitorii din satele Buciumu, Cerbu, Isbita, Poeni, Muntari, Buninsinia, Abrud, Suhar și Ciurileasa, fuseseră scutiți de robotă (clacă), de către Voivozii Ardealului. Ei erau datori să dea la cămară, câte trei funți de aur, din aurul ce adunau; în băile din localitate. Alt mai mult, nimeni nu le-a cerut, până în 1820, când, din lăcomie, funcționarii fiscului, încep să le pretindă robotă. Isvorește de aci, un proces între locuitori și fisc. Dintr'un viciu de procedură, fiindcă nu au prezentat în termen documentele lor la Tabla Regească (curte de apel); oamenii pierdută procesul.

Ei însă nu pricepeau așa, dreptatea. S'au opus la executarea hotărârei definitive. În Iulie 1837, după cererea fiscului, hotărârea o execută Sub-Prefectul Frantz Fillenbaum. Acesta vine în localitate, însoțit de compania de soldați, a Căpitanului Vizner, și un pluton de cavalerie, comandat de Locotenentul Potsa. Simion Balint arată, în memoriul său, cât de barbar s'a făcut execuția, ce a ținut vre-o trei săptămâni. S'au învoit în cele din urmă, oamenii să facă șase săptămâni robotă pe an, și să li să plătească douăzeci de cruceri, pe fiecare zi de lucru.

Abuzurile impiegaților fiscali, cari șicanau la plată, pe cei ce făcuseră robotă; tot așa cum dispensau de robotă pe bani sunători, pe bogătași; revolta lumea. Încrederea în dreptatea cauzei lor, îndeamnă pe buciumeni, să-și încerce norocul, la tribunale. Redeschid

procesul; și dau pricina în mâna unor avocați din Aiud.

În târgul Aiud, fruntașii ce veneau acolo pentru judecata procesului, pe la 1840, fac cunoștință cu Caterina Varga. Femeie deșteaptă, știind să se înțeleagă cu oamenii, interesându-se de nevoile lor; Caterina, foarte curând, capătă încrederea moșilor. O aduc în Buciumu-Poeni. O țin ei, cu masă și casă; devine «Doamnă Munților». Din ziua aceasta, ea aleargă la avocați, pentru ei; le duce jebile la guvernământul ardelenesc, ori chiar la Curtea Impărătească, unde spune că are pe frații ei. Balint afirmă, că fiscul voinde, la 1845, să arendeze cârșmăritul din Buciumu, unde dreptul acesta era al comunei; Caterina a scris unui avocat din Abrud, și l'a rugat să intervie, ca să nu se facă nebunia asta, ce ar fi putut avea urmări nenorocite. A isbutit; căci până la 1848, fiscul nu s'a mai încercat să arendeze cârșmăritul din Bucium.

Autoritatea Caterinei Varga, inteligenta ei activitate, enervase cumplit fiscul. Și ceiace este și mai grav, oamenii tot mai tare se aprindeau, în potrivea celor ce le cereau robota. Caterina le spunea însă, că Impăratul o să le facă dreptate. Ea are oamenii la Viena, cari îi vor mântui pe moși. Fiscul, din ce în ce tot mai greu, se putea înțelege cu locuitorii. Cămara cere dar autorităților Comitatului, să pue mâna pe Caterina, fiindcă agită poporul. Comitatul dă ordin Sub-Prefectului, să o aresteze. Primarul, când încearcă să o prinză, se încredințează că lucrul, nu e așa de ușor. «Să aibă zece capete, cine va cuteza să pue mâna pe Doamna noastră»; îi zic flăcăii. Caterina era păzită de buciumeni; câte trei-patru flăcăi zdraveni, îi făceau escortă, când se ducea în Abrud, la târg.¹⁾

În 1845 moare, la Sibiu, Vasile Moga, Episcopul român neunit. În Ardeal, se credea că îi va urma sau un alt Moga, sau Arhimandritul Victor Lemeny, vărul Episcopului român unit din Blaj, care studiasse teologia la Cernăuți. Baronul Samuil Iosika, Cancelarul Transilvaniei, care făcuse cunoștința Arhimandritului Andrei Șaguna, Egumenul Monastirei Covil, din eparhia sârbească a Neoplantei, îl impune pe acest din urmă, drept succesor al lui Mogă.²⁾ Cu titlu de Vicar-General, a

1) Transilvania No. 2, din 1876. 13—16.—2) Bariț. Părți alese din Ist. Trans. III. 664.

cârmuit Șaguna, Episcopia Sibiului, până în vara lui 1848.

În munții Apuseni, majoritatea locuitorilor o formau neuniții. În Carpeniș, erau doi parohi neuniți (Moisi Manovici și Nic Fodor); și unul unit (Ladislau Balint). Câteși trei, legalizează un act, pe care locuitorii îl dau «Măriei Sale Domnului General-Vicareș Andrei Șaguna», la 18/30 Septembrie 1846. Din actul acesta, se vede că Șaguna dispusese că «au slobozenie și pe viitorime», să-și urmeze procesul cu fiscul. Dar le ceruseca, până la terminarea procesului, locuitorii să fie «ascultători și împlinitori tuturor poruncilor crăiescului fiscuș»¹⁾. Caterina Varga lipsea din munți, când s'a încheiat învoiala aceasta. În Noembrie, Protopopul Ighian, scrie lui Șaguna, «că până acum ea nu s'a întors între ei», și că, «oamenii așteaptă ceva milostivă hotărâre», fără de care ei se vor întoarce, «iarăș la dânsa»²⁾.

Fiscul, prin firea lui, nu putea fi milostiv. Procesul pe care-l duceau buciumenii, era o cheltuială zădărnice, față de hotărârea din 1837. Caterina Varga, trăia însă din naivitatea bieților săteni, năpăstuiți și setoși de dreptate. Stăpânirea, pusesse mare nădejde, în abilitatea lui Șaguna, ca să liniștească pe oameni. Soluția cea mai sănătoasă, ar fi fost — trăiau sub regimul privilegiilor — ca împăratul să-i scutească de robotă, întrucât ei nu-și pierduseră scutirea, decât fiindcă nu-și prezentaseră documentele la termen. La astă soluție, nu se gândește Șaguna; necum, Conții Teleki și Nádásdi, ori Baronul Iosika, cari câte și trei, cereau Vicarului-General, să împace pe săteni, fără să facă vreo concesiune.

La 17/29 Decembrie 1846, Șaguna scrie Protopopului Ighian, «să dojeniți pe locuitorii numitelor sate, să fie spre ascultarea și împlinirea, poruncilor mai înalte». «Altminterea să știți, eu la primăvară nu voi rămânea dator, și nici la Zalatna, nici la Abrud îmi voi întinde lagărul execuției, ci tocmai la Offenbaia».³⁾

Evenimentele se precipitau. Stăpânirea fusese încunoscîntată despre Caterina Varga, că a revenit între moți; și că oamenii, se mișcă. La 31 Decembrie, din nou, Șaguna se adresează lui Ighian. «Dorese ca sărbătoarea Botezului Mântuitorului nostru, la Bucium ori

1) Popeia. Memorialul Șaguna I. 9—10. — 2) Ibid. 20. — 3) Ibid. 22.

la Isbita, cu creștinii noștri s'o petrecem; și ași dori ca vre una din aceste comunități să mă cheme». «Drept aceia te îndatorez ca pe sub ascuns, să te înțelegi despre pofța aceasta a mea precum și despre Caterina Varga, cu poșta cea dintâi să mă înștiințezi». ¹⁾

«În treaba buciumanilor cu Varga Caterina», îi răspunde Protopopul Zlagnei, «cu bună seamă de zece zile, ea se află iarăși între dâșii, și precum i se văd semnele, iarăși mai are de gând, ca să mai iee bani dela dâșii». «Cu întoarcerea înapoi le-a spus, că s'a rânduit de la Inalta Curte, doi domni comisareși, ca din nou să cerceteze cu deamăruntul și relația Camerii, precum și a Măriei Tale, ce s'au făcut despre dâșii». ²⁾

În lipsa Caterinei, oamenii se învoiseră cu avocatul Alexandru Bohétiel, care a și fost la Viena pentru ei, în 1847. Căci în Isbita, în ziua de Bobotează, la 18/6 Ianuarie 1847, Caterina Varga a fost prinsă, și au ținut-o în închisoare, până la 1851. Procesul buciumanilor, s'a stins însă la 1848, când desființându-se iobăgia, și robotele au dispărut. Procesul însă, dintre Caterina Varga și Andrei Șaguna, nu este încă închis.

Șaguna sosi în Abrud, în ajunul Bobotezei, însoțit de Vice-Comitele Albei Inferioare, (Directorul Prefecturii Județului), G. Pogány. Din Abrud trimite un paracliser, de cheamă pe Gheorghe Suci, Parohul din Isbita. Îi poruncește să pregătească pentru a doua zi, după leturghie, o masă mare; și să cheme la biserică și pe fruntașii din celelalte sate, fiindcă are să le vestească «ordinele ce au venit din Viena». Oamenii au alergat de pretutindeni. Șaguna stă de vorbă cu ei, îi întreabă cum merge procesul. I se răspunde că e în curs. Îi cercetează apoi, despre actele lor. «Ași voi să le văd», zice Vicarul. Sătenii «provoacă pe Doamna, care sta mai în depărtare între popor, să meargă la Măria Sa, să-i spue. Doamna se apropie cu încetul, până dinaintea porții Parohului Suci, unde lângă o sanie cu patru cai, stătea Vicarul Șaguna și Vice-Comitele Pogány. Apropiindu-se Doamna Varga Caterina, de sanie, Vicarul schimbă cu dânsa trei-patru cuvinte în limba maghiară; după aceea îi zice, să se sue în sanie. Dânsa nu voia. Atunci o apucă, și o trânteste în sanie. Se aruncă Vicarul și Vice-Comitele, și fiind caii prinși, strigară: Hajcsad

1) Ibid. 24. — 2) Ibid. 27.

Iarțsi (mână Ioane). Atunci cei patru cai sirepi, numai zboară pe calea cea de sanie, iar poporul, care sta departe ca la o sută de pași, incremeni. Nu lăsați, bată-vă Dumnezeu, că iată că duce pe Doamna noastră. Dar sania nu se mai vede.»

Așa povestește Balint, în memoriul publicat în «Transilvania» și reprodus de Bariț, în volumul III, pag. 653—661, al istoriei sale. Și așa s'au și petrecut faptele. Pe Caterina Varga, au ținut-o închisă patru ani, la Alba-Iulia. Dela 1851, de când a fost liberată, nu i se mai știe de urmă.

Viața-i misterioasă, chipul romantic cum au prins-o, și popularitatea ei în Munții Apuseni, au învăluit pe Caterina Varga, cu un nimb misterios și tainic. Pentru unii, până astăzi, Doamna Munților, a fost o Ioană d'Arc vândută de Șaguna ungurilor, așa cum Episcopul Cauchon, vânduse pe fecioara din Orleans, englezilor. Șaguna, cât a trăit, a avut să lupte, cu cei ce-i imputau prinderea Caterinei.

«Grea problemă a fost aceasta pentru mine, pricinuindu-mi multe griji și necazuri. Multe s'au scris și vorbit, și poate multe se vor mai scrie și vorbi, în viitor, în această afacere; dar eu sunt liniștit în conștiința mea, că am putut s'o rezolviez spre mulțumirea tuturor. Sunt convins în sufletul meu, că eu ca preot, ca român și ca patriot, n'am putut lucra altfel decum am lucrat: căci, după combinațiile mele, să nu fi pășit eu la mijloc, în această cauză de mare însemnătate, avea să urmeze o catastrofă, poate chiar o revoltă din cele mai înfricoșate, și mai nenorocoase pentru poporul nostru din munți, și poate chiar pentru nația întreagă. Dar bine că ne-a ferit Dumnezeu». Așa povestește Popea, că s'a exprimat Șaguna, când a fost vorba de Caterina Varga¹⁾.

Popea, în apărarea lui Șaguna, aduce și mărturia lui Eugeniu de Friedenfels, care afirmă că, «nici un impiegat de ai fiscului, numai îndrăsnea să calce în munți». «Trupe trimise, să prinză pe această tribună a poporului, fură întoarse înapoi, când Statul Major cunoșcu pericolul întreprinderii și imposibilitatea unui rezultat». «Un singur om (Șaguna) înzestrat cu toate însușirile unei personalități puternice... a împlinit o faptă, pe care nici o demonstrație militară, cât de puternică,

1) Ibid. 34.

și chiar o mai mare vărsare de sânge, nu era în stare să împlinească cu succes».

Chestia, cum o pune Friedenfels, nu este favorabilă lui Șaguna. Dacă în adevăr, Caterina Varga era tribună poporului obijduit, și dacă, armată era incapabilă să birue pe motii, cari luptau pentru drepturile lor; intervenția lui Șaguna, nu s'ar putea explica. Ar avea aerul atunci, că dreptatea este de partea lui Iosif Sterca Șulut, carele în memorii pasionate, face din Caterina Varga o eroină, și pe Șaguna, vânzătorul ei. Dar nu este așa.

Barit se apropie de adevăr, când combate aserțiunea lui Șulut, că Doamna Munților, lupta pentru desființarea iobăgiei. «Adevăr cu ochi și sprâncene: locuința Caterinei Varga, devenise în munți, agentura, expozitura pentru avocații ungurești din Aiud, și pentru frate-său, dacă frate îi va fi fost, cel din Viena»; conchide el ¹⁾. Caterina Varga, pare că era originară din Cohalm. O brunetă trecută peste treizeci de ani, cu ochii negri și vii, mijlocie de statură, rumenă la față. Femeie frumoasă, care se purta îmbrăcată uneori țărănește, dar mai ades domnește. Ii plăcea să se preumbe călare, prin munți; și să stea de vorbă cu oamenii. Avea de sigur, legături între avocați, și cu cei de la cârmuire. Vorbea minunat românește, nemțește și ungurește. Insuși numele ei, pare o enigmă. O fi chemat-o așa, ori și-o fi luat numele de Varga, în amintirea lui Ioan Varga, adică a lui Cloșca, tovarășul lui Horia și Crișan? Nu se știe. Oricum, dacă Caterina nu a fost o înșelătoare, foarte probabil era o aventurieră, care știe să ducă o viață romantică, destul de rentabilă. În nici un caz, nu pare să fi fost o eroină, martiră a ideilor de dreptate, libertate și naționalitate. Chipul cum a fost judecată, liberarea ei la 1851, încurcă și mai mult pe cercetător.

În tot cazul, o revoltă în Munții Apuseni, la 1847, ar fi fost o vărsare de sânge zadarnică. Intru cât Șaguna, prin intervenirea lui, a împiedecat sângerarea aceia; nici un rău nu a făcut. Rămâne însă neestetic, chipul cum s'a ajuns la arestarea Caterinei Varga. A fost prinsă într-o cursă, care de ar fi fost întinsă de un agent de poliție, nimic n'ar fi de zis. Un prelat, un om de cuvânt, putea fi însă scutit de așa misiune. Pentru

1) Barit. Op. Cit. II. 648.

frumusețea lucrului, era de dorit ca Șaguna să pacifice Munții Apuseni, prin altfel de mijloace. A făcut exces de zel. A crezut că scopul scuza mijloacele; dar cu nimic nu e dovedit, că s'a pretat la aceasta, că să ajungă episcop. În nici un caz, nu se poate zice că a vândut pe ingerul păzitor al moșilor. Nu este chiar esclus, că scoțând pe Caterina Varga din mijlocul lor, Șaguna să fi servit nu numai pe Impăratul, dar chiar și neamul românesc. Căci nu e zis deloc, că Doamna Munților, nu putea fi instrumentul ungarilor revoluționari.

CAPITOLUL XIII

BISERICA ROMÂNEASCĂ LA 1848.

Ori ce s'ar putea obiecta în contra mișcărilor revoluționare dela 1848, din țările române, ele păstrează un caracter special și simpatie, prin aceea că nu au tins la răsturnarea ordinii stabilite, ci la desrobirea românilor de sub jugul apăsător. Mișcările acestea, constituiesc preludiul războaielor, pentru independența și unitatea națională a Poporului Român. Prin urmare, clerul și Biserica Națională, erau datorate să dea tot sprijinul lor, mișcării.

I

În Iași, unde mișcarea a izbucnit mai întâi; ea a fost foarte repede înăbușită de Mihai-Vodă Sturdza. Nicăieri, nu a avut mișcarea un caracter mai anodin, și nu a fost reprimată mai cu asprime. Moldoveanul, prin firea lui, este domol. Boerimea moldoveană, numai la revoluție nu se gândea. Boierii cei tineri, crescuți mai toți în Germania, nu doreau decât mai multă cinste în administrație, și un regim reprezentativ, foarte moderat. Ca să obție așa de modeste reforme, ei se adună fățiș. Cererile lor sunt așa de cumpătate, încât chiar un ministru în funcțiune, Prințul Nicolae Sutz, nu se sfiște a-și pune iscălitura pe petiția boierimei, dela 28 Martie. Se cere și «ridicarea morală și materială a clerului». În capul semnatarilor petițiunii către Vodă, sta Mitropolitul Meletie. Auzise că e vorba, de reformă, și chemase la el pe Costache Moruzzi Pecheanu. El declară

că vrea să iscălească și el petiția. «Muruzachi, în vremea lui Calimach l-au îndemnat pe Mitropolitul, să iscălească, zicându-i: Iscălește, Patir, Patir, Patir; și după ce au iscălit, i-au zis: Sictir, Sictir, Sictir. Au nu-mi faceți și voi mie așa?». ¹⁾

Meletie credea, că boierii au concursul Rusiei, și voia să se pue bine cu stăpânul de mâine. După arestarea și surghiumirea boierilor, la 4 Aprilie, apărea în Albina No. 284, un comunicat oficial, ce vestește că Mitropolitul, «prin act adresat către Prea Înălțatul Domn, a mărturisit a sa adâncă părere de rău, pentru iscălitura unei hârtii, a cărei țintire ademenitoare nu a putut-o pătrunde, împiedecat fiind prin slăbănogirea sănătății sale obștește cunoscută, și că prin acel act a declarat că aceea iscălitură, a Prea Sfinției Sale, rămâne, anerisită și răsuflată». Consulul Franciei, în raportul lui către D. de Lamartine, numește retractarea Mitropolitului Meletie, «un cap d'operă de înjosire și slugărnicie».

Cu toată retractarea ce făcuse; la 12 Iunie, Meletie iscălea împreună cu boierii, un memoriu destinat lui Talaat Efendi, Comisarul Porții. Memoriul este un adevărat act de acuzare, în contra Domnului. Se spune acolo, că Sturdza «a dobândit moșii nemăsurate, mărite încă și mai mult prin schimburi frauduloase, ce a impus Mitropoliei și altor monastiri din Moldova».

Cum Meletie, moare curând după acest demers; la 24 Iunie, Nicolae Bălcescu, scria lui A. G. Golescu, că «Sturdza a otrăvit pe Mitropolitul, care a și murit». «Lumea bănuie că Mitropolitul nu a murit de moarte bună. Stăpânirea opri vizitarea corpului, din pricina holerei. Tot din pricina asta, poruncește să fie îngropat la 4 dimineata. Meletie al Stavropolei, Locotenentul numit de Vodă, o face la 6^{1/2}. Stăpânirea a oprit pe Iustin al Edesei, să slujească la înmormântare» ²⁾. Așa erau spiritile de agitate, încât credeau că Mitropolitul a fost otrăvit; adevărul e că murise de holeră.

Peste o lună, Sturdza, printr'un ofis; poruncește miniștrilor săi să porceadă la anumite reforme. Intre altele: «În viitor nici un preot sau diacon, să nu se poată hirotoni decât dintre elevii vrednici. Toate chinovile din

1) Raport confidențial al lui Moruzzi către Vodă. Arhivele Statului din Iași No. 437. — 2) Gazeta Transilvaniei No. 63. din 1848.

Printipat, atârinate de eparhiile pământești, vor da lămurite semi de administrația lor».

«In urma împrejurărilor ce au chemat depărtarea Episcopului de Roman, Veniamin Rosetti... pentru scandalosă urmare, Locțiitorul de Mitropolit, și Șeful Departamentului bisericesc, mi-au recomenduit pe P. S. Ta, a ține locul de episcop»; scria Vodă lui Chesarie al Sinadelor, curând după asta ¹⁾

Episcopul fusese închis la Soveja, unde cade bolnav, după cum raportează Colonelul Gafenco, Prințului Dumitru Sturdza, General-Inspector al Milițiilor. Unter Ofițerul Lupoianu, fusese orânduit cu paza Vlădicăi. Totul, «pentru că Episcopul de Roman, a zis, că nu se poate ca poporul moldovean, să mai sufere aceste tiranii, ci se va scula și el». Așa spune Ioan Maiorescu, lui A. G. Golescu ²⁾

Puțini din clericii moldoveni, au îndrăsnit mai mult la 1848. De frica lui Sturdza, un Beldiman, arhiereu titular, a trecut în Bucovina prin munți, îmbrăcat mocănește.

În deobște, clerul moldovean a stat în jurul lui Sturdza, de care se temea, și cu care împărțea venituri abuzive. Iată dece, Vasile Alexandri, într'o broșură a sa din 1848, afirmă că «poporul Moldovei, a pierdut tot respectul către tagma preotească de astăzi». ³⁾

II

La București, mișcarea a fost mult mai serioasă. Conjurații nu voiau să detroneze pe Bibescu, ci să-l dezrobească de protectoratul Țarului.

Un pronunciamento, izbucnește în Izlaz la 9 Iunie. Se răzima și pe concursul batalionului de infanterie al lui Tell, din Giurgiu. Trupele lui Pleșoianu, pornesc din Izlaz spre Craiova. Cu ele fraternizează Magheru, Prefectul Romanatilor, căruia Vodă, îi dase însărcinarea să adune pe panduri, ca să poată menține ordinea, fără să ceară ajutorul trupelor rusești.

Părăsit de oștire, Bibescu primi Constituția. La 11 Iunie, se formează un cabinet cu Nicolae Golescu la Interne; Ștefan Golescu la Justiție; Odobescu, Războiul; Magheru, Finanțele; Heliade, Instrucțiunea Publică și

1) Decretul No. 1175 din 1848. — 2) Covorbiri literare 1898 230. — 3) În numele Moldovei, Omenirii și a lui D-zeu.

Culte; Nicolae Bălcescu, Secretar de Stat; G. Nițescu la Control, și C. A. Rosetti la Poliție.

Dacă Bibescu, avea curajul să rămâe pe loc, multe suferințe se puteau evita. Cu încetul, prin evoluție, se putea ajunge, cu siguranță, la împlinirea întregului ideal românesc. Bibescu ar fi putut să întemeieze o dinastie națională. Din nenorocire, el nu era pregătit pentru un rol așa de mare. Terorizat de muscali, se turbură, și peste două zile abdică. Părăsește țara prin Câmpulung, ducându-se la Brașov.

La 14 Iunie, se constituie un guvern provizoriu, sub președinția Mitropolitului, cu Ștefan Golescu, Heliade, Tell, Magheru și Scurtu, membrii; iar A. G. Golescu, N. Bălcescu, C. A. Rosetti și Ion Brătianu, secretari. Ministerul se remaniază: Câmpineanu, la Justiția; C. Filipescu, Finanțele; I. Voinescu II, devine Secretar de Stat, și la Poliție, trece Moșoiu. Din membrii guvernului provizoriu, singur numai Heliade păstrează și un portofoliu ministerial.

Bibescu, greșise, când a abdicat. Cei ce au rămas pe loc, comit alte două greșeli. Cea dintâi este, că pun în fruntea lor pe Neofit. A doua, că nu se gândesc să evite dificultăți viitoare. Trebuiau să încredințeze cârma Statului, unei locotenente formate din, Ștefan Golescu, Nicolae Golescu și Magheru, ca miniștrii Justiției, Internelor și Finanțelor, ai ultimului domn. Cu chipul acesta, nici un minut, guvernul nu eșea din legalitate. Se făcea peste putință că Rusia, să-i trateze de revoluționari. Probabil și-au închipuit că Neofit și Odobescu, vor putea să dezarmeze pe muscali.

Mitropolitul se bucurase, e foarte adevărat, de căderea lui Bibescu. El nu se sfia însă, să se laude cu sentimentele lui rusofile. În ziua instalării sale, ca Președinte al guvernului provizoriu, Neofit scrie protopopilor: «Vei binecuvânta pe cei buni, și vei sfătui pe cei răi spre, a se păzi pacea, unirea, credința și supunerea la măsurile de îmbunătățire și organizație, ce se vor lua de mădularile cârmuirii vremelnice, pe care voința poporului l-a ales». «Spune poporenilor că, vrășmașii României, niciodată, nu vor cuteza a ne atinge, decât dacă vom călca jurămintele ce am făcut».

A doua zi, primind pe ploeșteni, Mitropolitul îi binecuvântează și strigă: Trăiască România! Trăiască Franța.¹⁾

1) Monitorul Român No. 1 din 1848.

Peste două săptămâni însă, zi cu zi, de când făcea aceste manifestațiuni, pe zidurile Capitalei era lipită o proclamație a aceluiaș Neofit, care vestește pe bucureșteni că, «rebelii au fugit, îndată ce s'a înștiințat că oștirile înaltelor curți suzerană și protecțiă, sosesc» ; și poartă pe locuitori, «să primească cu sentimentele de recunoștință pe izbăvitori».

Kotzebue, înainte de a pleca din București, sfătuipe pe Neofit, să se pue în fruntea unei căimăcâmii, care să recheme pe Bibescu. El li răspunde și-l încunoștințează, «că indivizii ce dețin puterea, sunt hotărâți a se retrage la munte, la apropierea trupelor imperiale . . . Atunci va forma Căimăcămia, cu câțiva boieri ce au rămas». ¹⁾ Pe când îi trimetea în taină astfel de scrisori; pe față, Neofit scria lui Kotzebue, «că s'a împlinit o revoluție fără exemplu în istorie, prin calmul și demnitatea ei». «Sufletul i s'a umplut de mulțumirea cea mai dulce, căci a văzut în mișcarea aceasta degetul Proniei».

La 30 Iunie, zidurile Bucureștilor, erau împodobite cu alte afișe, de ale lui Neofit. Spune poporului, că «ceea ce s'a vestit eri, sub iscălitura Noastră, făcând Guvernul Provizoriu, rebel și altele, astăzi o refuzăm cu desăvârșire, adevărind și întărind jurământul săvârșit pe Câmpul Libertății... Jur că nu vom călca Constituția, sub orice sacrificiu din parte-ne». Cu toate că așa de solemn se retractase, și-și reluase locul de Președinte al Guvernului Provizoriu; Neofit continuă, să-și trădeze colegii. La 7 Iulie, prin Costache Sutz, trimite o scrisoare lui Kotzebue, ca «să protesteze în contra tuturor actelor ce poartă semnătura lui, dela 11 Iunie». Este nerăbdător să vadă țara ocupată de muscali; dar, «insistă asupra nevoiei a se depărta pentru totdeauna din țară, pe Domnul fugar, și aceia care și-a luat el de tovarășă». La 10, îi scrie din nou. Este dezesperat, fiindcă rușii se retrag în Moldova. «O să pierim. Am însărcinat pe Banul G. Filipescu, ca în numele meu și al țarei, să ceară M. S. Imperiale, protecția».

În București, Mitropolitul continuă jocul său fățarnic. «Se descarcă asupra Secretarului său Zossima, care l'ar fi înșelat prin scrisori plastografiate». Ca să adoarmă pe cei mai bănuitori, «mai jură odată pe Constituție».

1) Anul 1848 în Principate. II. 42.

Paharnicul Zossima, Directorul Mitropoliei, plătește pentru Neofit. «I-se sfărâmară mobilele și toată averea din casă» ¹⁾).

Bucureștenii nu-și puteau închipui, că Neofit îi înșală, bătându-și joc de jurămintele cele mai sacre. Îl credeau de bună credință. Voiau chiar să-l pue în fruntea Locotenenții Domnești, ce se institui în Iulie, pentru camșcarea să fie recunoscută de Poartă. Suleiman-Pașa, nu-l voi pe Neofit în Locotenență. «Turcii se temeau de el, că e rus»; scrie Ioan Maiorescu, lui A. G. Golescu ²⁾).

Neofit, nu era singurul adversar al mișcării. Alții însă lucrau, mai pe față. Vlădica Timotei al Evdoxiadei și Egumenul Jitianu, încercaseră să convingă pe craioveni, să nu primească în oraș, pe cei ce veneau de la Izlaz. Nu au izbutit. Printr'o proclamație, lipită pe zidurile Craiovei, au fost denunțați ca reacționari.

Și în Eparhia Argeșului, clerul se arătă potrivnic mișcării naționale. «Mulți din preoți... ne-au șicanat... și au făcut scandal... învățând a nu primi stindardul libertății»; scriu Comisarii I. Turnavitu și I. I. Mihaiescu, în raportul No. 10 din 7 August. Administratorul Județului Argeș, prin raportul No. 4905, se tânguiește și el de cea «fără cuvânt împotrivirea» clerului.

Neofit, căruia i se comunică aceasta, dojenește pe Cărmuitorul Eparhiei Argeșului. Vlădica Samuil al Sinadelor, îi răspunde că «nimeni nu i-au arătat, că vreunul din preoți ar fi neascultători la poruncă» dar cu toate astea, «a trimis dealdoilea porunci către protopopi» ³⁾. Și intradevăr, cu ordinul No. 413, Samuil pofteste pe protopopi, să strășnicească popii, «a nu se mai arăta cu nesupunere, la împlinirea poruncilor stăpânirii, fiindcă nu e vorba aci, de o poruncă «ce poate trece cu vederea». A urmat că în urma acestui ordin, clerul înmânează Administratorului Județului Argeș, o petițiune în care spun, că mișcarea «avu puternic ecou în toate inimile». În fruntea clericilor ce fac această manifestație, vedem pe Proestosul M. Petrescu ⁴⁾.

În regulă generală, clerul a dat un sincer concurs mișcării. «Elevii colegiului S. Sava, în frunte cu Arhidiaconul Mitropoliei, manifestează la 9 Iunie» ⁵⁾. Nifon

1) Gazeta Transilvaniei No. 55 din 1848. — 2) Convorbiri literale 1898, 8. — 3) Anul 1848 în Principate. III. 32. — 4) Ibid. 103. — 5) Le National din 14 Iulie 1848. Corespondență din București.

al Sevastei, Cărmuitorul Eparhiei Râmnicului, slujește în Episcopie la 11 Iunie, și binecuvintează poporul, care strigă, «Vivat Constituția» ¹⁾.

Cărmuitorul Episcopiei Buzăului, dă și el o circulară, prin care îndeamnă pe potropopi, «să se ferească a cădea în necucernicie întinzând mâna voitorilor de rău ai Constituției» ²⁾.

O mulțime de preoți și de călugări, dau un concurs fatis, guvernului provizoriu. Theodor Iconomul, primește a fi Comisar Extraordinar, al guvernului în Ilfov. Tot așa Chesarie Ierodiaconul, în Slam-Râmnic; Partenie Ieromonah, în Argeș; Ierodiaconul Nichifor Iliescu, la Buzău; Diaconul Veniamin în Vlașca, și Ieromonahul Atanase Stoenescu în Vâlcea ³⁾. Între membrii clubului din Craiova, alături de Moise Patin, Alter Bömhis, Elias Berlevat și Gabriel Fișer, aflăm pe Lambru Ecclesiărul și pe Diaconul Vasiliu. În fruntea unei delegațiuni prahovene, găsim pe Arhimandritul Ghenadie Poenaru ⁴⁾.

Pretutindeni protopopii țin discursuri în favorul mișcării. Radu Goleșcu, Prefect de Teleorman, trimite pe Profesorul Maxim, împreună cu Protopopul, ca să sfătuiască pe țărani, să facă clacă. Comisarul I. Costinescu, vorbește de «Onor. Protopop al Plășii Câmpul, un adevărat părinte». ⁵⁾ «Părintele Meletie, Ecclesiărul Monastirei Câmpulungul, a adus pe mai mulți cu cuvântul», raportează Ministerului de Interne, Comisarul C. Meltiade. Dela Sibiu, A. G. Goleșcu, vorbește Guvernului Provizoriu, de Părintele Varlam, din Sinaia. «Unul din cei mai fierbînți apostoli ai libertății și ai naționalității». Propune să-l numească Comisar Extraordinar. «Să-i ceară listă de numele călugărilor cunoscuți de el, ca patrioți buni și apostoli credincioși ai libertății. Popii fac mult, precum și călugării». În colecția lui N. Mandrea, se găsește o scrisoare a Starețului de la Poiana, către Nicolae Bălcescu. El asigură, că mulți călugări, «sunt gata a muri pentru patria lor, și a se face martiri».

Guvernul se gândea să aleagă mai mulți preoți, deputați în Adunarea Generală. La Gorjiu era vorba de Protopopul Costache Hartofilax și Preotul Ioan Pânișoară. ⁶⁾ La Mehedinți, se vorbea, de Popa Slăti-

1) Raportul din 21 Iunie, al lui C. Cercez, Administratorul Jud. Vâlcea. — 2) Ord. No. 592 din 14 Iulie. — 3) Anul 1848. III. 115. — 4) Pruncul Român. No. 27 din 1848. — 5) Raportul No. 6 din 1848. — 6) Raportul No. 3631. 1848. Adm. Gorjiu.

neanu.¹⁾ Popa Șapcă și Protopopul Marin, erau indicați a fi aleși în Romanați²⁾.

Prin proclamația No. 230. din 12 Iulie, Guvernul Provizoriu, mulțumește, «tuturor preoților și ieromonașilor ce, în capul poporului, cu piepturile goale se puseră înaintea tunurilor, și le smulse din mâinile inamicilor libertății».

Capii mișcării, contau mult pe cler. La Izlaz, pronunțamentul fusese pus la cale acasă la Popa Șapcă. Începuse cu o sfeștanie și Popa Șapcă, fusese aclamat acolo ca membru în Guvernul Provizoriu. În Iulie, Guvernul Provizoriu, se adresa lui Eufrosin Poteca și-i spunea că dorește «să auză urările Sfinției Sale, și să binecuvinteze patria»³⁾.

Unii din preoți luau chiar câmpii. La 10 August, în prima ședință a comisiunii proprietății, Preotul Neagu, vorbește violent. El întrebuițează cuvinte înveninate, și «i s'a făcut băgare de seamă de către Vice-Prezidentul».

Guvernul Provizoriu se muncea să menție ordinea, și să înfrățească pe toți locuitorii țării. Când satele din Ilfov, trimit preoții lor în București ca să felicite Guvernul Provizoriu, «Fraților», zice Eliade, «ne-am sculat în numele Domnului Dumnezeuului nostru. El n'a domnit decât d'asupra Golgotei, fruntea nu i-a fost încununată decât de spini Calea noastră este cea urmată de El. Preoți, slujitori ai Domnului, luați voi cununile ce se aduc Guvernului; puneți-le pe altar, la picioarele Celui ce s'a răstignit pentru noi». Erau de față preoții ortodoxi, și cei catolici de la Cioplea. Heliade îi zărește, și îi pune să-și dea mâna. Apoi continuă: «Este azi o zi mare. Răsăritul și Apusul își dau mâna. România, prin obârșie se ține de Roma, legea o leagă de Răsărit; este menită să fie inelul de logodnă, la nunta Mirelui Hristos». Preoții se îmbrățișară și fură aclamați. S'a strigat atunci: «Trăiască ortodoxia și catolicismul unite». ⁴⁾

Sentimentele cârmuitorilor de la 1848, numai potrivnice religiozității nu au fost. Din acest punct de vedere, încă nu era îngăduit lui Neofit, să se poarte așa cum s'a purtat.

Pe față, el continuă să se arate credincios Locotenenții Domnești. Cu toate astea, la 1 Septembrie, proprietarii se adună la Mitropolie. A doua zi, patru sute

1) Raportul No. 6814-48 Adm. Mehedinți. — 2) Raportul No. 141. 1848. Comisariatul din Romanați. — 3) Adresa No. 313.

4) Mémoires sur l'histoire de la Régénération Romaine 209.

de soldați de ai lui Solomon, vin furioși la Mitropolie, ca să ceară pâine; și Mitropolitul în loc să-i sfătuiască a se liniști, le zice: Faceți ce știți¹⁾.

La 6 Septembrie, în odăjdii arhieresti, prohodește Regulamentul Organic și Arhontologia. «Reînnoiesc jurământul ce am făcut la 13 Iulie. Afurisesc Regulamentul pe care l'am ars, ediția din 1832 și a doua. Blestem pe cei ce vor voi să-l restabilească, și să domnească în puterea lui». Ingenuche, cu capetele goale, poporul ascultă blestemul și anatema, ce pronunță Mitropolitul.

Atât nu ajunge, Neofit redactează și iscălește o enciclică. «Azi, 6 Septembrie, eu, Mitropolitul Ungro-Vlahiei, împreună cu drept credinciosul popor al Capitalei, adunat la mine, am reînnoit jurământul ce am făcut la 15 Iulie; și s'au ars în fața noastră cele două regulamente, originala și a doua ediție, împreună cu Arhontologia ce a făcut nenorocirea Țării. Am blestemat și am anatemizat Regulamentul, și pe cei ce vor să-l restabilească și să cârmuiască Țara, după legile din el. Acestea se face cunoscut poporului creștin din Țara Românească, pe care-l binecuvintez, pentru ca Domnul să-i întărească credința în Constituție, care vine dela Dumnezeu, căci este în duhul Evangheliei²⁾».

Când săvârșea această ceremonie și iscălea actele acestea, de două zile Neofit, știa cu ce firman vine Fuad în București.³⁾

Peste 10 zile, o altă carte pastorală face cunoscut poporului creștin, că jurământul pe Constituție e nul, și cei ce l'au depus «iertăți și deslegați». Mitropolitul îi blagoslovește pe toți, că «să nu aibă nici o îndoială, că vor rămâne sub osânda afuriseniei și anatemei sfințelor canoane», decât numai cei ce vor mai ține cu Constituția.

La 27 Iulie, Mitropolitul ese înaintea oștilor rusești și salută pe Lüders: «Văzându-vă, Domnule General, în mijlocul nostru, nu putem să nu ne simțim fericiți, de astă nemai pomenită facere de bine», «căci ne scapă de duhul diavolesc, ce ajunsese să răstoarne cu desăvârșire legile și regulamentele».

Acum începe acțiunea «spre îndreptarea și înfrâ-

1) Gazeta Transilvaniei No. 75 din 1848. — 2) Heliade. Op. Cit. 298—299. — 3) Scrisoarea lui Beisade Scarlat către Beisade Mitică Ghika, din 4 Septembrie 1848.

narea fețelor bisericești, care au luat parte câteva la cele din urmă turburări», scrie Mitropolitului, Caimacamul Costache Cantacuzino ¹⁾. Este vorba de arestarea preoților și a călugărilor, cari au dat concurs mișcării naționale. Vor fi închiși, prin monastiri. Neofit nu găsește nemerit să-i închidă, «nici la Bistrița și Cozia, nici la Tismana». De Sinaia nu poate fi vorba, fiindcă e aproape de graniță, și e cu puțință «vreunul a scăpa, și a se face nevăzut», comunică Neofit, Ministrului de Interne ²⁾. Peste câteva zile, el cere Ministerului doboranți, pentru «paza fețelor bisericești, ce s'au prins și se află arestați la Mitropolie». Este decis «a se trimite unii din acele fețe la Căldărușani și Cernica» ³⁾.

La Văcărești, erau arestați în Noembrie, Protopopul Hristea, Popa Șapcă, Arhidiaconul Tănase Stoenescu, Gheorghe Protonotarie, Chesarie Maxineanu, Ipatie Ierodiaconul, Atanasie Ieromonahul, Antonie Monahul, Popa Florea, Popa Ion, Popa Oprea și Popa Gheorghe.

Din Prahova, Varlam Ieromonahul, Nichifor Diaconul, Iosif Diaconul, Evghenie Ieromonahul și Cheserie Ierodiaconul, sunt arestați ca «fiind ceruți de P. S. Mitropolit» ⁴⁾. Din diferite adrese, reiese că au fost cercetați, ca revoluționari, Gheorghe Proestos Pârscoveanu (Romanati). Petre Suciș, învățător la seminarul din Buzău; Pr. Gheorghe Măracine (Mehedinți), preoții dela Caimata, dela Sfinti și Popa Rusu, din București. Cărmuirea Județului Ilfov, raportează, că Avram Monahul, Sinesie și Amfilohie, sunt «nu numai răsvrățitori, dar încă poate și preugetători de rău» ⁵⁾. Din Muscel, avem pe Proestosul Nicolae; din Focșani pe Protopopul Ion.

Au trecut granița, fugind sau isgoniți, Varlam Ieromonahul, Arhimandritu Dionisie, Popa Șapcă, Iosofat Snagoveanu.

Pe Suciș și doi călugări din Buzău, muscalii, i-au legat și i-au târât așa legați, prin râul Buzăului ⁶⁾.

Filișanu Ocârmuitorul Județului Dolju, nu crede că cei arestați, sunt mai vinovați de cât cei mai mulți din preoții județului, și ai orașului, în cap cu Dincă Protopopul Craiovei ⁷⁾. Jertfa pompierilor la 13 Septembrie, salvase onoarea țării. Mulți sperau și mai

1) Adr. No. 50/48 a Caimacamului. — 2) Adresa Mitropolitului cu No. 2340/48. — 3) Adresa Mitropolitului No. 2251/48. —

4) Ord. circ. Minist. de Interne No. 172/48. — 5) Raportul No. 4498/48. — 6) Gazeta Transilvanie, No. 79/48. — 7) Rap. No. 365/48.

mult, de la trupele adunate de Magheru la Troian. Ofițerii erau trup cu suflet, pentru rezistență. Sătenii de la Padina, nu vor să predea armele, «de vreme ce au jurat pe Constituție». La Gioroc se trimite Praporcicul Moșoi, să restabilească ordinea: patru, cinci sute de oameni, făcând jurământ la trei preoți, nu vor să asculte de Sub-Ocârmuitorul Caimacamiei. Preotul Barbu din Slăvuța, și Dumitru de la Cetate, sunt arestați de Generalul Damlesky, ca unii «ce au fost spre ajutorul Magherului». La 27 Septembrie, două sute de săteni înarmați, având în frunte un comisar de propagandă și un preot, se arată la barierele Craiovei. La Roșii-de-Vede, locuitorii se dau de partea lui Magheru; conduși de Protopopul Hristea Iconomul și de fiul lui, Tache Michăescu, care venise de la Troian¹⁾

Clerul, în marea lui majoritate, a păstrat o atitudine corectă, față de Guvernul Provizoriu și Locotenentă. Mulți preoți, s'au făcut apostoli ai desrobirei neamului, și au suferit din pricina patriotismului lor; se vede bine. Au fost și de alt soi. Singurul care s'a necinstit, a fost Mitropolitul. A trebuit însă, să dimisioneze. Respectul ce păstra toată lumea în țară, față de taina jurământului, l-a făcut odios tuturor. Nu a cedat însă ușor scaunul. A plecat la Constantinopole, cu nădejde că va găsi ajutor la Patriarhie; dar a fost în zadar. La 27 Iulie 1849, Neofit remitea lui Știrbey-Vodă, paratesisul său. «Înprejurările grele și spinoase cu care a avut să lupte, slăbiciunea sănătății, și vârsta înaintată spre bătrânețe, îl silesc a se retrage. Hotărârea aceasta fiind încuviințată și de Patriarhul, cu care s'a sfătuit; de bună voie și ne silit de nimeni se demite din scaunul Ungro-Vlahiei, păstrând titlul de Mitropolit. Cere să i se dea, împreună cu venitul, dacă nu o monastire de clasa doua, cel puțin schitul Aninoasa din Muscel»²⁾

Ofisul domnesc No. 64, prin care i-se primește dimisia; a fost primit de toți, cu mulțumire. Era o satisfacție ce se da moralei publice.

Ori câtă otravă revărsase fanariotismul, în organismul bisericesc, oricât de perversă a putut fi firea lu-

1) Sub-Ocârmuitorul Plășii Târgu. Rap. No. 2806/48. 2) Hurmuz. Op. cit. IV. 596. Trebuie să adăugăm că Neofit a murit foarte curând, după dimisia lui, în așa lipsă, de a fost înmormântat cu talerul.

Neofit; cu inteligența și cultura de care nu era lipsit, nu se poate explica incalificabila lui purtare. Se vede însă că a fost stăpânit de o idee fixă: să facă imposibilă restaurația alesului țării de la 1842. Pentru ca partidul național să nu-l recheme din Brașov, a primit Președenția Guvernului Provizoriu. Ca să nu-l readucă muscalii, atră dat țara; s'a făcut de patru ori sperjur. Doamna legitimă a Țării, în nebunia ei, săpase prăpastia între Domn și Mitropolit. Dela 1843, se juca o tragedie, pe malul drept al Dâmboviței. Trei palate vechi, au fost mărturii mute, la tragedia aceasta. De mult, palatul Bibescului, a fost devastat și numai e piatră pe piatră; pe locul lui, se vinde zarzavat. Palatul brâncovenesc, a căzut; și pe temeliile lui, se va ridica un locaș, destinat uneia din Camere. Pentru a lega, printr'un bulevard, Senatul cu Camera, e proiectată dărâmarea și a palatului mitropolitan. Aceste ziduri și palate, unde zac, cum cântă poetul, mii de păcate, le năruie Pronia, ca astfel să poată ierta sufletele celor ce au păcătuit întrânsele.

III

Moldova și Țara Românească, sufereau din pricina suzeranității turcești și a protectoratului rusesc; ele au înțeles, la 1848, că existența le era amenințată, în primul rând, de Rusia. Turcia mergea încet, dar sigur la peire; totul era ca la desmembrarea ei, să nu devină țările române, gubernii rusești. Marele merit al oamenilor dela 48, este că au văzut clar imensitatea pericolului rusesc, l-au denunțat și au luptat în contra-i. În Transilvania, românismul era stâlcit de Austria reacționară și de ungurimea stăpânitoare. Împăratul nu-și da seama, de prețul ce ar fi avut prietenia românilor. Ungurii, pricepeau minunat de bine, că visele lor nu se puteau realiza, decât prin desființarea românismului. Din pricina aceasta, românii de peste Carpați nu aveau altă cale, decât aceia de a se aduna la un loc cu toții, ca să revindică, față de amândoi asupritorii, dreptul la viață. Nu puteau să spere nici dela Împăratul, nici din Ungaria, mântuire. Mântuirea nu era decât la ei. De când izbucnise conflictul între Împărat și Ungaria, atât unul, cât și celălalt, doreau să atragă pe români, în partea lui. Cossuth, îi îmbia cu regimul parlamentar. Împăratul, se laudă cu dra-

gostea lui părintească față de toate popoarele monarhice. Spre a se bucura de binefacerile regimului parlamentar, inaugurat de Cossuth, românii aveau însă să renunțe la limba lor, la dreptul lor de a trăi ca națiune. Împăratul îi strângea în brațe, la ananghie; gata oricând să se împace cu ungurii, pe spinarea lor. Problema românească, peste Carpați, era nemăsurată de greu, la 1848. Singurele organisme naționale române, erau atunci episcopiile, din Blaj, din Oradia-Mare, din Sibiu și de la Arad. De aceia și rolul episcopilor, a fost mult mai însemnat în Transilvania, în epoca ce ne preocupă, și de sigur deosebit de cel jucat de către episcopii din Principate.

După ce în Viena și la Pesta, turburările pun capăt autocrației; Împăratul Ferdinand, constituie un guvern parlamentar în Ungaria. Constituția Ungariei conține principii frumoase, dar sub care se ascunde, planul de a maghiariza popoare străine. Nu se vor bucura de drepturile înscrise în Constituție, decât cei ce vor simți și vorbi ungurește. Românii din Banat, supuși Patriarhiei neunită din Carlovitz, văd în sârbi pe vrășmasul lor. Sunt gata să intre în luptă alături cu ungurii. Un comitet de bănăteni, se adună, la Pesta «să înfățișeze Curții o petiție din partea Comitatelor Arad, Bihor, Torontal și Criș. La 3 Iunie, se ține o adunare în Temișoara». Scriu miniștrilor din Pesta, spre a le spune că românii iubesc pe unguri, că au încredere și simpatie pentru Primul-Ministru al Ungariei independente. Cer despărțirea lor, de ierarhia sârbească. În frunte-le, pășeste Eftimie Murgu, care în cuvântările lui, se ridică împotriva celor ce asmutise poporul contra ungurilor.¹⁾

În astfel de împrejurări, nu este de mirare că Episcopul neunit din Arad, Gherasim Răuț, bătrân nepuținător, tace molcom, în tot timpul cât ține revoluția în Ungaria; și numai după ce, ungurii fură răpuși, la 1849, pornește la Viena, în fruntea unei deputațiuni, care cere despărțirea de sârbi. Cât de rău trăiau românii sub ierarhia sârbească, ne-o spune imediat Barit, când vorbește de Pantaleon Zsivkovici, Episcopul Temișoarei. Acesta a poprit în Octombrie 1849, șaptezeci de preoți români, pentru că împărțiseră proclamații de ale guvernului maghiar. Cu chipul acesta spera, să se facă

1) Iorga. *Histoire des Roumain de Transylvanie et de Hongrie*. II 290-93

binevăzut la Viena, și să-i lase bisericile române pe mână. «Era un mare simoniac, carele a vândut Protopopului Zsebacovici, protopopiatul de la Lisa, pe 12 mii florini, valuta de Viena»¹⁾. «Poporul român locuitor în comitatele Ungariei, nu participă nici la adunările din Blajiu, nici dădea Generalului Puchner recruți, nici ținuse la luptele din munți; și cu toate astea furcile și gloanțele ungurești nu l'au cruțat», scrie Bariț. «La Buciș au spânzurat trei români pe un simplu prepuș».

În Ianuarie 1850, Episcopul unit din Oradia-Mare, trimite Împăratului o petițiune «de un cuprins atât de național românesc, precum d'atunci în coace rar se va mai fi văzut, din acea diocesă, un act românesc scris cu atâta bărbăție»²⁾. Ion Erdelyi, nu era «un prelat ambițios și cu manieri distinse, lipsit de alte calități», cum pretind unii. Erdelyi, înainte de a fi episcop, fusese un excelent profesor și director de seminar, din a cărui activitate didactică s'a ridicat românismul în părțile bihorene. Cât de ambițios era, se vede, prin aceea că el a cerut supunerea episcopiei sale, scaunului din Blaj; jertfă de care nu a fost capabil niciodată, Șaguna. Și dacă Erdelyi, nu a jucat un rol prea răsunător; ca educator și ca diplomat, el întrece pe toți prelații români din vremea lui. Fondarea Mitropoliei române de la Blaj, este în mare parte opera lui. Dacă el, nu se bucura ca alții, de prietenia și protecțiunea Arhiducesii Sofia; nu este cuvânt, să i-se ascundă meritele. De aceea ne oprirăm un minut asupra-i, mai mult decât se cuvine aici. Căci la 48, rol activ nu a jucat, decât Sibiul și Blajul. Ion Lemeny și Andrei Șaguna. De ei, amândoi, trebuie să ne ocupăm, prin urmare.

Marea Adunarea dela 3 Mai, amândoi acești episcopi o presidară, în Blaj. Aci pe Câmpia Libertății se adună, sub președenția lor, patruzeci de mii de români, de revendică drepturile românilor transcarpatini, la o viață națională.

Găvernul, ar fi voit ca românii să se adune, deosebiți, în adunări confesionale. Învrăjbiți confesionalicește, nu puteau nimic. Ori când, și oricine, îi înfrângea foarte ușor. Conductorii poporului, nu au îngăduit asta; și

1) Bariț. Părți alese din Istoria Transilvaniei, II. 660.—2) Ibid. 670.

episcopii amândoi, prezidând frățește, au dat actului de la 3 Mai, un caracter sacru.

Saguna, abia hirotonisit la Carlovitz isbutește să calmeze pe tinerii, în război cu Lemeny. Voiau să-l împedice, a se scoborâ la episcopie. Spunând că, atunci va dormi în piață, el face pe toți să înțeleagă, că era momentul a se trece peste necazurile trecutului.

La 3 Mai, se hotărăște că națiunea română, rămâne credincioasă Impăratului. În ședința de la patru, se cere «ca biserica română, fără distincție, să rămâne liberă de alte biserici, cu Mitropolia și Sinodul ei, care va alege pe toți episcopii români». Se aleg apoi două deputațiuni. Una în frunte cu Saguna, va merge la Viena. Din ea fac parte, Baronul Vasile Nopcea, Canonicii V. Rațiu și Ciparu, Protopopul Alex. Sterca Șuluț (viitorul Mitropolit de la Blaj), A. Treb. Laurian, Baritiu, Ion Brote ș. a. A doua deputațiune, trimisă la Dieta din Cluj, are în frunte, pe Lemeny, și din ea fac parte Francisc Boer, Protopop Partenie Trânbițaș, Ion Mărgineanu, Alex. Vaida, A. Stoică, Vasile Fodor, Ilie Măcelariu, Tira Tatartși ș. a. — În a treia și ultima ședință, se redactează o proclamație, care sfârșește, prin a asigura poporul că «de va face Dieta uniunea cu Țara Ungurească, atunci tocmeala aceia pe națiunea românească nu o îndatorește, căci nu și-a dat învoirea la aceia, ba tocmai din contră s'a declarat».

Misiunea deputațiunilor, era tocmai, să împiedice unirea Transilvaniei cu Ungaria. Și desigur, că luând fătîș atitudine potrivnică unirei, se putea împiedeca lucrul, pe care românii, nu îl voiau. În Cluj, la Dieta Transilvaniei, nu era cu putință o împotrivire. Au încercat-o totuși, și au greșit. În Dieta aceea feudală, ungurii erau aproape în unanimitate; trei, patru români și vre-o douăzeci și doi de sași, nu puteau face nimic. Nici o protestare nu le-a îngăduit hordele, ce stăpâneau orașul, strigând: unire, ori moarte. Înțelepțește și politic, era să ignoreze Dieta, și să încerce totul, pentru ca Impăratul, să nu aprobe decisiunile ei. Cerând convocarea unei diete aleasă pe alte baze, mai puțin medievale, reușeau poate să împiedice unirea. Majoritatea conducătorilor, au înțeles că trebuie să lucreze așa; dar la Insbruk, Impăratul Ferdinand, era înconjurat de magnati unguri. Contele Battyany, smulge sancțiunea de la Ferdinand, cu sila la 10 Iunie st. n. Contele Eszterhazi, trăgăna acordarea audienței, până la sosirea lui Battyany. A doua zi li se comunică,

rezoluția Impăratului. Șaguna nu vine la Insbruk decât după ce unirea fusese aprobată, când nu se mai putea face nimic, în contră-i. Deputațiunea era, cu drept cuvânt, indignată pe Șaguna. El era dator să plece cu Nopcea, Popazu și Laurian, imediat. Laurian, explică nesuccesul misiunii, prin aceea că Șaguna, șeful ei, a pierdut vremea la Pesta, în conferințe cu miniștrii unguri¹⁾. Șaguna, în memorialul lui, zice că nu a avut conferințe cu miniștrii la Pesta, decât la întoarcerea-i din Insbruk. Nu explică însă, pentru ce s'a oprit acolo. Din Blaj trebuia să plece la Viena. Se dusese la Cluj²⁾, «spre a depune, ca episcop nou numit, jurământul de fidelitate, ca să poată căpăta leafă episcopască», ne asigură el³⁾. Deputații sași, pretind că a șezut în Cluj, ca să trateze cu conducătorii ungarilor. El ne asigură însă, că pricina întârzierii a fost Guvernatorul Conte Teleky, care «numai după mai multe zile a putut convoca ședințe pentru depunerea jurământului»⁴⁾.

O fatalitate a fost, că nu era pregătit pentru o călătorie așa îndepărtată; și că din Cluj, s'a reîntors în Sibiu, a trecut prin Pesta, și a sosit la Insbruk, când nu mai era nimic de făcut, de cât a depune memorii frumos redactate.

Și nici nu se mai făcea nimic, dacă ungurii erau mai prudenți. Revolta ungarilor, aduce o situație nouă. Până atunci, Șaguna, printr'o circulară, îndeamnă poporul «să fie cu credință către Impăratul, și cu ascultare către dregătorii cei mirenești», numiți de guvernul din Pesta, bine înțeles. Circularul lui Șaguna, nu se deosebește prea mult de al lui Lemeny, care nu dă circularul decât după ce unirea fusese întărită de Ferdinand. Șaguna, în memorialul său, zice numai, că Lemeny a pus în el «nu puține invective la adresa bisericii neunite». În acel circular, citim însă numai «că uniții și neuniții ca frații să ne socotim, tot de o nație fiind»; și că ori cum vor urma în cele religioase, «pentru aceasta nimic neprietenie nu se cuvine să arătăm». El supără poate, că Lemeny, amintește de «ascultarea ce se datorează Patriarhului Romei», care este mai aproape de români, «de cât cel al Constantinopolei, al Carlovitzului sau

1) Laurian. Die Rumänen. I. 13.—2) A. Papiu Ilarian. Istoria Rom. II. 265.—3) Popea. Memorialul lui Șaguna I. 140.—4) Ibid. 31.

altul»¹⁾. Acestea sunt însă fapte, nu invective; afirmațiuni pe care Lemeny, era chiar dator să le facă, ca arhiereu conștient de sarcina sa.

La început, amândoi episcopii au dus aceeași politică prudentă. Și dacă este să fim dreapți, se cade să recunoaștem, că Lemeny, mai mult decât Șaguna, a voit să dispară orice deosebire confesională dintre români. Și-a pus sincer iscălitura, alături de Popazu, de Laurian și Ciparu, pe petițiunea care cerea Împăratului, o singură mitropolie, cu sinoade eparhiale din care să facă parte și mireni, și care să aleagă pe episcopi. Și dacă nici atât nu s'a obținut, pricina este că «Șaguna, cu toată tinerețea lui», nu gusta «programe așa îndrăznețe», care «uitau existența Bisericii stabilite». ²⁾ Adevăr este că Lemeny, cât și Șaguna, înțelegea că această unică mitropolie românească, nu se putea obține decât rupând cu Tarigradeanul și Carlovitzeanul; că unificarea numai prin Unire se putea face. Dar tot este că Lemeny, a voit-o; și Șaguna a împedecat-o. Acum judece oricine, cum dacă Ungaria, nu se revolta și Blajul, rămânea sub Primatul Ungariei, iar Sibiul, ținând de Carlovitz; ce tristă soartă avea peste Carpați, întreaga biserică românească, și mai ales cea neunită.

Căci în Parlamentul din Pesta, unde au lucrat amândoi episcopii, de la sancționarea unirii Ardealului cu Ungaria, și până ce ungurii au rupt cu Împăratul, nimic nu se putea obține.

După începerea războiului civil, când Comitetul românesc din Sibiu, se hotărăște pentru Împăratul; episcopii vin și ei acasă. Pe Lemeny, îl opresc ungurii la Cluj. La Sibiu, printre români, Șaguna trebuie să-și clarifice situația. Șaguna, ca și Lemeny «trecea în ochii românilor de maghiaron» ³⁾, sau cum am zice azi, drept maghiarofil. Și așa îi socotea la început pe amândoi, și Viena. «El apucase a pătrunde până la un punct planurile ungurilor; vedea că pangermaniștii tind la desființarea monarhiei austriace; și de aceea, Șaguna, nu află cu cale ca discordia dintre români și unguri, să ajungă la cutite. Născut și crescut în Ungaria, îi era, ca și la mulți alți ungureni, foarte greu să înțeleagă adevăratele temeieri, pentru care românii-ardeleni nu

1) Ibid. 77—78. — 2) Iorga. Histoire des Roumains, II 296.

3) Bariț, Op. Cit. II 403.

voiau să audă de unirea necondiționată a țării lor»¹⁾. Eată dece, abia ajuns în Sibiu, Șaguna fu somat de Generalul Puchner, să declare limpede dacă mai ține cu guvernul unguresc, ori se supune Împăratului, cunoscând că de nu se explică va fi arestat și închis la Alba-Iulia²⁾.

Pus astfel, în întârziere; Șaguna s'a declarat credincios Împăratului, și credincios a rămas până acolo, de a plecat în București, să ceară ajutorul rușilor, în contra lui Cossuth. Ca să obție învoirea Comitetului românesc, Șaguna a trebuit să joace o scenă. Și-a scos crucea de la gât, și răsufiând greu, a început: «Sunt păstor sufletesc peste câteva sute de mii de suflete, răspunzător de fericirea lor. Văzând dar eu puternica rezistență cu care întâmpinați propunerea Excelenței Sale D. Guvernator, eu nu pot lua răspunderea pentru relele ce vor veni peste țară și popor, și renunț la scaunul meu episcopesc».

Generalul Puchner, a isbutit așa, să trimită pe Șaguna; dar nu a câștigat nimic. Misiunea așa înjghebată, trebuia să evite Austriei umilirea ei, în fața Rusiei. Așa singur Șaguna a fost umilit: Mai întâi pentru că a făcut un act politic greșit, și al doilea fiindcă în loc de a fi primit bine, Lüders îi dă poruncă să plece din București, în patruzeci și opt de ceasuri. Prin Moldova și Bucovina, se vede el silit să se întoarcă la Viena; căci noua sa atitudine, așa revoltase pe unguri; de l-au exclus în mod special de la orice amnestie. El nici că s'a mai întors în Ardeal, până ce ungurii au fost răpuși. Barit explică pentru ce Șaguna, a fost așa de rău primit de Caimacamul Costache Cantacuzino: Venise însoțit de Protosinghelul Dionisie Romano, care luase parte la mișcarea revoluționară din Țară și tradusese în românește, pe Lamennais, împrejurări care însă nu l-au împedicat—mai târziu—să ajungă episcop la Buzău³⁾.

Acest prelat cult și patriot, era român-ardelean, din Săcele. În deobște, clerul românesc de peste munți, în epoca ce ne preocupă, se arată stăpânit, de mult patriotism. Canonicii Timotei Ciparu și Protopopul Ion Popazu stau în fruntea Comitetului național.

După ce izbucnește războiul civil, mulți preoți conduc trupele române din oștirea lui Avram Iancu. Așa Protopopul unit Simion Balint,—închis și torturat de unguri

1) Ibid. 172—3. — 2) Ibid. 377. — 3) Ibid. 405—6.

în Abrud, de unde românii l-au scos și l-au dus în triumf la Blaj,—devine Prefect al uneia din legiunile românești; și — în această calitate — apără cu mult succes poalele Munților Apuseni spre Trăscău și Turda. Astfel el are partea lui de merit la înfrângerea lui Hatvani și a lui Kemeny Farcas. Mulți din preoți, au căzut jertfă patriotismului lor românesc. Numai în districtul Alba Iulia, ungurii au ucis 1724 bărbați, 222 femei și 55 de copii ¹⁾

Între cei ce s'au jertfit pentru neamul lor, sunt doi preoți uciși în Com. Poenariu. La Turda au fost spânzurați preoții uniți Leon Cornea și Ion Papiu (tatăl lui Al. Papiu Ilarian). Tot uniți sunt preoții Alpinii de la Manarade, Cirlea din Teiuș, și Protopopul Ștefan Moldovan, omorâți de insurgenți. De asemenea: Alexe Molnar, Parohul din Alecuș, Moldovan din Uioara, Parohul din Agriseu și Clericul Alexandru Czikude. Tot al Blajului, Protopopul Alexandru Baternai și Protopopul Turcu, spânzurați în Cluj ²⁾. În Temișoara, au spânzurat pe preoții români neuniți Novac Ștefanovici, Sion Petrovici și Vasile Popescu. Clericul neunit Vasile Pop din Nandre, a fost spânzurat la M. Osorhei ³⁾. Din eparhia Sibiului «au ucis și spânzurat doisprezece preoți și câteva mii de creștini» zice Șaguna, în cuvântarea lui din 12/24 Martie 1850 ⁴⁾.

Și ce este mai dureros; abia înfrânsese pe insurgenți, cu concursul rușilor și al românilor; și nemții austriaci încep ei, să închidă preoții români. Așa arestează pe Protopopul Ion Roman, împreună cu alți patru preoți. «Au mai fost arestați și în alte ținuturi, preoți și mireni, tot sub pretexte de nimic», spune Bariț. «Șaguna protestase atât în scris, cât și prin viu grai, pentru eliberarea preoților de ambele confesiuni ⁵⁾». Căci Lemeny, își perduse scaunul. Din pricina asta, nici că se ține în Blaj, adunarea dorită de Guvernatorul Wolgemuth. Și cu toate că, la Sibiu, trebuia să se adune numai neuniții, la 28/16 Decembrie; Șaguna îngăduie să ea parte în birou, alături de Ion Hania, neunit, pe Bariț și Paul Dunca, uniți amândoi, așa că decisiunile luate sunt ale unei adunări politice românești, nu ale unei consfătuiri confesionale. Importantă este hotărârea lor de a desface unirea cu Ungaria, și cererea de a se

1) Ibid. 504. — 2) Ibid. 268—70 și 280. — 3) Ibid. 262—3. — 4) Ibid. 659. — 5) Ibid. 654—5.

permite românilor, să-și aleagă un cap național, așa cum altă dată sașii își aveau comitele lor, și croații pe banul lor. În loc însă de a răsplăti pe români, pentru credința și concursul lor, guvernul austriac nu încează a lua măsuri neplăcute românilor, și menite să-i ție tot cât mai desbinați.

Când au rupt ungurii cu Impăratul; din Sibiu, Șaguna a trimis o circulară protopopilor săi, în care le spune, «înarmați-vă spre susținerea rândului bun și spre sprijinirea voinții celei mai înalte a Maiestății Sale». Lemeny, din Cluj, trimite și el o circulară «vicarilor, protopopilor, administratorilor, preoților, ctitorilor și tuturor drept credincioșilor creștini» din eparhia sa. «Ascultați-mă ca pe părintele vostru... înțelegeți în ce stă lucrul: Impăratul nostru Ferdinand este Impărat Austriei și împreună Regele Ungariei; lui suntem datori a fi credincioși, și țării, și această de protivnici a o apăra; suntem datori a asculta și a ne supune mai marilor țării», căci «însuși Impăratul cu iscălitura mânei sale a întărit ministerul Țării Ungurești, și a poruncit, ca de dânsul să asculte toate dregătoriile ostășești și politicești». Termină zicându-le să pue jos cugetul de a se împotrivi, căci «vor năvăli mii de mii din Țara Ungurească».

Acest circular a fost imediat desavuat, de Comitetul național român, printr'un manifest iscălit de Bărnauț și de Bariț. «Prea Sfinția Sa, spre nespusa durere și rușinare a națiunii sale, a căzut în păcatul necredinței către Înaltul Impărat; și, ceace este și mai dureros, vrea să abată și pe români, de la credința aceia», afirmă manifestul. Îl pofteste dar, pe Lemeny «să-și retragă acea apologie»; iar pe români îi asigură că «anul 1848 este cel mai de pe urmă al tiraniei ungurești».

La 9 Noembrie, Puchner suspenda pe Lemeny din funcțiunile sale, «ca-unul ce a lucrat împotriva intereselor Statului și ale dinastiei». Cu administrația eparhiei, fu însărcinat Prepositul Crainic.

În Martie 1850, Lemeny a fost provocat în scris de Wohlgemuth ca «în 24 de ore, să se demită din episcopie, cunoscând că într'altfel se va procede în potrivă-i cu toată asprimea, și fără nici o cruțare». În contra sa, Auditorul Traunschenfels deschisese o cercetare, la Curtea mărțială. Auditorii, erau procurori militari. În fața acestei procedări, Lemeny a dimisionat. A fost

pornit la Viena, și internat în monastirea franciscanilor, unde a și murit la 1861.

Bariț critica pe Puchner și pe Wohlgemuth, pentru chipul cum a tratat pe Lemeny¹⁾. Popea, care l-a văzut în 1860, când a însoțit pe Șaguna la o vizită ce făcuse fostului episcop al Blajului; se ferește a-și spune lămurit părerea. Lasă a se înțelege, că a căzut din pricină că a biruit pe nedrept în procesul «pe cât de odios și condamnabil, pe atât de interesant» ce l-a avut între 1842 și 1845, cu profesorii blăjeni²⁾.

Manifestul iscălit de însuși Bariț, în contra lui Lemeny, justifică pe deplin pe Puchner și pe Wohlgemuth. Lemeny, în toiul războiului civil, a avut o atitudine favorabilă guvernului unguresc, pe care Împăratul îl socotea acum rebel. Dacă prin acțiunea lui, ar fi mers mai departe, după lege, și mai aspru putea fi pedepsit. Nu se poate zice însă de el, că trădase pe cineva, și încă mai puțin neamul românesc. În Cluj, el ese în stradă, ca să apere pe Protopopul Negruț, maltratată de honvezi. Pentru asta «un honved printre înjurături își îndreaptă baioneta asupra Episcopului, spre a-l străpunge»³⁾. Și când Biró, dela Curtea martială, îi cere să caterisească pe Vasile Popovici Parohul din Târgșor, Lemeny, îl refuză, zicându-i: «Asta nu o voi face nici de cât, că eu nu știu după ce legi judecați voi pe preoți la moarte»⁴⁾.

Nedrept este a zice că era înstrăinat, nemeș unguresc. Nemeș, nobil, boer de neam, era Lemeny, cum au fost și sunt mulți, foarte mulți români buni, din Ardeal, Banat și Bucovina.

Șincai, încă era nemeș, și câți alții; mai toți cei din țara Făgărașului și din județele granițerești. Dar Lemeny, era un bun român. Mult a lucrat el, pentru biserică și școala română. La 1842, în fruntea Capitlului, iscăli un inimos protest în potriua unui proiect de lege, care tindea să introducă limba maghiară în biserică și în școli. Împreună cu Vasile Moga, Episcopul din Sibiu, el protestase la Dieta din Cluj, în favorul revendicărilor religioase și politice românești.

El este de perfectă bună credință, când protestează în potriua celor ce l-au făcut «vânzător al neamului meu»; și ia «mărturie pe Dumnezeu, că și sufletul a-l

1) Ibid. 376—8 și 664—5 — 2) Popea. Memorialul lui Șaguna I. 209. — 3) Bariț. Op. Cit. II. 272. — 4) Ibid. 279.

pune pentru turma lui încredințată, a fost gata». Numai că, după cum zice, «cine își pune sfârșit ca să fericească neamul său, mai înainte se cuvine să cerce pe care cale și cu ce mijlociri poate aceasta să o dobândească, și apoi să lucreze; altmintrelea vrând folosi, poate să aducă stricare».

Lemeny, nu a crezut că ungurii vor fi înfrânți, nici nu avea încredere în Austria absolutistă. El își închipuia că va fi posibilă o pace frătească cu ungurii. Și nu era singur de părerea asta. În Banat și în țara Bihorului, se voia o înțelegere cu ungurii. Sigismund Pap, Alexandru Buda, Ion Dragoș, Eftimie Murgu, și alți români buni, voiau și credeau cu putință o alianță ungaro-română. La 3 Mai, în Blaj, au fost la Lemeny, Alexandru Ion Cuza și Vasile Alexandri, moldoveni patrioți și convingși că românii, ca și ungurii, nu au interes să se războiască. Cuza, și mai târziu, a socotit alianța posibilă. Este cunoscută convenția, ce a încheat ca Domn, cu Generalul Clapka, reprezentantul lui Cossuth.

Din București, tot așa sfaturi veniau. Ion Brătianu, petrece o noapte în Sibiu, la sfârșitul lui Aprilie. Mai târziu amândoi frații Brătieni, trec prin Pesta. Al. G. Golescu, Nicolae Bălcescu și Cesar Boliac, se ostenesc să încheie o alianță româno-maghiară. În Cluj, Boliac scoate o gazetă românească, în care apără politica lui Cossuth. Afară de ardeleni, nimeni nu vedea în autonomia Ardealului, salvarea românismului. Lemeny, pricepea, că lăsând jumătate dintre români în Ungaria; chiar ardelenii își riscau viitorul. Unirea tuturor românilor, de sub coroana Habsburgilor, într-o mitropolie unică și unită; îi părea o pavază mai sigură, decât protecția vienezilor, ce cătau spre Germania. Era o concepție politică, căreia i se poate face orice imputare; dar nu i se poate zice că era politică de trădare națională, nici o politică imprudentă.

Se știe cum cât p'aci a fost să biruiască Cossuth. La 29 Martie 1849, Magheru scrie Guvernatorului Ungariei. «Poporul român, nu s'a ridicat decât pentru a-și apăra drepturile lui sfinte... Și azi, când intervenția Rusiei, nu se mai poate înlătura, neamul românesc simte nevoia să scape de un prieten perfid, apropiindu-se de un inamic loial. În interes atât românesc, cât și unguresc, vă presint temeiurile pe care se poate încheia o vecinică unire între marea națiune maghiară, și cele nouă milioane de români, ce o înconjoară». Întâi se

cere ca printr'un statut organic, Ungaria să recunoască naționalitatea românilor din Ardeal, Banat și Țara Ungurească, și drepturile lor. Apoi să se închee o alianță ofensivă și defensivă, între unguri și români, în contra slavilor. Dacă ungurii primeau oferta Magherului, toți românii de peste Carpați, ar fi făcut cauză comună cu ei. Românii din Principate se îndatorau să formeze o legiune, care alături de unguri, ar fi luptat în contra Austriei. «Dacă guvernul unguresc s'ar fi răzimat pe români, lucrurile luau altă față. Catanele lui Iancu, le-ar fi fost de mare ajutor. Bem, liber în mișcările lui, nu putea fi răpus de muscali. Transilvania întreagă, apără trecerile Carpaților; și intervenția Rusiei, la granița asta era cu neputință. Lüders a mărturisit unui diplomat francez, în București, că fără de concursul motilor lui Iancu, rușii nu erau în stare să se măsoare cu ungurii. Dar o mândrie oarbă și nebună stăpânea pe unguri»¹⁾.

Ori cum, când în cancelaria lui Bem, afară de Boliac; Colla, Consulul rusesc din Galați, a găsit pe Caracas, Bălăceanu, Costescu și încă un român, toți din cei ce luaseră parte la mișcare, și patrioți buni²⁾; când era vorba ca ungurii să pue coroana S. Ștefan pe capul unuia din fii Reginii Angliei; nu trebuie să ne grăbim. Lemeny a judecat la fel, cu Eftimie Murgu, cu Magheru, Nicolae Bălcescu, Cuza, Goleștii și Brătienii. Amintirea lui, nu merită să fie defăimată.

Dacă lucrurile esau altfel, și se putea prea bine să iese altfel, Lemeny ar fi fost laudat de toți cei ce-l criticară, în urmă. Popea are dreptate, când leagă demiterea lui Lemeny, de conflictul lui cu profesorii din Blaj. Crainic, Bărnuz, Vasile Popa, toți adversarii lui, oameni pedepsiți de Lemeny, au jucat roluri însemnate la 48. Dintr'o patimă, omeneste foarte explicabilă, au exagerat greșalele politice ale lui Lemeny, s'au răsbunat. Din conflictul acesta, a câștigat foarte mult Șaguna, care în viața lui a fost — trebuie să o recunoaștem — mai mult neunit fanatic, decât român prea înfocat. Un moment, a rămas singurul episcop român în Ardeal. I-a fost îngăduit să spere, că va aduna sub cărja lui de Mitropolit, pe toți românii. Isbutea de sigur,

1) Régnauld. Hist. des Princip. Danubiennes. 497—7. — 2) Hurmuz. Doc. relat. Ia Ist. Rom. XVIII. 176.

dacă ar fi înțeles că lucrul nu se poate, închinându-i pe toți Patriarhului grecesc din Constantinopole, ci numai reluând cu toții legăturile de dragoste fiască cu Roma veche. Asta trecea însă, peste ce putea Șaguna. La 48, el a făcut mult pentru români, dar nu tot ce se cădea. Era însă greu să facă tot. Situația era încurcată, spiritele agitate; se cerea un geniu și un sfânt. Nu prea au avut însă românii, nici genii, nici sfinți, în secolul XIX.

CAPITOLUL XIV

POLITICA BISERICESCĂ A LUI ȘTIRBEY-VODA

Dacă este exact, că nu au avut românii în secolul XIX, genii, ori sfinți; trebuie să știm însă că secolul acela a dat românilor, mulți bărbați de valoare. Între ei, tot mai în față ia loc Barbu Dimitrie Știrbey-Voevod, Domn și Stăpânitor a Toată Țara Românească, de la 1849 la 1856.

Când Poarta și cabinetul rusesc, au căzut de acord să-l cheme pe tronul părăsit de fratele lui, mai tânăr: Știrbey trecea de cel mai înfocat partizan al protectoratului rusesc. Un om cu cultură aleasă, harnic și plin de simțul datoriei, un organizator și administrator desăvârșit. Își începuse cariera politică, sub ocupația rusească, ca Ministru al Poliției, Vornic al Poliției, cum se zicea. Ca Secretar de Stat (Ministru de Externe), a luat parte la alcătuirea Regulamentului Organic. De la 14 August 1833, el trece la Departamentul Cultelor: pe care îl deține, și sub Alexandru-Vodă Ghika, până la 17 Ianuarie 1835.

Cărmuirea provisorie a lui Kisseleff, a căutat din tot sufletul, să ridice Biserica românească. Logofătul trebilor bisericești, Știrbey, se duce la Căldărușani; și negociază cu Mitropolitul Grigorie. În vederea reînstării acestuia în scaun. Negociere dificilă, atât din pricina lui Grigorie; cât și fiindcă Kisseleff era prevenit. Isubtește totuși pe deplin în misiunea sa.

Activitatea sa ca Ministru al Cultelor, în cele dintâi șaisprezece luni ale ei, ne-o arată el, în raportul prezentat Ob-

șteștei Adunări. Se vede convins că «înbunătățirea părții materiale a unei societăți nu poate niciodată isbuti, fără înbunătățirea moralicească a mădularilor ei». «Fi-rești dascăli ai norodului, sunt preoții», și «povățuitorii lui întru cunoștință și îndeplinirea datoriilor omului chemat a vieții întru societate».

Prin legiuirile cele noi, se «hotărâse folosiri potrivite cu treapta cinstei darului cu care s'au învrednicit» ei. «Protopopilor li se asigurază soarta», pentru «a mai fi siliți a se coborâ la uneltire de abuzuri». Se mândrește cu organizarea ce a dat seminariilor. Din ele «în puțină vreme vor eși preoți vrednici. În tot satul, în tot cătunul, vor fi ajutor omenirii. Din seminarul central vor eși obraze bisericești, împodobite cu științe mai înalte, cari orânduindu-se egumeni, «vor aduce monastirile la acea înfloritoare stare, pe care o dorim».

Erau atunci, 9060 preoți, înscriși într'o condică anume. Pe cei hirotonișiți la Vidin, i-a trecut în rândul birnicilor. «Iar protopopul care se va dovedi în viitorime că au dat la astfel de oameni să slujească în biserici», nu numai că îl va depărta din slujbă, dar trebuie «să se supue la pedeapsa ce i se cuvine». Mai mult, pentru a pune capăt abuzului cu hirotoniile, în fiecare sat, va alege doi «cei cu purtări mai bune și cu știință», cari «singuri vor beneficia de folosirile legiuite». Ceilalți, «se vor împărți pe la bisericile unde va fi adevărată lipsă de preoți, pe la satele ce vor cădea mai în apropiere».

Dacă Știrbey, rămânea mai mulți ani Ministru al Cultelor, legiuirile închipuite de el, ar fi fost poate respectate, în spiritul și litera lor, și puteau da roade bune. Așa cum s'a urmat, însă; reformele sale bisericești, scofălcite, nu au rodit prea mult. La 1847, D. de Nyon, scrie lui Guizot că «clerul are drept la respectul și interesul obștesc, mai mult din pricina misiunii lui sfinte, decât pentru chipul cu care preoții înțeleg misiunea lor și cum își împlinesc datoriile»¹⁾.

În cei șapte ani ai săi de domnie, Știrbey nu nescotește o secundă, trebile bisericești. Ministerul Cultelor, îl încredințează, lui Iancu Bibescu. Fratele cel mai mic al lui Vodă, era «un tânăr mai puțin de cât mediocru», dar unul «de a cărui cinste nu s'a atins nimeni»²⁾,

1) Hurmuzache. Doc. priv. la Ist. Rom. XVIII. 7.—2) Ibid 199.

raportează Poujade lui Tocqueville. Și Poujade, nici o dată nu pierde ocazia, să înegrească pe Știrbey și pe ai lui.

Cea dintâiu afacere ce resolvă Știrbey ca domn, este îndepărtarea lui Neofit de la Mitropolie. Vestitorul Românesc No. 66 din 20 August 1849, publică ofisul domnesc pentru primirea dimisiunii acestuia, și prin care Kir Nifon al Sevastei, era însărcinat vremelnicește, cu ocărmuirea Mitropoliei.

Cu 25 de voturi, Kir Nifon fu în 1850 ales Mitropolit. Rusia patrona atunci candidatura Starețului de la Cernica, Calinic. Acest din urmă, fu chiar ales Episcop al Râmnicului. Avusese cincisprezece glasuri, la alegerea de Mitropolit. Știrbey, voia însă pe Nifon. Ca să neutralizeze influența lui Duhamel, a intervenit în lupta și în favoarea lui Nifon, Ahmed Efendi, Comisarul Porții. «Lupta a fost vie... Nu se deosibesc prea mult, unul de altul, prin moralitatea și capacitatea lor. Nu e unul mai bun ca celalt, dar tot e bine că a isbutit candidatul susținut de Comisarul Otoman. Candidatul Rusiei, se deosebește de actualul Mitropolit, prin intoleranța și fanatismul lui. Ar fi fost un instrument periculos, în mâinele partidului rusesc»¹⁾. Așa raportează Huet, Generalului de Lahitte, Ministrul Republicii Franceze, în Sambul. Mai târziu, la Râmnic, Calinic, a avut pe timpul luptelor pentru unire, o atitudine mai patriotică decât Nifon. Nu e zis însă, că în scaunul de Mitropolit ar fi făcut o politică mai românească. A lăsat însă amintirea unui călugăr cuvios. Neorânduile de la Seminarul din Râmnic, și ce se mai șoptea acolo, pe socoteala lui; par să arate că Episcopul Râmnicului, era stăpânit de un fanatism, mai mult fățarnic. Așa îl judeca și Știrbey; și de aceea i-a preferat pe Nifon. Poujade, totdeauna răutăcios cu Știrbey, pretinde că Nifon a câștigat simpatia lui Vodă, cu patruzeci de mii de galbeni²⁾.

Mână tocmai fericită nu a avut Domnul, la înoirea episcopatului. Dar singurul care ar fi putut face ceva ca Mitropolit, bătrânul Eufrosin Poteca, trăia uitat în Egumenia lui de la Motru. Pentru a-l impune, unui cler înapoiat și abuziv, trebuia alt om decât Știrbey, și alte vremi.

Încă de la 1833, când era Secretar de Stat; Știrbey, înaintează lui Kisseleff un raport prin care cere ca

1) Ibid. XVIII. 330. — 2) Ibid. XVIII. 311.

moșiile monastirilor închinat, să fie arendate la mezat. Sfintele Locuri prin esarșii lor, pretindeau că «pot face cu monastirele ce vor voi, neavând să dea seama la nimeni». «În deșert a fost strădania, lui Știrbey, de a le arăta că aceste sfinte așezări, nu s'au făcut decât pentru un sfârșit de folos obștească¹⁾».

Ca Ministru al Cultelor, al lui Vodă Ghika, el spune, în Obșteasca Adunare că: «lucrul care aduce mahnire este că monastirele cele închinat, până în ziua de azi stau afară de orice îmbunătățire, stând între neorânduiala cea mai de mult, cu paguba, nu numai a acestor monastiri, și chiar a obștiilor călugărești... și cu vătămarea moralului obștească²⁾». În chestia aceasta, el a intervenit — fără folos însă — atât la Ministrul rusesc, cât și «la D. Ambasador din Constantinopol».

La 1851, profită de greutățile financiare ale Statului, spre a încerca să obție concursul Rusiei, în chestia monastirilor închinat. Indeamnă pe Duhamel, să intervieve³⁾. Lui Kisseleff îi arată că a dispus să se arendeze moșiile astor monastiri la licitație. «Cuvioșii Părinți pun felurite piedici. Prevăd că arenzile se vor îndoi, că adevărul va eși la iveală, și nu le convine». Îl roagă «să susție la Ministerul Imperial, o pricină pe cât de dreaptă, cât și de deslușită⁴⁾».

Ministru al Cultelor, făcuse, monastirile pământene, să se administreze cu oărecare regulă. Nu numai a izbăvit de datorii, toate monastirele țării; dar a trimis un arhitect la Bistrița, «spre a vedea zidurile cele derăpănat și alcătui plan... ca la urmă să se ia măsuri de a se aduce la săvârșire, potrivit cu mijloacele». Asigură că tot așa «se va urma treptelnicește și pentru celelalte monastiri, până se vor aduce într-o cea dintâi a lor bună stare».

În cei șapte ani de domnie, s'au restaurat aproape toate monastirile din țară. Azi se impută lui Știrbey, că a distrus cu restaurațiile lui, stilul vechi românesc. Se uită, că de nu intervenea Știrbey, cu ahitectii lui, meșteri nepricepuți ar fi meremetisit și mai rău. De altfel stilul italo-austriac, în care s'au făcut restaurațiile, are farmecul său; și era foarte potrivit cu climă și materialul de construcție din țară.

Prin convenția de la Balta Liman, se suspendă acti-

1) Iorga. Marturisiri Ist. priv. la Știrbey Vodă. 687 — 2) Ibid. 679. — 3) Iorga Corespon. lui Știrbey-Vodă. 404 — 5-4) Ibid. 406.

vitătea obșteștelor adunări. Cu ofisul său din 17 Martie 1850, organizează Divanul Adhoc, cu membri de drept. Un senat, în care Mitropolitul și episcopii, nu vor face parte, decât atunci când este vorba de rezolvarea chestiilor bisericești.

Prin alt ofis, a organizat epitropiile bisericești. Ministrul, la 1835, a fost sesizat de reclamațiuni din partea mahalagiilor, ori a orășenilor, din pricină că «la multe biserici, orânduindu-se după vremi epitropi, s'au de sineși luând acest drept, nu da la nimeni socoteală, și bisericile ajungeau din zi în zi la dărăpănare». A dispus, ca Epitropul să dea socoteli în fiecare an, la Magistratul orășenesc, să întocmească buget și veniturile să le închirieze prin licitație publică. Domnul, merse mai departe. Avem un ofis domnesc de la Știrbey, prin care se legiuște administrația bisericilor de mir. Ctitorilor le interzice, dreptul de a administra singuri. Au să delege un epitrop, care împreună cu cel ales de enoriași, vor cărmui trebile fiecărei biserici. Regimul acesta, a dăinuit, până la 1894; și până azi, prin tradiție, este păstrat în câteva locuri. Epitropiile acestea, nu au înpedecat, risipirea a milioane, ba chiar dispariția unor așezăminte pioase; pricina însă nu e chipul cum au fost organizate epitropiile, ci lipsa de conștiință a epitropilor, a ctitorilor mai mult sau mai puțin legitimi, și a clerului însuși. Știrbey, a făcut tot ce i-a stat în mână, să stânjenească năruirea așezămintelor bisericești, și să le îmbunătățească.

Și a fost așa hărțuit, în domnie! «Este înconjurat de vrășmași; miniștrii ce-i sunt impuși, complotază în contră-i» recunoaște Poujade. În vara anului 1850, miniștrii profită de lipsa-i din București, să conspire în contra lui. Comisarul otoman, Ahmed Efendi, îl susține. Omer-Pașa, Comandantul trupelor de ocupație, îi dă însă de lucru. Se apucase de proselitism, în favorul lui Mahomed. «Trec la mahomedanism câți-va români, un copilandru, fecior de popă»¹⁾. În vizita de concediu la Poujade, Omer-Pașa i-a povestit de un călugăr, ce «s-a făcut mahomedan și soldat». Omer a pus de l-a tuns, i-a dat haine de ale lui și l-a trimis la Rusciuk²⁾.

Știrbey face politică realistă. Trecea de rusofil, fiindcă până la 1853, influența Rusiei era hotărâtoare în Orient.

1) Hurmuzache. Doc. priv. la Ist. Rom. XVIII. 269. — 2) Iorga. Corespondența lui Știrbey-Vodă I. 156.

Mai târziu, întreține bune relații cu Austria, căută să dobândească simpatia lui Napoleon III.

La început, se isbește de Bibescu, care vine din Constantinopol, cu gânduri nu tocmai frățești față de Domnitor. Marica — Doamna ¹⁾, frumoasă, ambițioasă și intrigantă, nu se resemnase încă. Turcii, i-au dat nădejdi bune. Ca să pue capăt intrigilor, Rusia poartă pe fostul Domn, să părăsească țara, să vie la Odessa. Bibescu declară lui Poujade, că se duce la Paris. Se oprește însă în Viena. În August 1851, Grigorie-Vodă Ghika, îi scrie din Galați, că Photiade, Agentul Moldovei, la Constantinopol, i-a raportat că Mihai-Vodă Sturdza, a sosit acolo, și umblă să ia locul lui Știrbey ²⁾. Poujade, înșurat cu o Ghikuleasă, lucra în folosul lui Alexandru-Vodă Ghika. Ambasadorul Angliei, patrona candidatura lui Ion Ghika ³⁾. Emigrații dela 48, îl atacau și ei cu înverșunare. Totuși, în timpul războiului Crimeii, Brătianu, sfătuisse pe Știrbey, să intre cu o divizie românească în război, alături de aliați. Ar fi urmat pilda Piemontului. Foarte probabil, Știrbey asigura tronul românesc, familiei sale; dar Știrbey, nu era Cavour.

Era însă român, tot așa bun, ca și adversarii lui, din partidul național. La 1849, el sugera lui Fuad-Efendi, ideia Unirii Principatelor. Îi vorbește de un stat independent, menit să fie o barieră împotriva expansiunii rusești. În capul unui astfel de stat, trebuie pus un principe dintr'o casă domnitoare. Era vorba de Duca de Leuchtenberg, ca Domn al Țării Românești și Moldovei. Fiu al Prințului Eugeniu-Napoleon de Beauharnais, căsătorit cu o fiică a Țarului, Duca de Leuchtenberg putea fi un candidat serios ⁴⁾. Mai târziu, deși îndemnat din Viena, să se pue în capul partidului antiunionist, cu toate că i-se făgădui sprijinul Prusiei, Austriei și Angliei ⁵⁾; el lucrează pentru Unirea Principatelor. Din Palatul Domnesc, în Ianuarie 1856, redactează un memoriu, în care arată cum «Unirea Moldovei și Țării Românești, într'un stat independent, ca Belgia, ar fi singurul mijloc la realizarea scopului urmărit. Crearea acestui stat, a cărui integritate, neutilitate și inviolabilitate ar fi garantată, este unicul

1) Ibid. XVIII. 258 și 289. — 2) Iorga. Corespondența lui Știrbey-Vodă. I. 48. — 3) Hurmuzache. Doc. priv. la Ist. Rom. XVIII. 293. — 4) Ibid. XVIII. 97. — 5) Iorga. Corespondența lui Știrbey Vodă. I. 243—7.

chip de a stabili o barieră între Rusia și Turcia, apărând pe aceasta din urmă»¹⁾.

Știrbey era creștin ortodox. Unul din frații lui, trăia la Bistrița, sub rasă călugărească, Damian Monahul. Insuși a clădit și înzestrat, în chip generos, Biserica S. Troiță din Craiova. Era însă mai presus de orice, un spirit luminat. Servea o subvenție Episcopului catolic din Cioplea, Parsi. S'a gândit la introducerea calendarului gregorian. A cerut S. Scaun²⁾ să-l impue în bisericile catolice din țară, unde stilul nou era până atunci necunoscut.

Până în ultimul moment, s'a gândit la resolvarea chestiunii monastirilor închinat. La 1855, scrie lui Fuad, că «din spirit de conciliație, va face un ultim apel la călugări greci... dar că peste două luni, dacă nu parvine la înțelegere, este silit să execute măsurile hotărâte de Divan»³⁾.

Scoborât de pe tron, a continuat să se intereseze de trebile publice. Marii proprietari din județul Dolju, l-au ales deputat în Divanul Adhoc cu cincizeci și șapte de glasuri, din 77 voturi exprimate. Alegătorii direcți din Vâlcea, în unanimitate, l-au trimis deputat în Adunarea Electivă, care la 24 Ianuarie 1859, a făurit Unirea Principatelor. A luat parte și la detronarea lui Cuza. În ziua de 11 Februarie 1866, Ion Brătianu era la Nizza, în conferință cu Știrbey. De acolo, în Aprilie, Știrbey scria lui Sadic-Pașa în favorul dinastiei străine. «Cu durere văd Poarta, lucrând la desunirea Principatelor. Ce va dobândi de aci alt, decât antipatia părții inteligente a poporului român?»⁴⁾. O săptămână, după intrarea lui Carol-Vodă, în țară; Știrbey-Vodă, îi scrie «pentru ca între cei dintâi să i-se închine... Mai tânăr, ar fi cerut să dea cel dintâi exemplul supunerii; fii lui îl vor înlocui, slujind cu zel și fidelitate»⁵⁾.

Justiția, armata, școlile, s'au desvoltat sub stăpânirea lui; trebilor bisericești, le-a dat atențiunea, ce ele merită întradevăr. Cred că este îngăduit a spune, că dacă toți miniștrii cultelor, ce au trecut pe la acest Departament dela 1835 până la 1849, ar fi avut un sfert din priceperea și răvna lui Știrbey, în cei șapte ani ai săi de domnie, cu siguranță Biserica din Țara Românească, ar fi luat un alt avânt.

1) Ibid. 322. — 2) Iorga. Mărturii despre Știrbey-Vodă. 431.

3) Iorga. Corespondența lui Știrbey-Vodă. 558. — 4) Iorga. Mărturii istorice despre Știrbey-Vodă. 699. — 5) Ibid.

CAPITOLUL XV

UNIREA PRINCIPATELOR

Biruirea Rusiei, de către anglofrancezi, aduce cu sine prăbușirea protectoratului rusesc de-asupra Principatelor Române. Sosise ceasul, întemierii la gurile Dunării, a unui stat românesc. Se pune dar pe tapet, reorganizarea țărilor române; și pentru asta trebuia să se știe, ce vor românii. Au spus-o hotărât în Divanul Adhoc și alegând pe Cuza, Domn al Moldovii și al Țării Românești.

Prin multe greutăți, s'a ajuns la Unirea Principatelor, primul pas spre împlinirea idealului național românesc. Vom căuta să arătăm rolul jucat de Biserică, în aceste frământări.

Pe capii Bisericii, din vremea asta, N. Dobrescu ni-i arată «punându-se în calea aspirațiunilor și tendințelor naționale»¹⁾. Astă aspră judecată, trebuie însă documentată și tâlmăcită.

La 1854, Niță Magheru, intra într'un sat de lângă Calafat, și popii îl primesc cu alai, în sunetul clopotelor. Un popă scoate de pe sfânta masă, proclamația Magherului dela 48; o ținea în altar²⁾. În petiția unioniștilor moldoveni, găsim foarte mulți clerici, în cap cu Episcopii Markian al Ieropolei, Chesarie al Sinadelor și Ghenadie Șendrea.³⁾ În Fălțiceni sunt unioniști Ico-

1) Studii de Istoria Bisericii Române Contemporane. 43.
2) Iorga. Corespondența lui Știrbey-Vodă. 190. — 3) Sturdza. Acte și Documente relative la Ist. Renașt. Rom. IV. 499.

nomul I. Balaes, Iconomul Vasile, Preoții B. Grigorescu, C. Teodorit, I. Constantinescu și Diaconul I. Bonisiaz ¹⁾. La Botoșani, iscălește actul de adesiune Veniamin Canano, Starețul din Râșca ²⁾; la Focșani, Iconomul Trandafir Bene ³⁾. Dia, Prefectul Județului Tutova, muștră pe Protosinghelul Veniamin Arhivescu, pentru că «în schitul unde e egumen, vorbește în favorul Unirei» ⁴⁾. În comitetul unionist din Iași, figurează Iconomul Ion Bobulescu (mai târziu Iosif, Episcopul Râmnicului) ⁵⁾. La Dorohoi, între unioniști, sunt Iconomul C. Buțureanu și Arhimandritul Victor Lemeny ⁶⁾. Pe Vlădica dela Slatina, Calinic Miclescu; Vârnav, Prefectul dela Făl-ticeni, îl scoate din oraș cu deasila, «fiind unul din linia și duhul celor ce se încearcă să vatem liniștea norodului» ⁷⁾, adică din ceice vorbesc pentru Unirea Principatelor. Nu era însă așa pretutindeni. Grigore Cuza, scrie lui C. Hurmuzache, că în Vaslui, toți preoții lucrează în contra Unirei, pregătiți de Episcopul Istrate și de Protopopul Județului, Catihetul Focșa ⁸⁾.

Ca să înțelegem însă bine rostul acțiunii fecăruia, vom reaminti că, pentru a se îngădui locuitorilor din Principate, să-și exprime liber doleanțele lor, puterile semnatare ale tratatului din Paris, au cerut ca alegerile pentru Divanul Adhoc, să se facă de cărmuiri vremelnice. În București, Alexandru-Vodă Ghika, reia cărma Statului, ce-i fusese ridicată la 1842. Acum în calitate de Caimacam, bătrânul Domn, era pe deplin câștigat de emigrați; și în București, cu siguranță avea să se ceară Unirea. În scopul, ca cel puțin Moldova, să se opue Unirii, Caimacam al Moldovei e numit Toderiță Balș, după un târg în toată regula. El făgăduise Casii Zarafi & Vlasto, 80.000 #, când va căpăta Domnia Moldovei, și 25.000 # dacă va fi numit Caimacam ⁹⁾. La târgul ăsta ia parte, Episcopul Nicomidiei ¹⁰⁾. Dar Balș, moare pe neașteptate; și Prințul Vogoride, isbutește să obție, pentru fiul lui, un tânăr mărginit dar foarte bogat, — grație căsătoriei lui, cu o moldoveancă, o Conachi —, succesiunea lui Balș. Turcia, Austria și Anglia, îl fac să creadă, că va ajunge cu siguranță Domn, dacă Divanul Moldovei, se pronunță pentru separatism. Și nu a neglijat nimic omul,

1) Ibid. 468. — 2) Ibid. 590. — 3) Ibid. 282. — 4) Ibid. 272.
5) Ibid. III. 532. — 6) Ibid. 547. — 7) Ibid. IV. 437. — 8) Ibid. V. 31 și 37. — 9) Ibid. III. 617. — 10) Ibid. II. 1104.

ca să isbutească. Nenorocul lui a fost, că s'a dat peste o corespondență a sa, din care reieșea, că a falsificat alegerile, pe care Poarta a trebuit să le anuleze. Astfel și în Iași, majoritatea s'a declarat pentru Unire.

Mitropolitul Sofronie Miclescu, a fost de mare ajutor unioniștilor, în alegeri. Pe timpul ocupației rusești, el strânsese legăturile cu Rusia. De onomastica Țarului, slujea asistat de trei arhierei; și apoi da mese, la care se bea în sănătatea Impăratului tuturor Rusiilor, și unde seminariștii cântau imnul național rusc ¹⁾. Credea pe atunci, ca în Evanghelie, că «Rusia este centrul Ortodoxiei», că «toți pravoslavnicii trebuie să se unească în rugăciuni cu rușii» ²⁾ pentru învingerea anglofrancezilor, așa cum propovăduia Sinodul din Petrograd, în 1855. Chiar după iscălirea tratatului din Paris, Mitropolitul Moldovei concede Rusiei privilegii, în Basarabia. Admite ca Biserica S. Terapon, să depindă de Episcopul din Cherson ³⁾.

Atât era de sigură Rusia, de clerul din Principate, încât la conferința ambasadurilor din Constantinopole, Prințul Labanof încercase să mărească numărul reprezentanților clerului, în Divanul Adhoc. Thouvenel, i-a stat în potrivă. ⁴⁾ Rusia, e drept, se arată favorabilă Unirei, dar nu inspira nimănui încredere sentimentele ei. Franța, căuta să-și întindă ea, influența asupra episcopatului. «Clerul inferior, ignorant, grosier și vițios, nu are multă influență, dar așa cum e, are și el importanța lui; clerul înalt este însă chiar prea puternic», scrie Consulul Victor Place lui Walewsky. S'a dus dar la Sofronie Miclescu, de a stat de vorbă cu el. Mitropolitul se arată îngrijorat, care din amândoi mitropoliții, va conduce Biserica. I-era teamă că dinastia străină, va introduce romano-catolicismul, în România. Declarațiile Agentului lui Napoleon III, au isbutit să-l liniștească. A sfârșit spunând, că nimeni în Moldova, nu mai speră în Rusia, care a înșelat speranțele. Place e încântat, dar mărturișeste că, «trebuie a fi cu băgare de seamă cu oameni obicinuiți din copilărie, a se preface» ⁵⁾. Aproape concomitent cu raportul lui Place, Walewsky, primea și un raport din Constantinopole, de la Thouvenel. Ambasadorul lui Napoleon, comunică știrea că Mitropolitul Moldovei, prin Photiade, a declarat

1) Ibid. III. 318 — 2) Ibid. II. 605, — 3) Ibid. III. 946. — 4) Ibid. 918. — 5) Ibid 554.

turcilor că, împreună cu doi arhieri, este gată să se pue în fruntea partidului antiunionist¹⁾.

Miclescu a şovăit neîncetat; dar în definitiv, până la adunarea Divanului Adhoc, acţiunea lui, a folosit unioniştilor. Când Balş, vrea să trimită în Basarabia, pe Meletie Istrate, Episcopul Huşilor, care, sub masca ortodoxiei, să lucreze în potrivea Unirei; «Mitropolitul nemulţumit că s'a trecut peste el», se opune²⁾ Mai târziu, lui Talleyrand, i-va spune că Balş i-a propus să facă pe nepotul Mitropolitului, pe Calinic Miclescu, Episcop al Romanului, cu condiţie ca amândoi să lucreze în contra Unirei³⁾. Pare însă că Egumenul de la Slatina, era hotărât pentru Unire; şi tot aşa şi Scribanestii, cari aveau influenţă mare asupra Mitropolitului, făceau din el, ce vroiau.

Filaret Scriban, fusese recomandat lui Sturdza-Vodă, de Conte Alexandru Sturdza. «Cea ce-mi place la el, este faptul că se arată de un devotament nemărginit către patria noastră şi persoana voastră», scria Conte Sturdza, vărului său⁴⁾. Din pricina sentimentelor lui rusofile, la 1851, Grigorie-Vodă Ghika se gândea să-l depărteze din rectoratul seminariului dela Socola. Ocupaţia rusească, puse capăt încercărilor de soiul ăstora. După războiul Crimeii, atât Filaret Scriban, cât şi fratele lui, Neofit, trec în câmpul naţionalist. Neofit Scriban, devine chiar nu numai Preşedintele comitetului unionist dar un infocat propagandist al Unirei. În realitate, în contra Unirei în Moldova, nu erau «decât câţiva boieri mari şi creaturile lor, familiile Ghika, Balş, Sturdza, Rosnovanu şi Catargi» observă cu drept cuvânt Victor Place⁵⁾. Puterea antiunioniştilor, era că deţineau guvernul şi erau sprijiniţi de Poartă, de Austria şi de Anglia. Caimacamul Vogoride, intră în conflict cu Mitropolitul. Obţine o carte patriarhală, în care Chiril al Constantinopolei, îi zice Mitropolitului: «Te sfătuiesc, te rog frăţeşte, îţi poruncesc să te porţi în viitor mai cuviincios, căci altfel, cu destulă părere de rău, vom lua măsuri mai strasnice»⁶⁾. Pare că acest act, a zguduit un moment pe Sofronie. Vogoride la 20 Mai 1857, şase săptămâni dela emiterea

1) Ibid. 745. — 2) Ibid. 1154. — 3) Ibid. IV 506 şi 509. — 4) Hurmuzache. Doc. priv. la Ist. Rom. IV. 241. — 5) Sturdza. Acte şi documente. III. 560. — 6) Ibid. IV 465.

scrisorii patriarhale, scrie lui Photiade, că Mitropolitul a intrat în vorbă cu el ¹⁾. Ambasadorul Franciei, intervine în chestie; și Photiade, scrie lui Vogoride, că «a prezentat chestia ca foarte simplă și regulată» ²⁾. Beldiman, este înlocuit cu Alexandru Sturdza, la Ministerul Cultelor. Beldiman nu era destul de energic, cu clerul unionist ³⁾. Mitropolitul numise pe Filaret Șerban, Administrator al Basarabiei, realipite de Moldova. Arhimandritul Melchisedek, Rectorul Seminarului din Huși, predică în catedrala din acel oraș, în favorul Unirii. Ministrul Sturdza, descoperă dar în arhiva Departamentului său, urmele anchetei din 1853, împotriva lui Filaret Scriban. Un raport al lui Gheorghe Asaky și Vladimir Suhopan, arată că s'au găsit în sarcina Rectorului Seminarului din Socola, «necuvinte în ramul învățăturilor, și în ramul cel economic». Și fiindcă în acel dosar, era și o adresă a Mitropolitului, care spune că a însărcinat pe Vlădica Vladimir Suhopan, «să îngrijească de seminar, pentru ca banii să nu se cheltuiască în zadar»; Ministrul se face a crede că Mitropolia a numit pe Suhopan Director, și cu adresa 2666/57 cere înlocuirea de fapt a lui Scriban, prin Suhopan. Scriban protestează. Spune că ancheta aceea a fost făurită de Neculai Istrate. Arată pe Suhopan, îndepărtat pentru fapte imorale, din rectorat. Mitropolitul; la rândul lui, nu vrea să audă; zice că pe Suhopan nu l-a numit rector, ci i-a dat însărcinarea să supravegheze conducerea seminarului. Aminteste că altădată, Suhopan a fost depărtat dela direcția seminarului din Cernăuți, și dela Socola, pentru că este vitios. Și Victor Place, spune că a fost urmărit, pentru obiceiuri decare numai în Turcia se vorbește pe față. În cele din urmă, Vogoride, este silit să dea înapoi. ⁴⁾ Și în ajunul alegerilor, Mitropolitul, scrie Ministrului Cultelor, că abținându-se dela alegeri, lasă Ministrului toată răspunderea, în ce privește alegerile preoțești. ⁵⁾ La Bacău, Protopopul, după ce prezidează alegerea alături de Prefect, trimite un protest arătând că alegerilor au fost falsificate și pe el l-au silit, să ia parte la ele. ⁶⁾ În schimb, Caimacamul are tot concursul, nu numai al Episcopului Hușilor, Veniamin Istrate; dar și al Locotenentului Episcopiei de Roman. Vlădica Nectarie Hermeziu, nu se da în lături dela nimic. La 11 Aprilie

1) Ibid. 619. — 2) Ibid 544. — 3) Ibid. 481. — 4) Ibid. 697, 704, 32, 747—50, 794, 867 & 882. — 5) Ibid. V. 55—57. — 6) Ibid. 86.

1857, distituie pe Protopopul din Tecuci, Iconomul Gh. Dumitriu «fiindcă vorbește fără respect și cu mare slobozenie». În Roman chema preoții la Episcopie, și îi amenință cu urgia lui, de iscălesc pentru Unire. Postelnicul Hermeziu, fratele Episcopului, tipă în gura mare că o să bată pe popi cu biciul, o să-i bage la gros și îi gonește din târg ¹⁾. Cu toate astea, după anularea alegerilor, P. S. Nectarie, Episcop al Sotiriopolei și Locțiitor al Romanului, își pune semnătura alături de Arhimandritul Bartolomei, Iconomul D. Matcas, Iconomul St. Toboc, și a altor mulți preoți din Roman, pe un act de adesiune la unirea țărilor surori ²⁾.

În Țara Românească, Nifon «se face susținătorul stângăciu al unei păreri pe care clerul său în general, o desaproabă»; scrie Le Sourd, Baronului de Talleyrand. De aci conflict între Mitropolit și Ghika-Vodă, Caimacamul Țării Românești. La alegere, se fac chiar neorândueli. Nifon, destitue pe Directorul Seminarului, care se pune în fruntea preoților unioniști ³⁾. Filotei, Episcopul Buzăului, iscălește programul unionist. Aceasta scoate din fire pe Nifon. Îl cheamă la Mitropolie, și se ceartă cu el. Apoi, Mitropolitul se răzgândește. Pune pe nepotul său să-i aducă lume la Mitropolie, care să-i ceară să bine-cuvânteze mișcarea. Îi primește, îi blagoslovește; și apoi protestează, că au venit să-i siluiască conștiința ⁴⁾.

Calinic al Râmnicului, la 27 Aprilie 1857, trimite o circulară, protopopilor lui. «Poporul român nu are de cât să ceară pe cale legitimă viața politică și națională. Crucea a fost semnul Unirii» ⁵⁾.

Este aproape inesplicabilă, schimbarea lui Calinic, călugărul prea iubit de consulul rusesc. Se poate să-l fi convertit, Caimacamul.

Intr'un raport al lui Scarlat Cretzulescu, fost Ministru al Cultelor; Ghika-Vodă este învinovățit, că a dat lui Calinic «50.300 lei, pentru pretinse reparații la seminarii, peste cei 71.690 lei, ce a mai luat odată». Este acuzat Caimacamul, că în loc de a cerceta plângerea Directorului, a Spiritualului și a elevilor seminarului din Râmnic, cari se tânguiau că Episcopul nu le dă de mâncare,

1) Ibid. IV 398, 979 & 1067. — 2) Ibid III 552. — 3) Ibid. V. 580, 593, 672—3 & 675. — 4) Ibid. IV. 200 & 334. — 5) Ibid. IV. 448.

haine și încălțăminte; a trimis plângerea lui Calinic, care a destituit pe profesorii «stimați de orașul întreg» ¹⁾. Se pare că ăsta a fost chipul, prin care Alexandru Vodă-Ghika, a câștigat pe Episcopul Râmnicului, în favoarea Unirii. Oricum, Comitetul unionist, a adus mulțumiri episcopilor din Râmnic și Buzău, pentru sentimentele naționale ce au manifestat ²⁾.

Sentimentele ce inspiră Mitropolitul Nifon, Divanului Adhoc, se dovedesc cu ocazia întocmirii regulamentului interior. Prin art. 7, se prevede că: «Dacă Presidentul nu va putea sau nu va voi să exercite atribuțiile ce-l dau acest regulament, aceste atribuții trec d'adreptul la Vice-President».

La discuția acestui articol, Știrbey-Vodă, zice că nu înțelege sensul articolului. Propune un amendament, care tinde să se înlocuiască începutul articolului, astfel: Dacă Presidentul, în caz de boală sau de lipsă, nu va putea prezida.

Amendamentul lui Știrbey, nu obține însă decât nouăsprezece glasuri și e respins. Înaintea votului, a vorbit și Ion Brătianu. El spune că «fiindcă președintele e hotărât de mai nainte, desbaterea... devenind o chestie de personalitate, buna cuviință oprește a se face în libertatea cerută» ³⁾. Divanul din București s'a închis imediat ce în unanimitate, a declarat că Țara Românească voeste: 1) Garantarea autonomiei sale; 2) Unirea cu Moldova, într'un singur stat neutru, și sub un singur guvern; 3) Prinț străin ereditar și 4) Guvern reprezentativ.

Divanul Moldovei, a intrat în amănunte. A întocmit un adevărat proiect de Constituție.

La 25 Octombrie, a votat că: «Religia domnitoare în România este religia ortodoxă a Răsăritului; exercițiul culturilor celorlalte religii recunoscute va fi liber, însă cu restricția prevăzută în capitulații». Acest desiderat, care consfințește libertatea tuturilor cultelor, — afară de cel mahomedan, interzis prin însăși capitulațiile țărilor române cu Turcia, — a fost admis în unanimitate, de șaiszeci de glasuri. Nici unul din clericii din Divan, nu au votat însă acest principiu; s'au abținut toți ⁴⁾. Mai întâi au încercat să combată propunerea. A intervenit în discuție Neofit Scriban. «Mitropoliții noștri, și cu dânsii, tot clerul au avut însă un drept și mai mare, vreau

1) Ibid. IV. 311—317. — 2) Ibid 931 & 966. — 3) Ibid. VI. B. 12. — 4) Ibid. VI. A. 120.

să zic purtarea de grijă exclusivă pentru sufletele fiilor lor». Ei nu vor «ca libertatea altor religii, să poată a-i răpi fiii»¹⁾.

A fost combătut de Anastase Panu și de Kogălniceanu. «Religia noastră este o religie de pace, de caritate, de dragoste»; «nimeni nu are dreptul să impue cuiva altă religie» decât «religia după însuflarea conștiinței sale»²⁾. Kogălniceanu arată că amendamentele susținute de Dr. Fētu și Neofit Scriban, «tind să ia românilor cea mai frumoasă pagină din istoria civilizației, toleranța religioasă». «Reforma cerută de trebuințele secolului este combătută de oamenii trecutului și de acei ce se pretind că țin cârma progresului»³⁾. Cuvintele calde ale acestor doi oratori, luminează atmosfera. Amendamentele sunt respinse. Reprezentanții celor ce voiau să încâtușeze conștiințele, vădit în minoritate, se abțin de la vot.

La 14 Noembrie, ei isbutesc să înlătore desideratul, exprimat prin punctul IX-lea. El suna astfel: «Toți pământeni, de orice religie creștină, se vor bucura de toate drepturile politice, întocmai cași pământeni de religia ortodoxă». În zadar spune Kogălniceanu «să nu lăsăm ideile strâmte, să ne conducă pe o cale strămtă». «Am zis egalitate, am zis desființarea privilegiilor, și azi venim și punem pe pământeni eterodoxi, într-o poziție cu totul neegală». Li roagă să se «gândească la ce va zice Evropa», «la ce armă dăm protivnicilor noștri»⁴⁾. Costache Negri, sfârșește, amintindu-le preceptul: «Ce vrei altul ție să-ți faci, fă și tu altuia».⁵⁾ Manolache Kostache, le cere cel puțin, dacă amână principiul dobândirii drepturilor politice pentru eterodoxi, apoi «același princip să-l aplice și pentru toți ortodoxii străini»⁶⁾.

A fost în zadar. Treizeci și nouă de glasuri înlătură punctul IX. Au fost pentru admiterea acestui principiu drept și liberal, treizeci și cinci de deputați. În minoritate au rămas, toți moldovenii de frunte, Kogălniceanu, A. Panu, P. Mavrogheni, C. Negri, M. Kostache, L. Catargi, Malinescu, Teriachi și între ei, Vlădica Ghenadie Sendre cu Neofit Scriban. În majoritate niciun fruntaș al neamului, ci Mitropolitul Sofronie, Vlădicii Calinic Miclescu, Filaret Scriban și Nectarie Hermeziu cu Iconomul Matcas⁷⁾. Acest vot, nu a împiedecat ca

1) Ibid. VI. A. 105. — 2) Ibid. 111. — 3) Ibid. 112—3. — 4) Ibid. 231, 235 & 238. — 5) Ibid. 248. — 6) Ibid. 249. — 7) Ibid. 251.

dreptatea să biruiască. A făcut însă ca ea să nu vie din propriul impuls al poporului român; ci impusă românilor, prin Convenția dela Paris. O umilire ce nu merita Moldova, care prin cei mai de seamă fii ai ei, susținuse principiul cel sfânt și drept.

Unanimitatea Divanului, a primit desideratele propuse pentru reorganizarea Bisericei. Neatârănarea Bisericei românești de orice chiriarchie, înființarea unei autorități sinodale centrale și aceia ca mitropolii și episcopii să nu fie străini sau împământeniți¹⁾.

Divanul Țării Românești, oprindu-se la cele patru puncte primite în unanimitate; nu evitase numai să se dea pe față neînțelegerile de ordine internă, ci revendică pentru Principate, dreptul de a-și da ele, după Unire, o constituție. Divanul Moldovei, emițând desiderate speciale, recunoștea, implicit, puterilor streine calitatea de a octroia României, statul său organic. Majoritatea acestui Divan, arătând că înțelege ca «numai românii și cei legiuïți împământeniți de religie ortodoxă, să se bucure de drepturile politice²⁾;» îndritui Conferința să se substituie românilor, ca să impue o constituție—Convenție—Principatelor. Nici vorbă, nu e în Convenție de dinastie streină. Unirea era redusă la o federațiune între două state, fiecare având Domnul și guvernul ei, separat.

Rămânea acum, ca românii să facă ei, Unirea. Au făcut-o, alegând Domn peste amândouă principatele, pe Colonelul Cuza. Lucrul nu a mers ușor. În Moldova Caimacamia cea urmat lui Vogoride, în majoritatea ei era unionistă. Vasile Sturdza și Anastase Panu, au meritat recunoștința națională, pentru acțiunea lor, în Caimacamie. Informați, că alegătorii sunt puși să jure, că vor vota pentru candidații ce nu inspirau încrederea partidului național, ei cer Mitropolitului să ea măsuri. La 11 Decembrie 1858, Mitropolitul Sofronie, prin carte pastorală, desleagă pe toți alegătorii, de jurămintele ce vor fi făcut, în vederea alegerilor³⁾.

Cu mirare dar, primesc ei, în ziua de 1 Ianuarie 1859, o adresă a Mitropolitului, care anunță că «nu va putea deschide o adunare, a cărei înfățișare se află pătată de abateri și violenți». I-se răspunde însă, că Mitropolitul nu are cădere să deschidă Adunarea, asta fiind dreptul

1) Ibid. 160. — 2) Ibid. 222. — 3) Ibid. VII, 1292.

și datoria Caimacamiei. De nu va veni la deschidere, «Adunarea o va prezida deputatul cel mai bătrân, până la alegerea Vice-Președintelui». Sofronie atunci dă îndărăt. Anunță «că îndată ce sănătatea îl va erta, va veni să presideze».

Cu toate astea, la deschiderea Adunării, trimete un protest, în care îi cere «a nu-și începe lucrările prin jicnirea demnității clericale». Deputații, îi trimit o comisiune, însărcinată să-i deschidă ochii, asupra nepatrioticei și ilegalei sale atitudini¹⁾.

Victor Place, raportează lui Valewsky, că la alegerea lui Alexandru Ion I, au fost de față toți consulii, în uniformă, afară de Agentul Austriei, care nici nu a trimis pe cineva să-l represinte. În schimb, Mitropolitul, din abținerea căruia se spera invalidarea alegerii, a prezidat Adunarea. Ba a ținut și o mică cuvântare, care a făcut bună impresie²⁾.

Când știm, ce trecere avea Anaștase Panu, la Mitropolit, când Director al Mitropoliei era Panaiotache Panu: revenirea Mitropolitului la sentimente mai bune, se explică. Câștigarea lui de către Mihai-Vodă Sturdza, nu se poate explica altfel, decât prin aceea că în juru-i mișunau, cei ce aveau un nesfârșit devotament pentru persoana lui Sturdza. Oamenii ce făceau pe unioniștii, din ordinul și spre a face jocul Rusiei.

La București, Nifon, fățiș continua să joace același joc nesimpatic. În Adunarea Electivă, partidul național avea treizeci de voturi. Treizeci și trei, dintre aleși, erau adversarii acestui partid. Șapte deputați din majoritate, urmau pe Știrbey-Vodă. Restul erau partizani ai lui Bibescu-Vodă «bănuît a fi rusofil, și care are la ordinea lui pe marii proprietari și o mare parte a clerului». ³⁾ La deschiderea Adunării, cere cuvântul Prințul Dumitru Ghika și Mitropolitul îl împedică a vorbi. Alexandru-Vodă Ghika, îl apostrofează violent pe Mitropolit. Așa numai, Nifon, se învoește să dea cuvântul lui Beizade Mitică care, cași Vodă Ghika, era înțeles cu partidul național⁴⁾. A trebuit ca, bătrânul Ghika-Vodă să intervieve pe lângă Colonelul Barbu Vlădăianu, și să-l indemne a refuza să tragă în cei adunați în curtea Mitropoliei; pentru ca, la 24 Ianuarie, unanimitatea Adu-

1) Ibid. VIII, 106, 148, 164, 233—249, 287, 312 & 338. — 2) Ibid. 230. — 3) Ibid. IV. 391. — 4) Ibid. VIII, 379.

nării să aleagă de Domn al Țării Românești, tot pe Cuza.

Mitropolitul Nifon, și-a pus pe telegrama către Domnul Moldovei, iscălitura ce era gata să aplice pe adresa către Barbu Vlădăianu, ca să ceară oștirii să curețe curtea Mitropoliei, de cei ce prin vociferări, cereau deputaților să aleagă pe Alexandru-Ion I al Moldovei Domn al Țării Românești.

Așa, s'a făcut Unirea.

CAPITOLUL XVI

CUZISMUL

I

Ca și Iosefinismul austriac, cuzismul românesc este o rătăcită rezolvare a relațiunilor dintre Biserică și Stat. Alexandru-Ion I, ca Domn al Țării Românești și Moldovei, este pus de la început în fața unor probleme, ce cereau o deslegare cât mai urgentă. Am văzut cum de la 1821, toate guvernele românești, se plâng împotriva chipului cum grecii, administrau monastirile închinate. În Convenția de la Paris, se prevede aplanarea acestui conflict prin arbitraj. Costache Negri, Agentul Principatelor la Constantinopole, primește însărcinarea să trateze chestia cu Fanarul. Cu toată semeția grecească, este probabil că s'ar fi ajuns la o înțelegere; dacă Locurile de Jos, nu s'ar fi bizuit pe Rusia. Monastirile închinat, erau un prilej pentru muscali, de a-și întinde influența în Orient, și de a se amesteca în afacerile interne ale României. La 1857, Rusia stăruise de Mitropolitul Moldovei, să nu execute firmanul în ce privește monastirile închinat, și să le considere ca fiind în afară de Stat. ¹⁾

La 1848, «se nădăjduia că Rusia își va cumpăra de veci monastirile cele bogate și multe ce s'au închinat Locurilor de Jos. Va despăgubi pe Stat cu 15.000 #

1) Sturdza. Acte și documente relat. la Ren. Rom. IV. 1.

pe an, și va dărui locurilor sfinte tot atât». Așa cel puțin scrie unul din București.¹⁾

Până atunci, Rusia ținea un focar de propagandă rusească, la Neamțu. Monastirea Neamțului, cea mai veche monastire moldovenească, din sec. XVIII, ajunsese a fi stăpânită de muscali. Paisie era «în fundul inimei și înainte de toate rus. Când fu numit ocârmuitor al Monastirei Dragomirna, sosi acolo însoțit de 64 călugări ruși, pe care îi stabili, în chiliile călugărilor români, izgonind pe aceștia nu numai dintrânsele, dar și din monastire». El «introduse, atât la Dragomirna, cât și la Secul și la Neamțul, liturgia în limba slavonă». Stareții ce i-au urmat, au fost mai mult ruși, ori ruteni.²⁾ Monastirea Neamțul și Secul, de la Paisie, era o congregație de douăzeci și unu de monastiri și schituri, în care trăiau 1200 de paisieni, pe care îi cărmuia Starețul din Neamțu și administra șaptezeci și două moșii, cele mai frumoase din Moldova. Venitul acestei monastiri, din sămi se vede că era un milion și jumătate de lei. «Neorânduile și abuzurile nu conțineau în monastire; domnia un adevărat jaf, în ocârmuirea averii», o spune un Locotenent de Mitropolit.³⁾ Ca să se închidă ochii la jafurile acestea» monastirea avea «un paragraf secret». În «știință de taină» aflăm că într'un singur an, Vodă se înfruptă cu 6900 #, și 20,000 de lei; 50,000 lei și 4600 #, luă Mitropolitul; 500 # Episcopul Romanului, al Hușilor 200; iar Kogălniceanu ca «Vechil General al monastirei» primește din acest paragraf 1600 #. Tuturor acestora li se trimit cu nemiluita, vin, câprioare, brânzeturi, fân, orz, ovăz și altele.⁴⁾

Indărătnici nu sunt paisienii, de cât când e vorbă de cheltuit pentru binele obștesc. Este cu neputință a-i face, să întreție «seminaria» proiectata de Domn, încă din 1843. Fac pe dracu în patru, să închidă și gimnaziul ce țineau în Târgu Neamțu.

Sub Caimacămia lui Balș, capătă și învoirea aceasta. «Fără a perde vreme, călugării trimiseră de sâng, în aceeași zi, emisari la Târgu Neamțu: gimnaziul și internatul fură închise, elevii dați afară și lăsați fără

1) Subenburgische Wochenblatt No. 15 din 21 Fevruarie 1848.

2) Radu Rosetti. Conflictul dintre Guvernul Moldovei și Monastirea Neamțului. Estras din Analele Academiei. I. 3. — 3; Ibid. 20. — 4) Radu Rosetti. Op. cit. 158—9.

adăpost și fără hrană pe uliți, în mijlocul unei ierni crâncene. Mila târgoveților cari primară și ospătară pe copii, în casele lor, până la venirea părinților, li scăpă de primejdia de a suferi de foame și de frig. Unii din copii, lăsați pe drumuri de călugări, găsiră adăpost și hrană la ovreii din Târgu-Neamțu.¹⁾ Starețul Gherasim era «cu totul expus influenței rusești»; iar «monastirea în deplină decadentă intelectuală și economică»²⁾.

Nici celelalte monastiri pământene, nu erau mai bine. «Pretutindeni aceleași abuzuri și aceeași stare: jaf din partea proestoshilor, mizeria cea mai mare pentru călugării și călugărițele de rând»³⁾. «Reputația călugărițelor din Moldova este așa de bine stabilită, încât cu zâmbet răutăcios este întrebat despre o vizită la monastirile lor». «Multe au fost călugărite cu sila. Așa spun ele, poate numai ca să scuzeze și să explice dezordinea lor», raportează Poujade⁴⁾. «Bibliotecile au dispărut de mult din monastiri, și călugării dau dovadă de o ignoranță desăvârșită». «Corupția pare însă să fie printre ei o excepție, dar este aproape generală între călugărițe. În Moldova, scandalul e mai fâțiș și mai revoltător. Și ca să spunem lucrurile pe șleau, aceste femei, nevrednice a se numi călugărițe, nici nu scapă de consecințele destrăbălării lor». Așa scrie Bécard lui Walewsky⁵⁾.

Monastirile închinat, erau pustii. Egumenii, le lăsau să se ruineze cu totul. Ei nu se interesau decât, de moșiile și ecaretele, pe care le exploatau. Depravarea acestor călugări lacomi, întrece însă orice închipuire. La Horez, până azi se vorbește de Hrisant, Egumenul care trăia o viață, pe care i-ar fi invidiat-o cel mai afe-miat pașă turcesc.

«Mitropolitul și episcopii, aleși de optzeci de boeri pe bani sunători, nu au nici o cuvioșie», asigură I. C. Brătianu⁶⁾.

Grigorie-Vodă Ghika al Moldovei, într'un memoriu adresat Conferinței din Viena, arată că «ar fi de dorit ca Mitropolitul și episcopii să nu mai facă parte din

1) Ibid. 32. 2) Ibid. 30 & 140. — 3) Ibid. 52. — 4) Hurmuz. Act. și Doc. relat. la Ist. Rom. XVIII. 307. — 5) Sturdza. Act. rel. la Renașt. Rom. IX. 60. — 6) Ibid. III. 166—9.

Obșteasca Adunare, nici să aibă vre-un amestec în manipularea banilor bisericești¹⁾.

«Este cu adevărat trist, cum cinul care are misiunea în orice țară, să moralizeze omenirea, clerul adică, să fie decăzut în așa grad, încât influența lui să fie stearpă, dacă nu răufăcătoare. Din pricina acestei decadente a clerului, cultul pierde din prestigiu luidumnezeesc, ca să se scoboare la praxe copilărești și cu totul materiale, degenerând într-un rușinos târg al lucrurilor celor mai sfinte»: proclamă Prințul Dumitru Ghika, într'un memoriu, scris în limba franceză²⁾. Păpii se bat pe lumânări și testemele, la înmormântarea lui T. Balș, Caimacamul Moldovei³⁾.

«Locașurile divine», spune H. Desprez, în *La Moldo-Valachie et le mouvement roumain*, «sunt căminurile virtuților nefolositoare și viciilor degradatoare».

Pentru a vindeca aceste plăgi, guvernele ce se succed dela 1859—66, lucrează, legiuiesc și impun o nouă stare bisericească.

Departamentul Cultelor, oricâte nereguli se vor fi făcut în Minister, face o administrație mult mai cinstită. Scoțând pe greci din monastiri și limba grecească din biserică, regimul cuzist are toată țara cu el. Răspunzând demn și românește, la protestările de peste hotare, Domnul e în nota dreaptă. Greutăți nu-i face în țară, decât numai Sofronie Miclescu.

La 20 Iunie 1826, Margotti, raporta din Iași, lui Kreucheley: «La 15 curent, Măria Sa a dat cărcea arhierască Episcopului Hușilor, un călugăr dela Neamțu, din familia Miclescu; se spune că e un nărod (nigaud), dar, 250.000 lei l-au făcut înțelept. Când i-au pus mitra pe cap, i-a ajuns până la nas; a fost un răs mare»⁴⁾.

Dela 1851, era Mitropolit. Se credea atunci, că Mitropolit se va alege Veniamin Rosetti, Episcopul Romanului. Progresiștii însă erau în contră-i; din pricină că se arăta protivnic luminării clerului, și făcea abuzuri mari cu hirotoniile. Rusia îi era, și ea, potrivnică. Așa că, pe neașteptate, ajunge Sofronie Mitropolit. El intră pe dată în conflict cu Cuza. Esit din Monastirea Neamțu, rusofil mare; neîncetat dase ajutor paisienilor, în lupta

1) Ibid. IX. 580. — 2) Anul 1848 în Principatele Române IV. 670. — 3) Sturdza. Op. cit. IV. 17. — 4) Hurmuz. Act. și doc. relat. la Ist. Rom. X. 356.

lor cu Statul și neamul românesc. Ajutorul lui Sofronie, e drept, nu era gratuit. «După arăările părinților din monastire, Mitropolitul ar mai fi propus, stareția și unui călugăr Gherontie, în schimbul unei sume însemnate de bani (30—50.000 de galbeni)» ¹⁾.

Și când guvernul intră fățiș pe calea reformii administrației bunurilor bisericești, paisienii și Sofronie iau fățiș poziție. Trimite în Rusia pe Ieromonahul Teofan Christea, cu înputernicire în scris din partea Mitropolitului; «să mijlocească la împărăteasca răsienască cârmuire, ca să scape sfânta biserică moldovenească de căderea ce i-se gătește, și apărarea drepturilor monastirești în deobște» ²⁾. Iar la 20 Februarie 1860, îi scrie «să silească întru toate, spre căpătarea hotărârei în sprijinul sfințelor canoane» ³⁾. Comitea astfel un act pedepsit de legile penale. Prin protestările lui, în țară, contribuie la învrăjbirea spiritelor.

Ca să pue capăt scandalului, la 7 Noembrie 1860, Mitropolitul, «este suspendat din funcțiile sale, pentru abuzul ce a făcut de puterea sa spirituală» ⁴⁾.

Sofronie se pusese absolut în calea Statului. Afurisea clericii cari primeau însărcinări publice, excomunica pe cei ce învăță muzica vocală în biserici ⁵⁾.

Capetele de acuzare ale guvernului, sunt abuzurile ce făcea cu hirotoniile, și la despărțenii.

Dela 1859 «hirotoniile nelegale își urmau cursul chiar în Iași. Unele biserici ajunseser să fie adevărate fabrici de preoți. La Biserica Patruzeci de Sfinți, se hirotoneau câte un preot și câte un diacon de trei ori, pe fiecare săptămână» ⁶⁾.

A urmat o corespondență între Mitropolie și Ministerul Cultelor. Au fost discuțiuni în Cameră. În cele din urmă — mi-a povestit lucrul răposatul Dumitru Sturdza însuși — Ministrul Cultelor, informat că se fac hirotoniile noaptea, pe întuneric: s'a dus singur, tiptil, la biserică. Când s'a sfârșit slujba, a eșit dintr'o strână din fund, și a mers să sărute mâna Mitropolitului, care împărțea anafora. A holbat ochii, Sofronie Miclescu, când a înțeles că Mită Sturdza, l-a prins. A făgăduit solemn, că încetează. Dar nu s'a ținut de vorbă. «Se poate zice, fără a exagera, că divorțurile se vindeau la Mitropolie. Părerea bine acreditată în țară, era că însuși Mitro-

1) Radu Rosetti. Op. cit. 26. — 2) Ibid. II, 69. — 3) Ibid. 70.

4) Ibid. 89. — 5) Ibid. 75. — 6) Ibid. I. 48.

politul, ia parte la nelegiuitele foloase ce le realiza Dicasteria¹⁾.

Cu toate astea, Adunarea dă un vot de blam lui Kogălniceanu, tocmai pe chestia suspendării Mitropolitului. Adevăr este că arestarea lui, din biserică și deținerea sa la Slatina, emoționase publicul. Vodă însărcinează pe Anastase Panu cu formarea noului cabinet, în care Dumitru Sturdza intră la Culte. Ministerul s'a constituit la 17 Ianuarie 1861; și a doua zi, el obține, dimisia Mitropolitului. Pentru 15 Februarie, erau convocați doisprezece arhieri, să-l judece. Se spune, de cei din timpul acela, că Arhimandritul Varahil Lateș, Directorul Mitropoliei, remițând guvernului un catastif al lui Sofronie, în care erau trecute sumele ce încasa în chip nelegiuit; a dat lui Sturdza, mijlocul să obție dimisia aceia. Camera i-a votat chiar o pensie de 200 galbeni pe lună, dimisionatului Mitropolit.

Ori și cum, energia guvernului, pune pe gânduri și pe ceilalți. Nifon, la București, este prevestit, de ce soartă îl adastă, dacă va face greutăți stăpânirii.

În 1860, Statul impune monastirile la o taxă de 10%, asupra venitului. Dela Aprilie 1862 trece la Ministerul Finanțelor, casa centrală a averilor bisericești, pe care o contopește cu Casieria Centrală a acelui Minister.

Toate aceste dispoziții, tind la resolvarea chestiunii monastirilor închinat, prin țară, Asta însă nu voiau grecii. Patriarhul Ierusalimului protestează la Poartă și la ambasadele puterilor garante. Marele Vizir, telegrafiază lui Vodă. «Este suprizător, spune Ali-Pașa, ca guvernul Alteiții Voastre, să se apuce să hotărască dela sine o chestie, care a fost obiectul conferințelor din Paris».

La 24 Ianuarie 1862, în Mitropolie, se cântase într-o strană grecește; lucru ce indignă publicul. «Românul» din 31 Ianuarie, protestează în potriiva acestui fapt. La telegrama Vizirului, guvernul răspunde, oprind cu desăvârșire a se întrebuința limba grecească în biserici. Egumenul Schitului Visantea, este distituit fiindcă nu se supune ordinului. Rând pe rând, sunt destituiți Afaasie Saretul dela Cotroceni, Arhimandritul Policarp dela Mihai Vodă, Nil dela Florești, Ghermanos

1) Ibid. II. 14—15.

din Mărgineni și în fine toți egumenii din Cașin, Tazlău, Frumușica, Soveja, S. Sava, Galata, Barnovsky, Nicorița, Cetățuia, Bărnova, Proboța, Popauți, S. Ion Christostom, Bistrița, Răchitoasa, Tastici, Golia, Trei Ierarhi, Bărboiul și Frumoasa. Aceste destituiri încep a curge din Iunie și până la 10 Septembrie 1863. Ele sunt opera cabinetului N. Kretzulescu. La 3 Noembrie, Kretzulescu e înlocuit cu Kogălniceanu. La 11 Decembrie, Camera votează legea, prin care Statul secularizează toate averile mitropolilor, episcopilor și monastirilor din țară. Se dispune prinastă lege, Locurilor de Jos un ajutor de 8 milioane lei, care va constitui un fond, al cărui venit se va întrebuința numai pentru întreținerea bisericilor din Orient. Zece milioane, vor sluji la întemeierea unui spital în Constantinopole. Spitalul se va administra de doi epitropi ai Statului român și doi epitropi ai Locurilor de Jos.

Legea aceasta a stârnit un entusiasm general în țară. Nifon, ca Președinte al Adunării, o binecuvintează; și la 22 Decembrie, ca Mitropolit, slujește un Te Deum de mulțămită, pentru că legea secularizării a fost sancționată de Domn¹⁾.

Grecii însă, nu se dau bătuti; și ar fi fost ascultați de Austria, Rusia, Anglia și Prusia. Napolen III, era însă arbitru Europei. Împăratul Francezilor, a înpedecat puterile, să intervie. Față de monastirile închinete, măsura era dreaptă și echitabilă. Grecii pretindeau că li se dăruise aceste averi, de ctitori. Din cercetarea documentelor reiese însă, că ei nu aveau dreptul decât la încasarea escedentelor anuale. Închinarea, este supunerea unei persoane morale, sub scutul și priveghera alteia, în scopul tocmai ca așezământul închinat să fie mai trainic. Persoana morală a monastirilor, o constituie nu clădirile, ci obștea călugărească. Grecii, însușindu-și averile acelor monastiri, nu numai că lăsară a se ruina clădirile sfinte, dar desființară obștiile călugărești. Astfel monastirile închinete, pierduseră calitatea de persoane juridice. Avutul lor, era prin urmare de drept al Statului. Luând în stăpânire averile acestea, Statul nu seculariza nimic. Întră numai de fapt, în posesia unor averi, asupra cărora era de drept proprietar de atunci când, Locurile de Jos,

1) Monitorul Oficial No. 256/863.

prin năruirea bisericilor și risipirea obștilor, făcuse să dispară persoana morală, cărora ele aparțineau.

Alta este însă cu averile chiriarciale, și ale monastirilor pământene. Mitropolia, episcopii și monastirile astea, aveau și au încă personalitatea lor juridică. Că chirarșii și stareții, administrau rău averile lor; este mai presus de orice discuție. Dar atât nu justifică o spoliațiune. Pentru aveau date de Domnii Țării, adică de Stat; se poate zice că Statul care dase aceste moșii, ca o subvenționare a Bisericii, era în drept să-i reia ce era al său, și să ajute altfel Biserica, cu din budgetul Statului. Dar însușirea averilor hărăzite de alții, nu se poate justifica.

Statul, ori care ar fi, are dreptul să controleze gestiunea așezămintelor din hotarele lui. Poate chiar legiui anumite norme de administrație, pentru așezămintele particulare de orice soi; dar confiscarea averilor, așa cum s'a făcut la 1863, nu e îngăduită.

În scuzarea actului se poate invoca aceea, că numai așa se putea, atunci, ajunge la desrobirea pământului cotropit de greci. Totuș nu e zis, că nu s'ar fi putut și altfel. Printr'un proces în fața tribunalelor române, Statul putea să revendice averile ce Locurile de Jos, dețineau fără cauză, ori prin violarea condițiunilor închinărei.

Jaful și decadența, din monastirile pământene, se putea îndrepta. În tot cazul, se inpunea ca, din averile acelea, să se constituie un fond, care, administrat cinstit putea servi atât Biserica cât și Statul.

Din nenorocire, Mitropolitul Nifon și episcopii nu aveau nici autoritatea morală, nici priceperea trebuincioasă, ca să propue soluțiuni acceptabile.

Regulamentul pentru regularea schimei monahale, arată că guvernul voia distrugerea monahismului. Oprind pe bărbați a se călugări înainte de 60 de ani, și pe femei înainte de 50, silindu-i să renunțe atunci la pensiile ce vor fi având; se făceau imposibile noi călugării. Monastirile, transformate în ospicii, aresturi, școli sau spitale, arată lămurit cuzismul, un adevărat iosefinism, care în sec. XVIII, a încercat distrugerea monahismului în statele Casei de Austria. Risipa, jaful, ce s'a făcut în 1864, întrece orice se poate închipui. Călugării ascundeau, și își însușeau tot ce puteau; impiegații Statului la fel. A rămas de pomină, faptul că Dumitru Bolintineanu, Ministru al Cultelor în epoca secularizării, nu s'a îngătit. În schimb, ori câte abuzuri s'au putut face în

urmă, de funcționarii Ministerului; ele nu sunt, decât o palidă umbră a celor ce făceau călugării.

O lege absolut contrarie spiritului bisericesc, este Decretul Organic pentru înființarea unei autorități sinodale centrale, din Decembrie 1864. Se aducea la împlinire — dragă Doamne — desideratul Divanului Adhoc. Fiecare eparhie, are un sinod prezidat de chiriarh, și din care fac parte episcopii titulari, trei deputați desemnați de Sinodul General, dintre clerici, sau mireni; și Rectorul Seminarului. Sinodul General, cuprinde pe toți chiriarșii din Principate, episcopii titulari și câte trei deputați aleși de clerul fiecărei eparhii, dintre clericii sau mireni cu vază. Acest Sinod General, între altele, are dreptul a hirotonisi pe mitropoliți și episcopi, și judecă conflictele dintre episcopi și mitropoliți; adică chestiuni pe cari canoanele și dogma, le rezervă exclusiv Episcopatului. O organizare absolut anticanonică, o concepțiune a sfetnicilor ardeleni dela Ministerul Cultelor. Laurian, Papiu Ilarian, Maiorescu, Aron Florian, Bărnuț; toți eșii din seminarii, toți — mai mult sau mai puțin — în război cu Biserica și cu Episcopatul. Ei erau singurii oameni cari aveau cunoștințe bisericești; din nenorocire erau toți porniți. Li stăpânea un duh, ce numai bisericesc nu a fost.

Totuși Episcopatul, s'a resemnat. Toți episcopii au luat parte la lucrările acestui sinod anticanonice. Ba frații Scriban, au reclamat consulilor, în privra guvernului care i-a împedicat să asiste la ședințele acestui Sinod General¹⁾. Se duceau să protesteze în contra «legei pentru numirea de mitropoliți și episcopi eparhioți în România».

În 1864, afară de Mitropolia Ungro-Vlahiei, și Episcopia Râmnicului; toate celelalte eparhii văduviseră. Ele erau cârmuite de episcopi titulari, ca locotenenți ai eparhiilor. Se impunea, prin urmare, așezarea altor chiriarși. Dispozițiile din Regulamentul Organic, nu se mai puteau aplica, fiindcă Regulamentul fusese abrogat prin Convenția dela Paris. Încă mai puțin, putea fi vorba de o alegere, după normele Firmanului din 1851. Trebuia o lege nouă. Legiuitorul și-a pus atunci întrebarea, cum este mai bine, episcopii să fie aleși, ori numiți de Domn.

După canoane, episcopul se desemnează de sinodul

1) N. Dobrescu, Studii de Istoria Bis. Rom. Cont. 123.

mitropoliei; și cel ales, se hirotonește arhiereu în public, pentru ca poporul, înainte de hirotonie, să arate de are ceva în contra celui ales. Mai târziu episcopii, au fost când aleși, de popor și de cler, când numiți de guverne, ori de arhierei mai mari. La 1864, în Rusia, episcopii îi numea Împăratul. În Turcia, Patriarhul; și erau confirmați de Sultan. În țările române, în sec. XIV, episcopii îi a numit Patriarhia. Apoi au fost când aleși, când trecuți din scaun în scaun, după anumite norme; când trași la sorti, ori numiți de Vodă. Alegerile în ultimele decenii, dăduseră loc la intrigi și turburări. Hotărât, cea mai nimerită era, și poate este încă, numirea de către unul care își ia asupra-și răspunderea. Așa a crezut guvernul din 1864, așa a voit Parlamentul. Legea a fost sancționată și promulgată, la timp.

În puterea acestei legi, Vodă numește pe Calinic Miclescu, Mitropolit al Moldovei. Atanasie Stoenescu, Episcop al Troadei, e numit la Roman; Ghenadie la Argeș; Dionisie Romano, al Trianopolei, la Buzău; Iosif Gheorghian, la Huși; și Melchisedek Ștefănescu, la Ismail. Trebuie mărturisit, că guvernul, s'a oprit la cei mai de seamă arhierei. Calinic Miclescu, cu educație boerească, energic, inteligent, era indicat la Mitropolia Moldovei. Atanasie Stoenescu, făcuse bune studii la Pesta, era inteligent, luase parte la mișcarea dela 1848. Egumen la Sadova și profesor la seminarul din Râmnic, se distinsese. Episcopul Argeșului, trecea drept un orator de mare talent. Dionisie Romano, autodidact, era naționalist mare. Ca Stareț la Neamțu, încercase să introducă în lavra aceia regulă, cultură și sentimente românești. Melchisedek, era cel mai cult și mai inteligent dintre toți. Fusesse Ministru al Cultelor în Moldova, în cabinetul lui Kogălniceanu. Gheorghian, fost diacon la capela din Paris, avea cultură generală apuseană, și sentimente delicate. Scribăneștii, s'au simțit însă nedreptățiți. Neofit Scriban, era dela 1862, Locotenent al Eparhiei Argeșului. Contemporanii, spun că un moment, a fost vorba chiar să fie pus Mitropolit, în locul lui Nifon; dar că la Antim, unde stătea și unde a venit Kogălniceanu, să ia înțelegere cu el, a izbucnit între amândoi o ceartă mare, pe chestii mărunte. De atunci Scribăneștii și partizanii lor, au luat față atitudine în contra cușismului. Și fiindcă aprobaseră secularizarea, luau parte în Sinodul General; încep lupta contestând canonicitatea episcopilor numiți de Domn, conform legii. Nu aveau

pic de dreptate; dar Patriarhia căuta un pretext, ca să rupă cu Cuza. Partidele istorice, înțelese asupra detronării lui, sunt încântate că Vodă, are o greutate mai mult de învins. Se încinse un scandal, cu proporții internaționale. Gazete, broșuri de senzații, discuții pătimase, țin atențiunea publicului deșteaptă. Patriarhul trimite, în București, un delegat, să cerceteze pricina. În cele din urmă, rupe relațiile canonice. Fanarul, ar fi vroit să fie urmat de Biserica Rusească și de cea din Elada. La Petrograd și în Atena, unde nu-i ustura atât, secularizarea; oamenii sunt mai prudenți, mai iubitori de pace.

Gazetele rusești, ca și cele grecești, pretind că ar fi fost vorba de unirea Bisericii Române cu Roma. Nu avem nici o dovadă. «Se prea poate însă că din cauza relațiunilor încordate dintre guvern și Patriarhie, în urma secularizării; precum și din cauza opoziției Patriarhului la constituirea Bisericii Române, să se fi găsit vreunul dintre guvernanți, care să fi amenințat cu trecerea la Unire» ¹⁾.

În 1863, a fost vorba de introducerea calendarului gregorian, lucru la care se gândise altădată și Știrbey. Guvernul face stângăcia, să defere chestia clerului. Întreabă, pe Mitropolit «dacă chestia calendarului este cestiune dogmatică, sau o cestiune pur științifică?».

La 12 Ianuarie 1864, comisiunea compusă din Calinic Miclescu, Dionisie Romano, Melchisedek Ștefănescu, Ioanichie al Evantiei, Atanasie al Troadei, Arhimandritul Ghenadie, Iosif Naniescu, Onufrie Sinaitul și Veniamin Catulescu, se adun la Mitropolie, sub președinția lui Nifon. Ei răspund că chestia calendarului «este o chestie curat de știință astronomică... care în biserica ortodoxă a devenit ca o dogmă». Semnatarii nu au înțeles că nu pot fi dogme, și quasidogme; și că dogmele nu sunt, nici nu pot fi în contradicție cu știința. Tot așa cum guvernul, nu a știut că chestia calendarului, este o chestie de Stat, în care Biserica nu a avut niciodată cuvânt. Se svonise că a venit din Constantinopole P. Borré, în chestia calendarului. Ion Heliade Rădulescu, se arăta un înfocat apărător al calendarului vechiu; și cei adunați la Mitropolie, au socotit că pot face, fără pericol, un act de independență, față de guvern. Este singura dată, când Episcopatul a făcut greutatea lui Cuza.

1) Dobrescu. Studiu de Ist. Bis. Rom. Cont. 128—9.

La 11 Februarie 1866, Cuza este detronat. Cuzismul amendat, a dăinuit însă. În secolul XIX, Biserica Română era tot în așa decadentă, ca și în sec. XV, când Patriarhul Nifon II a reorganizat-o. Ca și atunci: «o schimbare trebuia să se facă pentru a ridica Biserica Românească... Putința unui curent de regenerare, plecat din mijlocul chiar al clerului muntean, era înlăturată. O înrăurire învietoare trebuia deci să vie de peste hotare». Atunci înrăurirea învietoare a venit dela Răsărit. Acum era cu neputință. Orientul grecesc, decăzuse cu totul și era la cuțite cu românii. Răsăritul rusesc era străin și periculos, pentru însăși existența neamului românesc. De peste hotare, înviorarea nu putea veni decât din Apus, dela Roma Veche, prin Unire. Nu înțelegeau însă mulți, în zilele lui Cuza, nici importanța chestiei religioase, nici cum se poate rezolva. Au încercat să o rezolve, cu mijloace locale, prin cuzism.

II

Greșită este părerea că reformele bisericești ale lui Cuza, au fost influențate de organizarea ce Șaguna a dat bisericei neunite din Ardeal. Mai întâi fiindcă Statutul Organic a fost votat în 1868, și al doilea, că organizarea aceea nu e de loc opera lui Șaguna. În realitate cuzismul este cel ce a pătruns în biserica neunită de peste munți, doi ani după căderea lui Cuza; atunci când în România cuzismul pășea spre declin.

Să ne lămurim dar. Odată cu biruirea ungarilor, Casa de Austria se simțea datoră să facă ceva pentru români, cări se arătaseră atât de credincioși și de folositori.

Ei ceruseră cu stăruință o «Mitropolie unică», și li se putea acorda aceasta. În locul lui Ion Lemény, sinodul adunat în Blaj, a recomandat pe Alexandru Sterca Șuluț, Const. Alntan și Const. Papfalvi. Afară de aceștia, au mai avut Vasile Rat și Pop Silaghi șapte glasuri, Ciparu patru, și Bărnuț două. Șuluț, care avusese unanimitatea voturilor, fu denumit și hirotonit episcop, de către Erdely, Episcopul din Orădia Mare. La 28 Februarie 1851, se publică și autograful împăralesc din 12 Decembrie 1850, pentru înființarea unei mitropolii și a încă a două episcopii românești. Prin bula Ecclesiam Christi, Piu IX, la 26 Noembrie 1853, ridică Episcopia Blajului la rangul unei mitropolii. Alexandru Sterca

Șuluf, deveni cel dintâi Arhiepiscop și Mitropolit român peste munți, cu titlul de al Albei Iuliei și al Făgărașului. Episcopia Oradiei, este supusă acelei Mitropolii. Lugojului vine Episcop Alexandru Dobra; și la Gherla, Ion Alexi.

Noul Mitropolit, ca Protopop și Vicar al Silvâniei, dăduse dovezi de capacitate. Era un nationalist înfocat, și un bun creștin. Episcopul dela Gherla, era un învățat filolog, autorul vestitei Gramatică Daco-Romana sive Valahica, tipărită în 1826, și care, cea dintâi, a făcut cunoscută învățăților străini, limba română. Alexandru Dobra, Episcopul Lugojului, era doctor în teologie din Viena, și din 1824 fusese Canonic, în Oradia Mare. Nu a depins decât de Șaguna, să fie el, cel dintâi Mitropolit român. Șuluf fusese gata, să-i cedeze pasul, ca să înceteze altfel desbinarea-confesională între români. Șaguna însă nu voia unire cu Roma. Era stăpânit de aversiune față de Sântul Scaun. Născut în Misholtz, un orașel din Ungaria; copil, împreună cu maică-sa, a trecut la romano-catolicism. Ca bursier a învățat în școlile catolice; dar a eșit din acele școli pornit în potrive catolicilor, și în aceleași sentimente a murit. O enigmă încă nedeslegată, ar fi această trecere a lui Șaguna prin atâtea biserici. Este permis a crede, că prin atavism era legat de ritul oriental. Foarte posibil, că în școlile catolice ungurești, a fost vexat în anumite sentimente intime ale sale. Că la trecerea lui de la o biserică la alta nu a jucat nici un rol, românismul, reiese din faptul că a intrat în clerul sârbesc, și că a fost trimis să cărmuiască Episcopia românească din Sibiu, tocmai pentru că nu era român curat. Niciodată nu s'a bucurat Șaguna, de încrederea și simpatia tuturor românilor. El a adus reale servicii românilor; cu toate că uneori a și deservit românismul. Bărbat frumos, insinuant și energic; Șaguna a fost homo regius. Ca om al Împăratului, de câte ori a convenit Împărăției, el a intervenit în chestiile românești. Diplomat iscusit, politician abil, Episcopul Andrei, era omul realităților. Împăratul ar fi vrut să fie o singură biserică românească, unită cu Roma. Astfel era sigur, că influența rusească numai pătrunde între români; și dovedea Vaticanului, fiească dragoste. Românii neuniți, nu erau însă pregătiți la acest pas. Nu vedeau că interesul cel mare politic și moral, cere ca românismul să fie ocrotit de Roma Veche. Episcopul Sibiului, putea de sigur, să-i

sgudue; dar nici că se gândea la asta. Puternic prin relațiile lui personale, bucurându-se de prietenia mamei Împăratului Franz-Iosif; mai bucuros intră în conflict cu Șulut, decât să se unească cu Roma. Mai ușor se gândește a supune Biserica Română, la picioarele Patriarhului Constantinopolitan. S'ar fi mulțumit cu o mitropolie, care ar depinde de Fanar. În cele din urmă, isbutește (1864) să obție de la Împăratul o mitropolie în Sibiu. Mitropolia de care îi leagă și pe românii bănățeni, desrobiți din lanțurile sârbești. Reale sunt serviciile ce a făcut Șaguna, la Viena și în negocierile cu Patriarhia din Carlovitz, pentru deslășuirea românilor, de ierarhia sârbească. Rămâne însă foarte regretabil, că a împedicat, prin intransigența lui, ca și Episcopia din Cernăuți, biserica română neunită din Bucovina, să fie încorporată în noua Mitropolie. Căci era vorba de o nouă Mitropolie. Lipsa de cunoștințe, interesul cauzei, a îngăduit pe atunci, să se susție că ar fi vorba de reînființarea unei Mitropolii mai vechi. Azi știința istorică, este pe deplin lămurită: românii ardeleni, nu au avut nici odată o arhiepiscopie, până la 1853. Mihai Viteazul — cel dintâi — le-a întemeiat o episcopie proprie, în Alba Iulia.

Neputându-se face unificarea prin Unire, cu Mitropolia Blajului; întemeierea unei a doua mitropolii neunite, a fost un câștig. Episcopia Aradului, și noua episcopie din Caransebeș, sunt subordonate acestei Mitropolii. Procopie Ivacicovici, era Episcop în Arad și a urmat lui Șaguna, la Mitropolie, ca să moară Patriarh sârbesc, în Carlovitz. Protopopul Brașovului, Ion Popazu, a fost numit Episcop al Caransebeșului. Era un luptător neobosit în ogorul național. Alături de Iacob și Andrei Mureșeanu, el întemeiasă școlile brașovene, un focar nou de cultură românească.

Creată prin simplu decret împărătesc, existența și legalitatea acestei Mitropolii, era contestată de unguri. Șaguna, pentru a o pune la adăpost, înțelese că este absolut necesar, să-și dea un statut organic, imatriculat în legile Statului.

În acest scop se adună în Sibiu un congres național bisericesc la 16/28 Septembrie 1868. Acestui Congres, Șaguna i-a înfățișat proiectul său de «Regulament pentru organizarea treburilor bisericești, școlare și fundamentele române de lege greco-orientală». În fiecare eparhie, ar fi înființat «un sinedrion al presbiterilor».

Acest consiliu compus din clerici, avea numai un vot consultativ. Art. 118, spune că chiriarhul «poate mitiga (modifica) sentința sinedrionului»; și art. 119 adaugă: «în cazul când pluralitatea voturilor ar fi în contra Episcopului, atunci Episcopului i-se cuvine dreptul a înălța convicțiunea sa la sentința definitivă», adică va impune voința sa. Dela sinedrion, se putea apela, la sinodul episcopesc. Dreptul de apel este stânjenit, prin aceea că art. 120, declară inadmisibile apelurile cari tind «să se retragă de sub jurisdicția Episcopului», sau «să elude sentința consistorială»: Averile eparhiei se administrează de o epitropie, prezidată de chiriarh. Din ea fac parte doi preoți și patru mireni, numiți, la început, de sinod, dar cari, în caz de vacanță, sunt cooptați de epitropie, după propunerea chiriarcului. Școlile le va conduce senatul școlar, prezidat de eparhiot și compus tot din doi preoți și patru mireni, numiți și înlocuiți, tot ca și epitropii. Sinoade cu atribuțiuni de control, nu se pomenesc. Când scaunul mitropolitan va fi vacant, episcopul cel mai bătrân convoacă sinodul mitropolitan, care alege pe Mitropolit. Acest sinod s'ar fi compus de treizeci de preoți și șaiszeci de mireni. Alegerea Mitropolitului, se face numai «dintre episcopi» și «în ședință secretă». Așa prevedea art. 198 și 199 din proiectul lui Șaguna.

Acest proiect, fu trimis în studiul unei comisiuni, din care fac parte Alexandru Mocioni, Cavalerul Ion Puscaru, Ion Alduleanu, Vicentie Babes, Secretarul de Stat Gheorghe Ivanovici și Partenie Cosma. Proiectul comisiunii, schimbă cu totul economia legii. Parohia, are sinodul ei. Fiecare scaun protopopesco, un sinod protopresbiterial, compus din 24 mireni și 12 clerici, în sesiuni ordinare; și din 72 membri, când este vorba de alegerea protopopului. Eparhiile au câte un sinod diecesan; ce se aduna în Duminica Tomii. El se compune din o treime clerici și două treimi laici. Din trei în trei ani, se adună Congresul național bisericesc, compus în acelaș mod, din nouăzeci de deputați. Treizeci, din fiecare eparhie, în frunte cu Mitropolitul și episcopii. Aceste sinoade, formează puterea legiuitoare și electorală, în Biserică. Puterea executivă, o are în parohie, comitetul parohial; în protopopii, comitetul protopresbiterial; în eparhii, consistoriul diecesan; și peste întreaga Mitropolie, consistoriul mitropolitan. Membrii acestor consistorii sau comitete, îi aleg respectivele

sinoade. Parohul, Protopopul, Episcopul și Mitropolitul nu sunt decât președinții acestor sinoade, comitete ori consistorii.

Proiectul primitiv al lui Șaguna, era perfect canonic; dar prea reacționar. El a avut apărători în congres. Insuși Episcopul Popazu, a susținut vederile Mitropolitului, întemeiate pe canoane și tradițiune.

Babeș și Mocioneștii, în fruntea majorității congresului, apărau proiectul Comisiunei. Șaguna «nu se învoia ca mireni să aibă scaun și vot în consistoriu, nici ca sinodul să aleagă pe membrii consistoriilor».

«Ia fine s'a făcut, un compromis, ca consistoriul să aibă trei senate (secsii); din care, în senatul strâns bisericesc, să fie numai preoți, iar în celelalte o treime preoți și două treimi mireni, toți aleși în sinod. Șaguna n'a fost mulțumit nici cu acest expedient. În ședința din 5 17 Septembrie... când era să se pună la ordinea zilei alegerea membrilor consistoriului eparhial, a declarat din presidiu, că acest punct nu-l admite la pertractare, pentru că, după canoane, numai Episcopul are drept să numească pe asesorii consistoriali. Această declarație a provocat o furtună nemai pomenită, în congres. Numai istețimii lui Babeș, care a cerut închiderea sedinței, este a se mulțami, că s'au evitat expectorațiuni vehemente în biserică, în care se țineau ședințele». A fost vorba de părăsirea congresului. A doua zi, Șaguna, a revenit. «Aflu întrânsa o chestie sacramentală, și această înprejurare m'a îndemnat a zice eri, că nu pot lăsa spre desbatere acest paragraf... dacă însă Dv. nu învulvați, în acest paragraf, nici o chestie sacramentală, atunci se înțelege de sine, că paragraful se poate pertracta». «Chestiunile sacramentale, Șaguna nu le-a mai slevat... dar consistoriul, creat de congres contra vederilor lui, nici până la moarte nu i-a putut câștiga încrederea». Testamentul său, este o protestare de fapt, întruiva acestui organism. «Sinodul archidieceșan din pietate pentru ctitor, nu s'a atins, până acum, de instituțiunile testamentare ale lui Șaguna, deși neadmisibile după Statutul Organic. Ele sunt și rămân un document al neîncrederii lui Șaguna în consistoriul creat de congres, contra vederilor sale, basate pe canoanele și praxa bisericii ortodoxe. Stima datorită lui Șaguna, impune constatarea adevărului istoric; fiindcă «nu se cuvine să fie făcut răspunzător pentru faptele altora, fapte care, conform canoanelor, nu sunt iertate unui

episcop, precum canonistul Episcop Melchisedek Ștefanescu le-a și criticat, declarând Statutul Organic, un act eterodox. Așa face istoricul Statului Organic, Partenie Cosma, deputat în congresul dela 1868, și secretarul comisiunii care a întocmit acel statut.

Proiectul lui Șaguna, era prea strâmt, dar canonic. Statutul Organic este foarte larg, dar absolut anticanonic. Redactorii lui, au fost stăpâniți de aceeași neîncredere în Episcopat, și de aceleași vederi, ca și inspiratorii legilor organice decretate de Cuza.

Scuza, celor din Sibiu, este că au voit să asigure biserica românească neunită, în așa fel, ca să poată fi cărmuită de cei mai capabili și mai naționaliști fi ai ei. Statutul Organic nu a împiedecat însă congresele naționale bisericești, să prefere pe sârbul Ivanciovici și pe Miron Romanul lui Popazu, pe Mețianu lui Popea; și cu, mare majoritate să ridice, în scaunul mitropolitan din Sibiu, pe Vasile Mangra.

CAPITOLUL XVII

DIN ZILELE REGELUI CAROL

I

Se cuvine să recunoaștem cu toții, că dacă boerii cei mari se certau, între ei, pentru domnie; în majoritatea lor, își dedeau perfect seama, de nevoia ca Principatele să se unească, sub sceptrul unei dinastii străine.

La 1842, după detronarea lui Ghika-Vodă, boerii din București trimit la Iași pe Ion Ghika, ca să ofere Domnului Moldovei, coroana Țării Românești. De voia Mihai Sturdza, se făcea atunci, de boieri, unirea țărilor surori. Cu câteva săptămâni înainte de a se sui pe tron, Barbu Știrbey vorbea în favoarea numirii Ducelui de Leuchtenberg, ca Domn peste amândouă principatele.

Dintr'o scrisoare a lui Cavour către Massimo d'Azeglio, știm că Primul-Ministru al lui Victor Emanuel, preconiza la Paris, în 1855, trecerea Ducelui de Modena și a Ducesei de Parma, pe tronurile din Iași și București. Napoleon III era atunci dispus să cedeze Principatele Austriei, în schimbul Lombardiei și al ducatelor italiene¹⁾. Din memoriile Prințului de Wittgenstein, știm că acest general rus, care ținea o față a Pașcanului, și trăia în Bacău, la Fântânele; se străduia să succedez lui Cuza, grație Rusiei. Pravoslavnică Impărăție, ar fi vrut însă să vadă Domn al Principatelor-Unite, tot pe Duca de Leuchtenberg. Partidele istorice coalizate, au dejucat intriga asta, alegând Domn

1) Sturdza. Acte și Doc. rel. la Renașt. Rom. IV. 1048—9.

al României, pe Prințul Carol de Hohenzolern. Inrudit după nume cu Casa regală a Prusiei; în vinele lui Carol I curgea sângele franțuzesc, al Muraților și de Beauharnais. El știea că țara este turburată, și din pricina certurilor bisericești, și de aceea, dela început trimite în misiune la Petrograd, alături de I. A. Cantacuzino, pe Episcopul Dunării de Jos. Misiunea lui Melchisedek, nu a fost ușoară. Mulți ar fi dorit să nu isbutească de loc. Căci cum scriea lui Vodă, Prințul de Reuss, Ministrul Prusiei la Petrograd, dacă rezultate definitive nu au fost, «totuși s'a aruncat sămânță bună... Dispozițiile guvernului rusesc față de guvernul român, în tot cazul s'au îmbunătățit». Carol fu atât de mulțumit de chipul cum Melchisedek, își împlinise misiunea, în cât îi oferi portofoliul Cultelor, pe care Episcopul Dunării de Jos îl declină¹⁾. Vodă ar fi vrut ca Melchisedek să pue capăt conflictului bisericesc. Căci, după căderea lui Cuza, conflictul luase proporții. Toată lumea înțelegea că legile lui Cuza, trebuiesc modificate. În Sinodul General, din 1867, numai calcă Primatul, nici Mitropolitul Moldovei. Vlădica Inochentie al Evantiei și Protopopul Păunescu, contestă Sinodului orice autoritate. Fulgerile acelui Sinod, numai speriau pe nimeni. În sesiunea sinodală din 1869, nu vin decât patru din membrii Sinodului General. El moare de inanție, neplâns de nimeni. Încă din 1866, Vodă făcuse o vizită la Constantinopole, Patriarhului Ecumenic; care îl primi cu alai mare. Înainte de plecarea Domnului din București, în Septembrie, Primatul scrisese la Patriarhie că, «risipindu-se norul cel întunecos ce ne-a apăsat șapte ani», în cari «a tăcut de nevoe»; acum el «se recomandă binecuvântărilor dumnezeiești». La rândul său, Mitropolitul Moldovei, asigură pe Patriarh, «că dacă a greșit întru câtva, să nu dea aceasta la o precugetare». Îl roagă, «să se arate cu indulgență, trimițând binecuvântările și recunoașterea» Scaunului Ecumenic.

Scribăneștii însă, erau neîndurați. Ei cereau demiterea episcopilor numiți de Cuza. Din pricina asta, conflictul devine tot mai acut și mai personal. Neofit Scriban, înfățișează Domnului, un memoriu. Ieșenii aleg pe Filaret Scriban, senator. Rusofilul N. R. Rosnovanu, în franțuzește «atrage atențiunea Evropei». În «Eclesia»

1) Diclescu. Episcopul Melchisedek. 52.

Contele Scarlat Rosetti, continuă polemica cu violență. Era și acesta, un un rusofil habotnic, care prin testamentul său încredință Consulatului rus, tutela ficei sale naturale, Maria. Broșurile și discursurile, scrise sau pronunțate de cei bisericești, întrec, prin violența lor, orice închipuire. În 1868, Episcopul Atanasie al Romanului și Ghenadie al Argeșului, se demit. Tot în anul acela, moare și Calinic al Râmnicului. Rusia, nu vrea însă, să întindă coarda. Fanarul, care sperase să obție o revizuire a chestiunii monastirilor închinat, pe dată ce se convinge că asta este peste putință; devine transigent. Votarea legii din 1872, încredințează cârmuirea Bisericii Române, episcopilor eparhioți și titulari; și închide chestiunea. Titulatura românească nu este de o canonicitate indiscutabilă; dar Fanarul acum numai face greutăți. Dumitru Sturdza, ca Agent al Țării la Constantinopole, a tratat cu Patriarhia. Lui i se dătoréază, în primul rând, aplanarea conflictului cu Scaunul Ecumenic. Aplanarea s'a făcut, cu înlăturarea Scribanilor. În 1873, Neofit Scriban, se demite dela Episcopia Argeșului, unde revenise în 1868. Arhimandritul Teoctist Scriban, tot în anul acela, este destituit dela Seminarul Central¹⁾. Atanasie Stoenescu, cel ce demisionase în 1868 dela Roman, devine Episcop al Râmnicului. Inochentie Chitulescu, coleg de studii la Pesta, cu Atanasie, devine Episcop al Buzăului. Isaia Vicol, cel ce administra Eparhia Romanului, din ziua demisiei lui Stoenescu, se alege Episcop al Romanului. Iosif Nănescu, profesor la S. Sava, bun cântăreț, ajuns Episcop al Argeșului.

Regulamentul, care legiferează prerogativele Primatului, jicnește pe Mitropolitul Moldovei. Se naște un conflict, care se agravează la imormântarea lui Cuza. Sinodul, este silit, să suspende pe Calinic al Moldovei. Numai energia Sinodului, împedecă ruperea unificării bisericești, abia încherbată. Calinic, era mai ales furios pe Melchisedek, pentru că îmbărbătase Sinodul: «Striga că nu va suferi prezența P. S. Voastre, nici prin Iași, necum la Mitropolie, ca unul ce ați lovit și cu premeditare ați fi înjosit cele mai sacre drepturi ale Țării Moldovei, care mai conservă oarecari independente prin biserica ei, căreia-i sunteți inimic, mai

1) Călinescu & Beroiauu. Istoria Seminarului Central. 141.

întâi prin concursul ce ați dat la secularizare, apoi prin infinite alte lucrări, prin care ați abătut-o dela calea canonică, și astăzi înjosiți pe capul ei, care este și Mitropolitul P. S. V., la gradul de a-l face episcop subordonat Primatului»¹⁾. Așa-i scrie Gh. Erbiceanu, că i-a zis Calinic, în audiența ce i-a acordat.

Lucrase însă înțelept Melchisedek, în chestia conflictului dintre Calinic și Nifon. Păcat că nu a văzut tot așa de clar, ceva mai înainte, când Mitropolitul Moldovei, se gândea să protesteze cu ocazia ridicării Episcopiei din Cernăuți, la rangul de Mitropolie, pentru ca astfel să fie mai ușoară slavizarea ei, prin ruteni și prin sârbii din Dalmația. «Guvernul Austriei au găsit cu cale de a ridica acea Episcopie la rang de Mitropolie, o a ridicat, și va fi bine ridicată». «Înființarea Mitropoliei Bucovinei, nu convine preoților, cari se tem, că cu cât autoritatea spirituală se va împuternici, cu atât preoții vor pierde din însemnătatea lor». «Orice încercare din partea Mitropoliei Moldovei de a împiedeca suprema voință a Împăratului, va fi privită cu dispreț, mai ales când guvernul austriac, este îndrituit să aștepte aprobare din partea bisericilor ortodoxe. Căci el proteje ortodoxia». De aceea Melchisedek, termină rugând pe Calinic, «să părăsească cu totul ideia, de a face vre un demers, cât de mic, în cazul acesta»²⁾.

Curând, după aplanarea conflictului iscat de Mitropolitul Moldovei; Mitropolitul Nifon, se stinse la 5 Mai 1875, trecut peste optzeci de ani. Aproape un sfert de secol, păstorise Ungro-Vlahia; și s'a învrednicit, să fie cel dintâi Primat al României. Cu vreo doi ani înainte, ca să i-se erte, cât se opusese la luminarea clerului; a întemeiat cu din al său, Seminarul Nifon. Acestui așezământ, i-a lăsat o imensă avere, printr'un testament, isvor de procese nesfârșite. Și fondurile le-a depus în Rusia; pentru ca mai târziu, în scop de a rupe legăturile acestea periculoase, Ministrul Finanțelor să încerce trageri neregulate la sorț, isvor de abuzuri scandaloase. «Ctitor de monastiri de călugărițe, cu iatacul încuiat», așa a fost zugrăvit Nifon. Era însă mai puțin, și mai mult de cât atât. Nu-i lipsea nici inteligența, nici dibăcia; nu era mai incult, ca alții. Am avut sub ochi, dovadă că, la un moment dat, Rusia s'a gân-

¹⁾ Diclescu. Din Corespondențele Episcopului Melchisedek. 30—31. — ²⁾ Ibid. 46—49.

dit să susție candidatura lui Nifon, la Scaunul Ecumenic. Documentul trebuie să se găsească azi, în arhiva Domnului Ionel Brătianu.

Nifon era un mare arghirofil și ghinecolatru. Aceste două slăbiciuni, așa l-au stăpânit, încât din pricina lor, Nifon nu a jucat, decât cum i-a cântat cei puternici. Pentru că a socotit Rusia, mai puternică decât partidul național român, s'a dat la acte politice reprobabile. Așa se explică toate și multele lui, greșeli.

Guvernul Lascar Catargi, s'a grăbit să convoace colegiul electoral, care a dat pe al doilea primat. Vacanța scaunului mitropolitan, nu a ținut patru săptămâni. Ministerul sprijinea candidatura lui Iosif Naniescu. Camerile și Sinodul, au făcut Primat al României, pe Calinic al Moldovei. Episcopul Argeșului, care nu avușese decât optzeci și patru de glasuri, a fost ales Mitropolit al Moldovei, cu o sută patru zeci de voturi. Înălțarea lui Calinic Miclescu, a fost un cumpănit act politic. Fusesse Mitropolit de șine stătător al Moldovei, luase parte la turburările separatise din Aprilie, 1866 și nu voios își pleca capul în fața altuia, din episcopi. Cei ce l-au ales, să urmeze lui Nifon, au întărit unitatea Statului și a Bisericii Române.

Primind toiagul, din mâinile lui Vodă, Calinic Miclescu, făgăduiește că se va ruga la Cer «pentru ridicarea neamului românesc la gloria străbună»; și va cerși pentru el, «puterea de a conduce pe calea spirituală». Răspunzând Vicarului Mitropolitan, Calist al Stratonichiei, care îl heretisește în numele clerului; Primatul cel nou, asigură, că prosperitatea clerului îi va fi unica și nestrămutata țință, «dacă, prin devotamentul și conștiințiozitatea cu care își va îndeplini sacra lui datorie, clerul îi va ușura calea». Se arată zorile unor vremi nouă.

II

Sub Calinic, nu se mai hirotonisesc decât semina-riști. «O mulțime de săteni și de preoți, își trimit copii la seminar, cheltuind cu ei, ca să-i scape de oștire și să-i facă preoți. Mulțimea asta de elevi nu este pătrunsă de dorință să învețe, ci numai de a obține certificate. Favorizați de unii profesori... luându-le sume însemnate, reușesc să-și ajungă dorința» ¹⁾. «Preoții cei tineri nu

1) Dobrescu. Studii de Istoria Bis. Române Contemporane. 143.

sunt la înălțimea misiunii lor: 1° n'au sentimentul religios, nici autoritate morală; 2° îngrijesc mai mult de interesele lor materiale»; scrie Melchisedek, acum Episcop al Romanului, la 19 Mai 1880 ¹⁾.

S'a sperat că o facultate de teologie, va isbati să dea un cler mai bun. La 1860, Filaret Scriban, Vladimir Suhopan, Ghenadie Popescu și Melchisedek Ștefănescu, predau cursuri teologice, la Universitatea din Iași. La 1881, cu multă pompă, se inaugurează în București, cursurile facultății de teologie. Statul însă nu se gândește, să treacă în buget plata, pentru cei ce predau cursurile în mod gratuit; și cursurile se suspendă. În 1881, predau cursuri de teologie, la Universitatea din București, Inochentie Moisiu, Silivestru Bălănescu, Barbu Constantinescu și Nițulescu. Abia în 1884, grație stăruințelor lui Calinic, guvernul numește profesori la facultatea de teologie, pe Ghenadie Enăceanu, Gherasim Timuș și pe Nițulescu.

S. Sinod, în sesiunile sale votează regulamente și desiderate, în favorul clerului mirean. La călugări, se nesocotește regulamentul pentru schima monahală a lui Cuza; și așa monachismul nu dispăre. Dispăre însă viața de obște. Micile venituri monastirești, sunt tot mai abuziv împărțite de proestoase. La Țigănești izbucnește o adevărată revoltă, din pricina neorânduirilor Econoamei. Mitropolitul ar fi vrut să menție mănăstirea în comun, la trapeză, cu dela cazan. Dar trebuie să cedeze. C. A. Rosetti, în Românul; și Pantazi Ghika, în Parlament, iau apărarea celor răsvrătiți.

La 1879, S. Sinod votează un regulament, pentru reforma costumului clerical. Li se îngăduie preoților portul pălăriei. În București, Calinic, fățiș favorisează noul costum. Avea însă și adversari, portul cel nou. I. Ionescu de la Brad, scriea lui Melchisedek, că pe la el, «preoții nu au luat încă pălăria cu cordele roșii și albastre, ca cei de la București. Cu toate astea am văzut un popă cu pălărie. Cel puțin ar trebui să li se dea câte o tichie, un fes negru, cum au preoții catolici cari luându-și pălăria din cap, rămân acoperiți» ²⁾. Episcopul Romanului îi spune că: «Odată pălăria adoptată în Capitală, va străbate cu încetul în toată țara» ³⁾.

În Oltenia, Atanasie Stoenescu, oprește pe preoți să

1) Diclescu. Op. cit. 38. — 2) Ibid. 36. — 3) Ibid. 39.

poarte pălărie. Dumitru Brănescu, profesor la Liceul din Craiova, fost Director al Seminarului, crede însă că odată ce Sinodul a aprobat portul pălăriei, nimeni nu are dreptul să-l împedice, de a eși pe stradă cu pălărie. Propriu de a liturghisi, destituit din funcțiunile de predicator la Madona, el duce lupta cu Episcopul un an și mai bine. Conflictul acesta agită spiritul clerului oltenesc. Episcopul își pierde autoritatea morală, așa că se stinge la vreme, în Februarie 1880. A doua zi, mai toți preoții craioveni, își tund pletele și înlocuesc potcapiul, prin pălării.

Atanasie Stoenescu, este Episcopul care a binecuvântat armata română la 1877, când a trecut Dunărea, în Războiul pentru Independență. Avea în Sinod prestigiul lui; dar era violent și autoritar. Dorea să facă ceva în biserică. A luat pe lângă el pe Directorul Gimnaziului din Târgu Jiu, Saffirinu, pe care l-a călugărit, tot el. Voia să mute de fapt, reședința Episcopiei în Craiova, unde trăia și de unde cârmuia întreaga eparhie, mai bine. Se interesa de școli, de spitale. Nu era însă un ascet desăvârșit, și nici nu avea măsură. Multă vreme, Preotul Gerota, i-a fost consilier și factotum. Il numise și Epitrop la Bis. S. Ilie. Din pricină că, nu a fost primit la lucrările Epitropiei, Episcopul a închis biserica, tot așa de mare și bogată ca și Madona Dudu. Cu asta el jicnise pe craioveni, cari au cerut intervenția guvernului. C. A. Rosetti, Ministru de Interne, a numit pe Alecu Aman și pe Ion Theodorian, comisari cari să ancheteze pricina. Raportul nu a fost favorabil, nici Chirarhului, nici epitropilor. Dar lucrurile s'au liniștit. Gerota căzuse în disgrafia Episcopului, care îl bănuia că este înțeles cu Brănescu și cu ceilalți preoți doritori de reforme. Dorul de reformă bisericească, nu era numai în Oltenia; pretutindeni clerul era nemulțumit, murmură.

Oltenii fac manifestații prin gări, la trecerea din Paris la București, a lui Calistrat Orleanu, care fusese desemnat să facă parte din Sinod, cu titlul de Bârlădeanu. Preot de mir în Ploști, acesta văduvise mai de mult și a fost trimis să studieze la Atena. De câțiva ani, era superiorul Capelei Române din Paris. Fratele lui, Barbu Constantinescu, îl popularizase printre preoți. Se spunea că este foarte învățat, și pentru ridicarea clerului, gata să susție orice reformă. Clerul oltean, era convins că Vlădica Bârlădeanu, va fi Episcop al

Râmnicului. Alegerea lui Iosif Bobulescu, a fost o desiluzie mare, în Oltenia. Se zvonea că Bobulescu, ar fi dat Primatului patru mii de galbeni (47000 lei), ca să dobândească eparhia aceea¹⁾.

În Craiova, apare «Pălăria Părintelui Brănescu»; o broșură ce conține acte și documente, privitoare la conflictul dintre Brănescu și Atanasie Stoenescu. Memoriile lui Brănescu, sunt adevărate rechizitorii în contra Episcopatului, și canoanelor. Inteligent, autodidact și înepător, el scoboară chestiunea de pe tărâmul legal, unde avea dreptate, pe terenul personalităților, unde nu știm dacă nu se înșela, și pe cel teologic, unde răătăcește complect; dar astfel se face popular, căci scânteia aprinse un foc mare.

În Aprilie 1882, apare Deșteptarea. Deviza gazetei este: Lucrează și vei avea. În programul foaiei acesteia, se cere: 1) Reformarea sinodului, prin chemarea preoților întrânsul; 2) Desființarea monahismului. În acest scop promise să arate «toate relele ce a adus societății și religiei, monahismul», care «n'are nici o bază biblică, ba din contra este chiar desaprobat de Christ». 3) Organizarea clerului, ce se va face de un sinod, în care vor participa preoții, și care «va face canoane după necesități reale», și «va reforma câteva canoane, care pentru timpul nostru, nu mai au rațiune». 4) Reforma radicală a seminariilor, pentru a produce, «buni soți, adevărați părinți și cetățeni virtuosi». 5) Tipărirea de cărți pentru usul Bisericii, fiindcă, în cele existente, «ideile și sentimentele sunt foarte vechi și nepotrivite cu starea actuală». În fine 6), știind «că protoereii și directorii de mitropolii și episcopii caută pări și vinovații, numai ca să poată jefui și umili pe sărmanul preot»; vor «lua apărarea clerieilor contra persecuțiunilor și sentințelor nedrepte, ori de unde ar veni ele»²⁾.

Din programul acesta, vede ori cine, că se tindea la o reformă bisericească cu caracter protestant, și în contra cărmuitorilor bisericești în funcțiune. Se credea că vor isbuti, dând în vileag suferințe reale; și reclamând în congrese preoțești, reforma.

În Noembrie 1882, se și adună în București, primul congres al preoților. Se alege Brănescu, Președinte. El declină onoarea aceea, și este înlocuit cu ieșanul Ale-

1) Deșteptarea No. 36/33. 285. — Ibid. No. 1182. 1-3.

xandru Ionescu. După trei zile, cei adunați semnează o petițiune prin care cer: 1) mărirea parohiilor; 2) să se hirotonisească numai seminariști cu șapte clase; 3) toate eparhiile să aibă seminarii cu șapte clase; 4) să se înființeze facultatea de teologie; și 5) «formarea unui sinod compus din episcopi, preoți și mireni». Episcopii opriseră pe preoți să vie la congres. S'au adunat totuși destui. Primatul nu îngăduise decât preoților din Capitală, să ia parte la congres. «Dintre toți episcopii, numai Ghenădie al Argeșului nu s'a opus congresului»; fapt pentru care Deșteptarea, îi aduce recunoștința clerului. «Primatul s'a purtat cu delegații cu atâta bunăvoință, în cât a căpătat iubirea clerului din toată țara», ne asigură tot Deșteptarea.¹⁾

Calinic avea în juru-i oameni deștepți. El însuși, cu toate slăbiciunile lui, era doritor de îmbunătățiri. Dar din nenorocire, clerul era incult, nedreptățit și atârnat. Barbu Constantinescu, spera că va isbui să impue pe fratele lui, pe Calistrat Orleanu. Frumosul, bogatul și ambițiosul Ghenădie al Argeșului, era convins că va putea să ajungă Mitropolit, cu ajutorul preoțimii. Nu este zis, că iusuși Melchisedek, nu și-a închipuit, un moment, că mișcarea îi va folosi lui. Sigur este că la început, Deșteptarea nu vorbea de cât bine de «vrednicul Episcop al Romanului». În Septembrie 1882, Gh. Erbiceanu scrie lui Melchisedek, că Iosif Naniescu este convins că el (Episcopul Românului), «scrie și întreține Deșteptarea»; «în scop de a-l surpa și a-l lua scaunul». Mitropolitul Iosif, nu uitase că Melchisedek îi fusese contra-candidat, la scaunul Moldovii, unde nu obținuse de cât treizeci și șase de voturi. În această scrisoare, Erbiceanu îi zice lui Iosif, «nesățiosul de bani Mitropolit». «În loc de a se rușina de oameni, pentru depradările lor date pe față, s'au apucat să calomnieze pe alții, crezând că prin aceasta, s'ar mai ușura pozițiunea definitivă a compromiterii morale, a înjosirii demnității mitropolitane și ovilirei sentimentului religios între oameni», sfârșește Erbiceanu²⁾.

Intradevăr că în cei doi ani, cât a apărut Deșteptarea, din documentele publicate, se dovedește că drept are acest din urmă, când zice că Naniescu «a instalat

1) Ibid. No. 17/82, 129 & 131.—2) Diculescu Corespondențele Episcopului Melchisedek. 31 & 32.

în eparhia sa, școala depradărilor lui Nifon» ¹⁾. A fost chiar silit să se despartă de Protopopescu, Directorul Mitropoliei, pe care îl adusese cu el, de la Curtea de Argeș. Acest Protopopes u, fusese distituit de Tell, din funcțiunile de Director al Episcopiei de Argeș, pe vremea când cârmuia eparhia, Neofit Scriban. Naniescu, ales Episcop, nu a reușit să-l readucă pe Protopopescu, de cât afirmând la Minister, că este un omonim al fostului director. Imprejurare, care unită cu ce'e ce se petreceau la Iași, pun într'o proastă lumină pe Naniescu. Sunt convinși, că dacă lupta se ducea numai în contră-i, preoții din Iași reușeau să-l răstoarne.

S'a vrut însă o reformă în sens protestant. Se cerea desființarea monahismului, alegerea preoților de mir nu numai în sinod, dar și la episcopii. O astfel de reformă surădea lui C. A. Rosetti, care între 1881 și 1883, lucra și spera să ia el conducerea guvernului, înălăturând pe Ion Brătianu, ca fiind în potriva reformelor democratice. De aci vâlva cea mare.

Se proiectă un al doilea congres bisericesc la Focșani, cum se hotărâse în cel dela București, din sa-loanele Otelului Patria.

Situația materială a clerului era precară, și episcopii se prezentau slab. La Râmnic, Bobulescu era o nulitate absolută, și o minte strâmtă. Calinic Dima, la Huși, scandaliza norodul prin destrăbălarea administrației sale, și era stăpânit de băutură. Inochentie al Buzăului, avea pasiunea strungării și patima avarității. La Argeș, Ghenadie Petrescu, cocheta cu reformiștii, dar cârmuia tot a la vechia. La Iași, am văzut ce era. Nici în București nu era bine. Calinic Miclescu, ca Primat, a fost nelncetat la înălțimea situației, când era vorba de țară și de dinastie. Gândea la o înălțare a Bisericii, prin cultivarea clerului, și păstrând ordinea canonică; dar — trebuie să recunoaștem — simonia domina în plin, în Ungro-Vlahia. Cheltuitor nesocotit, Primatul, spre a ține trenul princiar în mijlocul căruia trăia, recurgea la protopopi și la egumeni, cari își scoteau cu camătă paralele, din hirotonii și alte halișvelişuri. Melchisedek al Romanului, fusese sub Cuza unul din cei mai aprigi apărători ai reformelor celor mai riscate; dar, după întoarcerea-i din Rusia, la 1868, se schimbă

1) Ibid. 32.

cu totul. Dacă în reacționarismul său, nu merge până să afurisească literile latine, ca Șaguna; la 1880, propusese Sinodului, să retipărească cărțile de ritual cu litere cirilice. Doar Episcopul Dunărei de Jos, nu da loc la reclamațiuni. El chemase pe preoți, în 1882 și le spunea, că nici nu-i sfătuește a se duce la Congres, nici nu-i oprește. Lipsit de energie, Iosif Gheorghian, avea mâinile curate.

Sinodul compus din astfel de eparhioți, nu știa cum să ese din încurcătură. Numai cu tânguiri în potrive Statului, nu se poate face nimic. Față de greutățile financiare prin care trecea Statul, era de prisos a cere de la buget îmbunătățirea situațiunei clerului, prin înmulțirea funcțiunilor și a catedrelor. Ce s'ar fi putut, era altceva: unificarea administrațiunei bisericilor și așezămintelor religioase. Escedentul ar fi slujit, la îmbunătățirea stării materiale a clerului. Dar din așezămintele mai bogate, se prelingeau eparhioții și politicianii. Tipografia cărților bisericești și revista Sinodului, dau venituri, ce le încasau sinodalii și câțiva teologi nehirotonisiți.

Că episcopii erau insuficienți, o spune însuși Melchisedek. Dna Ana Ghika, care voia să se călugărească, este primită în așa fel de Episcopul Buzăului, încât se plânge în scris Romașcanului. Ea îi spunea că atât o mahnise atitudinea lui Inochentie Chițulescu, de «ar fi abjurat o religie atât de intolerantă» dacă nu ar ține la tradițiile străbune. «Dar în țara noastră, este oare cel dintâi exemplu, când un episcop nu are conștiință de datoriile lui, nu simte misiunea sa?»¹⁾ o întreabă Melchisedek, spre a o mângâia.

De călugări și de monastiri, «Deșteptarea» din Iași și «Bomba» din Brăila, spun și dovedesc lucruri neînchipuite. «Biserica Română», în București, le acompăniază. «Ortodoxul» la care scrie Zotu, Directorul Mitropoliei Ungro-Vlahiei, apără ce poate. «Independența Română» dela Iași și «Vocea Doljului» mai ales; apără pe călugări, arătând că cei ce-i ponegresc, nu sunt mai buni decât ei.

Intre 1880 și 1884 Biserica Românească a trecut printr'o mare criză. Instinctul de conservare, care există în orice organism, a spus Sinodului ce avea de făcut. Reformatorii aveau dreptate, în criticile lor; dar chipul

1) Diculescu. Corespondențele lui Melchisedek. 41.

cum voiau să îndrepte relele, pe care le denunțau, vădeau că nu sunt chemați, să facă lucruri mari.

În sesiunea de primăvară a Sinodului, în 1883, Sinodul însărcinează pe Episcopul Romanului, să redacteze o carte pastorală către preoți, ca să se păzească de «acei instigatori, cari răspândesc ura și discordia între membrii clerului»¹⁾.

La 14 Iunie, Melchisedek își citește proiectul, care se aprobă; și se dispune, în unanimitate, să fie iscălit de toți sinodalii. Vlădica Bârlădeanu; singur se abține de la vot, «fiindcă nu voeste ca numele său, să figureze alături cu numele celorlalți episcopi». La 15 Iunie, toți iscălesc enciclica. Se vede din sumar că Ghenadie al Argeșului, ar fi încercat să deplaseze chestia, aducând în Sinod vorba, de sentimentele filocatolice ale unora din chiriarși. Strâns cu ușa, de Primat; este silit «să-i mulțumească cu toată smerenia, că i-a ridicat temerile»²⁾. Calistrat a refuzat însă, și după asta, să iscălească enciclica. Sinodul, după îndemnul Romașcanului, l-a suspendat.

Că Ghenadie al Argeșului, era de convență cu Orleanu și cu preoții reformiști, se vede din fiecare număr al «Deșteptării»; unde dacă, din când în când — spre a-și ascunde jocul — îngăduie să fie atacat. Imediat apare tot acolo, și răspunsul în apărarea sa. Dovadă scrisă, avem însă din scrisoarea lui, către Barbu Constantinescu. Se miră că Primatul a întors-o. «Apoi nu știe, că de toamnă, avem să ne vedem și să ne explicăm. Și ce are să zică, când îi voi dovedi, că nu este așa cum a spus? Negreșit că va roși, și va da din colț în colț. Lucrul este așa, cum ți-am spus. Un vot al S. Sinod nu există, pentru oprirea lui Calistrat»³⁾.

La 24 Octombrie 1883, Ghenadie încearcă o lovitură. «Văz o discuțiune ce s'a urmat în privința P. S. Calistrat. Poate că eu nu am fost aici, în sala ședințelor, ținându-mă ca să-l conving să iscălească cartea pastorală;» sau «poate că să fi urmat acea discuțiune și să se fi luat o asemenea decizie, după citirea Mesajului Regal de închidere».

«Nu este adevărat! Eu am făcut propunerea și S. Sinod a admis-o», răspunde Melchisedek. Ghenadie se îngână: «Dacă P. S. Calistrat este oprit cu consimțâ-

1) Mărzescu. Apărarea Arhiereului Calistrat Orleanu. ij. — 2) Ibid. 10. — 3) Ibid. 99.

mântul întreg al S. Sinod, printr'un vot din sesiunea trecută, atunci negreșit că trebuie să se retragă».

Calistrat, s'a adresat Inaltei Curți de Casație, care la 25 Februarie 1884, admite incidentul ridicat de Procurorul General Filitti, și își declină competența. Calistrat Orleanu a fost apărat la Casație de răposatul Mârzescu, a cărui pledoarie tipărită, a fost publicată. Credem că Mârzescu era în adevăr, când susținea că Biserica Orientală, admite recursul la judecătoria lumești, și că Inalta Curte era competentă. Casația, a dat însă o decisiune politică. A curmat astfel, un scandal cu consecințe politico-bisericești din cele mai grave, mai ales, în 1882, când Patriarhia revendica încă autoritatea ei, asupra Bisericii Române.

Rezultatul a fost, că cel de al doilea congres preoțesc, convocat la Focșani, nu s'a mai ținut. Iar Calistrat Orleanu, în cele din urmă, a fost silit să se retrăceze în totul, să ceară umilit ertare lui Calinic și Sinodului.

Așa s'a încheiat conflictul, grație energiei lui Calinic, și sprijinului ce i-a dat Ion Brătianu. O soluțiune mai bună, era greu, cu oamenii și în împrejurările de atunci.

III

Prin art. 12 al tratatului din Sistov, dela 4 August 1791, Austria luase protectoratul Bisericii Catolice în Imperiul Otoman. Din pricina legăturilor ce Principatele Române, aveau cu Turcia; cu încetul și împotriva trecutului istoric, Austria isbuti, să-și întindă protectoratul acesta, și asupra bisericilor catolice din România. Ce este și mai grav, Tratatul din Berlin lasă chestia aceasta în suspensie.

După încoronarea Regelui Carol, V. A. Ureche, ca Ministru al Cultelor, este preocupat de legăturile Statului Român, cu celelalte culte. Ureche înțelegea interesul politic și național, ca orice cult profesat de cetățeni români, să fie protejat și supravegheat de Statul Român. Sturdza, ca Ministru al Afacerilor Străine, ia în mână chestia desrobirei Bisericii Catolice din România, de sub protectoratul Austriei. Din nenorocire, negocierile cu S. Scaun, se duc prin Nunciatura din Viena; și dintr'o nenorocire și mai mare, puțini sunt cari înțeleg importanța lor.

În Aprilie 1883, Leon XIII, întemeiază Arhiepiscopia Bucureștilor, cu dreptul de a păstori catolicii din Țara

Românească și Dobrogea. Pentru catolicii din Moldova, rămâne Episcopia Iașilor, fără nici o legătură cu Bucureștii. Vlădica Nicolae Camilli, va continua să păstorească pe moldoveni, cu titlul de Episcop al Iașilor; și Iosif Paoli, devenind Arhiepiscop, își pierde nu numai titlul de al Nicopolei, dar și orice autoritate peste catolicii din Bulgaria.

Interesul României era, însă ca și de aci înainte, catolicii din Bulgaria, să stea sub influența Arhiepiscopiei din București, strâns legată de Statul și de neamul românesc. Trebuia făcut în România, un centru catolic, dar absolut românesc. S'a ventilat atunci, crearea a două episcopii române unite, în Iași și la București, cărora ar fi fost subordonate toate bisericile de rit latin, din România. Era soluția cea mai românească. Numai că ea nu convenea de loc Austriei, și nici nu mulțumea pe Paoli și pe Camilli. Atunci, cel puțin, ar fi trebuit ca episcopiile latine, să fie legate de Stat, prin buget, dacă nu printr'un concordat și printr'o nunciatură în București. Sturdza nu era omul concepțiunilor largi, și nici nu era de o prea mare abilitate diplomatică. Voia să fie plăcut Austriei, să nu intre în conflict față cu Rusia, și să nu facă dificultăți interne guvernului. Căci opoziția, nu are scrupule, când este vorba de răsturnat guvernul.

În Iunie 1883, chestia o aduce în Sinod, Ghenadie Petrescu. «Să nu aibă nici o frică P. S. Episcop al Argeșului, că unii din noi am înclina spre catolicism; căci dacă dintre noi unii suntem mai toleranți către catolici, toți depunem cel mai mare zel pentru apărarea drepturilor și intereselor bisericii noastre». Când a început a se scrie și vorbi de Arhiepiscopia Bucureștilor, Calinic «a întrebat pe D. Președinte al Consiliului, care l-a asigurat, că n'aveam a ne teme de nimic, că nu s'a luat nici o demersă oficială». «Am întrebat și pe D. Ministru al Cultelor, și am primit aceeași asigurare». Vasile Boerescu, fostul Ministru de Externe, «m'a asigurat că recunoașterea oficială a Episcopului catolic nu s'a făcut, și nici că se poate face, fără consimțământul tuturor puterilor centrale; și că prin urmare nu poate exista nici o temere»¹⁾.

Sinodalii, prin protestările lor, făceau jocul Austriei, care nu vrea ca Biserica Catolică, să aibă relațiuni

1) Sumarul Ședinței S. Sinod din 15 Iunie 1883.

oficiale cu România, pentru ca astfel, de fapt, să continue să o influenteze.

Asta nu împiedică, ca opoziția să aducă chestia la Cameră. «Părintele Melchisedek, cunocând istoria țării, și mai cu seamă a Moldovei, știe că sunt județe, unde trei părți din populație sunt catolici. Cunostește că interesul național era de a lega împreună toată populația, care locuia pe teritoriul țării noastre, și el a propus, sau mai bine a acceptat, cum că toate avantajile ce se dau clerului ortodox, să se dea și clerului catolic. Într'adevăr, P. S. Sa știa că noi avem o populație catolică, cum am avut și avem catolici; că totdeauna, până la fanarioți, Biserica Catolică era privită ca națională. Ei bine, s'a cerut și s'a dobândit, ca toate drepturile și foloasele, de care se bucură clerul ortodox, să se bucure și clerul catolic. Pre vremea lui Mihai Sturdza, am cunoscut pe Paharnicul Iosifescu, care era catolic și cu toate astea era Sub Prefect. Când au venit fanarioții în țară, porniți să ucidă tot, au adus vrajba între catolici și ortodoxi și de atunci s'a tăgăduit dreptul episcopilor catolici de a se intitula Băcăoanul, Sireteanul» ¹⁾. Așa vorbește Kogălniceanu, care deși opozant, era prea luminat la minte, ca să nu vadă, cine câștigă de pe urma împotrivirii, ce opoziția făcea intrării în legalitate, față de Biserica Catolică.

În «Binele Public» se aduc laude celor «ce au dat alarma, că în Statul Român, alături de biserica domnitoare, vine să se organizeze biserica catolică». Cu câteva numere mai înainte, acest ziar, spusese că «Mitropolitul Primat are în serviciul său, ca secretar intim, un emisar catolic», «ce i l-a trimis societatea Propaganda Fide» Și luând la foarfecă «Ortodoxul», care răspunsese organului vernescan, că face operă de opozant; zice: «Mai întâi nu poate fi vorba de opoziție, căci Mitropolitul nu este guvern». Sfârșește prin a-l soma pe Calinic, pe onoarea lui, să răspundă «de nu este adevărat, că de șase luni se află oploșit între pereții locuinței sale, emisarul catolic Giovanni Valeri?»

Așa se făcea opoziție la 1883. Este o adevărată minune, cum în Ianuarie 1887, când Mărzescu readuce chestia Arhiepiscopiei Bucureștilor în discuție; între cei șaiszeci de senatori, cari s'au declarat satisfăcuți de

1) Ședința din 18 Decembrie 1884, a Camerii.

răspunsul lui Ion Brătianu, găsim pe Iosif Gheorghian, Primatul României, pe Ghenadie Enăceanu, Inochentie Chiulescu, Partenie Clinceni și Silvestru Bălănescu. Iosif Naniescu și Ghenadie Petrescu, s'au abținut dela vot. Nu vedeau nici acum, cât de greșită fusese politica aceea, care permitea unui stat străin, să exercite o influență oarecare, peste câteva sute de mii de cetățeni români.

Kogălniceanu și Cuza, înțeleseseră acest lucru încă dela 1864. Ei au înființat în Iași, pe cheltuiala Statului, un seminar cu patru clase, menit să aibă în curând șapte. În acelaș gând inteligent și patriotic, au subvenționat bisericile catolice, și-au asigurat existența clerului romano-catolic ¹⁾.

Grăție acestei politici, în Moldova, «între săteni simțământul religios merge scăzând. Biserica, Duminica, a ajuns să nu fie frecventată de nimeni. În satele locuite de catolici, observ că duminicile, bisericile sunt pline de lume. La Prăjești poporul așteaptă pe preot să vie să facă leturghia, pe când la Brad, preotul ortodox săvârșește leturghia în biserica goală». «Odată cu scăderea simțământului religios, a început să scadă și simțământul național. Mai toate femeile române-ortodoxe erau în rochii, fuste și polce; numai femeile românce catolice, erau în costum național românesc. Catolica să fie oare mai națională, de cât ortodoxa? Căci numai româncele catolice purtau costumul național» ²⁾ scrie bătrânul Ion Ionescu dela Brad, lui Melchisedek.

Episcopul Romanului, în fața evidenței, se închină. «Așa este!» Ca să explice ceva, el adaugă: «Vorbiți de clerul catolic. Temeiul lui stă în organizația sa excepțională, seculară, în independența lui de sus până jos, în cultura lui specială, în asigurarea pozițiunii lui materiale, în garantarea viitorului; în bogăția mijloacelor de tot felul, de care dispune Biserica Catolică pe tărâmul material, cultural, politic, religios și social» ³⁾.

Spune așa de frumos adevărul. Este dar o minune cum a uitat că, în 1873, scria lui Calinic, că Austria «protejează ortodoxia»; când în 1888 scria lui Maiorescu că, «are simpatii pentru Biserica Rusă», ⁴⁾ că «Biserica noastră trebuie să se teamă nu numai de Rusia, ci și de Austria» ⁵⁾.

1) Dobrescu. Studiu de Ist. Bis. Rom. Cont. 108. — 2) Diculescu. Op. cit. 36. — 3) Ibid. 39. — 4) Diculescu. Episcopul Melchisedek 168. — 5) Ibid. 170.

Este sincer Melchisedek, când proclamă: «Eu nu am altă țară mai iubită de cât România, căreia îi servesc aproape cincizeci de ani din viața mea, și tot ce am lucrat, am lucrat numai pentru țara mea» ¹⁾. Numai atât, că în vâltoarea patimilor, în luptele de toată ziua, nu a înțeles ce pericol este Rusia, regretabil din partea unui istoric. Nu a priceput că nefind diferențe dogmatice între Răsărit și Apus, schisma nu are rost, nepricepere foarte regretabilă, din partea unui teolog.

Din pricina acestor lipse ale lui Melchisedek, la 1883 nici Biserica Latină nu a luat în România caracterul românesc, ce trebuia să iee; nici Biserica Orientală, nu a eșit vindecată din criza ce a bântuit-o atunci. Acestea trebuiesc spuse, pentru ca ostenele lui Melchisedek, «să fie prețuite în dreapta lor valoare»; așa cum și dorea.

IV

În anul 1878, România a trăit momente grele. Dificultățile ce-i făcea Rusia, chestia ovreiască și a drumurilor de fer, dau multă bătaie de cap guvernului român. Tot în anul acesta, Fanarul socoti, că este vremea bine venită, spre a cere României, despăgubiri pentru secularizarea monastirilor închinat. Grecii puneau României, cuțitul la gât, la vreme de restrîns. Cu dibăcie, guvernul românesc, își tot amână răspunsul, până ce își asigură întru toate concursul Germaniei, care dicta pe atunci în Europa. Prietenia Germaniei a fost dobândită în 1879, prin răscumpărarea căilor ferate. Tot în anul acela, guvernul român refuză hotărât, să stea de vorbă cu Scaunul Ecumenic, în chestia secularizării.

Fanarul credea, că poate sili guvernul să negocieze, făcând dificultăți la trimiterea ecdosiselor, trebuincioase episcopilor titulari. Chestia schitului românesc Prodromul, de la Muntele Atos, acrește și mai tare relațiile dintre Patriarhie și Primatul României.

V. A. Ureche, ca Ministru al Cultelor în anii 1881 și 1882, se preocupă numai de desrobirea Bisericii Catolice din Regat, de Protectoratul Austriei. Se gândește serios, și la deslegarea Bisericii Române, din lanțurile fanariote.

De la 1856, se revendica față de Fanar, autocefalia mitropoliilor românești. Se vorbea de autonomia Bisericii Române, ca de o axiomă. Din documente autentice,

¹⁾ Ibid. 168.

reiese că la Mai 1359 Patriarhul Calist I, în «urma cererii Voivodului Țării Românești, Alexandru, a numit Mitropolit Ungro-Vlahiei, pe Iacint al Vitzinei. El era dependent de Patriarhul Constantinopolitan; și Biserica Română avea să rămână în viitor sub jurisdicțiunea Patriarhatului din Constantinopole, de unde avea să-și primească în viitor mitropolii. 1)»

Mitropolia Moldovei, are o obârșie mai nebuloasă; dar conflictul iscat, din pricină instalării în scaun a Mitropolitului Iosif, se încheie prin necunoașterea lui de Patriarhie, în 1401. 2)

Cât și în ce fel folosise românilor legăturile acestea bisericești cu Fanarul, sare în ochi, ori cui citește o pagină din istoria românilor, de la 1359 și până azi.

În România, regat liber și independent, se cădea numai de cât să se desfacă, ceea ce se legase la 1359 și 1401. Ureche înțelege că Biserica însăși, să faca un act public și solemn de desrobire. Sfântul mir, cu care se pecetluiește botezul și cu care se sfințesc bisericile la târnosire, se face de arhieru în Joia Paștelor. După canoane și dogmaticeste, ori ce episcop este în drept să-și sfințească singur, mirul trebuincios în eparhia sa. Prin obicei, sfințirea mirului celui mare, se face de sobor arhieresc, la patriarhii, care îl împart episcopilor sufragane. Cu chipul acesta, împărțirea Sfântului Mir, este un semn văzut de subordonare.

În ziua de 25 Martie 1882, se săvârșete cu solemnitate mare, în Mitropolia din București, sfințirea aceasta. La 9 Aprilie 1882, se depune un proiect pentru reforma legii sinodale. Semnatarii proiectului exprimă dorința ca Primatul României să fie ridicat, la rangul de Patriarh. Episcopia Râmnicului se ridică la rangul arhiepiscopal, cu reședință în Craiova, și sub titlul de Mitropolie a Olteniei și a Noului Severin. Din Sinod, pe lângă arhieru, vor mai face parte, profesorii facultății de teologie, un consilier al Curții de Casație, ales de Curte, dintre membrii ei de religie ortodoxă, și șaisprezece preoți, trași la sort, câte doi din fiecare eparhie.

Sinodul alege pe episcopii titulari, dintre ieromonahi și preoții văduvi, propuși de Patriarhul, în înțelegere cu cei doi mitropolii.

Membrii Sinodului, împreună cu toți senatorii și de-

1) N. Dobrescu, Intemeierea Mitropoliilor, 43.—2) Ibid. 107.

putații, aleg pe episcopii eparhioți dintre cei titulari. Mitropolitul Moldovei, și cel al Olteniei, se aleg dintre episcopii eparhioți. Patriarh devine unul din cei doi mitropoliți; cel pe care îl va desemna acelaș colegiu electoral.

Justiția bisericească ar avea trei instanțe. Prima instanță este Consistoriul eparhial. Consistoriul apelativ, prezidat de un arhiereu, și Consistoriul Suprem, compus din patru preoți de mir, doi arhimandriți și doi arhierei, sub președenția Patriarhului.

Proiectul acesta este semnat, de N. R. Locusteanu, N. Dimancea, N. Guva, Stancu Bechianu, T. Călinescu, Nae Măldărescu, T. Boldur-Lătescu, Rose Ștefănescu și Radu Campiniu. Este probabil că s'a depus, cu învoirea Ministrului Ureche. Dacă în Iulie 1882, Ureche nu eșea din guvern; nu e de loc exclus că, proiectul amendat, trecea prin Parlament. Ar fi împiedicat luptele și scandalurile ce s'au ținut lanț de la 1882, la 1884. Cu siguranță votarea acestui proiect, ar fi avut urmări fericite.

Ideia unei patriarhii române, fusese ventilată și peste Carpați, între anii 1853—62. Nu au înțeles însă ardelenii, însemnătatea și foloasele unei patriarhii române¹⁾. Nici cei din regat, nu au apreciat la justa ei valoare, soluția aceasta.

Acest proiect și sfințirea Sfântului mir, au dat prilej lui Ioachim III, să ia atitudine în contra Bisericii Române. La 10 Iulie 1882, el trimite o scrisoare, puțin diplomatică, și încă mai puțin duhovnicească, lui Călinic. Din tonul ei, reiese că Ioachim III, era convins că românii vor să rupă cu Fanarul. Lua atitudine, pentru această eventualitate, ce credea că se apropie. Interesul României, îl pricepea Fanarul, mai bine decât mulți dintre ai noștri.

Acum, tot Kogălniceanu vede mai clar, și mai patriotic, ca toți. La 30 Octombrie 1882, el ia cuvântul la Cameră, și spune verde că, la scrisoarea lui Ioachim III, să răspundă Parlamentul, hotărând, «în mod definitiv, ruperea definitivă, absolută a bisericei noastre de sub obediența aparentă sau imaginară a Scaunului Ecumenic». «Nu trebuie să ne facem iluziuni. Legăturile ce le avem cu Biserica Ecumenică, jeneză foarte mult în bunătațirile, ce trebuie să facem». «Eu spun că noi trebuie

1) Bariț. Părți alese din Ist. Trans. III. 152.

să rupem legăturile noastre de obediența patriarhală, ce ni se cere din Constantinopole, pentru că de acolo nu ne mai vine lumina, și nu se poate să ne mai vie decât împiedicări la reformele, de care avem nevoie în biserica noastră». Lui Ureche, i-urmasese însă la Ministerul Cultelor, Aurelian, un bărbat de ispravă, dar fără energie. Se intră dar la tecmeală, cu Fanarul.

S. Sinod iscălește la 26 Noembrie 1882, un lung răspuns, redactat de Melchisedek; un răspuns bizantin, în care se spune Patriarhului, că «această îngrijire a Fericirii Sale, despre păstrarea bunei rânduieli și a disciplinei bisericei, place și o aplaudăm din toată inima». Iar muștrarea Scaunului Ecumenic, «o privim cu blândețe», «dorind a fi în pace și în armonioase legături spirituale». Această scrisoare poartă iscăliturile lui Calinic, a Mitropolitului Moldovei, a lui Iosif al Râmnicului, Melchisedek al Romanului, Inochentie al Buzăului, Ghenadie al Argeșului, Calinic al Hușilor, Calist Băcăoanu, Ieremia Gălățeanu, Silvestru Piteșteanu, Valerian Râmniceanu, Inochentie Ploșteanu, Calistrat Bârlădeanu și Narcis Botoșoneanu. Lipsește doar semnătura Episcopului Dunării, de Jos, a lui Iosif Gheorghian.

Gheorghe Chițu, care trecuse de la Ministerul de Finanțe, la Departamentul Cultelor, în locul lui Aurelian, se îmbolnăvește. Ion Brătianu încredințează Ministerul Instrucțiunii Publice și Cultelor, colegului său de la Externe, lui Dumitru Sturdza. Nădăjduia că, acest din urmă, va face reforma învățământului. În tot cazul Sturdza, aplană conflictul cu Scaunul Ecumenic.

Rusia, nu voia, să tae firul ce o lega sufletește de români. Fanarul încă nu era bucuros, să piardă prestigiul ce îi da, unitatea confesională cu românii.

«Patriarhul de Constantinopole, în principiu, nu se arată împotrivor de a recunoaște independența bisericii noastre, dar pretinde că nu s'au făcut formele;» spunea Kogălniceanu Camerii, la 28 Octombrie 1882.

Era ușor de înțeles că, pe calea aceasta, se va ajunge la recunoașterea autocefaliei. Ioachim III, după ce aflase de negocierile cu Leon XIII, nici nu credea cu putință ca românii, să apuce calea dorită. Se înșela. Ei au intrat la tocmeală, cu Ioachim IV. Scaunul Ecumenic, cu multă abilitate, isbutește să facă pe România, să ceară dela Patriarhie recunoașterea autocefaliei Bisericii Române. Am citit scrisoarea prin care Aristarki, Marele Logofăt al Patriarhiei, mulțumea lui Ion

Brătianu, pentru Marele Cordon al Coroanei, ce i-a dat, drept răsplată că sprijinise cererea României. Am auzit, de la cei mai în cunoștință, că s'au împărțit și bani, pentru obținerea autocefaliei. Negocierile începute în Decembrie 1884, s'au sfârșit în primăvară. La 20 Aprilie 1885, Sturdza, înaintă Scaunului Ecumenic, o scrisoare a Primatului României, care solicită de la Patriarhie, «a recunoaște biserica autocefală a Regatului României». «Depunând câte o sărutare pioasă pe dreapta Sanctității Sale», Calinic Miclescu și Ministrul Cultelor, cer pentru Biserica Română, de la Scaunul Ecumenic, cea ce nu-i lipsește. Și Ioachim IV, peste cinci zile, «mulțumind» și «felicitând cu duhul dragostei frățești»; acordă, ceace nu putea refuza. Era bucuros că se prețuește, așa mult, obținerea unui tomos patriarhal.

«S. Sinod are a înregistra, de astă dată, un fapt de mare însemnătate. Autocefalia seculară a Bisericii Române a căpătat bine cuvântarea S. S. Patriarhului Ecumenic»; spunea Regele Carol, prin mesajul său, de la 1 Mai 1885.

Tomosul redactat în cea mai bombastică elinească, și scris cu cerneală colorată, pe pergament frumos, este un cap de operă caligrafică. Sigiliul îndoit, prins printr'un șnur de matase roșu și alb, are și el o valoare artistică. Nu se mai știa totuși, de urma acestui prețios document.

Deabia în 1910, a fost regăsit în arhivele Tribunalului de Ilfov; la dosarul succesiunii lui Calinic Miclescu. Fusesse ridicat, în 1881, odată cu biblioteca și mobilierul, singura avere ce a lăsat Miclescu, și care a fost vândută la licitație, pentru despăgubirea creditorilor săi.

O simplă întâmplare, a împiedicat să nu fie scos la mezat, odată cu celelalte cărți și manuscrise din biblioteca lui Calinic. și acest document, care încheie o perioadă din Istoria Bisericii Românești.

—SFÂRȘIT—

INDICE

A

Ahmed Efendi. 207, 209.
Alduleanu (Ion). 237.
Alexandri (Vasile). 183, 202.
Alexandrovici (Nicolae). 76.
Alexandru (Imp. Rusiei). Vezi Pavlovici (Alexandru).
Alexandru Ion I. Vezi Cuza (Al).
Alexe (Exarhul). 15.
Alexi (Ion). 235.
Alexie (Imp. Rusiei). 20.
Alexievna (Elisabeta). 120.
Ali Paşa. 72, 228.
Alpini (Teofil). 140.
Alutan (Const.). 234.
Aman (Alec). 246.
Amfilohie. 190.
Amira (Iordache). 53.
Amvrozie al Pultavei. 15.
Anania (Egumenul). 40.
Andreossy (Contele). 71, 73.
Antonie (Monahul). 16, 190.
Apraxin (Generalul). 46.
Arghiropol (Em.). 163.
Arhipescu (Veniamin). 213.
Aricescu. 114.
Aristarchi. 2, 5, 9.
Arsachi. 117.
Arnăugeanu (Calinico). 118.
Asachievici (Lazăr). 78, 79.
Asaky (Gh.). 216.
Atanasie (Anghel). 19, 129, 130.
Atanasie (Episcopul Romanului).
 Vezi Stoenescu (Atanasie).

Atanasie (Stareţul). 228.
Aurelian (P. S.) 258.
Avram (Monahul). 190.
Avramie (Patriarhul). 18, 22.
Azeglio (Massimo d') 240.

B

Babeş (Vicentie). 237, 238.
Băcăoanu (Calist). 259.
Baden (Marea Ducesă de). 124.
Balaş (I.). 213.
Bălan (I.). 133.
Bălănescu (Silivestru). 245, 255.
Balanos. 107.
Balasov (Generalul). 73.
Bălcescu (N.). 182, 184, 187, 202, 203.
Băleanu. 87, 166, 169.
Balint (Ladislau). 176.
Balint (Simion). 174, 178, 179.
Balş (Iordache). 110.
Balş (Toader). 108, 114, 213, 215, 224.
Băluta (Ioan). 97.
Banfi. 49.
Bănulescu (Gavril). 15, 16, 44, 46, 47, 50, 51, 77, 78, 80, 88, 151.
Barbu (Preotul). 191.
Bărlădeanu. (Vezi Orleanu, Calist).
Bărnul (Simion). 138, 139, 140, 141, 200, 203, 231.
Barit (Gh.). 138, 140, 141, 178, 192, 195, 198, 199, 200.
Barozzi (Maiorul). 35.

- Bartolomei* (Arhimandritul) 217.
Bartolomeu. Vezi Măzăreanu (Bartolomeu).
Baternai (Alex.). 199.
Battyany (Contele). 195.
Bălăceanu. 203.
Beaujour (Felix). 35.
Bécard. 225.
Bechianu (Stancu). 258.
Beldinanu. 111, 183, 216.
Beleval (Gaspari). 37.
Belu (St.) 86.
Bem. 203.
Bena (Tradafir). 213.
Berardi (Vladica). 79.
Berleval (Elias). 187.
Berisdorf. 144.
Beuharnais. 210.
Bibescu (D.). 118.
Bibescu (Gh.) 147, 170, 172, 183, 184, 192, 210, 221.
Bibescu (Ionifă). 170, 172, 206.
Bibescu (Marica). 210.
Biró. 201.
Bobulescu (Iosif). 213, 247, 249, 259.
Boer (D.). 139.
Boer (Francisc). 195.
Bohétiel (Al.) 177.
Boliac (Cesar). 202, 203.
Bolintineanu (D.). 230.
Bömhís (Alter). 187.
Bonaparte (Iosif) 65, 68.
Bondi (Manu). 133.
Bonisiaz (I.). 213.
Borré (P.). 233.
Botoșeneanu (Narcis). 259.
Brăiloiu (C.) 30, 34.
Brăiloiu (Dumitrache). 39, 118.
Brâncoveanu (Const.) 55.
Brâncoveanu (Grigore). 86, 89, 90.
Brâncoveanu (N.) 23, 37, 42.
Brănescu (D.) 246, 247.
Brătășanu (Maria). 23.
Brătianu (Ion). 202, 218, 225, 249, 255, 259.
Brătianu (Ionel). 244.
Brote (Ion). 195.
Bucșenescu (Dumitrache). 39.
Bucșenescu (Ilinca). 39.
Buda (Alex.) 202.
Budai (Deleanu). Vezi Deleanu (Ion Budai).
Budberg (Baronul) 58.
Bujoreanu (Preda). 44.
Bunea. 157.
Buteneff. 152.
Buțureanu (C.) 213.
- C
- Călinescu* (T.) 258.
Calinic (Episcopul). Vezi Miculescu (Calinic).
Calist 257.
Calist al Stratonicchiei 242.
Callimach (Alexandru). 16, 17, 79, 80, 182.
Callimach (Searlat). 17, 115, 153.
Callimachi (Alecu). 83.
Camilli (Nicolae). 253.
Câmpineanu (I.). 166, 184.
Campiniu (Radu). 258.
Canano (Iancu). 114.
Canano (Veniamin). 160, 213.
Canta (Nicolae). 157, 158, 159.
Canta (Spătarul). 111.
Cantacuzino (Costache). 190, 198.
Cantacuzino (I. A.) 241.
Cantemir (Dumitru). 9, 20, 50.
Capodistria. 80, 106, 114, 121, 122, 123, 125, 126, 127, 128.
Cara (Gheorghe). 45, 104, 105, 110.
Cara-Osman. 34.
Caracas. 203.
Caragea (Iorgu). 77, 86.
Caragea (Nicolae). 24, 83, 84, 85, 88, 89, 90, 91, 92, 94, 134.
Caragic (Rusin). 39.
Carol I. 211, 241, 252, 260.
Carol (de Hohenzolern-Sigmaringen). 211.
Casso (Boer). 75.
Castelbreagh (Lady). 125.
Catargi (Lascar). 219, 244.
Cătuțescu (Veniamin). 233.
Cauchon (Episcopul). 178.
Caulaincourt. 62, 64.
Cavour. 210, 240.
Cebapce (Iordache). 91.
Cerchez (St.) 114.

Cernișef (Colonelul). 70.
Champagny. 62, 63, 64, 65.
Chesarie (Episcopul Buzăului). 143, 148, 162, 183.
Chesarie (Ierodiaconul). 187, 190.
Chesarie al Sinadelor. 212.
Chiril (Patriarhul Constantinopolei). 78, 215.
Clapka (Generalul). 202.
Clary (Contele). 126.
Clineni (Partenie). 255.
Cloșca. 179.
Cicagof (Amiralul). 45, 51, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 120.
Ciocan (Eremia). 76.
Ciparu (Timotei). 138, 195, 197, 198, 234.
Coburg (Printul de). 14, 21.
Cocorăscu (I.). 166.
Colla. 203.
Conachi (Costache). 82, 156.
Conachi (Gavril). 82.
Conachi (Ioanichie). 82.
Conachi (Marius). 82.
Condu (Polizu). 47.
Constantin (Paharnicul). 80, 109, 113.
Constantinescu (Barbu). 245, 246, 248.
Constantinescu (I.). 213.
Cornea (Leon). 199.
Cornescu (R.). 166.
Cosma (Partenie). 13, 14, 22, 23, 24, 237, 238.
Cossuth. 192, 193, 198, 202.
Costea (Ion). 80.
Cotescu. 203.
Costinescu (I.). 187.
Cotrocenul (Visarion). 22, 32, 48, 86.
Crainic (Prepositul). 199, 203.
Crainic (Simion). 139, 140.
Cretulescu (Scarlat). 217.
Crăstodor (Clucerul). 91.
Crășan. 179.
Csubrin (Anton). 134.
Cuniski (Pam). 78.
Cuza (Alexandru). 202, 203, 211, 212, 220, 221, 222, 223, 226, 233, 234, 239, 241, 249, 255, 257.

Cuza (Gh.) 114.
Cuza (Gr.) 213.
Czartorjschi (Adam). 68.
Czikude (Alexandru). 199.

D

Daia (Căpitan Bașa). 32.
Damian (Monahul). 211.
Damlesky (Generalul). 191.
Daniel. 82.
Daria (Econoama). 89.
Dascof. 169, 170.
Deflat. 190.
Deleanu (Ion Budai). 79, 138.
Desprez (H.). 226.
Dessole. 81.
Dinancea (N.). 258.
Dionisie (Arhimandritul). 190.
Dionisie (Eclesiarhul). 11, 13, 19, 22, 32, 41, 92.
Dionisie (Episcopul). 14.
Dionisie (Mitropolitul). Vezi Lupu (Dionisie).
Djanli. 138.
Dobra (Alex.). 235.
Dobrescu (N.). 212.
Donici (Andronache). 114.
Doroftei (Mitropolitul Stavropolei). 72.
Dorotei (Arhimandritul). 162.
Dos (Alex.). 81.
Dositei (Arhimandritul). 162.
Dositei. Vezi Filitti (Dositei).
Dragoș (Ion). 202.
Dudescu. 36, 66.
Duhamel. 207, 208.
Dumitrache (Stolnicul). 85.
Dumitriu (Gh.). 217.
Dunca (Paul). 199.
Dușan (St.). 45.

E

Ecaterina II. 20, 55, 56, 58, 62, 67, 71.
Edling (Contele). 127.
Edling (Contesa). 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128.
Efesiin (Petre). 85.

Eftimie (Economul). 110, 113.
Enăceanu (Ghenadie). 232, 233,
 242, 245, 248, 251, 255, 259.
Enache (Slugerul). 51.
Enusi (Iagi). 97.
Erbiceanu (Gh.) 80, 243, 248.
Ercolani (Fortunato). 132, 133,
 134, 135.
Erdely (Ion). 139, 194, 234.
Eszterhazi (Contele). 195.
Evghenie (Diaconul). 21, 190.
Evghenie (Mitropolitul). 121.

F

Fabian (Vasile Bob). 132, 137.
Fănuță. 32.
Farcas (Kemeny). 199.
Fătu (Dr.) 219.
Fénélon. 125.
Ferdinand (Imp. Austriei). 193,
 195, 196, 200.
Ferreri (Francisco). 132.
Filaret (Mitropolitul). 13, 14, 15,
 18, 22, 23, 41, 122.
Filipescu (Costache). 41, 45, 86, 184.
Filipescu (Gr.) 53, 169, 185.
Filipescu (N.) 23.
Filiscanu. 190.
Filitti (Constantie). 23, 35, 37, 38,
 39, 45, 94, 95.
Filitti (I. C.) 83.
Filitti (Dositei). 12, 15, 22, 23, 27,
 30, 35, 36, 37, 40, 45, 47, 48, 49,
 50, 53, 78, 83, 89, 97.
Filitti (Generalul). 252.
Fillenbaum (Franz). 174.
Filotei (Episcopul Buzăului). 217.
Fiser (Gabriel). 187.
Fleischchl. 132, 133, 134, 135.
Florea (Popa). 190.
Florescu (Mihail). 166.
Florian (Aron). 231.
Focsa (Catihetul). 213.
Fodor (Vasile). 135, 136, 195.
Fodor (Nicolae). 176.
Fotie. 8, 13.
Fotino (Dionisie). 85.
Francisc I. 48, 67, 68, 71, 236.
Frederic (Wilhelm). 60, 62.

Friedensfels (Eugeniu). 140, 178,
 179.
Fuad Efendi. 189, 210, 211.
Furcă (Emanoil). 133.

G

Gafenco (Colonelul). 183.
Gagarin (Printul). 127.
Galaction (Episcopul Râmnicului).
 84, 85, 92, 118.
Gălățeanu (Ieremia). 259.
Galitzin (Printul). 55, 127, 159.
Gănescu. 118.
Gavril (Mitropolitul) Vezi Bănu-
 lescu (Gavril).
Gérola (Preotul). 246.
Gheorghe (Arhimandritul). 10.
Gheorghe (Popa). 190.
Gheorghian (Iosif). 232, 250, 255,
 259.
Ghenadie (Arhimandritul). 14.
Gherasin (Calugărul). 96.
Gherasim (Episcopul Buzăului).
 143, 148.
Gherasim (Episcopul Romanului).
 82, 94, 110, 111, 112, 114.
Gherman (Egumenul). 90.
Ghermanos (Arhimandritul). 228.
Ghervasi. 19, 85, 111.
Ghika (Alex.) 152, 164, 166, 167,
 168, 169, 170, 171, 205, 208, 210,
 213, 218, 221, 240.
Ghika (Ana). 250.
Ghika (Dumitrache). 23, 41, 42, 163,
 170, 172, 221, 226.
Ghika (Grigorie). Domnul Moldo-
 vei. 159, 210, 215, 225.
Ghika (Grigorie). Domnul Țării
 Românești. 100, 114, 143, 146,
 148, 150, 217.
Ghika (Ion). 240.
Ghika (Kostache). 41, 45.
Ghika (Marioara). 172.
Ghika (Mihalache). 147, 168, 221.
Ghika (Pantazi). 89, 245.
Gianni. 118.
Glafira (Stărița). 90.
Glogoveanu. 104.

Golescu (A. G.) 182, 183, 184, 186, 187, 262.

Golescu (Dinicu). 147.

Golescu (Iordache). 163.

Golescu (N). 183.

Golescu (Radu). 27, 41, 187.

Golescu (Șteian). 168, 183.

Goussoult. 159.

Grădișteanu (Scarlat). 51.

Grigorescu (B). 213.

Grigorie (Episcopul). 83, 148.

Grigorie (Mitropolitul). Vezi Miculescu (Grigorie).

Grigorie (Patriarhul). 109.

Guizot. 171, 206.

Guillemot. 60, 61.

Gura. 258.

Györfás (Alexe). 139, 141.

H

Hagi (Ghidu). 138.

Hagi (Ioan Gheorghe). 34.

Hagi (Moscu). 134.

Hagi (Pop). 34.

Haidu Bulibașa. 92.

Haim (Argintarul). 38.

Hangeri. 12, 18, 22, 24, 29, 32.

Hama (Ion). 199.

Harlenberg. 59, 144.

Hartofilac (Costache). 187.

Hatvani. 199.

Hauterive (Contele de). 59.

Hermesiu (Nectarie). 216, 219.

Horia 108, 179.

Hrisant (Egumenul). 225.

Hristache (Pitarul). 11.

Hristea (Protopopul). 190, 191.

Huet. 207.

Hurmuzache (C). 213.

I

Iacinti (Mitropolitul Ungro-Vlahiei). 257.

Iakab (Alexe). 140.

Iancu (Avram). 198, 202.

Iene (Cămărașul). 34.

Ighian (Protopopul). 142, 176.

Ignatie (Mitropolitul) 48, 77, 91.

Ilarian (Al. Papiu) 199.

Ilarion (Episc. Arg.) 93, 95, 116,

117, 118, 149, 150, 151, 162.

Ilescu (Nichifor). 187.

Ilinca (Văduva). 41.

Inochentie (Arhiepiscopul). 122.

Inochentie (Episcopul.) Vezi Chiulescu (Inochentie.)

Ioachim III. 258.

Ioachim IV. 259, 260.

Ioanichie al Evantiei. 233, 241.

Ioanichie al Stratonichiei. 88.

Ion (Popa). 26, 190.

Ion (Protopopul). 190.

Ionescu (Al.) 248.

Ionescu. (I). 245, 255.

Ionitâ (Paharnicul). 80.

Ionitâ (Pitarul). 90.

Iordache (Căpitanul.) Vezi Olimpianul (Iordache).

Iordache (Economul.) 18.

Iosef II. 55.

Iosef (Diaconul). 190.

Iosef (Episcopul Argeșului). 21, 35, 37, 95, 147.

Iosef (Episcopul Râmnicului). Vezi Bobulescu (Iosif.)

Iosica (Samuil). 175, 176.

Ipatie (Ierodiaconul). 190.

Ipsilante (Al.) 9, 10, 17, 18, 22,

23, 24, 27, 28, 37, 40, 42, 44, 45,

46, 47, 48, 52, 56, 102, 103, 106,

107, 117, 123, 125, 126, 154.

Ipsilante (Comnen). 13.

Ipsilante (Constantin). 17, 36, 37, 102.

Irinopoleos (Episcopul). 108.

Isaia (Arhimandritul.) 20, 109, 113.

Istrate (Meletie) 110, 111, 112, 113,

114, 119, 155, 156, 159, 181, 182,

Istrate (Nicolae). 216.

Istrate (Veniamin). 216.

Italinsky 58, 70, 73.

Iustin (Episcopul). 82.

Iustina (Stărița). 90.

Iuzov (Generalul). 109.

Ivancicovici. 239.

Ivanovici (Gh.) 237.

J

Jelionul (Egumenul). 186.

K

Kavnitz (Printul de). 55.

Kisseleff. 151, 152, 159, 161, 162, 163, 164, 165, 170, 171, 205, 207, 208.

Klein (Inochentie). 137.

Klopstok. 121.

Kogălniceanu (Mihail). 15, 219, 228, 229, 232, 254, 255, 258, 259.

Körösi (Iosif). 139.

Kostache (Manolache). 219.

Kostache (Veniamin). 16, 17, 18, 44, 46, 47, 50, 52, 53, 78, 79, 80, 81, 82, 106, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 149, 154, 155, 156, 158, 159, 160.

Kotzebue. 158, 185.

Kretulescu (Salta). 39.

Kretulescu (Istrate). 39.

Kretulescu (Manolache). 23, 147.

Kretulescu (Nicolae). 229.

Kreukely. 143, 144, 146, 147, 153.

Krüdner. 123, 125.

Krupenski. 113.

Kurachin (Principele). 69.

L

Labanof (Printul). 214.

Lahitte (Generalul de). 207.

Lamartine. 159, 182.

Lambru (Eclesiarhul). 87.

Lamennais. 198.

Langeron (Contele). 36.

Lascareff. 61.

Lateş (Varahil). 228.

Latour (Maubourg). 69.

Lătescu (Boldur). 258.

Laurian (Aug. Treb.). 195, 196, 197, 231.

Lazăr (Gh.). 85, 96, 146.

Ledoux. 48.

Lemeny (Ion). 137, 138, 140, 141, 142, 194, 195, 196, 197, 200, 201, 202, 203, 234.

Lemeny (Victor). 175, 213.

Lens (Filip). 147.

Leon (Mitropolitul). 13, 15.

Leon XIII. 252, 259.

Lesviolax (Neofil). 150, 151, 152, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 184, 185, 186, 188, 189, 190, 191, 192, 207, 217, 221.

Leuchtenberg (Duca de). 210, 240.

Ligne (Printul de). 31.

Liston. 73.

Locusteanu (N. R.). 258.

Luca (Părintele). 82.

Lüders. 198, 203.

Lučovic XVIII. 121.

Lupu (Dionisie). 114, 115, 116, 119, 134, 143, 145, 148, 149, 150, 192, 193, 195, 196.

M

Macarie (Ieromonahul). 41, 85, 172.

Măcelariu (Ilie). 195.

Magheru (Gh.). 183, 184.

Magheru (Niță). 191, 202, 202, 212.

Mahomet. 100.

Maïor (Gr.). 132, 133, 135.

Maiorescu (Ioan). 183, 184.

Maiorescu (Titu). 255.

Maistre (Iosif de). 125.

Măldărescu (N.). 258.

Malinescu. 44, 52, 81, 219.

Malinovski (Vasile). 80.

Malojoni (Episcopul). 135, 143.

Man (N.). 140.

Mandrea (N.). 187.

Manea (Brutarul). 26.

Manfi (Ion). 80.

Manovici (Moisi). 176.

Mangra (Vasile). 239.

Mărăcine (Gh.). 190.

Maret. 69, 70.

Mărgineanu (Ion). 195.

Margotti. 226.

Maria (Feodorovna). 67.

Maria (Louisa). 59, 67, 124.

Maniu (Protopopul). 188.

Markian (Episcopul). 212.

Marta (Schiminica). 42.

Martens (Carol). 151, 152.

- Mârzescu.* 252, 254.
Matcas (D). 217, 219.
Matei (Basarab). 10.
Mauriche (Anton). 46.
Mavrocordat (G.). 23, 37.
Mavrogheni (N.). 10, 11, 13, 14, 20, 26, 31.
Mavrogheni (P.). 219.
Maxineanu (Chesarie). 187, 190.
Măzăreanu (Bartolomeu). 18, 20.
Melchisedek (Arhiman). *Vezi Ștefănescu* (Melchisedek).
Meletie (Eclesiarhul). 187.
Meletie (Mitropolitul). 213, 215.
Meliade (C). 187.
Metternich. 67, 68, 69, 79, 81, 103, 132, 134, 141.
Metianu, 239.
Miclescu (Calinic). 213, 215, 217, 218, 219, 232, 233, 242, 243, 244, 245, 248, 249, 253, 255, 259, 260.
Miclescu (Sofronie). 155, 214, 215, 219, 220, 226, 227.
Miclescu (V.). 1181.
Michăescu (Tache). 191.
Michel (Angelo). 122.
Mickelson (Generalul). 57, 58, 60.
Miculescu (Grigorie). 88, 109, 110, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 161, 164, 165, 205.
Mihai Viteazul. 7, 236.
Mihalache (Psaltul). 21.
Mihăiescu (I. I.). 186.
Miloradovici. 45.
Milos. (*Vezi Obrenovici Milos*).
Militz. 145, 146, 153.
Milu (Postelnicul). 155.
Minciaky (Contele). 150.
Mincu (Logofat). 19, 49.
Mircea (Basarab). 37.
Mocioni (Alexandru). 237, 238.
Modena (Ducesa de). 239.
Moga (Vasile). 138, 141, 175, 201.
Moisiu (Inochentie). 245.
Moldovan. 199.
Moldvai (Gr). 140.
Moldvai (Ștefan). 140.
Molnar (Alexe). 104, 199.
Montesquiou (Dca de). 125.
Morduenov (Amiralul). 150.
Moroi (Zoita). 22.
Moruzzi (Al). 14, 16, 22, 23, 30, 35, 37, 38, 40, 44, 50, 57, 70.
Moruzzi (C). 121.
Moruzzi (Pecheanu Costache). 181, 182.
Moscu (Ivan). 86.
Moșoiu (Praporcicul). 184, 191.
Mureșeanu (Andrei). 138, 236.
Mureșeanu (Iacob). 236.
Murgu (Eftimie). 193, 202, 203.
- N
- Nădasdi* 176.
Naniescu (Iosif). 231, 242, 244, 248, 249, 255.
Napoleon I. 35, 36, 47, 54, 55, 56, 57, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 73, 102, 104, 124, 132.
Napoleon III. 210, 214, 229, 240.
Napoleon (Eugeniu). 124, 125, 126, 210.
Napoleon (Stefania). 124.
Narishkin (Printesa). 122, 127, 167.
Nastim. 138.
Neagu (Preotul). 188.
Nectarie (Arhimandritul). 162.
Nectarie (Mitropolitul). 35, 47, 83, 84, 85, 86, 87, 89, 92, 93, 94, 97, 132, 133, 134.
Nectarie (Patriarhul). 15.
Nectarie al Sotiriopolei. 217.
Negel (Vornicul). 154, 157.
Negri (Costache). 219, 223.
Negrut (Protopopul). 201.
Nenciulescu (Vistierul). 73, 118.
Neofit (Egumenul). 91, 119.
Nesselrode. 127, 149, 152, 159, 167, 169.
Nestor (Căminarul). 40, 84.
Neuperg. 124.
Nichifor (Arhimandritul). 22.
Nichifor (Diaconul). 190.
Nicodim al Sinadelor. 83.
Nicolae (Logofătul). 89, 90, 91.
Nicolae (Proestosul). 190.
Nicolae (Slugerul). 40.
Nicolaidi (Cleante). 83.

Nijon (Mitropolitul). 163, 186, 207, 218, 221, 222, 228, 230, 243, 244, 249.

Nil (Arhimandritul). 228.

Nistor. 144.

Nitescu (Gh.). 184.

Nitulescu. 245.

Nopcea (Vasile). 194, 196.

Nyon. 171, 206.

O

Obrenovici (Milos). 45, 104, 105,

Odobescu (Alexandru). 83, 84.

Oldenburg (Printul de). 124.

Olga (Marea Ducesă). 124.

Olimpiu (Iordache). 106, 111.

Omer Paşa. 209.

Oprea (Popa). 190.

Orleanu (Calistrat). 246, 248, 251, 252, 259.

Osman Paşa. 34.

Otto (Contele). 69.

P

Page 81.

Pahlen (Contele). 149, 150, 151, 161.

Păinişoară (I.). 187.

Paisie (Stareful). 91.

Paoli (Iosif). 136, 253.

Pan (Anton). 85.

Panu (Anastase). 219, 220, 221, 228.

Panu (Panaiotache). 221.

Pap (Sigismund). 202.

Papfalvi (Const). 234.

Papiu (Ilarian). 231.

Papiu (Io.). 199.

Parma (Ducesă de). 240.

Pârşcoveanu (Gh.). 199.

Parsi. 211, 224.

Partenie (Arhimandritul). 162.

Partenie (Ieromonahul). 187.

Patin (Moise). 187.

Păun (Căpitanul). 92.

Păunescu (Protopopul). 241.

Pavlovici (Alexandru). 35, 44, 46,

51, 54, 58, 59, 60, 62, 63, 64, 65,

66, 67, 68, 70, 71, 72, 73, 75, 76,

101, 102, 103, 120, 121, 122, 125,

126, 127, 128.

Pavlovici (Nestor). 118.

Pavlovici (Nicolae). 103, 150, 163.

Pazvantoglu. 34.

Petre (Lipscanul). 48.

Petrescu (Ghenadie). 249, 253, 255.

Petrescu (M.). 186.

Petrovici (Pavel). 66.

Petrovici (Sion). 199.

Petru cel Mare. 20, 55.

Photiade. 210, 214, 216.

Photino (Paharnicul). 48.

Pini. 104.

Piteşteanu (Silvestru). 259.

Piu VII. 135.

Place (Victor). 214, 215, 216, 221.

Pleşoianu. 183.

Ploesteanu (Inochentie). 259.

Poenaru (Ghenadie). 142.

Pogány (G.). 177.

Policarp (Arhimandritul). 228.

Pontecoulant. 63.

Pop (Vasile). 80, 199.

Popa (Pavel). 85.

Popazu (Ion). 196, 197, 198, 236, 238, 239.

Popea. 178, 201, 203, 239.

Popescu (Ghenadie). 245.

Popescu (Vasile). 199.

Popovici (Vasile). 201.

Poteca (Eufrosin). 97, 145, 188, 207.

Potemkin (Generalul). 13, 15, 56, 62.

Potsa (It.). 174.

Poujade. 207, 209, 210.

Pozzo-di-Borgo. 127.

Procopie. 83.

Procopie al Chesarei. 19.

Procopie (Patriarhal). 13.

Predescu (Costache). 86.

Protonotarie (Gh.). 190.

Prozorowski. 46, 47.

Puchner (Generalul). 194, 198, 201.

Puşcarin (Ion). 237.

R.

Raab. 79, 81.

Racoviţă (Dumitru). 41, 114.

Radu (Episcopul Dumitru). 136.

Răducianu (Setrarul). 41.

- Rădulescu* (Heliade). 133, 188, 233.
Rafail. 83.
Raiciu. 24.
Răi (Dr.). 87.
Râmniceanu (Naum). 93, 103, 105.
Râmniceanu (Valerian). 259.
Rat (Vasile). 234.
Rău (V.). 194.
Rău (Gherasim). 193.
Reis Efendi. 73.
Reuf Paşa. 79.
Reus (Printul de). 241.
Ribea piérre. (150).
Richelieu (Cardinalul de). 131.
Rîga. 103.
Roman (Arhimandritul). 21.
Roman (Ion). 199.
Romano (Dionisie). 198, 232, 233.
Romanul (Miron). 239.
Rosetti (C. A.). 184, 245, 246, 249.
Rosetti (C. I.). 166.
Rosetti (Ghenadie) 108.
Rosetti (Maria). 242.
Rosetti (Seariat). 242.
Rosetti (Veniamin). 183, 226.
Rot (Generalul). 148.
Roznovanul (Iordache Rosetti). 107, 113.
Roznovanul (N. R.). 241.
Rückman. 158, 159.
Ruffin. 35, 37.
Rumantzov. 60, 62, 63, 64, 65.
Rusu (Popa). 190.
- S**
- Sachelario* (Baronul). 152, 153.
Sadic—Paşa. 21.
Saffirinu (Gherasim). 246.
Saint-Aulaire (Marchizul de). 36, 45.
Samuil (Episcopul). 162, 186.
Samurcas. 104.
Sava Bimbaşa. 116.
Savary, 60, 61, 62.
Schmidt (Konrad). 139, 141.
Schwarzenberg (Principele). 70.
Scriban (Filaret). 215, 219, 231, 232, 241, 242, 243.
Scriban (Neofit). 215, 218, 219, 231, 232, 241, 242, 249.
Scriban (Teoctist). 242.
Scufa. 103.
Scurtu. 184.
Sebastiani. 35, 37.
Selim III. 35, 54, 56.
Serafin (Vlădica). 76, 78.
Sinaitul (Onufrie). 233.
Sinesie. 190.
Slătineanu. 103.
Slătineanu (Popa). 187.
Snagoveanu (Iosofat). 190.
Socoteanu (C.) 85.
Sofia (Arhiducesa). 194.
Sofronie (Mitropolitul). Vezi Mitoclesu (Sofronie).
Solignac. 134.
Solomon. 189.
Sourd. 217.
Speranski. 102.
Spiridonovici (Andrej). 78.
Stackelberg (Contele de). 68.
Stamati (Iacob). 16, 52, 77, 114.
Staver. 108.
Steiger (Baroneasa de). 120.
Stilling lung. 123, 125.
Stoenescu (Atanase). 187, 190, 232, 245, 246, 247.
Stoica (A.). 195.
Strilbisky. 29.
Sturdza (Alexandru). 75, 76, 114, 120, 121, 122, 215, 216.
Sturdza (Costache). 146.
Sturdza (Dumitru). 46, 183, 227, 228, 242, 252, 259.
Sturdza (Grigore). 114, 155.
Sturdza (Ion). 100, 114, 117, 154, 155.
Sturdza (Iascar). 114.
Sturdza (Mihai). 9, 21, 23, 24, 30, 31, 35, 57, 80, 103, 104, 107, 114, 122, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 181, 182, 183, 240, 221, 240, 254.
Sturdza (Peţrache). 114.
Sturdza (Ruxandra). Vezi Contesa (Eding).
Sturdza (Scarlat). 120, 121, 123.
Sturdza (Vasile). 220.
Suciu (Gh.). 177.

Suciu (Petre). 190.
Suhopan (Vladimir). 216, 245.
Suleiman Paşa. 186.
Sultzer. 24.
Sutzu (Alexandru). 35, 36, 37, 92,
 93, 94, 95, 96, 97, 98, 100, 103,
 115.
Sutzu (Costache). 185.
Sutzu (M.). 9, 21, 23, 24, 30, 31,
 35, 57, 89.
Sutzu (Nicolae). 98, 104.
Swetsin. 125.

S

Saguna (Andrei). 142, 175, 176,
 177, 178, 179, 194, 195, 196, 197,
 198, 199, 200, 201, 203, 204, 235,
 236, 237, 238, 239, 250.
Sapcă (Popa). 188, 190.
Sendrea (Ghenadie). 212, 219.
Serban (Constantin). 20.
Serban (Filaret). 216.
Serban (Logofăt). 91.
Stefan (Petru). 20.
Stefănescu (Melchisedek). 14, 232,
 233, 239, 241, 242, 243, 245, 248,
 249, 250, 251, 254, 255, 256, 258,
 259.
Stefănescu (Rose). 258.
Stefanovici (Novaci). 199.
Stîrbey (Barbu). 152, 165, 169, 191,
 205, 206, 207, 209, 211, 218, 221,
 240.
Stîrbey (Gh.). 169.
Şulut (Alex. Sterca). 195.
Şulut (Iosif Sterca). 179, 234, 235.
Şuvalof (Contele). 67, 68.

T

Talat Efendi. 182.
Talleyrand. 35, 56, 59, 65, 66, 217.
Tâmpu (Căpitanul). 92.
Tatarîi (Tira). 195.
Telekî (Contele). 139, 176, 196.
Tell. 183, 184, 249.
Fempea (Radu). 165.
Teoclit (Stareţul). 91.
Teoclit (Vlădica). 129.
Teodor (Ieromonahul). 20, 187.

Teodorit (Arhimandritul). 82.
Teodorit (C.). 213.
Teriachî. 219.
Theodorian (I.). 246.
Timotei (Episcopul). 165, 186.
Timoteos (Părintele). 118.
Tinnus (Gherasim). 82, 94, 110,
 111, 112, 114, 124, 245.
Tipaldo (di Paisie). 47.
Titov. 158, 170.
Toboc (St.). 217.
Tocqueville. 207.
Tolstoi (Contele). 60, 63.
Topliceanu. 91.
Toscana (Marele Duce de). 35.
Touvenell. 214.
Trânbitaş (Partenie). 195.
Trăsnea. 147.
Traunschenfels. 200.
Trautmannsdorff (Printul). 118.
Tudosie (Mitropolitul). 9.
Turcu (Protopopul). 199.
Turnavitu (Dumitru). 32.
Turnavitu (I.). 184.
Turzo Turda de Bethlenfalva. 128.

T

Tepes. 117.

U

Udritzky. 134.
Ureche (Cluceru). 108.
Ureche (V. A.). 12, 14, 15, 16,
 18, 30, 31, 38, 39, 42, 52, 53, 79,
 81, 83, 87, 92, 94, 97, 105, 252,
 256, 257, 259.

V

Văcărescu (Marioara). 170.
Văcărescu (Nicolae). 19, 105, 115.
Văleanu (Dumitru). 44.
Vărdaca (Enache). 96.
Varga (Caterina). 174, 175, 177,
 178, 179, 180.
Varga (Ioan). Vezi Cioşca.
Varlam (Arhimandritul). 80, 187,
 190.
Vârnav. 114, 213.
Varnava (Ieromonahul). 155.

Variolomeu (Asesorul). 80.

Vasile (Iconomul). 213.

Vasile (Popa). 203.

Vasile (Paul). 161.

Vasile (Sachelarul). 113.

Vasilii (Diaconul). 187.

Velcea (Pitarul). 93.

Venedict. 118, 119, 142.

Veniamin (Diaconul). 187.

Vicol (Isaia). 242.

Victor (Emanuel). 240.

Vizner (Căpitanul). 174.

Vlad-sin Dumitru. 118.

Vlădăianu (Barbu). 221, 222.

Vlădăianu (I.). 163.

Vlădescu (N.). 190.

Vladimirescu (Tudor). 100, 104,

105, 106, 107, 115, 116, 117, 118,
126, 127, 128.

Vogler (C. G.). 159.

Vogoride (Ștefan). 110, 114, 154,

158, 159, 213, 215, 216, 220.

Voinescu (I. II). 184.

Volf. 112.

Vulcan (Samuil). 137.

W

Walensky. 214, 221, 225.

Welkinson. 99.

Weimar (Marele Duce de). 127.

Wiegel. 120.

Wittgenstein (Printul de). 240.

Wolgenuth. 199, 200, 201.

X

Xanto. 103.

Z

Zamfirache (Treti Logofăt). 34, 53.

Zamfiroglu (Sărdarul). 52.

Zătreanu (Iordache). 39.

Zătreanu (N.). 39.

Zilot (Romănul). 50.

Zoican (Nicolae). 117.

Zoița Doamna. Vezi Bibescu (Zoița).

Zotu. 250.

Zsebacovici (Protopopul). 194.

Zsiokovici (Pantaleon). 193.

Zossima (Paharnicul). 185, 186.

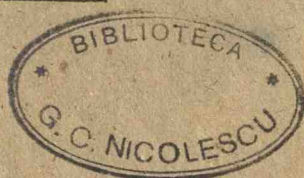

TABLA DE MATERII

		Pag.
Cap. I.	Sub Fanarioți	7
» II.	Inceput de Secol	34
» III.	Răpirea Basarabiei.	54
» IV.	Apusul Fanarioților	77
» V.	Zavera	100
» VI.	Contesa Edling	120
» VII.	Din Blaj la Cioplea	129
» VIII.	Procesul Blăjenilor.	137
» IX.	Un Mitropolit în Conflict cu Muscalii	143
» X.	Mitropolitul Veniamin Kostache și Sturdzești	154
» XI.	Ungro-Vlahia sub Regulamentul Organic.	161
» XII.	Doamna Munților	174
» XIII.	Biserica Românească la 1848	181
» XIV.	Politica Bisericească a lui Știrbey-Vodă	205
» XV.	Unirea Principatelor	212
» XVI.	Cuzismul	223
» XVII.	Din zilele Regelui Carol	240

ERATA

Pag.	Handul	In loc de	Să se citească
37	39	rude	lude
39	15	Rusim	Rusin
39	21	Bucșeneasa	Bucșeneasca
39	28	aceaia	aceaia își
39	35	laebgă	pe lângă
41	8	Dumitru, Ghika	Dumitru Ghika
42	8	prihonirile	prigonirile
43	12	potlezile	potvezile
43	17	ce învinuesc	ce-i învinuesc
43	25	Episcopul Românesc	Episcopatul românesc
43	30	caulau	caulau
44	28	barbă	hărbat
44	40	Rușilor	Rușilor
45	43	Filipescu	Filipescu ; se instalează
46	8	tractatorilor.	tractatorilor
46	25	ectenie	ectenie
46	39	Bălăseștilor.	Bălăseștilor.
47	32	supuse	supus
47	37	outoritate	autoritate
49	9	să le	să
49	18	mine	minele
49	29	versachilitate	versatilitate
50	5	Eșimiadzil	Eșimiadzil
50	35	metania	metania
51	5	dela	dela preoți și
51	24	tahma	tagma
52	5	dar	doar
52	15	Marinescu	Malinescu
52	29	răspândea	răspândeau
52	34	utilitate	edilitate
53	4	Goorganului.	Gorganului
53	6	vârsele	vârsele
57	11	să	sau
57	23	mai înainte	mai înainte Tără
81	15	potopi	cotropi
82	22	Păintele	Părintele
84	30	pe un	pe nici un
86	5	Orriei,	Oreiei,
87	21	ta	la
259	16-17	Iosif al Râmului,	Iosif al Râmpicului,

și Scop în Sociologie. Primită bine de cele mai importante reviste filozofice străine, lucrarea de față prezintă puncte de vedere cu totul noi și explică anumite fenomene sociale, la care am asistat cu toții de câțiva ani. O lucrare de înaltă valoare științifică, va interesa atât pe specialiști, cât și pe toți iubitorii culturii filozofice.

ARTUR ENĂȘESCU: Pe gânduri, poezii, (75 de pagini, 5 lei).

Unul din cei mai talentați tineri din noua generație, Artur Enășescu dă în acest volum o culegere de versuri, de o bogată inspirație, putere de cugetare și versificație scilicet. Adept al lui Leconte de Lisle, autorul pune însă în poeziile sale o înflăcărare care-l apropie de școala romantică. Este o lucrare în care gândirea se împletește în chipul cel mai fericit cu avântul liric și cu bogăția de expresiune.

CONST. RAULEȚ: Bala Domniței, dramă (140 pagini, 8 lei).

Jucată cu succes pe scena Teatrului Național din București și având ca autor pe vechiul și cunoscutul publicist care e C. Răuleț, piesa aceasta trece printre lucrările dramatice de seamă din ultimii ani. Cartea are o frumoasă copertă în culori.

G. GAROFLID: Chestiunea Agrară în România (428 pagini, 25 lei)

O lucrare monumentală prin cuprinsul ei, prin vastitatea subiectului pe care-l tratează, prin autoritatea impunătoare a numelui lui C. Garoflid, fără îndoială cea mai înaltă competență în sociologia agrară din România. Ministru de Stat și președintele Comitetului Agrar, C. Garoflid este cel mai în măsură să ne dea un studiu complet și irefutabil al celei mai importante chestiuni, care frământă opinia publică românească de mai multe decenii.

VASILE SAVEL: Pribeag, tribulațiile unui demobilizat (144 pagini, 7 lei)

O serie de schițe și amintiri din timpul războiului și din perioada demobilizării, interesante prin amănuntul prins *scurt* și prin atitudinea sufletească a autorului, în care găsim ecoul propriilor noastre sentimente în fața aceloraș evenimente. Scrisă într-o limbă curată și vie, această carte este un prețios document al epocii.

HENRY BORDEAUX: Pentru iubire, roman, traducere de A. Locusteanu (165 pagini, 7.50 lei).

Superb roman sentimental, în care autorul, cu o deosebită fineță psihologică, zugrăvește dragostea pasionată a unei femei și renunțarea din sacrificiu pentru datorie. Lucrarea, scrisă într-o limbă frumoasă, merită o deosebită atențiune și nu trebuie să lipsească din nici o bibliotecă.

PIERRE LOTI: O viață pierdută (Matelot) roman tradus de C. A. I. Ghica
Edițiune ilustrată

Roman, în care autorul descrie eternele năzuințe omenești spre mai bine, în cadrul vieții monotone și triste a unui tânăr marinar. În stil limpede și liniștit de dureroase resemnări, ne înfățișază tragedia a două suflete în luptă pentru viață.

Cartea are copertă în culori de A. Drăgoș și ilustrații în text.

PAUL BOURGET : Dragoste de Tată (Sauvetage) Roman (156 pagini, prețul 8,50 lei).

Finețea de analiză psihologică a marelui autor francez și puterea dramatică cu care închiaga și rezolvă cele mai complicate probleme sufletești, se dezvăluie odată mai mult în această palpitantă scriere, în care Paul Bourget cercetează tema morală a devotamentului și sacrificiului patern față de pasiunea amorului simțit de copil.

Coperta cărții este o ilustrație în culori de A. Dragoș.

OSCAR WILDE : Crimă și Conștiință (Portretul lui Dorian Gray) Roman (140 pagini).

Celebra scriere a marelui scriitor irlandez, care se vinde în sute de ediții în librăriile străine, este unul din mărgăritarele rare ale literaturii universale. Roman psihologic și filozofic prin tema lui, el înfățișază atitudinea morală a unui pervers și criminal rafinat față de propria lui conștiință, care-l obsedează și pe care voeste s'o nimicească, dar nu izbuteste decât să-și distrugă propria viață. Existența strălucitoare a superbului tânăr Dorian Gray — eroul principal al romanului, — dă prilej autorului să descrie viața elegantă a saloanelor londoneze, cu un spirit, un «humour», o agilitate paradoxală care nu-și găsește egal la nici un alt autor. Maestru al stilului, Oscar Wilde ne-a dat în această copo-d'operă un model de clasicism desăvârșit.

Coperta reprezintă, într-o ilustrație colorată, datorită lui A. Dragoș, momentul când Dorian Gray voeste să sfășieze propriul său portret, pe care s'a imprimat urma perversiunii și crime-lor lui.

N. PORSENN : Spre Fericire, roman (271 pagini, prețul 20 lei).

Spiritualul și vigurosul autor al „Strigoilor“, care a avut atâta succes de librărie, în cit în curând editura noastră va pune sub tipar a treia ediție, abordează în noul roman o temă îndrăzneată și pasionantă : problema generală a fericirii omenești.

Paul Scudrea, eroul principal al romanului, tânărul care caută în viață fericirea, găsește că pentru aceasta trebuie să renunțe neapărat la anumite vanități și superstiții și să-și croiască o linie de conduită originală, în care hedonismul rafinat până la imoralitate joacă rolul de căpetenie.

Tânărul sceptic abordează viața cu un surâs de cuceritor, supune oameni și lucruri egoismului său fermecător și exclusiv până la simbol, arpegiază sarcastic pe toate coardele inimii, și drept reacțiune la toate încercările vieții are râsul triumfător, de sublim dispreț. Prima parte a lucrării, care este un fel de simfonie a amorului și a veseliei, este urmată de degradarea inerentă oricărei pasiuni exagerate. După încordări de dramă zguduitoare, povestea se încheie printr-o exploziune fatală a tragediei omenești, a morții eterne, care se ascunde îndărătul mirajelor splendide ale „Fericirii“.

Nici un autor român contemporan nu înalță spiritul, humorul și ironia până la înălțim imai culminante; în nici un roman românesc nu se împletește mai bogat lirismul, pasiunea, sarcasmul biciuitor, cu durerea nemărginită și cu resemnarea mai tristă ca moartea însăși. O carte pe atât de rară, pe cât de nouă în eu-prinsul și în psihologia ei, este o adevărată revelație literară.

In dorința de a da publicului, pe prețurile cele mai ieftine lucrările cele mai de valoare, Editura Gutenberg prezintă această lucrare într-un singur volum de 271 de pagini, format No. 12 pe două coloane (după modelul colecțiilor ilustrate franceze Modern-Bibliothèque) dest. materiei este o povestire dintr-un volum, și ar fi dat 800 de pagini în format obișnuit. Cartea are o elegantă copertă în culori, reproducă după celebrul tablou *Eniromor* de Carrier-Belleuze.

Dr. I. WESTFRIED: Enigma Mortii (cu o prefață de Profesorul Dr. G. Marinescu, dela Academia Română). Editura Ilustrată.

O lucrare foarte interesantă, în care problema morții este considerată din toate punctele de vedere. Cele mai noi date ale științelor periculoase, precum și urmile cercetări ale savanților în acest domeniu, sînt colectate conștient în această lucrare, scrisă pentru toată lumea. Înțelesul tuturor, și abordarea chestiunii necesită o longevitate, reținere, dragostea sexuală la bătrani, — o nădărmare, din calera reproducem după tablouri celebre. Infrumusețări, textul și coperta ac. stei cari.

FELICIEN CHAMPAUL: Mesalina (L'Orgie Latine) Roman de moravuri din epoca decadentă române.

Palpitantă descripție a amoroșilor de la răscălaș impărătesc Mesalina, care sînt împlețiți viața și cămășii și crime.

Cartea e scrisă într-un stil scântitor, în care se vede imaginea sînt alese de autor sunt pagini agutoare din viața celebrei femei.

Lucrarea are o splendidă copertă în culori de A. Dragoș, iar volumul are 76 de cășee în text.

EMILE ZOLA: Din viața Parisului (La vie de Paris). roman

Celebru scriitor francez revitalizează odată mai mult în această carte puterea genului său descriptiv, care adăugă spectacolul multicolor al vieții la o extraordinară forță de sugesiune vizuală.

Într-o înțelegere negustorilor din toate Parisului, împestrată cu scene de amor, întreprindem în lucrările lor pe o forță formidabilă al imensei cetăți vibrează de o existență aproape vie sub pana creatoare a nemuritorului romanier.

Cartea are o frumoasă copertă în culori de A. Dragoș.

MARIU THEODORIAN CARADA: Din Frământările Treoutului.

Cunoscător desăvârșit al chestiunilor istorice și religioase, cu privire mai ales la biserica ortodoxă și cea românească, autorul ne dă în această lucrare o vastă și competentă expunere a relațiilor dintre Stat și Biserică.

Evenimentele sînt văzute prin prismă acestei continue înținerii reciproce între autoritatea bisericească și cea laică, și se poate urmări influența considerabilă pe care Biserica a avut-o în dezvoltarea Statului Român, atât în ce privește politica sa internă, cât și cea externă.

Valoarea cea mare a acestei cărți este însă că în ea se găsește istoria internă și pășunilor române din stăruitul secund al XVIII-lea până în 1886, așa în că cu drept cuvânt această carte s-ar putea numi și Istoria României Contemporane.

Paginile în care este descrisă decăderea clerului, din cauza domniei fanariote și împilării administrative, sînt cele mai interesante care s'au scris în acest domeniu.

Sub Presă :

MARIU THEODORIAN-CARADA : Norocul lui Iani, roman.

EDGAR POË : Aventurile Extraordinaire ale lui Arthur Gordon Pym, roman.

Genialul și nefericitul scriitor american, acela care a dat atîta viață nuvelei, în cât a consacrat-o ca genul literar al viitorului, și care, în lumea miraculosului, a fantasticului și a grozavului a fost promotorul tuturor școlilor literare similare (în frunte cu Villiers de L'Isle Adam, Hoffman, Conan Doyle, Ewers, etc), — Edgar Poë a scris un singur roman, cel de față, care este o quintesență a uriașelor sale calități.

Aventurile extraordinare ale lui Arthur Gordon Pym au loc pe mare, printre ghetari, la Polul Sud. Misterul și oribilul sînt înălțate până la simbol. Stilul acestei cărți, redat într-o traducere ireproșabilă, pare cioplit în diamant. Florii necunoscutului pătrund în inima noastră cu mii de vibrațiuni.

Este o lucrare epocală. Are o elegantă copertă în culori.

T. DOSTOIEVSKI : Frații Karamazov.

ANATOLE FRANCE : Umbra Trecutului (*Histoire Comique*).

